תלמוד בבלי · ראשונים · ריטב״א · סדר מועד

ריטב"א על ראש השנה

רבנו יום טוב ב"ר אברהם אשבילי [הריטב"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ריטב"א על ראש השנה

רבנו יום טוב ב"ר אברהם אשבילי [הריטב"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ריטבא-על-ראש-השנה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ב: 9
דף ג. 11
דף ג: 13
דף ד. 15
דף ד: 16
דף ה. 18
דף ה: 19
דף ו. 20
דף ו: 26
דף ז. 31
דף ז: 33
דף ח. 36
דף ח: 38
דף ט. 39
דף ט: 42
דף י. 46
דף י: 48
דף יא. 51
דף יא: 53
דף יב. 53
דף יב: 56
דף יג. 59
דף יג: 61
דף יד. 64
דף יד: 65
דף טו. 66
דף טו: 70
דף טז. 71
דף טז: 74
דף יז. 81
דף יז: 84
דף יח. 85
דף יח: 88
דף יט. 94
דף יט: 95
דף כ. 96
דף כ: 100
דף כא. 101
דף כא: 103
דף כב. 106
דף כב: 108
דף כד. 110
דף כד: 112
דף כה. 112
דף כה: 113
דף כו. 120
דף כו: 122
דף כז. 124
דף כז: 130
דף כח. 136
דף כח: 140
דף כט. 143
דף כט: 146
דף ל. 148
דף לב. 149
דף לב: 154
דף לג. 159
דף לג: 160
דף לד. 167
דף לד: 176
דף לה. 178

דף ב.

פרק ראשון

ארבעה ראשי שנים הן. פי' הכא דוקא איכא למתני הן אבל התם בב"ק ליכא למתני הן וכן הוא בנוסחי דוקני וטעמא דמלתא משום דהכא תנא נחת למנינא אבל התם לא נחת למנינא כלל אדרבה ס"ל דאיכא אבות אחריני טובא אלא דאיהו בעי לאשמעינן שאותן ד' שהן נראין מסגנון א' לא ראי זה כראי זה לגמרי וצריכי למכתב להלכותיהן והיינו דאמרי' עלה בגמרא בנוסחי דוקני מנינא מכלל דאיכא דבי רבי חייא ורבי אושעיא כלומר כיון דלא קתני הן וקתני ד' ודאי גלי לן דאיכא אחריני אלא שאלו הד' צריך ללמדנו דלא ראי זה כראי זה אבל הכא אע"ג דאיכא ראשי שנים אחריני דמודה בהו תנא כדאיתא בגמרא מ"מ תנא למימני הני נחת דאידך לא בעי למימנינהו מטעמא דמפרש בגמרא ולהכי קתני הן וכן לשון הגמרא מוכיח דאלו הכא בתר דכייל ותני שהן ד' לא פי' מידי אחרינא בדידהו אלא דמני להו בלחוד הי נינהו הני ד' אבל התם דבתר דמנינהו איירי ופריש בהו שלא ראי זה כראי זה ודאי לאו למנינא נחת. ומיהו איכא נוסחי דגרס התם בגמרא מנינא למעוטי דבי רבי חייא ורבי אושעיא ולפי ההיא נוסחי משמע לכאורה דתנא למנינא נחת וא"כ התם נמי במתני' גרס הן והכי איתא לכולהו נוסחי אבל מה שכתבנו הוא הנכון. ע"ל דהא דקתני הכא הן היינו לפי שהם הדשים מקרוב שראשי שנים אלו אינם מפורסמין לכל אלא מחודשים או מדין תורה או מתקנת חכמים דאלו ראש השנה הברור לכל אינו אלא או תשרי או ניסן שהוא ר"ה לבריאת עולם ולתקופה לפום פלוגתא דר"א ור"י בגמרא אבל אבות נזיקין דהתם הם נזיקין טבעיים מפורסמים וידועים לכל ולהכי לא מבעי למתני בהו הן:

באחד בניסן ר"ה למלכים. פר"י בגמרא למנין שהיו מונין לשטרות למלכים ואוקי למתני' למלכי ישראל אבל למלכי או"ה מתשרי מונין ואע"ג דמוכח בגיטין דהא דמנינן שטרות למלכים אינו אלא משום שלום מלכות ולמלכי ישראל ליכא למיחש להכי מ"מ נראה כי מנהג קדמון היה למנות בשטרות למלכים וזהו שלום מלכות דשייך באו"ה הילכך אם במלכי ישראל פעמים שהיו נוהגין כן ולפיכך קבעו להם חכמים ר"ה מ"מ גבי מלכי ישראל אין קפידא אם לא מנו להם ומנו לחשבון אחר ולא מפסיל שטרא בהכי אבל במלכי או"ה איכא קפידא ומפסיל שטרא בין בשטרות בין בגיטין ומיהו אף למלכי או"ה כל שכתבו לבריאת עולם כמו שאנו נוהגין אינם מקפידין וליכא משום שלום מלכות ולא מפסיל שטרא או גיטא בהם:

ולרגלים. בגמרא מוקי לה לבל תאחר וכר"ש דבעי ג' רגלים כסדרן וחג המצות תחילה:

באחד באלול. פי' שאין מעשרין מן הנולדים קודם אלול על הנולדים אחר אלול מדכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה ובשני מעשרות הכתוב מדבר כדכתיב עשר תעשר א' מעשר בהמה וא' מעשר דגן ואומר הכתוב שנה שנה שיעשר כל הנולדים בשנה מיניהו ובהו ולא יעשר משנה על חבירתה וגזירת הכתוב הוא ולהכי לא כתב רחמנא שנה בשנה כדכתיב כשכיר שנה בשנה דדרשינן שכירות של שנה זו משתלמת בחבירתה ואע"ג דגבי בכור כתיב לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה ובעי למימר תוך שנתו לא דק קרא משום דמלתא דפשיטא הוא שלא בא לפסלו תוך שנתו דהא בכור קדשים הוא שנרצים לשמונה ימים וקרא נמי אקיש להו בקרא דוהבאתם שמה כן פי' בתוס' ומוקי בגמרא לסתם מתני' כר"מ דסבר דאלול ר"ה למעשר בהמה ור"א ור"ש סברי בא' בתשרי ובגמרא מפרש פלוגתיהו והלכתא כסתם מתני'. ואיכא מרבנן ז"ל דבעי דהכא משמע דלכ"ע ליכא אלא חד זימנא בשתא למעשר בהמה ואלו התם בבכורות משמע דלר"א ור"ש ג' זמנים למעשר בהמה כדתנן ג' גרנות הם למעשר בפרס הפסח ובפרס עצרת ובפרס החג דברי ר"ע בן עזאי אומר בעשרים ותשעה באדר בא' בסיון בכ"ט באב ר"א ור"ש אומרים בא' בסיון בכ"ט באלול ולא אמרו בא' בתשרי מפני שהוא י"ט ואי אפשר לעשר בי"ט רמ"א בא' באלול ר"ה למעשר בהמה וי"ל דהא לא קשיא כלל דהתם מלתא אחריתא היא דכי היכא דאיכא לתבואה גורן למעשר דמההיא שעתא אסור לאכול ממנה אפי' אכילת עראי עד שיעשר כגון מירוח וראיית פני הבית להן וכן שעת גלגול לענין חלה כך עשו הכמים גורן למעשר בהמה שאסור לשחוט ולמכור עד שיעשר כדי שלא ישהא מעשרותיו ואלו הן גרנות הנז' שם וקבעו בהם ג' זמנים אלו כדי שתהא בהמה מצדה לעולי רגלים כדמפרש בגמרא וגרן האמור שם לשון מושאל הוא מגורן האמור לענין תבואה אבל הא דהכא מלתא אחריתי שהבא לעשר לא יעשר מן הנולדים קודם ר"ה על הנולדים אח"כ ולא מאלו על אלו וכדפסיק ותני ר"מ התם בסיפא ולא בא ר"מ לחלוק בדין ג' גרנות אלא לפי שקבע א' מן הגרנות בא' בתשרי מפני שהוא ר"ה למעשר בהמה לפי דעתם בא ר"מ ואמר דר"ה של מעשר בהמה היינו באי באלול והכי מתפרש התם בסיפא דתנן כל הנולדים באי בתשרי עד כ"ט באלול מצטרפין ה' לפני ר"ה והי' לאחר ר"ה אין מצטרפין ה' לפני הגרן והי' לאחר הגרן הרי אלו מצטרפין א"כ למה אמרו ג' גרנות לענין מעשר בהמה שעד שלא הגיע הגרן מותר למכור ולשחוט הגיע הגרן לא ישחוט ואם שחט פטור והרי זה מבואר שם כדברינו:

גמ' למלכים למאי הילכתא. עיקר הפי' כדפרש"י ז"ל למאי הילכתא הוקבע יום ידוע למנין מלכים אלא כל מלך תתחיל שנתו מיום שנולד בו ומהדרינן דאצטריך הא לענין

שטרות וכדאמ' ואזיל אבל ליכא לפרושי למאי הלכתא לאיזה ענין אנו צריכים מנין למלכים חדא דמלתא פשיטא שאנו צריכין זה לענין השטרות ותו דאם איתא כיון דמהדרינן לשטרות למה לי למימר תו וכדתנן ש"ח המוקדמין פסולין:

דתנן שט"ח וכו'. פרש"י פסולין מדין השטר שאינו גובה מנכסים משועבדים ואפילו מזמן שני אבל מבני חרי גבי כדין מלוה ע"פ ואינו יכול לומר שלא לוה וכן עיקר כדמוכח בב"מ דאפי' ממשעבדי הוה ס"ד דליגבי מזמן שני אי לא דגזרו דלמא אתי למגבי מזמן ראשון ודאי מתני' לא איירי בשהקדימו הזמן שעבר דא"כ עדים פסולים נינהו ושטרא חספא בעלמא אלא כגון שלוה בניסן בשטרי דלאו אקנייתא ונתאחרה כתיבתם ולא כתבינהו עד תשרי וכתב זמנו מניסן והיו סבורים דמשעת הלואה שעבידנפשי' א"נ שכתבוהו וחתמוהו ביום ההלואה אבל לא מסרוהו למלוה עד תשרי כסבורין דעדיו בחתומיו זכין לו כסברא דאביי ודומיא דשטרי אקנייתא לדידן א"נ שכתבו וחתמו ומסרו ללוה בו ביום דהא דתנן כותבין שטר ללוה אעפ"י שאין מלוה עמו מיירי בשטרי דלאו אקנייתא דעידיו בחותמיו זכין לו וכל חד מהני הוה מוקדם מן הא דקי"ל דבשטרי דלאו אקנייתא לעולם אינו זוכה עד שיגיע השטר ליד הזוכה ואין להם לכתבו אלא א"כ נמסר בפניהם לזוכה ביום שנכתב ונחתם כי מה ששנינו כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו הא פרישנא בפ"ק דמציעא דמיירי בשטרי אקנייתא דהא שעבידנפשיה בין ילוה בין לא ילוה כדפרש"י ומשכחת לה נמי דמקדמי ליה כגון שטעו בקביעא דירחא כגון שנקבע החודש בשני בשבת וכסבורין העדים שנקבע באי בשבת וכשכותבין בשטר בכך וכך ימים בחודש הם מונין מניסן וא"ת ומי יודיע לנו שהשטר הוא מוקדם דאלו סהדי גופיהו כיון שהגידו וחתמו בשטר שוב אינן חוזרין ומגידין ודעדים החתומים נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד וי"ל דאתיא כשבאו עדים אחרים והעידו שהוא מוקדם.

ובירושלמי אמרינן שאפילו עידי השטר נאמנין במכילתין ובפרק בתרא דשביעית מי מודיע פי' ששטר זה מוקדם שמעון בר אבא בשם ר' יוחנן אמר עידי השטר מודיעין ולא כן אר"ל עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד ופריק תמן כשאומרין לא התמנו כל עיקר ברם הכא על זה חתמנו וע"ז לא חתמנו ורבינו ?נרו פי' הירושלמי בשם רבו רבינו הגדול הרמב"ן דמיירי בשאין כתב ידם יוצא ממקום אחר דאי לא הא ודאי אין נאמנין לפסלו כלל וה"ק דכי אמר ר"ל כשבאו לעקור כל העדות ולומר שלא ניתן השטר ליכתב כלל כגון שאומרין קטנים היינו פסולי עדות היינו דבהא ודאי אין נאמנין אע"פ שאין כתב ידן יוצא ממקום אחר אבל הכא נהי דלא ניתן ליכתב מזמן ראשון הרי ניתן ליכתב מזמן שני וכגון שטוענין דבטעות עשו כן דאכוליה שטרא

קמסהדי והרי הוא כאלו אמרו אנוסין היינו שטעו בשטרי דלאו אקנייתא כדאביי או בפי' המשנה דכותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עמו או שטעו בשיפורא דירחא דלאו משוה נפשיהו רשיעי דחשבינן להו (דאלו) [כאלו] אמרו אנוסין היינו מחמת נפשות שהן נאמנין כשאין כתב ידן יוצא ממקום אחר מיהת דהא ניתן ליכתב להציל נפשן כדאיתא בהאשה [שנתארמלה] וכך הן אומרין על עקר הממון חתמנו מדעתנו באמת וכראוי אבל על הזמן לא חתמנו כראוי ולא מדעתנו הן שהיינו אנוסין מחמת נפשות הן מחמת שטעינו וסמכנו על דעתנו ולא דקדקנו בדבר המשנה ולא בשיפורא דירחא. ורבינו נר הי' אומר דנראין דברי רבינו ז"ל כשאומרין אנוסין היינו מחמת נפשות (שאין) [שהן] נאמנין בשאין כתב ידן יוצא ממקום אחר אבל כשטעו בשיפורא דירחא או בדאביי לא מהימני דכל שטר שנמסרת לעדים חזקה דדייקי מעיקרא מנפשיהו או ע"פ חכמים וכתבי ליה כראוי בכל דיניו וכדאמר חזקה על העדים שאין חותמין על השטר אא"כ נעשה גדול ומייתי ליה במוכר נכסי אביו פחות מבן עשרים כדאיתא בגט פשוט וכן בזה בורר גבי אודיתא דלא הוה כתיב בה אמר לן כתובו וחתומו למימר' דחזקה על העדים דידעי היכי אבעי להו למכתב שטרא וכדין כתבא ליה וכ"ש הכא לענין שעבוד השטר וזמנו דאית להו למידק מפי שזהו עיקרו של עדות בשטר ולא מהימני אינהו גופיהו למימר לא דקדקנו בדבר ואפי' במקום דאיכא מגו שאין כתב ידן יוצא ממקום [אחר] דמגו במקום חזקה אלימתא קרובה לעדות ובמקום חזקה זו לא אמרי' מגו הילכך לא משכחת להההיא דירושלמי אלא בשאומרין אנוסין היינו מחמת נפשות ומורי נר היה מפרש דמשכחת לה שהעדים נאמנים ואפי' בשכתב ידן יוצא ממקום אחר וכגון שאינן מעידין כלום כנגד מה שהעידו הם בשטר וכגון שאומרין האמת היה שבאו שניהם אלו במרחשון ואמרו לנו כתבו שאני ראובן חייב לשמעון מנה היום ועשינו כדבריהם וכתבנו וחתמנו להן שטר דלאו אקנייתא ומסרנו לו [בו] ביום ואחר כך ראינו שהמלוה לא היתה עד כסליו ושכך הודו שניהם לפנינו זה לזה והרי הן נאמנין בכך כשם שהיו נאמנין לומר שמחלו אח"כ או שפרעו שהרי אינן אומרים כלום כנגד מה שחתמו וז"ש בירושלמי שיכולין לומר ע"ז חתמנו וע"ז לא חתמנו כלומר על מה שכתוב בשטר חתמנו וע"ז שאנו אומרין עכשיו לא חתמנו שלא היינו יודעין בו באותה שעה ומיירי בשטר ראייה שאין בו קנין ושעבוד נכסיו הם מחמת הודאתו וכל כיוצא בזה אם המלוה חזר והודה שלא הלוהו כלום באותו היום הרי הוא נאמן ג"כ והוי כזה אומר הלויתני וז"א לא הלויתיך הילכך כשבא והודה לפני העדים האלו שלא לוה בו ביום אלא לאח"כ הרי הוא מוקדם על פיו ונאמן בכך ואף עידי השטר יכולין להעיד שכך הודה בפניהם. והא דתנן והמאוחרין

כשרים יש מקשים אמאי לא חיישינן שמא לוה וקנה ומכר דלא משתעבד וכי משוה ליי מאוחר אפשר דכתבי ליה בתוך הזמן שיש בין קנה ומכר דה"ל קנה ולוה ומכר דמשתעבד וטורף ללקוחות שלא כדין וי"ל דהב"ע בדכתב ליה דאקנה דהשתא אפיי לוה קנה ומכר משתעבד כדאיתא בפרק מי שמת. ולמאי דאייתיי בשמעתין להאי מתניי צריכינן לברורי מאי ענין מתני בכאן דר"ה למלכים לשטרות פרש"י דתקנתא דמתניי להבחין בין שטר מוקדם למאוחר שאלו לא קבע יום ידוע לתחלת שנות המלכים שמונין לכל מלך מיום שעמד פעמים שאין להבחין כגון שכתוב בשטר (בפסח) [בכסליו] בשנה שלישית למלך ובאו עדים ואמרו כשחתמנו בו לא ראינו שהלוהו אלא הלוה אמר לנו חתמו כאותה ששנינו כותבין שטר ללוה אע"פ וכו' ואין אנו יודעין אם הלוהו קודם לכן או לאח"כ אבל ראינו שלוה בתמוז בשנה ג' למלך ואם אין הדיינים יודעין באיזה חדש עמד המלך אין להבחין אם תמוז קודם לכסליו או כסליו קודם לתמוז כי אם שנתו מתחלת בין תמוז לכסליו נמצא כסליו קודם תמוז ואם עמד בין כסליו לתמוז נמצא תמוז קודם כסליו לכל שנותיו ועכשיו שקבעו ניסן ר"ה לעולם תמוז קודם לכסליו ע"כ ולפיי יש לנו לומק עכ"פ דמיירי כשהמלוה מודה שלא הלוהו אלא פעם אחת (ואל"כ) [דאל"כ] אע"פ שיעידו העדים שלא ראו נתינת המעות בעת הכתיבה אין בכך כלום ואפיי העידו בפיי שהמעות שנתן לו בפניהם היו לאחר זמנו של שטר מה בכך דילמא הלואה אחרת היא. ובתוס' הקשה על פיי זה דלמה לן למימר הכי כדתנן שט"ח המוקדמין וכו' שאפיי היו כשרים צריכין אנו לקבוע זמן לשטרות להבחין בין ב' שטרות איזה מהן קודם לגבות וי"ל דאה"נ מיהו ניחא לן למימר הכי לאלומי צריכותא לתקנתא דרבנן לתקון זמן למלכים ותו דילמא משום קדימה לא הוי טרחי רבנן לתקוני זמן למלכים משום חששא דלא ידעי באיזה יום עמד המלך ורבותי הקשו על פרש"י חדא דהא דקאמרי סהדי שהם לא ראו שהלוהו בכסליו אלא שכתבו שטר כאותה ששנינו כותבין שטר ללוה א"כ לאו מוקדם הוא כלל דהא מתניי אוקמינן בשטרי אקנייתא דהא שעבוד נפשיה בין ילוה בין לא ילוה וכדפרש"י גופיי התם וכי תימא דהכא בשטרי דלאו אקנייתא אליבא דמאן אי אליבא דאביי ומסרוהו ללוה הא לדידיה כשטרי דאקנייתא דאמרינן דעידיו בחתומין זכין לו ואצ"ל אם מסרוהו למלוה בו ביום דכדין עשו ולאו מוקדם הוא ואם לא מסרוהו אלא ללוה אליבא דהילכתא הרי עשו שלא כדין ואין הדעת סובלת שהוצרכו חכמים לתקן זמן לשנות המלכים מפני חשש שטר שנעשה שלא כדין ועוד הקשו דהא בתקנה זו לא הרווחנו כלום דאפיי לא תקנו יום ידוע למלכים כשבא המעשה לפנינו שהיי ספק אם הוא מוקדם או מאוחר כך היינו דנין בו שהוא מאוחר וכשר מן הסתם

וכההיא דתניא בגט פשוט בשטר שהי' זמנו כתוב בשבת או בעשרה בתשרי וכההיא דאמרינן נמי בסנהדרין שטר שהי' כתוב בא' בניסן בשמיטה ובאו עדים ואמרו האיך אתם מעידים והלא אתם הייתם במקום פלוני שטר כשר ועדיו כשרים חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו וכ"ש הכא שאני אומר שראו המלוה בתמוז הקודם ונתאחרה כתיבת השטר עד כסליו והוצרכו על כרחן לכתוב זמנו מכסליו הילכך מה שאנו דנין אותו עכשיו במאוחר לאחר התקנה כך הי' נדון בלאו הכי. ולפי שיטת רש"י הי' לו להפך הדברים כי זמן השטר הי' כתוב בתמוז והם אומרים שראו ההלואה בכסליו דאי לא תקנת חכמים היינו דנין אותו כמאוחר מן הסתם ועכשיו שאנו מונין מניסן הא בודאי תמוז קודם לכסליו והקדים זמן להלואה. והנכון כפי' התוס' שאם לא תקנו יום ידוע ר"ה למלכים פעמים שיעמוד המלך בג' בניסן משנה זו וכשיגיע שלשה בניסן אחר יש לנו למנות שנה שניה למלך והסופר ישכח הדבר ויכתוב בשנה ראשונה. כסבור שלא עמד המלך אלא בד' בניסן ונמצא השטר מוקדם שנה א' והא ודאי מילתא דשכיחא היא דטעי אינש חד יומא בין ג' לניסן או ד' בניסן ואפי' חד דלא שכיחא כיון דאיכא חשש חורבה דטריף לקוחות שלא כדין ראוי לתקנו כל כמה דאפשר:

ת"ר מלך שעמד בכ"ט באדר כיון שהגיע יום א' בניסן עלתה לו שנה כו'. קמ"ל. יש גורסין עלה מאי קמ"ל הא קמ"ל וכו' ורש"י כתב דל"ג ליה אלא ה"ג קמ"ל דניסן וכו' והדין עמו דהכא ליכא למבעי כלל מאי קמ"ל דהא ודאי טובא קמ"ל דניסן ר"ה למלכים ואין מונין (אלא) מיום שעמד בו ועוד אשמעינן דיום א' בשנה חשוב שנה ואע"ג (דממפנין) [דממתני'] שמעינן לה דהא רובא דמתנייתא איתנוהו במתני' ועוד מאי קא מהדרינן הא קמ"ל דניסן ר"ה למלכים הילכך אי [גרסינן] מאי קמ"ל הא קמ"ל י"ל דלאו קושיא היא אלא ביאור ודברי התלמוד ואפי' כר"א דאמר שלשים יום חשובין שנה ה"מ כדיני דאורייתא אבל הכא כך תקנת חכמים והיינו דלא אמרינן מתני' דלא כר' אליעזר:

דף ב:

מת בניסן וכו'. פי' כל השנה הזאת יכולין למנותה לכל א' מהן ואפי' בשטרות שלאחר מיתתו לשני מונין אותה ראשונה למלכותו (ולשני) [ולראשון] מונין כפי מה שהיתה לו דשתא חדא לבי תרי שפיר מנינן ואמרינן פשיטא דהא שמעינן מההיא דמת באדר ועמד אחר תחתיו באדר ומהדרינן מהו דתימא כי כו' בסוף שנה אפי' בתחלת מלכות אבל בתחלת (שטר) [שנה] וסוף מלכות לא אמרינן לה. וא"ת ואמאי ס"ד דאמרינן לה בהא טפי מהא וי"ל דגמרינן לה מנדה כדלקמן שסוף היום עולה לה בתחלתה ואין תחלת

היום עולה לה בסופה ואע"ג דהא תקנתא דרבנן היא ור"ה ולר"מ נמי משכחינן דיום א' חשוב שנה אפי' בתחלת שנה אפ"ה הוי ס"ד דכיון דאתו רבנן לתקוני לד"ה לא תקון אלא בסוף שנה דפשיטא ומסתבר טפי כדילפי' מנדה והא דתניא מת באדר ועמד אחר תחתיו באדר מונין שנה לזה ולזה אמרינן עלה בירוש' דדוקא שזה שעמד הגיע עד ניסן וכן אמר שם א"ר יונה והוא שנכנס לניסן כן וימלוך ירח ימים בשומרון כלומר דלא כתב וימלוך שנה בשומרון אלא ירח. ואיכא מדרבנן דדייק נמי דלהכי קתני מת באדר ולא קתני עמד ומת באדר לאשמעינן שכבר עמד [ומת] באדר ומסתברא דהא לאו שיטתא דגמרא דילן היא מדשקלינן וטרינן במתניתא כולי האי ולא אמרינן לה ומן הכתוב אין כאן ראיה דהא פשיטא דכי מניסן [התחיל] מלכותו לא מני אלא קושטא דמילתא. א"נ קרוב לדבר כגון שיאמר ב' שנים אם עברה רובה של שנה שני' או אפי' מקצתה אבל על מי שמלך ירח ימים לא יאמר שמלך שנה א' ואפי' היתה התקנה מקודם לכן כמו שלמדנוהו בגמרא משלמה והירושלמי ג"כ סמך בעלמא נקטיה לקרא:

לא צריכי אלא דאימנו עלי' מאדר ומלך. בן מלך להכי נקט ומלך בן מלך דאפי' תימא דתנא להני בבי בהדי הדדי תניא וכולה חדא מתנייתא היא אכתי בה אית צריכותא כגון דהוי מלך בן מלך ואפ"ה אין מונין לו מיום מנויו אלא מיום עמידתו דאלו היכא דלא הוי מלך בן מלך הא מאידך דלעיל שמעינן:

אמר רבי יוחנן וכו' מקיש מלכות שלמה וכו'. [וא"ת] למה לי היקישא תיפוק ליה דהא בהדיא כתיב הוא החודש השני למלוך שלמה וחודש זיו היינו אייר כדלקמן וי"ל משום דאיכא למימר דילמא שלמה הוא שמלך מניסן ומונין לו מיום שעמד בו ולהכי צריך היקישא דודאי לאו משום דעמד בניסן אלא משום דלעולם מנינן ליה מניסן דומיא דיציאת מצרים. וא"ת א"כ מה האי דאקשינן ויציאת מצרים גופיה מנלן והא מהאי קרא מוכח בהדיא דקמני מניסן למלוך שלמה ואתקש ליציאת מצרים מכלל דליציאת מצרים מנינן מניסן וי"ל דדילמא האי למלוך שלמה לאו אחודש השני קאי לומר שהוא שני למנינו אלא אבשנה הרביעית קאי שהיא שנה רביעית למלוך שלמה ובהאי נמי מתרצא קושיא קמיתא:

מדקאי באב וקרי ליה שנת ארבעים וכו'. פי' דאי אמרת שתהא ר"ה בין אב לשבט (דא"ל) [דא"כ] כי קאי בשבט הוי"ל למימני שנת מ"א והא דנקט מכלל דר"ה לאו תשרי לאו דוקא אלא משום דאקשי ליה דילמא מתשרי מנינן אהדר לי' מכלל דר"ה לאו תשרי אבל ה"ה לשאר חדשים שבין אב לשבט והכי מוכח לקמן דאקשי ואימא תמוז ואימא אב ואימא אדר ולהכי דילג מאב לאדר לפי שא"א להיות ר"ה בנתים כדכתיבנא. הא

דאמרינן שנת מ' שנת מ' לג"ש לאו ג"ש ממש אלא ילמד סתום מן המפורש הוא ולהכי לא בעינן שתהא מופנה:

דף ג.

וישמע הכנעני וכו'. פי' בתוס' דתרי קראי נינהו חד בפ' חקת דכתיב וישמע כו' ולא דרשינן ההוא קרא דהתם כתיב דשמע כי בא ישראל ואידך קרא דרשינן דכתיב בפ' מסעי וישמע וכו' דההוא קרא לא כתיב מה שמועה שמע ועל כרחיך הוא מיתת אהרן לעיל מיניה הוא דשמע שמת אהרן ונסתלקו ענני הכבוד:

כדר"ל וכו'. פי' בלשון אם ואם גופיה משמש בב' לשונות חד בלשון ספק כלומר כשיהא כך וזה רוב אם שבתורה כמו כי תפגע כי יהי' להם דבר כשיהי' או אם יהי' וחד שהוא על ודאי כמו אשר כמו אם יהי' היובל אם כסף וזה ג"כ שכל כי בתורה משמש בלשון אשר וכן נמצא לשון אשר משמש בלשון אם אשר נשיא נמצאת אומר כי אם וכי ואשר משמש כל אחד מהם בלשון ספק ובלשון ודאי כמו אשר:

דילמא. פי' כמו כי תאמר בלבבך שפירושו שמא תאמר כי אם אתה מפרש אותו בלשון אם כשתאמר בלבבך לא קאי עליה שפיר מאי דכתיב בתריה לא תירא מהם:

אלא. כמו ותאמר לא כי צחקת לא כן אלא כן וכן בתלמוד הרבה לא כי:

דהא. פי' לשון נתינת טעם כמו לפי לא צחקתי לפי שיראה הילכך כשאתה מפרש כי גוע אהרן אינו נדרש יפה עם כל אחד מהם אלא כלשון דהא שנותן טעם למה נראו העדה לפי שגוע אהרן והא (דתנן) ויראו אל תיקרי אלא ויירא לומר שענינו כמו ויירא כלומר ראו זה את זה מגולין וזהו שתרגם אונקלס וחזו כל כנישתא ארי מית אהרן יישב פשוטו של מקרא ואם תתרגם ואתחזי אז יש לך לתרגם דהא מית אהרן וכמו שכתב רש"י בפי' החומש:

והאי דמקשי ואימא אייר ואימא סיון. ק"ל אמאי לא משנינן דכיון דאפקיה מתשרי אוקמיה אניסן כדאמר לקמן כיון דאפיקתיה מניסן אוקמי' אתשרי וי"ל דהתם הוא דאיכא לאוקמי' אתשרי (וזהו) [שזהו] ר"ה לכמה דברים וגם לבריאת עולם לדעתו של ר' אליעזר אכל הכא גבי ניסן דלא עדיף מסיון ואייר דהא לא הוי ר"ה אלא למלכים דבעי' למימר דאלו לרגלים בט"ו הוא ליכא טעמא לאוקמי לניסן טפי משאר חדשים:

מדקאי בניסן וקרי ליה שנה שנית וכו'. קשה מנלן דליציאת מצרים הוא דהא לא כתיב יציאת מצרים בחד מיניהו וי"ל דהא כתיב קרא אחרינא בשנה השנית לצאת בני ישראל

מארץ מצרים בפ' במדבר א"נ דקרא קמא דהוקם המשכן פשיטא דליציאת מצרים מנינן דעד השתא לא מנינן להקמת משכן דכן יליף שנית שנית בג"ש:

לא ס"ד דכתיב בחודש השלישי ואם איתא בשנה השנית מבעי ליה. פי' אבל בשנה הראשונה לית ליה למכתב דהא כל כמה דלא כתב שני פשיטא דראשונה היא:

ואימא תמוז וכו' [**אלא אר"א מהכא וכו**']. וא"ת אכתי מאי הוי דילמא שלמה הוא שעמד בניסן וי"ל דהשתא נמי אהיקישא דר"י דלעיל סמכינן דאתקש יציאת מצרים לשלמה לומר ששניהן נמנין לעולם מניסן ומה דלא אתפרש למלך שלמה על ישראל דקאי אהחדש הב' מתפרש מהא והיינו דכי אמרינן תניא כוותי' דר"י נקטינן כולהו קראי דלעיל ונקטינן האי קרא דר' אליעזר למימרא דכולהו צריכי ומתפרשי מהדדי:

חדא דשני בשבת לא אשכחן. בירושלמי מקשה עלה והכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום שני ופריק אין למדין מבריאת עולם פי' שלא מנה שם שני לשבת אלא שני לעולם א"נ דהתם אכתי לא ה"מ למימר לא חדש ולא שבת והוצרך למימר שני של שבת ראשונה והא דלא אשכחן בלשון הכתוב שמות לימי השבוע כמו לשאר לשונות מפורש במדרש הטעם כדי שנזכור תמיד יום השבת כשנמנה כל ימי השבוע וכן אמר במכילתא זכור את יום השבת ר' יצחק אומר לא תהא מונה כדרך שאחרים מונים אלא תהא מונה לשם השבת ומזה הטעם אין לנו שמות לחדשים אלא שאנו אומרים חודש ראשון וחודש שני לפי שחשבון החדש הוא ליציאת מצרים לד"ה כדכתיב החדש הזה לכם ראש חדשים כדאיתא לקמן והטעם כדי שנזכור תמיד יציאת מצרים כדבעי' למימר קמן וז"ש בב"ר שמות החדשים עלו מבבל פי' שלא תמצא שמות ניסן אייר וחביריו נזכרין בכתוב אלא אחר שירדו לבבל ושמות פרסיים הם ואפ"ה לעולם מייחס אותם ליציאת מצרים החדש הראשון הוא חדש ניסן בי"ב חודש הוא חודש אדר וכן כולם כרי להזכיר גלות בבל עם יציאת מצרים וא"ת והרי מצינו שמות חדשים בתורה ירח האיתנים חודש זיו וי"ל דהנהו אינם שם עצם אלא שם תואר על מה שאירע ירח האיתנים או דתקיף במצות או שנולדו בו איתני עולם וחדש זיו על שם שנולדו בו זיותני עולם או דאית ביה זיותא לאילנא וזה טעם נכון וברור. והשתא מצהיר לן מה דאשכחן בכולה סוגיא דכולהו מודו בסדר החדשים וכי ניסן הוא ראשון ותשרי שביעי וכן כולם ובכולה שמעתין נמי פשיטא להו שתהא ר"ה למלכים ברי"ח אבל לא באמצע חודש שאין ראוי לקבוע בו ר"ה אלא למה שמוכרח כמו ט"ו בניסן שהוא ר"ה לרגלים וט"ו בשבט ר"ה לאילנות וכן מ"ש בברייתא גבי עומר ושתי הלחם שהם באמצע החדש ע"כ הא במלתא דליכא הכרח אין לקבוע ר"ה באמצע חודש ולחלוק חדש א' לשני שנים:

א"ר חסדא וכו'. פי' כדי לחלוק בין מלכי ישראל למלכי או"ה ומלכות ישראל איכא למתלי ביציאת מצרים שיצאנו מעבדות לחירות ומלכות אבל מלכי או"ה ליכא למימני להו אלא מתשרי שבו נברא העולם לר"א א"נ שבו העולם נדון ובו עתידין לקבל את הדין: **מדקאי בכסליו וכו'**. פי' וה"ה דלא הוי ר"ה א' מן החדשים שבין כסליו לניסן כדפי' לעיל דאי לא כי קאי בניסן ה"ל למימני שנת (נ"א) [כ"א]:

דף ג:

א"ר אבוהו כרש וכו'. פי' דסבר ר' אבוהו דדריוש היינו כורש כדאמרינן לקמן ואפשר דגמרא גמיר לה דאלו קראי לא מוכחי הכי:

גרש"י ז"ל מתקיף לה רב יוסף חדא דא"כ קשו קראי אהדדי דכתיב ושיציא ביתא דנא וכו' ותניא באותו זמן וכו' ואם איתא שנה ח' מבעי ליה ועוד מי דמי התם (**כמו**) [**כורש**] **הכא דריוש**. וה"פ מתקיף לה וכו' להא פירוקא דר' אבוהו חדא דא"כ קשו קראי אהדדי דהשתא אמרת דמנו לדריוש מניסן ואלו מהני קראי דבעינן לאתויי משמע דלא מנו ליה מניסן דכתיב ושיציא וכו' ואם איתא דמניסן מנינן בשמינית מבעי ליה שהרי בנין הבית בשנת ו' בירח אדר וישראל עשו את הפסח בניסן הסמוך לו ועזרא עדין בבבל שלא עלה אלא באי' בניסן הסמוך לו לשנה האחרת כדכתיב כי בא' לחודש הראשון הוא יסוד המעלה מבבל ובא' לחודש החמישי של אחרון בא לירושלם כמפורש בעזרא הרי שמחודש אדר שנבנה הבית עד חודש אב שבא עזרא לירושלם עברו שני ניסן דכיון דאדר דבנין הבית בשנת ו' ה"ל אב בשנת ח' אם איתא דמניסן מנינן ויותר י"ל דמתשרי מנינן דהא ליכא ביניהו אלא תשרי א' ועוד מי דמי אנן מותבינן לעיל מדריוש ואת מתרצת מכרש שהיי מלך כשר ומפרקינן תנא וכו' והדרינן לקושיא קמייתא דמ"מ קשו קראי אהדדי ומהדרינן כאן קודם שהחמיץ הא דבשנת שתים מנו לו כמלכות ישראל ולבתר דהחמיץ בשנת שית ואח"כ מנו לו כמלכי או"ה מתשרי ולהאי שיטה הא דפריך לר' אבוהו ולא פריך מהנהו קראי דארתחשסתא דלעיל משום דקס"ד דדילמא דריוש או כורש לאו היינו ארתחשסתא ואע"ג דהכא בקראי דקמייתי רב יוסף גופי' חשיב דריוש וארתחשסתא כחד דילמא תרי ארתחשסתא הוי. מיהו ק"ל מאי האי דפריך מי דמי הכא כרש התם דריוש דמשמע דלא ידע מה דתניא הוא דריוש הוא כרש הוא ארתחשסתא ואלו לדידיה נמי חזינן דחשיב דריוש וארתחשסתא אחד דהא קראי דמייתי חד מני לדריוש וחד מני לארתחשסתא ואמאי קשיי ליה טפי כרש ודריוש טפי מדריוש וארתחשסתא ורבינו זרחיה הלוי ז"ל גרס וכן בנוסחי עתיקי מתקיף

לה רב יוסף חדא דא"כ קשו קראי אהדדי ועוד דכתיב ושיציא ביתא וכו' ותניא וכו' עד השנה השמינית מבעי ליה מי דמי התם כרש וכו' וה"פ דרב יוסף נמי יודע היה דכרש ודריוש וארתחשסתא חדא נינהו ולהכי מקשה דא"כ דלכרש מנו כמלכי ישראל קשו קראי אהדדי דהא לעיל מההיא דנחמיה בן חכליה שמעינן שמנו לארתחשסתא שהוא דריוש מתשרי ואלו בהני קראי דשנת שתים לדריוש משמע דלא מנו לו מתשרי ועוד קושי' דש"מ דלא מנו לדריוש מניסן וקשו קראי דדריוש לקראי דדריוש דכתיב ושיציא ביתא וכו' ואם איתא ח' מבעי ליה כדפי' לעיל וכי סיים רב יוסף פירכא דידיה מתמה תלמודא בין אדרבי אבוהו בין אדרב יוסף מי דמי וכו' כלומר מהו זה בשמועתינו דפרכינן מדריוש ומשני מכרש והדר פרכינן לדריוש מקראי דארתחשסתא ומהדרינן דהוא כורש וכו' והדרינן לפרכי דרב יוסף מ"מ קשה דקשו קראי אהדדי ופרקינן כאן קודם שהחמיץ וכו' וא"ת לרב יוסף גופיה היכא מתרצי ליה קראי וי"ל דאיהו סבר דלמלכי או"ה אין מונין אלא מיום שעמד בו ודריוש זה עמד באלול או בכסליו או מרחשון ואתו כולהו קראי שפיר אבל בשאר חדשים ליכא למימר דאלו מכסליו ועד ניסן לא מלך כדמוכחי הני קראי בתראי דמייתי רב יוסף ושיציא ביתא דנא וא"ת מנ"ל דכרש הוא דריוש הוא ארתחשסתא וי"ל דגמרא גמירי ליה וי"א דנפקא להו מדכתיב וסבי יחודאי בנין ומצלחין וכו' עד מטעם כרש ודריוש וארתחשסתא מלך פרס מדקאמר מלך ולא אמר מלכי ותו דאלו בימי כרש קמא לא אצלח בנינא בידיהון וכן בימי ארתחשסתא ועל כרחנו יש לנו לומר דאיכא תרי כרש הראשון שלא עשה אלא פקידה בלבד ועליו אמר הנביא כה אמר ה' למשיחו לכרש וכו' ודרשינן במס' מגילה וכי כרש משיח הוא ואמרי' דה"ק כה אמר ה' למשיח קובלני על כרש אני אמרתי הוא יבנה ביתי והוא אמר מי בכם יהי אלהיו עמו ויעל ואידך כרש בתרא דאשכחן דאתבני מקדשא ביומוהי (וכן איכא תרי ארתחשסתא חד דבטיל עבידתא ואידך בתרא דבנה מקדשא) ותרי דריוש חד דריוש מדאה שעמד אחרי בלשצר וחד דריוש הפרסי בן אסתר הוא שבנה ב"ה וכן תרי ארתחשסתא חד בטיל עבידתא ואידך בתרא בני מקדשא וא"כ הני בתראי דאתבני מקדשא ביומיהון כולהו חד נינהו. ואכתי איכא למידק כיון דדריוש וארתחשסתא חד נינהו דהכי אמרינן דבשנת שית לדריוש אתבני מקדשא ואלו בפסוקי נחמיה בן חכליה אמרינן ששלחו ארתחשסתא לבנין בשנת כ' וי"ל דההיא לבנין חומת ירושלים אשר היו פרוצים הוא שהלך וכדמוכחי קראי התם בהדיא אבל המקדש כבר היה בנוי משנת ו' למלכותו ואפשר דאידך ארתחשסתא דשנת כ' אחריני ותלתא ארתחשסתא הוי אבל אין

צריך כי האמת כמו שכתבנו דהשתא אנן לאו ממלכות למלכות בלחוד מקשינן אלא מבנין לבנין:

מתקיף לה רב כהנא וכו'. קשה מאי קושיא דההוא בתחלת דבריו היה קודם שהחמיץ וי"ל דהכי פרכינן ומי החמיץ מאי דעבד כולי האי הא ודאי הכתוב מספר בשבחו והאומר שהחמיץ עליו להביא ראי' מן הכתוב:

דף ד.

א"ל רבי יצחק רבי מטונך. כלומר ממשא שבאת להטיל עלינו נטיל עליך דכתיב בסופיה ומצלין לחיי מלכא ובנוהי ולא נתכוין אלא להנאתו. וא"ת כיון דהשתא הוי חומץ אימת הוי כשר תירצו תוספת שבתחלה כשצוה הבנין חשבוהו לכשר דמנו לו כמלכי ישראל אח"כ הוכיח סופו על תחלתו דהי' חומץ ומנו לו כמלכי או"ה:

ומאן דעביד הכי לאו מעליותא וכו'. פי' בכמה מקומות:

כאן בישראל. פי' דישראל אם אינו נשכר בעוה"ז אינו חושש כי מאמין הוא בעוה"ב אבל או"ה כשאינו נשכר מקלל במלכו ובאלהיו:

איבעית אימא מנלן דאחמיץ וכו'. וא"ת דהא לא עביד הכי מדעתיה אלא משום דהכי אשתכח באחמתא קמא וי"ל כיון שהסכים בדבר הוי רשע:

אמר רב חסדא רגל שבו תחלה לרגלים. וה"ק בא' בניסן הוא ר"ה לרגלים שהרגל שבו הוא תחלה לרגלים וכר"ש וכיון דסתים לן תנא כר"ש הלכתא כוותי' דסתם מתניתין ומחלוקת דבריתא הלכה כסתם מתניתין:

ת"ר חייבי הדמים וכו'. וא"ת היכא מני צדקה לג' [רגלים] דהא אמר רבא לקמן וצדקה מחייב עלה לאלתר וי"א דהתם מחייב בעשה דצדקה כדבעינן לפרושי. אבל בתוס' פי' דההיא לבל תאחר והא דהכא מיירי בדליכא עניים באתריה ולא רמא עליה קרא לאהדורי בתריהו אלא תלוהו ברגלים כשעולה לירושלים לא סגיא דלא משכח עניים תוך ג' רגלים ובתר הכי יהיב ליה לגזבר וכיוצא בו ואפי' תימא דלא סגיא דלא משכח עניים בירושלים ברגל ראשון מ"מ כיון שהוצרך הכתוב כלל לתלותו ברגלים לא חלק בדבר משאר נדרים ונדבות וצרכי גבוה. ומיהו ק"ל דהא לכ"ע סיפא דמתניתין בדאיכא עניים באתריה מיירי כדאמר לקט שכחה ופאה ואי דליכא עניים דידיה הוי וי"ל דאפ"ה (ת"ק) [תנא קרא] דריש וע"כ כיון דקרא לצדדין כתיב צדקה בדליכא עניים ולקט שכחה ופאה בדאיכא עניים איהו לא חייש ויש מתרצים דהא לא איירי לענין רגלים אלא לענין בל תאחר וכדי נסבה כדאמרינן לקמן פסח כדי נסבה:

מעשרות. פי' בין מעשר א' ומעשר ב' ומעשר עני וא"ת דהא מעשרות בשנה ג' תלוהו רחמנא בהדיא כדכתיב כי תכלה וכו' מכלל דעד ההוא שעתא לא מיחייב וי"ל דההיא היכא דמטא שנת ג' מקמי רגלים (א"נ כגון שהי' ממוכח ברגלים הילכך) [כגון שלא היה ממורח ברגלים] ועבר בין הרגלים בלא שלישית או שלישית בלא רגלים ופעמים שעובר בשתיהן:

בכור ומעשר. פי' מעשר בהמה וא"ת והא שלמים הוא וכבר קתני ליה שלמים וי"ל תנא שלמים הבאים בנדר ותנא שלמים הבאין בחיוב:

דף ד:

לקט שכחה ופיאה. וא"ת ומאי בל תאחר שייך בהן דהא לא כתיבא בהן נתינה אלא עזיבה וי"ל שני הכא שריבה הכתוב עזיבות הרבה מפני גזילן של עניים וכדתנן לא הפריש פיאה מן הקמה מפריש מן העומרים לא הפריש מן העומרים מפריש מן הכרי:

ור"ש מ"ט דתני ר"ש אומר. גר' רש"י אינו צריך לומר בחג הסוכות שבו הכתוב מדבר למה נאמר לומר שזה אהרון פי' בפי' ראה דמסדר סדר המועדות כי קאי בסדר סוכות כתיב שלש פעמים בשנה יראה כל וכו' הילכך לא הי' צריך לכתוב בפסוק זה בפי' חג הסוכות ולימא יראה כל זכורך לפני ה' אלהיך ובחג המצות ובחג השבועות שלשה פעמים ומייתורא שמעינן שבא למנותו אהרון לבל תאחר שיהא חג המצות תחלה ובכולהו נוסחי אשכחן לא הי' צ"ל חג המצות שבו פתה הכתוב תחלה למה נאמר לומר שזה ראשון ונראה פי' לא הי' צ"ל במנין בתחלה חג המצות שבו פתח הכתוב בסדר מועדות כי רחוק הוא מן הפרשה וכיון שהי' מדבר בחג הסוכות ממנה ה"ל להתחיל מניינו ולכתוב הכי בחג הסוכות ובחג המצות ובחג השבועות כיון שנראה חג הסוכות יותר מכולם לדבר בו בענין הראיה יזכירנו תחילה:

דא"ר יונה הוקשו כל המועדים זה לזה. פי' לדין ששעיריהם מכפרין על טומאת מקדש וקדשיו דילפי משעיר ר"ח דכתיב ביה גבי פ' בני אהרן ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה וההוא שעיר ר"ח היה כדאיתא בפ' טבול יום ור"ח איקרי מועד כדכתיב [קרא עלי מועד]:

ור"מ ור"א וכו'. וא"ת אמאי לא בעי נמי לראב"ש בחג המצות ובחג השבועות מאי עביד להו וי"ל דאה"נ אלא (דאירף) [דאינך] עדיף ליה דפריך מייתורא דכולהו וכי איפריקו אינהו מדר"א א"ר הושעיא איפריק נמי ראב"ש. עי"ל דמדראב"ש לית ליה למפרך כלל דבשלמא ר"מ וראב"י הא לא אצטריך למכתב חד מנייהו כלל וא"כ מסתייה דלכתוב

רחמנא שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך לפני ה' אלהיך ותו לא אבל לראב"ש כיון דאצטריך למכתב בחג הסוכות לא סגי דלא לכתוב נמי בחג המצות ובחג השבועות דהיכי לכתוב שלש פעמים יראה כל זכורך לפני ה' אלהיך בחג הסוכות הוה משמע דחובת ראי' שלש פעמים בסוכות אבל בשאר מועדות כלל לא ואי לא ליכתוב שלש פעמים (וכתב שלש פעמים) [וכתב שלש רגלים] הא נמי לא אתי שפיר וכ"ת הא פרכינן לקמן חג הסוכות למה לי אליבא דר"מ וראב"י ולעיל נמי מיותר לדרשא אליבא דר"ש לפי גרש"י וי"ל דשאני התם דפרכינן מחג הסוכות וההוא ודאי לא הוה צריך כיון דבדידיה משתעי ופשיטא דלהוי במניינא דשלש פעמים אבל דלכתוב חג הסוכות ולא לכתוב אידך הא לא אפשר:

שמיני רגל וכו'. (**וא"ת**) פי' וליכא אלא ז' ואפ"ה מחג המצות עדיף למעבד היקישא שהוא ז' בלא ספק דאלו שבקי' חג המצות ומקשי' לי' לסוכות ה"א דטעמא משום דהוה ח':

אימור דאמרינן רגל בפ"ע לענין פז"ר קש"ב. פי' בסוכה. ושמעינן מהכא דרגל בפני עצמו לשון כללי לכלם וגם לשון פרטי מדלא קאמר לענין פ"ז קש"ב. ורגל בפני עצמו פרשי לענין הזכרת תפלה וקדוש וברכה בפני עצמה ברכת המלך כדאיתא בתוספתא אבל ר"ת פי' ברכה שמזכירין חג עצרת בתפלה וברכת המזון מדאמר פ' לולב וערבה כשם שז' ימי החג טעונין קרבן ושיר ולינה וברכה כך שמיני עצרת ופרישנא התם דברכה היינו ברכת מזון ותפלה וא"כ צריכין אנו לפרש רגל שלא כפרש"י. ור"ת פי' לענין לינה שטעון לינה לעצמו ונראה יותר למי שלא נראה בתוך החג ונראה עכשיו כגון שנתגייר או שהגדיל שהוא חייב בלינה. ור"ח שפירשה לענין מי שקבר מתו קודם החג (ח') [חשבינן] לאחריו כ"א יום ז' ימי אבילות קודם הרגל ח' ימי החג ויום ח' עצרת שנמנה רגל בפני עצמו ונחשב לז' כדין כל רגל אין זה מחוור דהתם מוכח דרבינא חדש אותו הדין אף אנו נאמר הקובר מתו קודם לחג מונה כ"א יום לאחר החג. ומאי רבותי' דהא סוגיין בכולא תלמודא דשמיני רגל בפני עצמו אף לענין אבילות:

קרבן בפני עצמו. שאין בו אלא פר אחד וז' כבשים ואלו הי' מכלל החג עדיין מתמעטין והולכין היו קרבין בו ו' פרים וי"ד כבשים וכפרש"י:

ושיר בפני עצמו. פרש"י אין שירו שוה לשל סוכות ולא פי' לנו מה שירו ולא נהירא שאפי' ימי החג נמי אין שיר זה כשיר זה כדאיתא בסוכה ותוס' פי' שאומר בו מזמור שיר שלם משא"כ בשאר ימות החג כדאיתא בסוכה ולישנא דשיר בפני עצמו לא משמע הכי כלל ונראה לפרש שאם חל שבת בתוך החג שנדחה שירו של יום מפני שירו של

שבת וביום שלאחריו אומר השיר שנדחה מיום שבת וכן דוחין מיום ליום ונמצא אחרון נדחה כדאמר התם ואלו שמיני מכלל החג היו אומרים בשביעי שירו של ששי ובחי שירו של ז' והיי שירו של ח' נדחה אבל עתה השמיני בפני עצמו שיר ז' הוא נדחה ושל ח' עומד במקומו:

דף ה.

מה חג המצות טעון לינה וכו'. הקשה בתוס' למה לי היקישא לחג הסוכות מי גרע מעצרת ובכורים וכל שאר קרבנות שטעונין לינה דנפקא לן מדכתיב ופנית בבוקר והלכת לאהליך ותירץ דלא אצטרך היקישא אלא לומר שיהא טעון לינה כל ז' דאי מהתם לא הוה צריך אלא אחת ככל הקרבנות אתא היקישא לחייבו בלינות כל החג דומיא דחג המצות שטעון לינה כל ז' דכולי' חג בוקר א' הוה כדתנן בפרק דם חטאת אם בשל בו מתחלת הרגל יבשל בו כל הרגל פי' (דלא) [בלא] מריקה ושטיפה הצריכה לכלים שבשלו בהם קדשים קלים או קדשי קדשים וקס"ד בגמרא דכל הרגל ממש קאמר שאינו צריך מריקה ושטיפה בין בישול לבישול ואפי' מיום ליום ואמר מ"ט דר"ט דכתיב ופנית בבוקר וכו' הכתוב עשאן לכולן בוקר א' כלומר לענין לינה וה"ה לענין בישול דלא חשיב נותר ואע"ג דאקשי' וכי אין נותר ברגל ואין פיגול ברגל ואוקימנא דר"ט ת"ק כל יום ויום נעשה פיגול לחבירו כלומר שצריך מריקה ושטיפה בין כל יום ויום (ולא') [ולא אמר] ר"ט יבשל בו כל הרגל אלא שבכל היום אין צריך מריקה בין תבשיל לתבשיל שהקילו עליו חכמים מפני שטרוד בשמחת הרגל מ"מ לענין פגול ונותר הוא דפרכינן שאינו נחשבין ימי החג בקר א' אבל מ"מ בדרשא דקרא דכתיב ופנית לענין לינה לא פריך תלמודא כלום ומפשט פשיטא ליה שעשאן הכתוב בקר א' וה"נ משמע לכאורה פרק לולב וערבה דתניא התם כשם שז' ימי החג טעונין קרבן ושיר וברכה ולינה כך שמיני עצרת ואמרינן מאי ברכה זמן ופרכינן זמן כל ז' מי איכא ואוקי' ברכת המזון ותפלה ומדלא פרכינן לינה כל ז' מי איכא מכלל דכל ז' טעון לינה אבל רש"י פי' כאן חג המצות טעון לינה ליל חול המועד נראה מדבריו דההיא דפרק דם חטאת אידחייא לה בפרכא דפגול ונותר וההיא דמס' סוכה משום דזימנין דאיכא לינה ז' כשלא הקריב קרבנותיו ולא נהירא ומ"מ קשה לתירוץ רבותי' בעלי התוס' דהל"ל הכא מה חג המצות טעון לינה כל ז' כיון דכל ז' הוא דגמרי' מחג המצות והאיך קיצר התלמוד עיקרו של דין ונראה לפרש דאלו הקריב קרבנו פשיטא דטעון לינה דומיא דכל הקרבנות אבל הכתוב

הוסיף ברגלים חיוב לינה מדין הרגל אע"פ שאינו מקריב קרבן והיינו דכתביה לקרא בפי' חג המצות ולא כתביה בפי' קרבנות:

אטו עצרת יומי מנינן וכו'. וא"ת נהי דשבועי נמי מנינן מ"מ לימא תפשת מרובה לא תפשת וי"ל דהיינו דאמרי' ועוד חג שבועות כתיב והוה חדא ועוד דבתרא עיקר מניינא ומיניה גמרינן לתשלומין:

מאי פסח שלמי פסח. פי' שהפריש פסחו ואבד והקריב אחר תחתיו:

דף ה:

נדבה מנין וכו'. וק"ל למה לן כולי האי תיפוק לי' דהכא כתיב נדבה בקרא דמוצא שפתיך וי"ל (דהאוקימנא) [דהאי אוקימנא] בנדבה הבאה בדרך נדר כגון דאמר ולא הפריש והכא מרבינן לה לנדבה ממש דאמר הרי זו וכעין נדר ואיברא דלההוא דלקמן סגי לן לגמרי ומיהו כיון דאפשר למדרש ולברורי מלתא טפי דרשי' הלכך תלתא איכא בנדבה הא דבסמוך כדאמר ולא אפריש ושאמר נדבה בלשון נדר שלא באחריות וגבי קרא דוהבאתם שמה דכתיב ונדבותיכם בדאפריש ולא אקריב דהכי אוקימנא לקמן והכא מרבינן נדבה כעין נדר דאמר הרי זו ועלי אחריות:

כי דרוש ידרשנו אלו חטאות ואשמות וכו'. פי' דבהו שייך דרישה דהוה קדשי מזבח וחמירי:

ועולות ושלמים דקאמר. פרש"י שהם עולת ראיה ושלמי חגיגה פי' שבאין לחובה פי' לפירושו דאלו הבאין בנדר ונדבה הא כיילינהו בכלל נדר ונדבה וא"ת אי בעולת ראי' ושלמי חגיגה היכי שייכי רגלים דהא זמנא קביע ליה ואם עבר הרגל ולא חג עליו נאמר מעוות לא יוכל וכו' וי"ל דמיירי כגון דאפריש ליה סתם לעולת ראייתו ושלמי חגיגתו ולא אקריבה דקעבר עליה בג' רגלים דהאי ודאי בר מקרב בכל רגל ורגל הוא. ואיכא דמקשי דהא מרבינן להו נמי מקרא דמוצא שפתיך תשמור ועשית דאוקימנא לקמן בדאפרשיה ולא אקריבה ולאו מלתא היא דהתם בעולות ושלמי נדבה איירי דמכאשר נדרת להי' אלהיך דרשי' ליה:

להי' אלהיך אלו הדמים והערכין והחרמין. ומדקא מרבי להו מהכא משמע דס"ל סתם חרמים לגבוה. א"נ בשפי' כן שיהיו לגבוה:

ה' אלהיך אלו צדקות בכורות ומעשרות. בכור ומעשר ופסח פי' דבכולהו כתיב בהו שם וקילי מאידך דלעיל ולהכי חשבינן להו בתרא':

חלופי דמאן אי חלופי עולה. פי' שהפריש עולתו ואבדה והפריש אחרת ונמצאת שלו ונתכפר בה מקרב קרבה פי' וכיון דבת הקרבה היא אמאי לית בח בל תאחר כשאר קרבנות ואי חלופי חטאת למיתה אזלא פי' דהא מה' חטאות המתות בכפה היא חטאת שנתכפרו (בעלי הדין) [בעליהן] בה או בחליפיה וכיון דלא חזיא להקרבה היכי שייך בה בל תאחר:

כגון שהומם בתוך הרגל וכו'. ושמעינן דלר"מ חצי רגל אינו ככל הרגל ומינה נשמע לרבנן שאינו עובר בב' רגלים וחצי עד דעברי ג' שלמים. וה"נ משמע בגמרא י"ט דאמרינן אין מקריבין תודה בפסח מפני חמץ שבה ולא בעצרת מפני שהוא י"ט אלא בחג ואלו בחג היינו חולו של מועד והא קא עבר מקצת הרגל וה"ל ג' רגלים אלא ודאי דלא חשיב ככולי רגל וכדכתבינן התם:

סד"א ה"מ בכור וכו'. וא"ת דהא בדהוא קרא גופי' כתיב קדשים וכל נדריך אשר תדור ונדבותיך וי"ל דאפ"ה הוה אמרי' דלא אתקיש למעשר אלא בכור דדמי ליה דלא הוה בר הרצאה ולא קדשים (ולא) [דלא] דמי למעשר הילכך טפי עדיף לן למפרך מאידך דבן עזאי:

דף ו.

סד"א הואיל וא"ר יוחנן אין אשתו כו'. פי' ע"כ ממון של נדרים קאמר דקרא בהכי כתיב אם אין לך לשלם וכו' וכדדרשי' בבמה מדליקין:

אימא בהאי עון דבל תאחר נמי אשתו מתה קמ"ל. פי' קמ"ל ולא באשתך חטא וא"ת א"כ הא דר"י היכי אתיא וי"ל דהתם בשלא שלם כלל וא"ת וכיון דעברו ג' רגלים עבר בבל תאחר עד היכן ממתינין לו לענוש את אשתו דהא כל יומא בעמוד ושלם קאי וי"ל כל היכא שתבעוהו וה"ל לשלם מתחלה ולא שלם במזיד והיינו דאמר ר' יוחנן אא"כ מבקשין ממנו ממון ואין לו לפי שפשע ולא רצה לשלם בתחלה ועכשיו כשרוצה אין לו:

ת"ר מוצא שפתיך זו מ"ע. פי' שאפי' לא יאמר הכתוב אלא מוצא שפתיך כאשר נדרת לה' אלהיך יש במשמעו קיום מוצא שפתיך אשר נדרת (וסכין) [וכמו] שאמר הכתוב (לכל) [ככל] היוצא מפיו יעשה שהוא אזהרה לנשבע ונודר נדרי איסור שיקיים נדרו ושבועתו ומ"ה נדרים דאיסור חפצא חלין ע"ד מצוה ונפקא לן מקרא דכתיב כי ידור נדר ולא אמרינן דליתי עשה דמצי וסוכה וכיוצא בה ולידחי לא תעשה דלא יחל דברו דאע"ג דאיסור חפצא הוא לא תלי אלא בלאו וכיון דכן לידחי ליה עשה אלא ה"ט משום דבנדרי איסר איכא עשה ולא תעשה עשה דכל היוצא מפיו ולא תעשה דלא יחל דברו

ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה וכן אמר כאן בנדרי הקדש דאית בהוא (עשיה) [עשה] משום מוצא שפתיך דמשמע עשה מוצא שפתיך:

תשמור זו מצות לא תעשה דק"ל השמר פן ואל לא תעשה. ואע"ג דאיכא לאו אחרינא דלא תאחר לשלמו אצטריך למכתב חד להיכא דאמר ולא אפריש וחד להיכא דאפריש. ואיכא דמקשי דהא אמרינן השמר דלאו לאו השמר דעשה עשה והכא דעשה הוא ואבתרי' נמי (לעשות) [ועשית] שהוא עשה וי"ל כיון דלא כתיב ביה עשה בחדיא לא חשיב השמר דעשה ולה"נ סתם קרא דלא פריש ביה עשה ואי משום ועשית לא חשיב השמר דעשה דההוא לאו אזהרה ועשה שבגופו אלא ענין אחר הוא ואזהרה לב"ד ולא עוד אלא דאפי' לב"ד ליכא עשה שיעשוהו וכי לא כייפי ליה לא עבר בעשה דהאי לישנא דועשית גבי נודר משתעי ולא גבי ב"ד ולא מצינו עשה שידבר (עם) [אם] זה עשה בך ויהא המצוה לאחרים אלא דאנן דרשינן קרא דאמר מוצא שפתיך תשמור דרך אזהרה בעשה ולא תעשה ואח"כ אמר ועשית כלומר שאם לא תשמע לעשות מפני העשה ולא תעשה לאו כל כמינך ועשית אותו עכ"פ ואפי' בע"כ וא"א בע"כ אלא שיעשוהו ב"ד אשתכח דלאו דעשה הוא כלל וה"ל השמר דלאו דלא תאחר דכתיב לקמי':

ועשית אזהרה לב"ד. דרשו בירושלמי מכאן למשכון כלומר שאם אינו רוצה ליתן ממשכנין אותו וכן אמרו בעירכין חייבי עירכין ממשכנין אותן וגבי צדקה אמ' ממשכנין על הצדקה אפי' בע"ש ומשכון משמע אפי' בתדך ביתו ולאו נתוחי בלבד וחמיר מחוב דעלמא בהא כי היכי דחמיר מיניה לאפוקי בע"ש ובחוב דעלמא לא קבעינן זמן במעלי שבתא ותימא האיך ממשכנין על הצדקה דהא מצות עשה שמתן שכרה בצידה ואין מוזהרין ב"ד עליה ותירץ בירושלמי אין ב"ד נענשין עליה כלומר מוזהרין הן לכוף אכל העלימו (עליהם) [עיניהם] ולא כפאום אין נענשין כמו שנענשין על שאר מ"ע אם לא כפאוהו. ואומר רבינו נרו דלגמרא דילן לית ליה האי סברא אלא כל מ"ע שמתן שכרה כתוב בצדה אין ב"ד מוזהרין כלל כדאמרי' במס' חולין ההוא גברא דלא מוקר אבוה ואמיה א"ל לרב נחמן כפתיה וא"ל דלא בעי למכפייה דכל מ"ע שמתן שכרה בצידה אינן מוזהרין עליה וא"כ האיך ממשכנין על הצדקה ותירץ רבינו דשני הכא דגלי ביה קרא דכתיב ועשית אזהרה לב"ד שיעשוך ולא גמרינן מינה לעלמא משום דהכא לאו משום מצוה דרמיא עליה בלחוד כייפינן אלא מפני שחייב עצמו ונכסיו לגבוה או לענים וכשם שכופין אותו לפרוע מה שחייב להדיוט שלא יהא כח הדיוט חמור מהקדש. ויש מקשים דהא בפיך דכתיב בקרא אכולה קרא כתיב ואפי' אחטאות דנפקי מלה' אלהיך וא"כ איך אמר במס' עירכין חייבי חטאות אין ממשכנין אותן והנכון דלאו למימרא דאין

רשאין ב"ד למשכנן אלא שאינן צריכין למשכנן שהרי (מעוטין) [מעושין] ועומדין הן כי היכי דתהוי להו כפרה והיינו דאמרינן ברישא חייבי עולות ושלמים ממשכנין אותן כלומר צריכין למשכנן דלא מחסרי כפרה וכן אמר שם דחייבי חטאות נזיר ממשכנין אותן מפני שאינו מחוסר כלום שהרי אם גלח [על] א' משלשתן יצא ואם נזרק עליו מן הדם מותר לשתות יין וליטמא למתים ומ"ה פשע ולא אייתי וצריך למשכן אבל בחטאות דעלמא שמחוסר כפרה על שגגתו שכל שזדונו כרת שגגתו חטאת אינו צריך למשכן מיהו אם פשע ולא הביא או שהזיד בכך ממשכנין אותו מן הדין כדאמר הכא ולעולם כופין בין בדבר שקבל עליו וחייבו פיו כגון נדרים והקדשות ועירכין וצדקות בין בדברים הקדושים מאליהן כל זמן שהן ברשותו בעיניהו וכדאמר התם גבי מעשר ב' ומתנות כהונה אפי' עני שבישראל מוציאין אותן מידו ולישנא דמוציאין משמע על כרחו בדין וכן אמר גבי מתנות כהונה דבי דינא קנסי אטמא וגלימא ומשמתי עליהו מיהו בשהזיקן או אכלן וצריך לשלם פטור דה"ל ממון שאין להם תובעין:

לה' אלהיך אלו חטאות וכו'. דכולהו איכא חלק גבוה:

אשר דברת אלו קדשי בדק הבית. פי' קרא יתירא ולהכי סמיך נמי לה' אלהיך דאית ביה זכות גבוה וכיון שכבר פי' קדשי מזבח יש לנו לדרוש זה בקדשי בדק הבית:

בפיך זו צדקה. פרש"י קרא יתירא קדריש פי' שהרי דברים שמתחייב בהם (לאמירה) [באמירה] לגבוה הרי הזכירם וא"כ האי בצרכי הדיוט מיירי ואין לך דבר שמתחייב להדיוט באמירה אלא צדקה וסמך לדבר דכתיב בי נשבעתי יצא מפי צדקה:

חד דאמר ולא אפריש. פי' קרא דמוצא שפתיך דלית כאן אלא אמירה:

וחד דאפריש ולא אקריב. פי' קרא דיקריב אותו דמשמע שאינו מחוסר אלא הקרבה וכן קרא דוהבאתם שמה:

אמר רבא משכחת לה כו'. וא"ת היכי אמרינן הכא דמהני ליה תנאה למגרע מדינו דהא אמרינן במסי' י"ט האומר הרי עלי תודה ואצא בה ידי חגיגה חייב להביא תודה וחגיגה אלמא לא מהני ליה תנאה וכיון דאמר הרי עלי תודה נתחייב בה ותנאה דאמר כמאן דליתיה דמי כיון שדין תורה לבא מן החולין ולא מצי לומר כיון דתנאה ליתיה אף נדרא ליתא וי"ל דשאני התם שאם אתה מקיים תנאו נמצא שאין בנדרו כלום והוציא דבריו לבטלה שהרי אינו מביא נדר של כלום וזה ודאי לנדר נתכוון אבל הכא אין נדרו לבטלה שהרי מחוייב בנדבה. ולא נהירא דהניחא לר"מ דאמר אין אדם מוציא דבריו לבטלה אלא לרבנן מאי איכא למימר והנכון דלעולם לא מהני תנאה לעקור דין תורה והתם כיון דנדר ודבר תורה שאינו באה אלא מן החולין לאו כל כמיניה לאפקועי בה חיוב תודה

דרמי עליה אבל הכא בנדר עצמו מה שחייב באחריותו אינו מגזירת הכתוב אלא משום דשעבד עצמו לכך דכיון דאמר עלי אטעניה על כתפיה לחיובי באחריותו וכיון שכן כל היכא דפי' תוך כדי דבור שאינו מקבל עליו אחריותו שוב אין לנו עליו כלום. ויש מתרצים דהתם שלא אמר ע"מ אלא ואצא בה דייניין ליה דה"ק שיצא בה אם יוכל מן הדין דאי ע"מ קאמר הו"ל לפרושי:

אמר רבא וצדקה מיחייב עלה לאלתר. פי' תוס' דמחייב בבל תאחר דהקיימי עניים ואף על גב דלעיל קתני צדקות הא תריצנא לה והקשה תוס' על פי' זה דהא לקט שכחה ופיאה במקום דאיכא עניים היא ואפ"ה תנא לעיל שאינו עובר בבל תאחר אלא ברגלים ואמאי נימא דהקיימי עניים ותי' דהתם בשלקטן לעניים אחרים שאינן בעיר וכר' אליעזר דאמר מי שליקט הפיאה ואמר הרי זו לפי עני זכה לו. ודאי שאין תי' זה מחוור דהל"ל עלה הניחא לר' אליעזר אלא לרבנן מאי איכא למימר דהוה כיחידאה דלא כהילכתא וע"ק אם איתא דבל תאחר תלי כפי מה שספק בידו לעשות גבי קרבנות נמי לחייבו בני ירושלים לאלתר דהא קאי מקדש והא קיימי כהנים ועוד אפי' כל ישראל נמי כיון שחייבו הכתוב בעשה אפי' ברגל אחד והרי הוא מחוייב לבא עכ"פ למה לא חייבנו ג"כ מיד בבל תאחר דהא קיימי מקדש וכהנים ועוד דאם איתא דבל תאחר בעלמא דספק בידו לעשות תלי מ"ט דר"ש דאמר פעמים ג' פעמים ה' ולמה ימתינו יותר למי שנדר לאחר הפסח ממי שנדר קודם פסח אלא ודאי דרגלים לבל תאחר גזרת הכתוב הוא וא"כ מה לי קרבנות מה לי צדקה. ועוד כיון דצדקה גבי קרבנות כתיבי מנ"ל לרבא לאוקמי קרא לצדדין חיוב צדקה לאלתר וחיוב כולהו אידך בג' רגלים וכ"ת דקרא בדליכא עניים באתריה משתעי ורבא לאו אקרא קאי אלא שבא לפרש הכי הו"ל וצדקה אי קיימי עניים מיחייב עלה לאלתר דאלו האי לישנא דרבא משמע דאצדקה דכתיב בקרא קאי ובכל צדקה קאמר דמחייב עליה לאלתר ועוד כל היכא דליכא עניים הכא ולא אתו תוך ג' רגלים נמי דאלו אתו הוה מיחייב עליה לאלתר למה יהא זה חייב לחזר אחר עניים בארץ כדי שלא יעבור בל תאחר לאחר ג' רגלים בכל יום ומפני כל הקושיות האלו פי' דלעולם בל תאחר בג' רגלים הוא תלוי לכל דבר וגזרת הכתוב הוא ורבא לא קאמר אלא דמחייב עלה ליתנה לעניים לאלתר משום עשה דמוצא שפתיך והיינו דליתיה להאי טעמא גבי לקט שכחה ופיאה ועוד מביאין ראיה לפי' זה מלישנא דרבא דלא קאמר וצדקה עבר עליה לאלתר (עשה דמוצא שפתיך קיים והיינו דליתיה להאי טעמא) (דלישנא) [כלישנא] דנקיט לקמן בכל יום ויום עובר בבל תאחר ונקט לישנא דמיחייב עלה לאלתר. ועוד (מדאקשינן) מדאתמהינן עלה דרבא ואמרינן פשיטא ואי לבל תאחר קאמר מאי

פשיטא כיון דבענינא דקרבנות כתיבא. וקשיא להאי פי' הא דאמרינן הואיל ובענינא דקרבנות כתיבא כקרבנות דמיא ועד דעברי עלה ג' רגלים לא מיחייבי ומה ענין ג' רגלים בכאן דהא אנן לא מחייבינן ליה בבל תאחר דרגלים אלא בעשה בלחוד וההוא אפי' בקרבנות ברגל א' עובר והכי הל"ל מהו דתימא כקרבנות דמי ועד דעבר עליה רגל א' לא מיחייב ומפרקי לה דתלמודא לא דק בהכי ונקט מאי דפשיט ליה דהשתא מפרשי' לומר מה דהוה ס"ד וההיא דברגל א' עובר בעשה ליכא למתליה בפשיטותא דהוה ס"ד דהא רבא חדית לה לקמן ולא אמרינן עליה דפשיטא אדרבה ס"ד דמתניתא דר' יהושע ור' פפייס תיובתיה הילכך לא דק תלמודא ונקט מאי דפשיטא ליה טפי והכי אורחא דתלמודא בכמה דוכתי הילכך הא דרבא לענין עשה קאמר וכאידך דרבא דבסמוך דאמר כיון דעבר עליו רגל א' עובר בעשה סמכו ענין לו דהכא נמי בעשה קאמר אבל יש לדון כשיטת התוס' מדחזינן פשטא דגמרא דנקיט מהו דתימא כקרבנות דמי ועד ג' רגלים לא מיחייב ותו קשיא לי דא"כ היכי סתים ואמר מיחייב עליה לאלתר ולא פריש דמיחייב או דעבר עלה בעשה כדפריש באידך דבסמוך אלא ודאי משמע דאכל מה דאיירינן בצדקה קאמר בין לעשה בין לבל תאחר בכוליה מחייב עליה לאלתר והיינו דנקט האי לישנא ולא נקט לישנא דעובר עליו ותו דלא שייך ההוא לישנא אלא במלתא דיהבי בה זמן מסוים כגון רגל או יום דכיון דעבר עליו אותו זמן עובר בכך אבל הכא דלא יהבינן לי' שום זימנא אלא לאלתר מחייבינן ליה לא שייך ההוא לישנא כנ"ל והא דמקשי על פי' מלקט שכחה ופיאה ל"ק דרחמנא לא חייביה לאלתר במה שספק בידו לעשות אלא שהוא עצמו נתחייב בדבר בפיו כגון נדר של צדקה אבל לקט שכחה ופיאה דלאו איהו נדר מידי אלא רחמנא רמא עליה לא חייביה בבל תאחר לאלתר ודקשי' להו מקרבנות אנשי ירושלים הא נמי לדידהו תיקשי אמאי לא עברי בעשה דמוצא שפתיך לאלתר דהא קיימי מקדש וכהנים וא"כ בכל מה דנדר או הקדיש ליחייב לאלתר דהא כולהו איתנהו בעשה דמוצא שפתיך אלא ודאי בצדקה דשכיחי עניים בכל דוכתי והם צריכין לו בכל שעה רמא רחמנא חיובא עליה לאלתר מכיון דקבליה עליה שאם אתה קובע לו זמן מרובה הרי עניים רעבים וסתמא שכך היה דעת הנודר ליתנו לאלתר אבל קרבנות שרוב הנודרים לא שכיח להו מקדש וכהנים והוא ממון גבוה ואפשר להמתין לא חלק הכתוב בין אנשי ירושלים לשאר מקומות שאם באנו לדון כן אף בשאר מקומות נחייבם כפי מה שקרובים לירושלים אלא ודאי לא חילק הכתוב ותלה לכולם ברגלים לבל תאחר מיהת וכשם שגזרת הכתוב לחלק בין עשה דוהבאתם שמה ללאו דבל תאחר לענין רגל א' וג' רגלים כך גזר לתת לכל ישראל ג' רגלים ולא עוד אלא שהאריך זמן לכולן שיהו ג' רגלים

כסדרן לדברי ר"ש ומיהו במידי דגבוה ושייכי ביה רגלים אבל בשל עניים דלא שייכי ברגלים והן צריכין לו בכל שעה ואין להם ענין בירושלים ורגלים סברא הוא שלא תלאו ברגלים ומשום דהוה טעמא דסברא הוא דמתמהי' עלה פשיטא כי למה יאריך הכתוב חוב של עניים שצריכין לו כל שעה דתלהו ברגלים כיון דשכיחי עניים ולהכי מהדרי' דילמא ס"ד דגזרת הכתוב הוא לדונו כשאר נדרי גבוה קמ"ל רבא דקרא לא כתביה הכא אלא להוסיף עליה חיוב דעשה ולא תעשה ולא לאקולי עליה במאי דחייב בדין צדקה לתת לעניים בכל שעה כמסת ידו בלי נדר וכ"ש במה שנדר. ודקשי' להו דהאיך אפשר (לרב) [לרבא] לומר דקרא לצדדין כתיב. תמי' לי דהא לדידהו נמי לצדדין כתיב לענין עשה דמוצא שפתיך דהא ודאי אינו עובר בעשה לגביה קרבנות ואפי' לאנשי ירושלים אלא ברגל א' כדמשמע ממאי דפסיק ואמר רבא בסמוך אלא ודאי דהאי לא חשיב לצדדין אלא כל חד וחד מאי דשייך ביה גבי עניים שייך בהו לאלתר מן הסתם (דלא) [ולא] שייך בשאר דברים על רוב ישראל אלא ברגלים וצדקה דנדר באתרא דלא קיימי עניים מן הסתם כך היה דעתו שאם יבא עני בנתיים ואי לא שיקיים נדרו בנתיים כשאר כל נדריו ואי משכח עניים ואי (ולא) [לא] מהדר ליה בידיה או יתנהו לגבאין וזה נ"ל ברור בשיטת רבותינו בעלי התוס' והיא שיטת מורי הרא"ה ז"ל אבל הרשב"א מכריע כלשון האחר וכן נמצא בהלכת הר' אושעיא האשכנזי:

אמר רבא כיון שעבר עליו רגל א' וכו'. פי' בעשה דובאת שמה והבאתם שמה ומתניתא דלעיל דקתני רגלים לבל תאחר ורבא סבר לה דלא כר"מ דאמר כיון דאמר רחמנא אייתי ולא אייתי ממילא ק"ל בבל תאחר אלא כרבנן ס"ל דמפלגי בין עשה ללא תאחר. והאי דאמרינן לעיל להדיא ורבנן ההוא לעשה בתר הא דרבא אתאמרא ועל דידיה סמך תלמודא וכ"ת ולמאי דמותבינן בסמוך עליה דרבא ממתניתא דרבי יהושע ור' פפייס וס"ל דאינו עובר ברגל א' אף בעשה קרא דובאת שמה והבאתם שמה מאי עבדינן ליה. וי"ל דה"א דההוא קרא נמי ברגל שלישי כדגלי קרא לבל תאחר שלא חילק הכתוב בין עשה ללא תעשה ובדין הוא דלעיל נמי מצי לתרוצי הכי אלא דכיון דהכא מסקנא כרבא נקטינן קושטא דמלתא כנ"ל:

מיתיבי העיד ר' יהושע ור' פפייס על ולד שלמים. פי' שהקדיש בהמה לשלמים ונתעברה אצלו שהוא קרב שלמים ואצ"ל אם היתה מעוברת בשהקדישה:

כגון שהי' חולה בעצרת. פי' הקרבן דלא הוה חד להקרבה. ורב אשי לא ניחא ליה בהכי וניחא ליה טפי למימר דמאי בחג עצרת ואע"ג דכל היכי דתנן פסח על הרוב תני עצרת הכא לא דק דפשיטא ליה דעצרת בעי למימר דלא מאחרי ליה טפי לעבור בעשה:

דף ו:

אמר רבא כיון שעברו עליו ג' רגלים בכל יום וכו'. וכן הדין בצדקה כל היכי דקיימי עניים אפי' לאלתר כל שעה עובר עליו וכן בנשבע סתם לפרוע או לתת לחבירו ולא קבע לו זמן כיון שספק בידו לעשות ולא עשה עובר בכל שעה לאו דלא תאחר דבכל נדרים ושבועות איתיה ואפי' בנדרי איסר כדאיתא פ"ק דנדרים ומיהו כשקבע זמן לפרוע או לתת עד יום פ' מסתברא דאע"ג דקאמר עד יום פ' דלהכי קבע דהוא זימנא כדי שיהא פטור לגמרי עד אותו זמן:

מיתיבי אחד בכור וכו' עד ואידך כו'. כלומר רבא וכן תלמודא דאמר מאי תיובתא לאקבועי בלאו כלומר לרבות (לו אין) [לאוין] הלוקין מהדר למימני אלאוי יתירה כלומר לאו אחד הנכפל פעמים רבות לא מהדרי והלכתא כרבא:

גופא א' בכור וכו'. י"מ דכיון דלא נקט אלא בכור וקדשים דדוקא בקדשים הוא שעובר עליהם בשנה בלי רגלים משום דאתקוש לבכור דכתיב ביה שנה כדכתיב לפני ה' אלהיך תאכלנו והיכן אתקוש דכתיב ואכלת לפני ה' אלהיך וכו' ובכורות בקרך וכו' וכל נדריך אבל מעשרות ושאר דברים אין לנו עליהם אלא בל תאחר דרגלים אלא שבמעשרות עובר עליהן בשנה ג'. וא"ת דהא בההוא קרא דואכלת שם כתיב ביה מעשר דגנך וכו' ומקשינן להו לעיל מה מעשר אינו נפסל משנה לחבירתה וכו' וי"ל דאפי' הכי סברא היא שלא הקיש הכתוב לענין שנה שנאמרה בבכור אלא קדשי מזבח דרמי ליה טפי אבל לא מעשרות שהרי תלאן הכתוב עד שנה שלישית תדע דהא לעיל דהוה מקשינן בכור למעשר ואפ"ה ה"א דדוקא בכור (דבר הרצאה) [דלאו בר הרצאה] אבל קדשים (דלאו בני הרצאה) [דבני הרצאה] ואע"ג דכתיבא בקרא אמרינן דהיקישא לבכור בלחוד הוא דאתא כ"ש הכא דאיכא למימר דהיקישא דבכור לנדרים ונדבות דקדשים נינהו אבל לא למעשר שקבע לו הכתוב זמן בשנה שלישית ומיהו אפשר דעירכין וחרמין וכל קדשי בדק הבית בכלל כל הקדשים נינהו דכולהו איקרו קדש וכולהו איתנוהו בכלל נדרים ונדבות דאתקישו לבכור ואין לך יוצא מן הכלל אלא מעשרות שזמנן קבוע לשנה שלישית או כל דבר שאינו בא בנדר ונדבה או שאינו קדשי מזבח א"נ קדשי מזבח דלאו בני אכילה נינהו כבכור דכתיב ביה לפני [ה'] אלהיך תאכלנו כנ"ל שיטה זו והיא שיטת מורי הרב נרו והיא הנכונה בעיני:

בשלמא רגלים וכו' הניחא וכו'. מהכא משמע דב' חצאי רגל הרי הם כרגל כגון שנדר תוך הפסח ועבר עליו חצי הפסח הנשאר ועצרת וסוכות וחצי פסח הבא חשיבי ג' רגלים דאי לא הא משכחת לה שנה בלא רגלים בכה"ג דאמרן וזה ברור וקשיי להו לרבנן ז"ל

מאי האי דאמרינן דלמאן דאית ליה כסדרן ניחא דהא ודאי מתניי לא אתיא כוותיה דאלו במתניי קתני שהוא עובר בשנה בלא רגלים ואלו לר"ש אינו עובר בשנה בלא רגלים דהא אמר רגלים פעמים ד' פעמים ה' שאינו עובר עד ה' רגלים ורש"י ז"ל נשמר מזה שכתב וס"ל כר"ש בחדא ופליג עליה בחדא ואחרים פי' דר"ש לא איירי אלא לבל תאחר וכי אמרינן הכא שעובר בשנה בלי רגלים היינו בעשה דלפני ה' [אלהיך] תאכלנו (והוא) [והא] דנקט תנא בל תאחר לישנא בעלמא נקט כלומר שמאחר עשה שלו ומשום דגבי רגלים שייך בל תאחר ממש נקט הכא בל תאחר וכן פי' הרב בעל המאור ז"ל וקשיי ליה הא דאמרינן לעיל דתנא לאקבועי בלאוי קמהדר אלמא אפילו בשנה בלא רגלים עובר בלאו והוא ז"ל תירץ דה"נ (האיכא) [הא איכא] לאו הבא מכלל עשה שנה בשנה תאכלנו ולא תאחרנו ואין זה נכון דכה"ג לא חשיב לאו כיון שהוא מקיים העשה ג"כ אח"כ שאין זה לאו הבא מכלל עשה אלא (בשהכירו) [בשעבר] כענין בעולה לכה"ג וכגון כל צפור טהורה תאכלו ולא טמאה לנכרי תשיך ולא לישראל וה"נ אלו היה בכור שעברה שנתו פסול היינו יכולין לומר דלאחר שנתו הוא לאו הבא מכלל עשה שנה בשנה תאכלנו ולא אח"כ אבל הכא שאפי' לאחר שנה יאכלנו בהכשר אלא שאיחרו ובטל העשה דהקדמתו לא השיב לאו הכא מכלל עשה שאל"כ כל מ"ע שבתורה אנו (נוכלין) [נכלול] אותן בלאו הכא מכלל עשה והנכון לפי שיטה זו דהא דאמרינן אלאוי קמהדר לאו דוקא אלא לומר אאיסורי קמהדר ולא דק אלא דנקיט ליה אגב מאי דאמר דאלאוי יתירא לא מהדר ומיהו אכתי ק"ל להאי פי' כיון דאאיסורי דקמהדר היינו עשה מאי איריא שנה בלא רגלים אפי' בכל רגל ורגל עובר בעשה וכ"ת דאה"נ אלא דההוא בכלל רגלים כיילי ולא אתא אלא למימר דאפי' בקדשים דעלמא איכא חיובא דשנה דכתיב בבכור דילפי קדשים מינה משום דאתקוש א"כ אדדייקי' עלה שנה בלא רגלים היכי משכחת לה תקשי לן שנה בלא רגל א' או ב' היכי משכחת לה ותקשי לן בין למאן דבעי רגלים כסדרן ובין למאן דלא בעי כסדרן שאפי' ברגל א' עובר בעשה וי"מ דמאי דאמרינן לעיל רגלים פעמים ד' פעמים ה' לאו למימרא שאינו עובר עד ה' אלא מלתא בעלמא קאמר דזמנין דלא משכחת כסדרן בפחות מה'. ואחרים פי' דהתם לא מיירי אלא בדין רגלים בלחוד למילי דלית בהו משום שנה כגון מעשרות ולקט שכחה ופיאה דאלו בבכור וקדשים (בד') [בלי] רגלים עובר לעולם משום שנה ואפי' בל תאחר ממש דאכולהו עשה דכתיבי בהו כתב בהו רחמנא לא תאחר ומיהו קשיא כיון דגבי שנה דבכור ליכא אלא עשה מנלן דאית ביה בל תאחר לאלתר (ומא"ש) ול"ל מובאת שמה והבאתם שמה דהא מתניתא לאו ר"מ הוא דאמר כיון דאמר רחמנא אייתי ולא אייתי ממילא קם ליה בבל תאחר דלדידיה ודאי

ליכא שנה בלא רגלים וכ"ת דמשכחת לה לר"מ כגון שהי' חולה ברגלים א"כ לרבנן נמי ולר' נפרש הכי אלא ודאי מתניתא לאו ר"מ וי"ל דקים להו דרגל א' לא אתי אלא לעשה אבל שנה כרגלים חשיב לבל תאחר דלהכי קפיד ביה קרא בפרט לומר לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה לעכב שלא יאחרנו יותר כנ"ל. ובעיקר קושייתנו נ"ל דאנן לא ניחא לן לאוקמי מתניתא כמאן דאית ליה כסדרן דא"כ מאי מהדרינן תו לאשכוחה למאן דלית ליה כסדרן וכי עכ"פ אתיא לכ"ע מסתיין דאתיא כסתם מתני' וכר"ש דהלכתא כותיה. ותו לא אפשר לן לאוקמי כר"מ וכראב"י כדאמרן אלא שבזו היה אפשר לומר דלאו בדרך קושי' אמרינן לה אלא בעיא ושקלא וטריא אי משכחת לה כותיהו או לאו וכדהוה אורחא דתלמודא בכמה דוכתי. ומיהו אין אנו צריכין לכך אלא לומר דהכא ה"ק הניחא למאן דאית ליה כסדרן משכחת אלו אפשר דאתיא מתניתא כותיה ומיהו הא לא אפשר וא"כ למאן דאית ליה שלא כסדרן דמתניתא ודאי רהטא כותיהו ולדידהו היא היכי משכחת לה ושקלי' וטרי' עד דפרישנא לה שפיר והוה הא כעין מאי דאמרינן בעלמא הא מני. ומיהו לאו דההיא ממש דההיא דהכא ידעינן ודאי דמתני' כמאן דלא בעי כסדרן אלא דבעינן לברורי היכי משכחת לה לרבנן דאלו לר' הא משכחינן לה שפיר (דנ"ל) [זנ"ל] שהוא ברור:

בשלמא לר' וכו' שס"ה וכו'. פי' שהיא יתירה על ימות הלבנה י"א ימים ולהכי נקט תמימה ובין בפשוטה בין מעוברת כך הוא נידון ואלו אמר שנה סתם אינו אלא י"ב חודש ואפי' במעוברת הילכך משכחת לה שנה בלא רגלים כגון דאקדשה בתר חג המצות. פרש"י בתוך הרגל. והוצרך לפרש כן דאי לאחר הרגל ממש הא אמרי' דכי מטי שלהי דאדר בתראה שנה מליא דהא ליכא שס"ה ימים ויפה דקדק ומיהו תמי' מלתא אמאי נקט תלמודא האי לישנא ואפשר הי' לומר דלימים ראשונים של פסח קרי חג המצות ולפי זה שמעינן מאי דכתיבנא לעיל דחצי רגל אינו כרגל דהא אמרי' דרגלים לא מלו ואפשר הי' לי לומר בתר חג המצות ממש. והא דאמרינן דבשלהי אדר שנה מליא שנה פשוטה של שנות הלבנה שהם י"ב חדש דהא לר' כל היכי דלא אמרי' שנה תמימה לא משמע אלא שנה פשוטה משנות הלבנה והא דאמרי' לכי מטי שלהי דאדר בתראה לאו כוליה אדר ממש אלא לימים אחרונים של אדר כדי שתפחות מהם מה שנטלו מחודש ניסן של אחר המצות א"נ שלאחר חג המצות בעינן למימר ר"ח אייר ומשום דלא מסיימי' ליה נקטי' באידך שלהי אדר אלא דקשי' לי אם איתא דשנה האמורה בבכור שנה פשוטה מנינן ולא גמר משנה האמורה לענין בתי ערי חומה הא לרבנן נמי משכחת לה שנה בלא רגלים בשנה מעוברת דלגבי בכור כיון דלא כתיב ביה שנה תמימה אין חדש העבור

בכלל ואין לו אלא למנות י"ב חדש הילכך כיון דאקדשה בתר חג המצות כי מטי שלהי אדר בתראה שנה מליא רגלים לא מלו אלא ודאי ש"מ דהכא כשנה האמורה בבתי ערי חומה דיינינן לה בין לר' בין לרבנן וזה הכריחו לרש"י ז"ל לפרש כן לפי דעתי. ועכ"ז אפשר לי לפרש לשון התלמוד כפשוטו בתר חג המצות כדכתיבנא וההיא דרבנן לא קשיי דלרבנן כיון דאזלי בתר שנות הלבנה אף לגבי בכור אם נתעברה השנה נתעברה לו דלישנא שנה בשנה הכי משמע כמות שהיא אבל לר' כיון דגבי בתי ערי חומה לא דריש הכי ה"נ לא דריש הכי אלא שמנה י"ב חדש בלבד כנ"ל:

אלא לרבנן וכו'. פי' פעמים שהוא בה' לסיון פעמים בו' פעמים בז' בו:

הא כיצד שניהם מלאים. פי' ניסן ואייר ה' לפי שאנו מונין מיום שני של פסח עד עצרת חמשים יום ט"ו מניסן שהוא מלא ושלשים של אייר נשארו ה' בסיון:

שניהם חסרין ז' א' מלא ואי' חסר ו'. פי' משכחת לה כגון שהי' עצרת שנה זו בה' בסיון ונדר לאחר עצרת בו' ולשנה הבאה חל עצרת (בו') [בז'] בסיון וכי מטי ערב עצרת שנה מליא ורגלים לא מלו:

ומאן תנא וכו' אחרים היא. פי' דס"ל שכל החדשים סדר א' להם א' מלא ואי' חסר ולעולם לא הוה ניסן ואייר מלא (וא') [או] חסר ועצרת לעולם ו':

כדתני' וכו'. פי' כשתחשוב י"ב חדש א' מלא ואי' חסר ותעשה מהם שבועות ישארו ד' ימים וזה כי מן הו' חדשים המלאים יותר על השבועות ב' ימים לכל חדש שהכ"ח ד' שבועות ומן הששה החסרים יום א' לכל חדש הרי ימים העודפים י"ח שהן ב' שבועות ודי' ימים ואם היתה שנה מעוברת ה' פי' כי חדש העבור לעולם חסר ונשאר לנו ממנו יום א' עודף על הכ"ח ימים:

בעי ר' זירא יורש וכו'. י"מ דלאו דוקא משום בל תאחר לשלמו דההוא ודאי ליתיה אלא לנודר ממש כדכתיב כי תדור נדר אלא משום קרא דוהבאתם שמה קמבעיא ליה (אלא) שאין לו לאחרו מי אמרינן דההוא נמי לא קאי אלא אנודר דכתיב ביה בל תאחר או לא. ואינו מחוור אלא מימרא כפשטא לבל תאחר דוקא וקמבעיא ליה מי אמרינן כי תדור נדר דוקא הוא או דילמא ובאת שמה והבאתם שמה כתיב והא מיחייב בעשה זה וכל דמחייב בהאי מחייב בבל תאחר לשלמו וכי תדור נדר לאו דוקא הוא והיינו דאמרינן ת"ש (דא' רב חנינא) [דתני רבי חייא] מעמך פרט ליורש פי' שאינו בבל תאחר ממש דהא דהאי מעמך גבי בל תאחר כתיב ולעולם בעשה דוהבאתם שמה איתיה כנ"ל:

והאי מעמך מבעי ליה וכו' [**קרי ביה עמך**]. פי' דהוה לעני דכתיב ביה את העני עמך פי' למדרש לקט שכחה ופיאה וקרי ביה מעמך פרט ליורש וכן הלכה:

בעי (**רבא**) [**ר' זירא**] **אשה וכו'**. פי' בבל תאחר דרגלים וכדמוכח בעיא בהדיא דתליא משום דלא מחייבא בראיה ומחייבא בשמחה אבל בצדקה דלא שייכי ברגלים דהא קיימי ענים כדכתיבנא לעיל הא ודאי מחייבא לד"ה וכופין אותה לקיים מוצא שפתיה לבל תאחר ולאידך פי' נמי כופין אותה משום עשה דאית בה כנ"ל:

א"ל אביי כו'. פי' ושייכי ברגלים משום חיוב שלמי שמחה כדכתיב ושמחת אתה וביתך ופרכינן ומי אמר אביי הכי והאמר אביי (שמחה) [אשה] בעלה משמחה פרש"י בבבל בבגדי צבעונין ובא"י בכלי פשתן המגוהצים כלומר והרי אין לה לעלות לרגלים ואפי' משום שמחה והקשה עליו ר"ת ז"ל דהאמרינן לה פי ערבי פסחים דה"מ בזמן שאין בהמ"ק קיים אבל בזמן שבהמ"ק קיים אין שמחה אלא בבשר שלמים כדכתיב וזבחת שלמים ואכלת שם לפני ה' אלהיך. ולפי פי' ר"ת אשה בעלה משמחה שאין החיוב עליה אלא על בעלה שהוא חייב להעלותה עמו כדי שישמח עמה ותשמח עמו וכיון שאין עליה החיוב מעצמה ואלו לא רצה בעלה אינו עולה לא חשיבא דאיתא ברגלים ומיהו קשה לי דהאמרי' פ"ק דחגיגה אמתניי' דאיזהו קטן כל שאינו יכול (לעלות שלמים ולעלות) [לאחוז בידו של אביו] לעלות מירושלם להר הבית דאמרינן עלה מתקיף לה ר' זירא ועד האידנא מאן אתייה אמר אביי עד [הכא] דהוה אימיה מיחייבה בשמחה איהי איתיתיה וי"ל דלדבריו דר' זירא קאמר כדאמר הכא. ואחרים פי' דהתם ה"ק כיון דהוה אימיה מיחייבה בשמחה שהרי בעלה חייב לשמחה בבשר לא סגיא דלא סלקא מן הסתם הילכך איהי איתיתיה ומיחייבא לאו דוקא:

אבעיא להו בכור כו' להרצאה. פי' מיום החי והלאה כדכתיב ירצה:

ולא פליגי כו'. פי' בתם מונין משעה שנראה להרצאה ובבעל מום משעה שנולד דלאו בר הרצאה ותם ולבסוף הומם נראה מדברי רש"י שדינו כתם שכתב כן בעל מום שנולד במומו ונראה טעם דבריו דכיון שהתחלנו למנות לו משעה שנראה להרצאה אין משנין מנינם ואפי' הומם תוך ח' מ"מ לא התחלנו למנות לו משנולד וכן נראה מדבריו ז"ל ואפשר שאם הומם תוך ח' משעה שנולד מונין לו ופרכינן ובעל מום מי מצי אכיל ליה פי' תוך ח' כדי שנמנה לו משעה שנולד והא ספק נופל הוא ופרקינן כגון דקי"ל בגויה שכלו לו חדשיו הילכך אי לא קים לן בגויה אין מונין לו אלא מח' ואילך וק"ל א"כ אמאי לא אמרינן הא והא בבעל מום ולא קשיא הא דקי"ל בגויה הא דלא קי"ל בגויה וי"ל דלישנא דמשעה שנראה להרצאה לא משמע אלא בתם כנ"ל ומ"מ נראה דתם דאמרינן דומיא דבעל מום דאע"ג דקי"ל בגויה שכלו לו חדשיו אין מונין לו אלא משעה שנראה להרצאה ותדע עוד דאי לא לוקי תרויהו בתם והא דקי"ל בגויה הא דלא קי"ל מכאן ראיה

לר"ת ז"ל שכתב דאע"ג דקי"ל בגויה שכלו לו חדשיו אינו ראוי להרצאה דגזרת הכתוב הוא בהקרבה ולא משום ספק נפל דא"כ למה לי קרא מי איכא מידי דלהדיוט (שרי) [אסור] ולגבוה (אסור) [שרי] ורבותי' בעלי התוס' מביאין ראי' מהכא דהא הכא כשאנו מונין לו שנה כבר יצא מספק נפל לאחר ח' מונין לו ואיגלאי מלתא למפרע דיצא מספק נפל ואפ"ה אמרינן משעת הרצאה ואיני מבין ראי' זו שהרי שני הכא דאע"ג דאיגלאי מלתא למפרע אינו מעלה ומוריד כלום לעלות לו במנינו דמ"מ הרי מחמת ספק לא הי' נראה להרצאה והאיך מונין לו משם דאי לא תימא הכי אמאי אצטריכנן למימר גבי בעל מום דקי"ל בגויה שכלו לו חדשיו תיפוך לי' דמחי' ואילך יצא מספק נפל ואיגלאי מלתא דחזי לאכילה ונמנה לו מיום שנולד והיכי מתמה תלמודא מעיקרא בעל מום מי מצי אכיל ליה אלא ודאי כדאמרן אבל הראיה שכתבתי נ"ל נכונה. וכתבו רבותי' בעלי התוס' דכי היכי דגבי קרבן אע"פ שכלו לו חדשיו לא חזי להרצאה [כן גבי אדם עד שלשים יום לא חזי לפדיון] מדתנן כל שלא שהא שלשים יום באדם ושמנה ימים בבהמה הרי זה נפל אלמא דשלשים יום באדם דומיא דשמנה ימים בבהמה ודינם אמת וכההיא דאפליגו בבכורות גבי פודה את בנו בתוך שלשים יום ונתאכלו המעות אם הוא פדוי לאחר שלשים יום ואיכא מ"ד דאינו פדוי דההיא שעתא לא חזי לפדיון ומ"ד שהוא פדוי מידי דהוה לאומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום כדאיתא התם אבל מדברי רש"י ז"ל שכתב בפ"ק דב"ק וכן בבכורות גבי בכור שנטרף בתוך שלשים יום נראה שסובר דכל היכא דקי"ל בגויה שכלו לו חדשיו ראוי הוא לפדותו תוך שלשים יום:

דף ז.

ת"ר בא' בניסן ר"ה לחדשים. פי' ונ"מ לדעת איזהו סדר חדשים איזהו ראשון ואיזהו שביעי ובזה תקון כל המועדות והא ד"ה היא ואפי' לר"א דאמר בתשרי נברא העולם דהא לא אפשר דפליג שום גברא בהא דלא להוי ניסן ר"ה לחדשים אי משום קראי דמוכחי הכי להדיא כדלקמן בשמעתין אי משום נוהג שבעולם שנהגו כל ישראל לעשות פסח בניסן וכל המועדות בתשרי דכתיב ביה בחודש השביעי ופשוט הוא זה וכיון דכן איכא למידק טובא לר' אליעזר דאמר בתשרי נברא העולם וממנו מונין לתקופות הרי תשרי כשם שהוא ר"ה לדעתו כך הוא ראש החדשים כי משם התחילה תקופתם ומי חלק בין ר"ה וראש החדשים. והנכון בזה כי בודאי למ"ד בתשרי נברא העולם תשרי הוא ראש החדשים ומה שאנו אומרים דניסן הוא ראש החדשים זה למנין התורה ומנין ישראל שגזר הקב"ה למנות מניסן זכר ליציאת מצרים תדע שלא אמר הכתוב ראשון הוא לחדשי

השנה אלא ראשון הוא לכם וכן אמר במכילתא החדש הזה לכם אבל לא מנה בו אדם הראשון דונתן בן עוזיאל [תרגם] בירח האיתנים בחג בירחא דעתיקיא קרו ליה ירחא קדמאה והשתא קרי ליה ירחא שביעאה תרגמו לדעת ר"א דאמר בתשרי נברא העולם והוא הי' ראשון לחדשים קודם מתן תורה וההיא דמכילתא נמי כר"א רהטא דאלו לר' יהושע אף ראשון לאדם הראשון ולר' יהושע לסמוכין הוא דאתא לכם ככם ומסתברא דהלכתא כר"א והיינו דתקינו בצלותא דבי רב זה היום תחלת מעשיך וכדאיתא לקמן:

ואימא אייר. גרש"י בעינן אביב וליכא ופי' ז"ל שכבר נגמרה מניסן ואי איכא זרעא אפלא אין זה בכיר אלא אפיל ובכולהו נוסחא דידי אשכחן דגרס' בעינן שימור וליכא וה"פ דשמור משמע עיון יפה שיהא שם אביב ותעשה פסח ובאייר אין צריך עיון שכל העולם מלא אביב ולקמן מקשינן ואימא מרחשון ומאי שביעי שביעי לאייר וגרש"י ז"ל בעינן אסיף וליכא וכן ברוב הספרים אבל יש נוסחאות ישנות דגרס בהו בעינן שימור וליכא ויש לפרש דאשינויא דלעיל מהדר כלומר א"א שיהא מרחשון ז' לאייר דא"כ דאייר ראשון קשיא לן דבעינן שמור וליכא ומאן דלא ידע לפרושי הגיהו באסיף ובתוס' כן מפרש אותה:

אלא אמר רבינא. פי' לא למדנוהו לגמרי מתורת משה כי אם בפי' דברי קבלה ומגילת אסתר נקראת דברי קבלה ושלא כדברי יחיד:

דילמא מאי ראשון למלתא. וא"ת (באייר) [באינך] נמי נימא עשירי ועשתי עשר למלתייהו וי"ל דאורחא דעלמא כי (מתרע) [מתדמי] ליה מילתא אינו מונה לה אלא בתחלת מנינו לומר שהתחיל ביום פ' אבל שאר החדשים אינו מונה בה:

ולעיבורין מניסן כו' (להפקעת) [להפסקת] עבורין. פי' שאין מעברין את השנה מר"ח ניסן ואילך וכדאמרינן התם עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו:

דתנן הם העידו. ר' יהושע ור' פפיס:

שואלין בהלכות פסח. י"מ בהלכות לדרוש בבית הועד ואע"ג דתניא דורשין בהלכות פסח בפסח מזרזין לאדם קודם מעשה ובשעת מעשה כן פי בתוס' ואינו מחוור מדלא קאמר דורשין כי התם ותו דבתוספתא מסיימי עלה דההיא ובבית הועד שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום לכך י"ל ששואלין בבית הועד וחשיב שואלין (בענין) [כענין] להפסיק ממשנתן ולהשיב לו וכמו שפי' במגילה ובפסחים בס"ד והא דאמרינן הכא כיון דאמר מר שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום אתי לזלזולי בחמץ אע"ג דלא דרשי ליה ברבים לפי' זה מ"מ מעתה משתדלין בני אדם בצרכי הפסח ומתחילין לישאל עליהם וגם לשאת ולתת בבית הועד ו?נו כ"ע עד הפסח שלשים יום

וכי אתו בתר הכי שלוחי ב"ד שלא יעשו פסח מפקפקין בהן ואתו לזלזולי בחמץ בזמן איסורן:

דנין שנה שיש עמה חדשים וכו'. ואע"ג דתנא דבי ר' ישמעאל זו הוא שיבה זו היא ביאה בג"ש כבר פרישו עלה בתלמודא בכמה דוכתי דה"מ היכא דליכא דמי ליה אבל היכא דאיכא דמי מדמי ליה ילפינן:

והא דאמרינן מהו דתימא ניחוש שמא לא ימסרם יפה יפה קמ"ל דלא חיישינן. איכא למידק דהאמרינן בהבית ועליה דספיחי שביעית לעומר אין מביאין אותן משל יחיד חוששין שמא לא ימסרם יפה יפה וי"ל דשני התם כיון שבאין מן ההפקר כסבור שאין בהן זכיה כל כך דמבעי לממסרינהו יפה יפה אבל הכא דהוה ממונו גמור הא ידע ודאי דבעי לממסרינהו יפה יפה ועוד דהתם סבור דאפילו בשל יחיד יוצא ולא בעי זכיה שלימה משא"כ בקרבנות ציבור:

דף ז:

ה"ג תניא המשכיר בית לחבירו לשנה מונה י"ב חדש מיום ליום ואם אמר לשנה זו אפי' לא עמד אלא באחד באדר כיון שהגיע ניסן עלתה לו שנה ודוקא בא' באדר אבל בתוך אדר לא עלתה לו. ופרישנא טעמא דלא אגר אינש ביתא לבציר מתלתין יומין וכיון שלא השלים בא' בניסן מונה י"ב חדש ותמי' לי א"כ אמאי אמר שנה זו וי"ל דלהכי אמר זו שיתחיל לדור בה מעתה ולא יוכל לדחותו וכאלו אמר שנה ראשונה משא"כ באומר שנה סתם דידו על התחתונה ויכול לדחותו דאפי' בנדרים דאוריתא אם אמר שנה אינו מחויב בשנה ראשונה אלא מדין בל תאחר וכדפרי' בנדרים הילכך בממון יכול לדחותו ופרכינן ואימא תשרי ומהדרינן כי אגר אינש ביתא לכולהו ימות (השנה) [הגשמים] אגר ופרכינן ותנא דידן ותנא קמא דבריתא בניסן נמי משכח שכיחי קיטרי פרש"י עננים מתקשרים וגשמים יורדים והוה כימות הגשמים הילכך לתנא דמתני' ליכא ר"ה ידוע לשכירות בתים ואע"פ שאמר זו לעולם הוא מונה י"ב חדש וא"כ לדידיה האומר שנה זו אינו אלא כאומר שנה סתם אלא שיורד לתוכה לאלתר ודין הוא שלא יהא חדש העיבור בכלל וק"ל הא דתנינן בפ' המשכיר בית לחבירו לשנה ונתעברה השנה נתעברה לשוכר והא היכא משכחת לה ודוחק הוא לומר דההיא כיש אומרים ודלא כתנא דמתני' ות"ק דברייתא וי"ל דההיא כגון שהיה עומד בר"ה ואמר שנה זו א"נ כגון ששכר לשנה מסויימת שאמר לשנה הבאה או לשנה ראשונה או שני' או שביעית. ושמעתי שמפי דה"ק ותנא דידן ות"ק דברייתא אלו איתא דלהאי חיישינן בניסן נמי משכח שכיחי קיטרי וכיון (דכי)

[דכן] ניחא להו למימר דתהוי ר"ה תשרי ולא ניחא לי דא"כ לתנייה תנא (מדתני) דמתני' דתשרי ר"ה לשכירות בתים וכן תנא [קמא] דברייתא (לקמן) וי"א דאע"ג דלא אהני ליה שנה זו למנות עד ניסן או תשרי אהני ליה שיהא חדש העבור בכלל זה וזה אינו כלום וי"מ אמאי לא משנינן להא דמתני' דבהפסקה לא מיירי כדפרי' לעיל ומתרצים דאה"נ אלא דבעי לתרוצי ליה דומיא דתנא דמתניתא דכיון דחזינן לתנא דמתניתא דפליג עלי' דיש אומרים וחזינן ליה לתנא דמתניתין דלא איירי בי' טפי ניחא לן לאוקמי תנא דמתניתין כתנא דברייתא ולמימר דמ"ה לא איירי ביה מלאוקמי כי"א (ולמתני) [ולמתלי] דמשום דבהפסקה לא קא מיירי ביה ולפי זה אפשר הי' לומר דבין לתנא דידן ובין לת"ק דברייתא תשרי ר"ה לשכירות בתים משום דבהפסקה לא מיירי (ותנא דברייתא דלקמן כי"א ס"ל) אכל אינו מחוור וני"ל דהכא ליכא לשינויי בהפסקה לא קמיירי דכי הא לא חשיבה הפסקה דהא זימנין דהוה התחלה כגון דאמר ששוכרה לשנה זו ולשנה הבאה א"נ לשנה הבאה דודאי לי"א מתחיל מניסן שהוא ר"ה לשכירות בתים:

הא דאקשינן רישא וסיפא ר"ש מציעתא ר"מ. ע"ד האמת לית כאן מציעתא דמציעתא וסיפא כולה חדא היא במחלוקת שנויה הילכך האי לישנא לאו דוקא אלא (דאלו) אקשי' היכי סתים לן בחדא כר"מ ובאידך כר"ש ודכוותא בפ"ק דיומא גבי הא דתנן כיצד מקריב חלק בדאש וכו' ונוטל חלה מבי חלות ד' או ה' מלחם הפנים ר' אומר לעולם ה' דכתיב והי' לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו דאקשי' הא גופה קשיא אמרת נוטל חלה מבי חלות מני ר' היא מציעתא נוטל ד' או ה' ממעשה לחם הפנים מני רבנן היא דאמרי לא שקיל פלגא אימא סיפא ר' אומר לעולם ה' רישא וסיפא ר' ומציעתא רבנן. ופרקי' דמתני' [רבי] היא וברגלים ס"ל כר"ש וסתים לן כותיה ובמעשר בהמה סתים לן כר"מ וס"ל כותיה והא דר"מ מתני' היא בפ' בתרא דבכורות וה"ג דתנן רמ"א וכו' ולא גרסי' דתניא:

א"ה ד' ה' הוה. פי' אא"ב דפלוגתא היא ומאן דאית ליה דרגלים לית ליה דמעשר בהמה ומאן דאית ליה דמעשר בהמה לית ליה דרגלים לא משכחת אליבא דחד אלא ד' ראשי שנים אבל השתא דאמרת דרבי ס"ל לתרויהו א"כ בא' בניסן למלכים ט"ו בו לרגלים א' באלול למעשר בהמה א' בתשרי לכמה מילי א' בשבט או ט"ו בו בפלוגתא דב"ש וב"ה ומסתבר לי דמשום האי קושיא הוא מאי דאקשי' מעקרא מאי דסתים לן תנא כר"מ בחדא וכר"ש בחדא דאי לא מאי קושי' כיון דתרתי מילי דפליגן לגמרי מהדדי נינהו אלא ודאי כדאמרן:

מתיבי י"ו בניסן ר"ה לעומר ו' בסיון ר"ה לשתי הלחם. י"מ לישני ליה דתנא דמתני' בהפסקה לא קמיירי דמכאן ואילך אין מקריבין עומר ושתי הלחם. ולאו מלתא היא דא"כ ליכא הכא ר"ה כלל שהרי התחלתו והפסקתו באין כאחד אבל הכא כבר פי' יפה רש"י דה"ק י"ו בניסן ר"ה לעומר שנתחדשה בו השנה לאכול בו חדש מכאן ולהבא ו' בסיון ר"ה לשתי הלחם שבו נתחדשה השנה להביא מנחות מן החדש שהעומר מתיר החדש להדיוט ושתי הלחם במקדש ולישנא דר"ה לעומר ולשתי הלחם [לאו דוקא] שהרי הם עצמן ראשי שנים לדברים אלו אלא הרי הוא כאלו אמר לענין העומר ולענין שתי הלחם כלומר להיתר שעושין וזה נראה פשוט בעיני:

מידי דלא חייל מאורתא לא חשיב. פי' והיתר חדש לגבוה בשתי הלחם לא חיילי אלא ביום שאין עומר וב' הלחם קרבין אלא ביום. ואקשינן והרי רגלים דלא חיילי מאורתא וקחשיב. פי' דרגלים לא חיילי מאורתא לענין קרבנות שאינן אלא ביום. ואיכא למידק נהי דלענין קרבנות ליתיה אלא ביום הא איתיה לכולהו שאר מילי דתלי בג' רגלים דתניא במתניתא דלעיל הילכך אמטול כל הני מילי תני להו ויי"ל דאנן ס"ל השתא דקרא לאו לצדדין כתיב וכיון דלקרבנות לא חייל מאורתא אף לשאר דברים כן והנכון דתלמודא לא דייק כולי האי בקושיא ומשמע ליה דכיון דתני ולרגלים סתם אף לקרבנות הוא מונה דאע"ג דלא חייל מאורתא ובדין הוא דמצינן לתרוצי ליה דנקט ליה משום אידך אלא דקושטא עדיפא לן לשנויי דכולהו חייל מאורתא ואפי' קרבנות:

לאתויי מעיקרא מיחייב וקאי. פרש"י אנן לבל תאחר קיימינן ומשעה שנדר היה מחוייב להקריבו שלא הוקבעו רגלים לבל תאחר לענין הקרבת הקרבן אלא לענין שיהא חל עליו איסור בל תאחר ומאורתא נמי חייל. פי' לפי' שהרי היה עליו חובה להביא קרבנותיו מקודם הרגל:

כי קחשיב מידי דלא תלי במעשה וכו'. פי' עומר ושתי הלחם אינן באין אלא לאחד הקרבת תמיד א"נ והוא הנכון שאין חדש ניתר לגבוה ולא להדיוט אלא אחר הקרבת העומר ושתי הלחם וכדפרש"י שהרי פי' לעיל שאין העומר ושתי הלחם ממש ראשי השנים אלא גרמת היתר חדש שלו אנו מונין ראשי שנים אלו וזה פשוט:

והרי רגלים דמידי דתלי במעשה הוא. פי' שאין קרבנות יחיד קרבין אלא לאחר הקרבת תמידין ומוספין ומהדרינן לבל תאחר ממילא קחייל פי' שחיוב בל תאחר משעה שנדר הוא כההוא פירוקא דלעיל אלא כיון דאשתני השתא לישנא דפרכא אשתני נמי לישנא דפירוקא. ומיהו תרויהו חד ענינא הוא. וא"ת בהא דאקשינן לעיל והרי יובלות דלא חיילי מאורתא דהיינו ודאי משום דקס"ד דמיום הכפורים הוא (דחייב) [דחייל] יובל

אחר תקיעת שופר וכדמוכח נמי ממאי דפרקינן הא מני ר' ישמעאל מכלל דמעיקרא ס"ד דרבנן דפליגי עליה דר' ישמעאל היא דסברי מי"ה חייל יובל וזה תימא היכי ס"ד הכי כלל דהא בהדיא תנן באי בתשרי ר"ה ליובלות והכי מפרשינן לה לקמן בהדיא. ותירץ הרשב"א בודאי מעיקרא דס"ל נמי דמתני' ר' ישמעאל היא אלא דהוה ס"ד דלדידיה נמי עיקר יובל אחר תקיעת הכפורים הוא שבו עבדים נפטרים לבתיהן ושדות חוזרות לבעליהן ומה שנוהגין בשמטת עבודת קרקעות מר"ה וכי עבדים הולכים ושמחים אינו אלא בתוספת יובל ואין לו לתנא למנות אלא מעקרו ומאי דמהדרינן לומר דמתני' ר' ישמעאל היא לא ביארו אלא לומר דלר' ישמעאל מר"ה ממש חייל עקרו של יובל וגזרת הכתוב הוא שלא יהו עבדים נפטרין לגמרי ולא יהו שדות חוזרות לבעליהן אלא לאחר תקיעת י"ה ואין בין דברי המקשה והמתרץ אלא מחלוקת בדברי ר' ישמעאל ונכון הוא בטעם אבל אין לשון התלמוד מתיישב בו ולא מצינו כיוצא בו בתלמוד. ונ"ל דמאן דקא ארי לה סבר דמסתמא סתם מתניתין רבנן היא ומי"ה הוא דחייל יובל והא דקתני באי' בתשרי משום שנים ושמיטין ונטיעות וירקות נקט ליה דלגבי יובלות לאו באי' בתשרי ממש הוה ר"ה אלא דמועד שבו ר"ה ליובל וכדפרישנא לעיל גבי באי' בניסן ר"ה לרגלים ותלמודא תריץ לה דלעולם א' בתשרי ממש ומתני' ר' ישמאל היא והא דאוקמינא לקמן בהדיא כר' ישמעאל לאו דהוה הכרחא אלא משום דניחא לן בהכי כיון דפשטא דמתני' דייקא כותיה וק"ל נמי דהלכתא כותיה. ומורי אמר לי דהאי קושייא דיובלות וההיא דרגלים לאו קושי' ממש נינהו אלא ביאורין בעלמא הוא דעביד תלמודא בדרך קושיא ותירוץ:

דף ח.

הא דאמר (ד') [ג'] **לד"ה**. פי' לדברי ב"ש וב"ה דלא חזינן להו דפליגי במלתא דאלו ד"ה ממש ליכא לפרושי דהא באי' באלול פלוגתא דר"מ ור"ש וכן פרש"י:

מתעברות באדר ויולדות באב. פי' שזמן עיבור בהמה [דקה] ה' חדשים ויהבינן כוליה אדר לעיבור וכוליה אב ללידה ולכל אחד ליכא [אלא] ה' חדשים כי המתעברות בתחלת אדר יולדות [בתחלת אב] והמתעברת בסוף אדר יולדת בסוף אב והמתעברת באמצע יולדת באמצע ואין לנו אלא לקבוע זמן כללי השנה בכולן דרך כללי:

גרש"י בקמייתא ההיא באפילתא דהוה בניסן ובבתריתא בחריפתא דהוה מאדר. ופי' אפילתא וחריפתא על הבהמות שיש בכירות להתעבר מאדר ויש אפילות להתעבר

בניסן אליבא דאידך תנא אבל בספר גורס בקמייתא בחריפתא דהויין מאדר ובתריתא באפילתא דהויין בניסן וקאי אשבלים ושירה שלהן שעושין ע"י הרוח:

לשנים למאי הילכתא. כלומר לאיזה ענין שייך ר"ה ואין פי' כן בההיא דלעיל כדפרי' התם. והא דלא פריך (רבא) [הכא] לשטרות ולשתוק מיד משום דניחא ליה לברורי מלתא למה הוצרכו לקבוע יום ידוע לכך דכיון דאמר לשטרות ממילא משתמע דבעי למימר לשטרות דאנו מונין למלכים שכבר ידוע היה להם ומשום דתנינן לעיל דאחד בניסן ר"ה למלכים הוצרכו לשאול כאן לשנים למאי הילכתא וזה מן הלשונות שבתלמוד שהלשון אחד וענינם מתחלף כנ"ל:

רב חסדא מתניתין אתא לאשמועינן. וליכא למימר דרב חסדא פריש לן איזה מהן למלכי ישראל ואיזה מהן למלכי עובדי כוכבים ומזלות דהא נמי פשיטא לן דלמלכי ישראל מניסן כעין יציאת מצרים וכדאשכחן במלכות שלמה ולמלכי עכומ"ז בתשרי:

(**אי**') [**ואיבעית**] **אימא רב חסדא כר' זירא מתני לה לתקופה ור"א כו**'. וא"ת [ולמה] לא קתני תנא ר"ח למלכי עובדי כוכבים ומזלות כאחד בתשרי וי"ל דאה"נ דלא חשיבי ליה למתנינהו:

איזהו חג שהחדש מתכסה בו. פרש"י שהירח מתכסה בו מפני שהוא בן יומו אינה נראית לרחוקים כגון שחרית לבני מזרח וערבית לבני מערב וכן נראה בויקרא רבה פ' אמור דאמר התם תקעו בחדש שופר וכו' והלא כל החדשים חדש אלא בכסה והלא כל החדשים מתכסים אלא ליום חגינו והלא ניסן חדש ונכסה ויש בו חג אלא שאינו בן יומו אין לך חדש שהוא נכסה ויש בו חג וחג בן יומו אלא תשרי וכן פר"ת ונסתייע מן המדרש הזה ומצינו לבנה שנקרא חדש מאימתי מברכין על החדש. וי"מ שענין ר"ח מתכסה בו לפי שאין מקריבין בו שעיר חטאת דר"ח ושעיר שיש בר"ה חובת היום הוא ואע"פ שמלבד שעירי הרגלים כלם מנו בתוספתא דפ"ק דשבועות י"ב שעירים לר"ה אומרין דההוא לשנה מעוברת ומסתעיין מזה מן המקרא שאומר בקרבנות ר"ה מלבד עולת החדש ומנחתה ולא כתיב וחטאתה ואין פי' זה נכון כי טעם שלא הזכיר הכתוב מלבד חטאת החדש לפי שלא הי' צריך וכמו שכתוב יפה בפי' החומש לרבינו הגדול וכמו שכתבתי בפי' הלכות שלי. וי"מ שהחדש מתכסה בו שאין מזכירין ר"ח בתפלה וקדוש וליתא דא"כ היכי לא מייתי לה בעירובין דשקלי וטרי בה אמוראי אם עולה זכרון א' לכאן ולכאן או לא. וי"מ שר"ח נקבע מלשון ליום הכסא וכן בכסא ליום חגנו לשון קביעות זמן ונקיט תלמודא לישנא דקרא דדריש ביה והנכון שר"ח מתכסה בו שאינו

עולה על הלב דקיי"ל (כדרבא מיניה) [כדרבה] ואין אדם מזכירו בשום דבר וכל שעושין בו עושין לשם ר"ה:

דף ח:

לעשית משפט עבדו כו'. פי' וישראל לגבי עכומ"ז כמלך לגבי ישראל חשיבי מטעמא דדריש בגמ' דלא ליפוש חרון אף ולא ליתבו מאבראי:

(**יובל היא קדש תהי' לכם**) [**וקדשתם את שנת החמשים שנה**] **מה ת"ל מלמד שמתקדשת והולכת מתחלתה**. פי' בשמטת הארץ ולנהוג קצת בענין שיחרורי עבדים וכדמפרש ואזיל:

ועטרותיהן בראשיהן. לאו דוקא אלא לומר שאינן משתעבדין כלל והולכין כדרך בני חורין:

ורבנן. דפליגי עליה התם בעירכין וסברי דמי"ה ממש חייל יובל ולא קודם לכן כלל האי וקדשתם את שנת החמשים מאי דרשי ביה ואמרינן שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים פרש"י כששנת היובל נכנסת חייבין ב"ד לומר מקודשת השנה ואי אתה מקדש חדשים כר"א בר"ש (דפריך) [דאמר] הכי לקמן בפ"ב בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו אין מקדשין אותו ויליף טעמא מהכא ע"כ וכיון דכן ש"מ דהלכתא כרי' ישמעאל דהא קיי"ל דמצוה לקדש חדשים הילכך האי וקדשתם לכדרי' ישמעאל הוא דאתא:

תניא אידך יובל היא שנת הנ' וכו'. פי' למה לי למכתב כי היובל הוא בשנת הנ' דהא כתיב לעיל מיניה וקדשתם את שנת החמשים שנה ומהדרי' לפי שנאמר וקדשתם את שנת החמשים שנה יכול כשם שמתקדשת מתחלתה פי' כרי' ישמעאל דדריש הכא לעיל דהא מתני' נמי כוותיה היא כך מתקדשת והולכת בסופה פי' עד י"ה של שנת נ"א ואל תתמה פי' על שממשיכין בקדושתה בסופה כמו שנמשך מתחלתה שהרי מוסיפין מחול על הקודש פי' בכל מקום בין בתחלתה בין בסופה כדאי' לקמן:

ת"ל יובל היא שנת הנ' שנה. שנת חמשים אתה מקדש פי' ואפי' מתחלתה ואי אתה מקדש שנת נ"א פי' שיהא בכלל עקר קדושה להשמיט הארץ אבל מדין תוספת אכתי איכא כדלקמן:

דף ט.

ורבנן. פי' דלא דרשי וקדשתם לקדש שנה בתחלתה האי יובל [היא] מאי דדשי ביה ומהדרי' שנת הני' אתה מקדש ואי אתה (מקדש שנת נ"א) [מונה שנת חמשים אחת] זו גרסת התוס' וה"פ בשנת היובל שהיא שנת נ' ואין מונין אותה בשמיטה הבאה:

ולאפוקי מדר' (יהושע) [יהודא] דאמר שנת נ' עולה לכאן ולכאן. פי' שנמנית ג"כ משנת שני השבוע הבאים אחר היובל ובכל הספרים וכן גרסת רש"י שנת נ' אתה מונה ואי אתה מונה שנת (נ"א) [חמשים ואחת] וה"פ ואי אתה מונה אותה לב' מנינים שתהא שנת הני' לכאן ושתהא שנה א' לכאן והכל עולה לדרך אחד אלא שגרסת התוספת יותר מכוונת וכיון דהני רבנן מפקי מדר' יהודא מכלל דר' ישמעאל כר' יהודא ס"ל דהא אצטריך ליה יובל היא להההיא דרשה דלעיל שלא תהא מתקדשת בסופה (וכן) [וכיון] דכן ש"מ דהילכתא כר' יהודא דהא קיי"ל כר' ישמעאל וכסתם מתני' דאוקימנא כוותיה וכדכתי' לעיל דהא קיי"ל בכוליה תלמודא שמקדשין את החדשים ודלא כרבנן דפליגי עליה דר' ישמעאל ועוד דר' יוסי דנימוקו עמו קאי כר' ישמעאל בפ"ק דקדושין דאית ליה התם דיובל מתחלתו משמט ובעירכין סוף פ' אין מקדישין מוכח דמאן דאית ליה מתחלתו משמט ס"ל כר' ישמעאל דאמר מר"ה חייל יובל ובפ"ק דע"ז סוגיין כר' יהודא דאמרינן התם ונשקול מאה [ממאה] תרתי כדכתי' התם וכן כתב ר"ת ז"ל הילכך לר' יהודא שבוע ראשון של שמיטה אינה אלא חמשה שנים של עבודה בלבד וכדאיתא פ' קונם יין:

ודמוסיפין מחול וכו' דתניא וכו'. פי' האי קרא הכי הוא גבי שבת ו' ימים תעבוד וביום הז' תשבות בחריש ובקציר תשבות ובודאי אינו ענין לשבת דמ"ש חריש וקציר דאסור בשבת הרי ארבעים מלאכות חסר אחת ותולדותיהן אסורות מן התורה וליכא למימר נמי שיצאו לחלק דהא לא תבערו אש בכל מושבותיכם יצא לחלק ואפי' למ"ד שיצא ללאו הא נפקא ליה לחלק מדכתיב מאחת מהנה אחת שהיא הנה כדאיתא פרק כלל גדול ועוד שכל שיצא לחלק לא מפיק ליה בלשון עשה אלא בלשון לאו שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת הילכך אינו ענין לשבת וכיון דכן תנהו ענין לשביעית שלפי שאמר ו' ימים תעבוד בא לומר שיש פעמים שאינו עובד אפי' בימי החול והוא צריך לשבות בחריש ובקציר משום שמטת הארץ ואלו לשביעית עצמה לא הוצרך לומר שהרי הזהיר עליו במקום אחד שדך לא תזרע וליכא למימר שבא הכתוב כאן להוסיף עליו עשה אחר מלבד הכתוב שם בפרשת שביעית דק"ל כל היכא דאיכא למדרש לא מוקמי' בלאוי ועשה יתירה וק"ל דהא אצטריך למיסר חרישה בשביעית מדאמרינן בריש פ"ק דמ"ק

החורש בשביעית אינו לוקה מ"ט מכדי זמירה בכלל זריעה למאי הילכתא כתבינהו רחמנא לומר אהני תולדות מיחייב אאידך לא מיחייב הילכך אצטריך בחריש לאסור חרישה בשביעית. וי"ל דעקר דרשא דהכא מבקציר הוא שהוא מיותר דהא כתיב לא תקצור את ספיחיה ומדקציר לאו לשביעית חריש נמי לאו לשביעית דוקא אלא לערב שביעית כך פי' תוס':

אלא חריש של ערב שביעית הנכנסת לשביעית. פי' שהיא מועלת בשביעית וזה מן התורה שלשים יום קודם שביעית וחכמים הוסיפו בשדה אילן מן הפסח ובשדה לבן מן העצרת דבהכי מועילין בשביעית:

וקציר שביעית היוצא למוצאי שביעית. פרש"י כגון תבואה שהביאה שליש בשביעית וא"ת א"כ למה לי משום תוס' שביעית הא אסירא מדין פירות שביעית כדנפקא לן מדכתיב ועשת את התבואה לשלש השנים אל תקרי לשלש אלא לשליש וי"ל דהכא לא הוצרכו לאסור הפירות אלא לאסור כל עבודה בשדה שיש בה באותו קציר במוצאי שביעית עד שתשלש אותה תבואה וזהו תוספת שביעית בסופה:

ר' ישמעאל אומר וכו'. פי' מה חריש רשות דהא לית לן שום חרישה של מצוה ואפילו לחרוש לעומר ולשתי הלחם שהרי אם מצא חרוש אינו חורש מ"ה אפשר לעשות בחול ואין טעם לחלל בה שבת:

אף קציר רשות יצא קציר העומר שדוחה שבת. פי' דקסבר דחובה לקצור ולהביא בו ביום וכדכתיבנא במס' מגילה אבל ר"ע סבר שאין קצירת העומר דוחה שבת שאפשר לקצור מבעוד יום וההיא דאמרינן במס' מנחות שאומר קופה זו מגל זו שבת זו כר' ישמעאל שייכא:

ור' ישמעאל דמוסיפין מחול על הקדש מנ"ל. פי' בתוספת מנ"ל בשביעית ומייתי ליה מדתניא ועניתם את נפשותיכם דקתני סיפא שבתכם כל שנאמר בו שבות אתה מוסיף מחול על הקדש. ונראה שהוצרכו לפי' דהאי בעיא בשביעית היא מתרי טעמא חדא (דאין) [דאנן] בשביעית קיימינן השתא בשמעתין ועוד דאי בשבתות וי"ט מאי איריא דאיבעיא לן אליבא דר' ישמעאל תבעי לן נמי אליבא דר"ע אלא ודאי לשביעית הוא דאיבעיא לן וקשיא להו אי בשביעית מאי קמבעיא לן והיכא מייתינן לה הכא מקראי דהא בפ"ק דמ"ק אמר להדיא דלר' ישמעאל תוספת שביעית הל"מ וכדאמרינן התם קראי לר"ע הלכה לר' ישמעאל דעשר נטיעות (הלכה) וערבה וניסוך המים הל"מ מכלל דזקנות אסירי דכיון דאצטריך למשרי ילדה ממילא (ואסרה) [אסורה] זקנה כדאיתא התס ואלו לפום סוגיא דהכא קראי אפי' לר' ישמעאל דהא נפקא ליה משבתכם וי"מ

דהאי בעיא דהכא היינו מקמי דתיקום לן מסקנא דהתם ולפום מסקנא דהתם עקר קרא לשבתות ולי"ט אתא ומאי דדרשי' ליה לר"ע לאוכל ושותה עי"ה לישנא רויחא הוא דהא ודאי מבעיא ליה לתוספת שבתות וי"ט וי"ה ור"ת ז"ל [תירץ] דמאי דמייתי הכא קראי לרי' ישמעאל היינו לתוספת שביעית של מוצאי שביעית דשבתכם דמרבינן מיניה אתוספת מחול על הקדש (דמרבינן) לאחריו קאי ואינו נכון דהא ודאי כי היכא דמרבינן מתשבתו תוספת לשבתות וי"ט בין לפניהם ובין לאחריהם ה"נ דרשינן ליה גבי שבתכם ואכתי איכא קראי לרי' ישמעאל ואפי' לפניו והל"מ למה לי גם תירוץ הראשון אינו נכון מדלא אקשינן עלה הכא כלל מההיא דהתם והנכון דהכא ודאי כל שבתות וי"ט אבעיא לן דאלו לשביעית לרי' ישמעאל הל"מ ואלו לר"ע לא אבעיא לן כלל לענין שבתות וי"ט דכיון דלדידיה איכא תוספת שביעית לפניו ולאחריו מקראי מיניה גמרינן לי"ה ושבתות וי"ט שהם המורים בכ"ש אבל לרי' ישמעאל כיון דהל"מ היא לא גמרינן מיניה כלל לעלמא אלא היכא דגמיר גמיר היכא דלא גמיר לא גמיר וא"כ מנ"ל תוספת לשבתות וי"ט ומייתינן לה מהא מתנית' והא דאמרינן כל מקום שנאמר בו שבות לאו למשרא (דאפשר) למדרש הכי בדוקא דא"כ תיפוק ליה לרי' ישמעאל תוספת שביעית מהכא מקראי אלא ודאי עקר קרא לי"ט אצטריך ונקיט ליה תנא בהאי לישנא משום דהכי קושטא דמלתא אפי' בשביעית אי לרי' ישמעאל ואי לר"ע מקרא דבהריש וכקציר וכ"ת מ"מ לגמר ר' ישמעאל תוספת שביעית משבתות וי"ט י"ל דהא ליתא שאין למדין קל מחמור להחמיר עליו הילכך הא דרשא דאמרינן לקמן לר"ע דדריש קרא לאוכל ושותה בעי"ה דוקא היא דאלו לשבתות וי"ט לא צריך קרא דמשביעית יליף לה כדאמרן שהרי לד"ה למדין חמור מקל להחמיר עליו והא דפרישנא בעיין לרי' ישמעאל בתוספת שבתות וי"ט אי קשיא לך דא"כ הוי"ל לפרושי הכי דהא אנן בענין שביעית איירינן עד השתא לא קשיא דאנן סתמא תניא לעיל שמוסיפין מחול על הקדש דמשמע בכל מקום ואלו מעקרא בעינן סתם דמוסיפין מחול על הקדש מנ"ל ופשטינן ליה לר"ע לשביעית ומינה נפקא לן ודאי לכולהו הדר בעיין לרי' ישמעאל מנ"ל בעלמא דהא בשביעית לא חזינן דאית ליה וכבר ידעינן דמהל"מ גמיר לה וא"כ בשאר ענינים מנ"ל ומייתינן לה מהא מתניתא והרי זה ברור ונכון:

יכול בתשעה ת"ל בערב. וא"ת האיך אפשר לומר בט' דוקא עד דאצטריך בערב והלא הכתוב צווח ואומר בעשור לחדש השביעי הזה י"ה הוא וי"ל דאי מהתם ה"א דבעשור הוה י"ה אבל אין הענוי בו אלא בט' כדכתיב הכא בט' לחדש א"נ דהכא בערב לאו דוקא דודאי מאידך קרא נפקא לן אלא דכיון דאפשר למדרשיה מקרא גופיה דרשי' ליה

מיניה גופא דכיון דכתב רחמנא בט' לחדש לא סגיא דלא כתיב נמי בערב דלא לישמע (דסתם) [דסתר] אידך קרא דבעשור וכיוצא בו בתלמוד הרבה ותוספת זה כבר ביררנו בפ' במה מדליקין ששיעור התוספת בכניסתו הוא מזמן תחלת שקיעת החמה עד זמן בין השמשות ששיעור זה הוא מהלך ג' מילין ורביע מיל רצה לעשותו כולו קדש עושה רצה לעשותו מקצתו בלבד עושה כיון שהוסיף דבר הניכר שיש בו משום קדושה ותוספת זה אינו בדברים וביטול מלאכה בלבד אלא שיוסיפנו בדברים של קדושה או בתפלה או בקדוש ושיעור התוספת ביציאתו הוא שימתין עד שיראה ג' כוכבים קטנים שאינן נראין אלא בלילה דאלו בבינונים הוה לילה גמור לכל דבר הוסף עד הקטנים משום תוספת ובירושלמי אמרו והוא דיתהמון ג' ככבין דכדמין חד ככבא פי' שיראה ג' כוכבים רצופים כאלו נראין תוך אמה אחת וי"מ תוך ד' אמות:

דף ט:

כאלו התענה כו'. הקשה ר"ת משמע דאם התענה בט' משובח טפי הא אמרינן במס' פסחים מר בריה דרבינא הוה יתיב כולה שתא בתעניתא בר ממעלי יומא דכפורי ויומא דפוריא ועצרתא ותירץ דה"ק כאלו נצטוה להתענות ט' וי' והתענה וטעם הדבר או כדי שיוכל להתענות יפה ולא יבא לידי דחיית ענוי י"ה או כמו שפי' הרי יונה ז"ל שהוא כדי להראות כי קדוש היום לאלהינו וראוי לאכול בו ממתקים כמו בר"ה אלא שגזירת הכתוב הוא לפרוש בו ביום מתאות גופניות שנהיה כמלאכים כמ"ש במדרש:

ה"ג ת"ר יובל היא. ול"ג כי יובל היא דהשתא לא דרשינן אלא יובל היא תהיה לכם דכתיב בקרא וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל יושביה יובל היא שהוא מיותר דהא כתיב (לעיל) יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם והכי מוכח להדיא לקמן במאי דאמרינן מקרא נדרש לפניו ולאחריו כדבעינן לפרושי בס"ד הילכך דריש ליה לרבות שתהא קדושת יובל בשמטת עבודת הארץ נוהגת מ"מ אע"פ שלא שמטו קרקעות לחזור לבעליהן ואף על פי שלא תקעו ב"ד כשופר יכול אפילו לא שלחו עבדים לחירות ת"ל היא פי' דמיעוטא איכא היא יובל ויש (אחריה) [אחרת] שאינה יובל ולקמן מפרש טעמא משום דקסבר מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו ולא לאחריו פי' דהאי יובל ואין (אחריה) [אחרת] יובל נדרש למה שכתב לפניו דהיינו וקראתם דרור ולא למה שכתוב לפני פניו והיינו תעבירו שופר ולא למה שכתוב לאחריו דהיינו ושבתם איש אל אחוזתו שזהו שמטת קרקעות וכן פרש"י:

ר' יוסי וכו' עד לפי שאפשר וכו'. שפעמים שאין עבד עברי בישראל שיהא טעון שלוח וא"א לעולם בלי תקיעת שופר שא"א שלא ימצא שופר בעולם ומסתמא לא תלה הכתוב החיוב אלא בדבר המצוי. וא"ת ניחא שלא שלחו אלא אע"פ שלא שמטו מאי איכא למימר לר"י דאמר האחין שחלקו מחזירין זה לזה ביובל דהא לדידיה ודאי א"א בלא השמטת קרקעות לבעליהן דהא א"א דלהוי כל ישראל חד בר חד עד יהושע לימא תהוי תיובתיה דר"י וי"ל דלר"י אידך טעמא עקר:

דבר אחר זו מסורה לב"ד וזו אינה מסורה לב"ד. והאי דבעי' מאי דבר אחר לאו לר"י בעינן לה אלא לבר פלוגתיה דלדידיה הוה משמע דסגי בטעמא קמא:

וכ"ת וכו' זו מסורה וכו'. ומסתמא לא תלה הכתוב יובל אלא בדבר המסור לב"ד:

אבל חכמים אומרים שלשתן מעכבות בו. וק"ל כותיה:

תנו רבנן אחד הנוטע וכו'. הא ודאי מדקתני עלה אם לערלה ערלה אם לרבעי רבעי נראה דערלה נוהגת בהרכבה ובהברכה וקמ"ל בהברכה דאע"פ שאינ' נטיעה לכתחילה ממש כדכתיב גבי ערלה אפי"ה כנטיעה חשבינן לה והרכבה אשמעינן נמי דסד"א שאין נוטע אלא הנוטע בארץ אבל לא זה שנוטע באילן קמ"ל. ומיהו ק"ל הא דאמר בספרא ונטעתם פרט למבריך ולמרכיב ובירושלמי פי' דלא קשיא מבריך אמבריך כאן מעצמה כאן מאמה פי' דכשיונקת מאמה דינה כמוה ולא נהגא בה ערלה וכשיונקת מעצמה ומתחילין למנות לה ג' שנים וכ"ז שפסקה מאמה ודאי יונקת מעצמה אבל קודם שפסקה מאמה אמר שם שכל זמן שעליה הפוכין שגבי עליה כלפי פני עלי האם יונקת מאמה וכשהן פנים נגד פנים יונקת מעצמה ונתנו משל בדבר היינו דאמרי אנשי מאן דאכיל דלא דידיה בהית לאסתכולי ביה וכן מצינו במשנת מסכת ערלה בריכה שנפסקה והיא מליאה פירות פי' של קודם הפסקה כשינקה מאמה שהן מותרין ואח"כ גדלו אחר הפסקה שנוהג בה ערלה אם הוסיף במאתים אסור פי' שתוספת האיסור בטל בהיתר באחד ממאתים ולא בפחות דלא אמרינן ראשון ראשון בטל כשהוא כדרך גדילתו כדאיתא בנדרים וכדכתיבנן בהשותפין ולמדנו ממשנה זו דהברכה הולכין אחר הפסקה כדברי הירושלמי מיהו מרכיב אמרכיב קשיא ותו ק"ל היכי שייך לממני ערלה בהרכבה דאי בשהרכיב באילן זקן שיש לו הא אמרינן התם ילדה שסיבכה בזקנה בטילה ודינה כדין הזקנה שפירותיה מותרין ואי בשהרכיבה בילדה שאין לה ג' שנים הא נמי דינה כדין הראשונה וכשישלמו ימי ערלה של דאשונה יהו מותרין אף פירות השני והכי מוכח במס' סוטה ויש שתירצו דהכא מיירי כשהיתה ראשונה לסייג ולקורות שאין ערלה נוהג בה דהשתא כל היכא דהוה ילדה בילדה מנינן לשניה ולא כראשונה שהיא

לסייג ולקורות והראיה ממאי דאמרינן במס' סוטה גבי חוזרי המלחמה ר' אליעזר אומר אשר נטע כרם ולא חללו פרט למבריך ולמרכיב ואקשינן והתנן אחד הנוטע ואי המבריך ואי המרכיב ופריק לא קשיא כאן בהרכבת היתר חוזרין מעורכי המלחמה כאן בהרכבת איסור פי' כגון מין בשאינו מינו אין חוזרין כר' אליעזר והוינן בה האי הרכבת היתר ה"ד אלימא ילדה בילדה תיפוק ליה דבעי מהדר משום ילדה ראשונה אלא ילדה בזקנה האמר ר' אבוהו ילדה שסבכה בזקנה בטלה א"ד ירמיה לעולם ילדה בילדה וכגון דנטעה להאי קמייתא לסייג ולקורות דתנן הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה ואלו משום דאשונה לא הדר והדר משום ילדה שניה ולא בטלה בראשונה כיון דילדה היא הא אלו היתה הראשונה זקנה של ג' שנים אע"פ שנטע לסייג ולקורות הוה בטילה ילדה זו גבה בין לענין ערלה שאין נוהג בין לענין שאין חוזר עליה מעורכי המלחמה ואמר מ"ש ילדה בילדה דלא בטלה להיות כראשונה כי היכא דבטלה בזקנה ומהדרינן דזקנה לאו בת מהדר היא פי' דאלו אימליך עלה שתהא לאכילה לא הדרא ואין ערלה נוהגת בה ולפיכך ילדה זו בטילה בה אבל השתא דהוה ראשונה ילדה בת מהדר היא שאם נמלך עליה לאכילה מונין לה משעת נטיעתה מידי דהוה אעלו מאליהן דתנן עלו מאליהן חייב בערלה ולפיכך אינה בטילה בה ומונין להו משעת הרכבתה וחוזרין עליה והראשונה עומדת כדינה שהיא פטורה מערלה ואין חוזרין עליה דהרכבה אינה כהמלכה למנות לראשונה דא"כ אכתי תיקשה לן תיפוק ליה דבעי מהדר משום ילדה ראשונה אלא ודאי כדאמרן ולמדנו במרכיב אילן מאכל על אילן מאכל שמונין לראשונה לעולם והיינו תניא בספרא אבל במרכיב ילדה בילדה שהיתה לסייג ולקורות מונין לשניה ועליה אמרו כאן דערלה נוהגת בהרכבה כנ"ל ומורי נרו הי' מפרש דהא מתניתא במרכיב אילן מאכל ע"ג אילן סרק שמונין לשניה לעולם ואפי' ילדה בזקנה ובירושלמי הקשה ממנה לר"י שסובר דמונין לה משעת נטיעה ראשונה של אילן סרק ואמר דפליגא אדר"י וקיימא כר"ל והא דלא אוקימנא ההיא דמס' סוטה בהכי משום שקלי וטרי התם בהרכבת (היחיד) [היתר] והאי הרכבת איסור היא משום כלאים כדאיתי' בת"כ מנין שאין מרכיבין עץ סרק ע"ג עץ מאכל ולא עץ מאכל ע"ג עץ סרק ולא עץ מאכל ע"ג עץ מאכל שנאמר את חקותי תשמרו וכיון שהיא הרכבת איסור אין חוזרין עליה מעורכי המלחמה ונכון הוא. מיהו בחו"ל אין ערלה נוהגת בהברכה והרכבה לעולם דהא ראב"י סבר דאין ערלה נוהגת בהברכה והרכבה אפי' בארץ והלכה כמותו בחו"ל דק"ל כל המקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל והרכבת כלאים אסור מן התורה אפי' בחו"ל כדאיתא בפ"ק דקדושין ואפי' ע"י גוי אסור

מדרבנן כדאיתא בסיפרא מיהו אין בה אלא איסור הרכבה ואם הרכיב כלאים בין בארץ בין בחו"ל נהי דעבד איסורא אבל הפירות מותרין באכילה:

פחות משלשים יום לפני ר"ה וכו'. תמיהא מלתא למאי דקס"ד בריש שמעתין דהאי ברייתא לא מיירי כלל לענין קליטה אלא לענין עלתה לו שנה דהא שנוייא בתרא דשנינן דהיינו דמתניתא לענין קליטה איירי מכלל דעד השתא ס"ל דמתניתא אפי' בשקלט בעי שלשים יום וקשיא לן דהניחא לענין ערלה דפחות משלשים יום לא עלתה לו שנה משום דפחות משלשים יום אינו חשוב שנה אבל לענין שביעית אמאי יעקור ואמאי אסור לקיימן כיון דנטעו וקלט קודם שביעית ורש"י ז"ל רצה להשמר מקושיא זו שפי' כאן אסור לקיימן בשביעית משום תוספת שביעית מן התורה אינו אלא שלשים יום ואע"פ שחכמים הוסיפו מפסח ומעצרת ה"מ לכתחילה אבל בדיעבד לא יעקור אלא כשנטע תוך שלשים יום שהוא תוספת דאורייתא והקשה עליו ר"ת שלא אסרה תורה משום תוספת שביעית אלא עבודה שהיא מועלת בשביעית כגון חרישה וכיוצא בה דהא מבחריש נפקא לן וכדאמר לעיל חריש של [ערב] שביעית הנכנס לשביעית וקציר של (שמינית) [שביעית] היוצא למוצאי שביעית מכלל דלא אסר הכתוב מדין תוספת שביעית לפניו ולא לאחריו אלא עבודה שהיא מועלת לפירות שביעית הילכך בנטיעה והברכה והרכבה אין בה שום איסור דהא לא מהני ליה בשביעית כלל דאפי' יהיב פרי ערלה נינהו ואי משום גדול האילן כלל לא נאסר כלל לא בשביעית ולא בשבתות שא"כ לעולם יהא אסור ליטע הילכך בהא ליכא לא מדאורייתא ולא מדרבנן שאף חכמים (בחרישה) שאסרו [בחרישה] בשדה לבן מן הפסח ובשדה אילן מן העצרת ושיערו חכמים דבהכי אפשר דמהני בשביעית אלא שהתורה לא אסרה אלא מעלה הניכרת לגמרי בשביעית תדע דהא למסקנא אליבא דר"מ איתוקמי מתניתא דבעי שלשים יום לקליטה ומקצת יום שלשים עולה משום שנה ונמצא שהקליטה בתוך שלשים יום של שביעית וא"כ היכן הוא תוספת שביעית דהא כ"ז שלא נקלט כתלוש דמי ועוד דהא לקמן גבי ארז ודוחן ופרגין ושומשמין מחלק בין השרישו לפני ר"ה להשרישו אחר ר"ה אף לענין שביעית אלמא השרשה דערב שביעית משרא שריא ובירושלמי אמר בפי' על מתני' דחורשין ערב שביעית בשדה הלבן עד הפסח ובשדה אילן עד עצרת למה עד הפסח ועד העצרת ע"כ הוא יפה לפרי מכאן ואילך מינבל והתנינן א' אילן מאכל וא' אילן סרק ע"כ מעבה הקורות מכאן ואילך מתיש כחן ע"כ ור"ת ז"ל פי' שלשים לקליטה ולא נהירא דהא כיון דאמרינן בסוף שמעתין דכי אמרינן שלשים יום לקליטה מכלל דמעיקרא לא הוה ס"ל הכי והנכון בעיקר קושיין דטעמא דפחות משלשים יום אסור

לקיימן אינו מדין תוספת אלא דכיון שכן הרי נמנית שנה ראשונה לזה שנת השביעית וישראל מונין שנותיהן לשביעית והיום או מחר כשימנו לזו שנה ראשונה משביעית ירננו העם לומר שנטעוהו ממש בשביעית וכדאמר התם הנוטע בשבת במזיד יעקור ובשוגג יקיים ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור ופרישנא טעמא משום דמונין ישראל לשביעית ואין מונין לשבתות וכדפרישנא במס' גיטין כי מה שנוטע בשבת אין העולם יודעין כי אינן מונין לימים אבל מה שנוטע בשביעית כל העולם יודעין הלכך אפילו בערב שביעית כל היכא דלא עלתה לו שנה קודם שביעית איכא רינון לומר שניטע בשביעית עצמה וכן מוכיח בפי' בירושלמי:

דף י.

ופירות נטיעה זו אסורה עד ט"ו בשבט. ״מ דארישא קאי דוקא דקתני שלשים יום לפני ר"ה עלתה לו שנה דכיון שעלו לה שלשים יום לשנה נחמיר עליה להמשיך שנתה עד ט"ו בשבט שהוא שנתו של אילן אבל כל שנטע פחות משלשים יום לפני ר"ה בשאר שני שבוע שהוא מונה שלשה שנים שלימות מיד כלה מנינו בין לערלה בין לרבעי ומסתייעין בזה מדקתני נטיעה זו ותו מדאמרינן בסמוך פעמים שברביעית ופעמים שבחמישית מכלל דפעמים פעמים הוא כן ולא לעולם ולמעוטי היכא שנטעה פחות משלשים יום לפני ר"ה ומסתברא שלפי שיטה זו לא נתנו דבריהן לשעורין וכל שעלתה לו שנה בר"ה אין חילוק בין שנטעה שלשים יום לפני ר"ה או אפי' נטעה לאחר ר"ה שעבר מיד שגם זו אין לה שנה שלימה לגמרי כי מי חלק לנו בין שלשים יום או יותר וכיון שאין לדבר קצבה ביותר משלשים יום אף כל שחסר יום א' מן השנה כמו שאמרנו הילכך לא משכחת לה שלא נמשיך שנתה עד ט"ו בשבט אלא הנוטע פחות משלשים יום לפני ר"ה דוקא ואמטולתא בלחוד הוא דקרי פעמים דשפיר שייך למתני הכי אע"ג דהאי דאשתאר מיעוטא הוא ומ"מ אין פי' זה מחוור דהא קראי דדרשינן מניהו הא דינא דכתיב ובשנה הרביעית ובשנה החמישית בכל ערלה וכל כרם רבעי מיירי ועוד דלאו טעמא דמסתבר הוא כיון שהדין נוטה שעלתה לו שנה שתהא נמשכת יותר מאותה שמנו לה ג' שנים שלימות והוה כהלכתא בלא טעמא הילכך נראה דברי בעל המאור שכתב שם כל ערלה ורבעי הדין כך ואפי' בשנטעה בפחות משלשים יום לפני ר"ה וכך העלו בירושלמי דגרס התם (רבא) [ר' בא] בר ממל קומי רבי זירא נראין הדברים בשנטעה שלשים יום לפני ר"ה אבל נטעה פחות משלשים יום לפני ר"ה איתא חמי שנה שלימה לא עלתה לו ואת אמר הכין א"ל הכין הוא אפי' נטען פחות משלשים יום לפני ר"ה והא אסור מאי כדין

אמר ר' מונא מכיון שעמד תוך שנתו של אילן משלים שנתו ע"כ הרי שהעלו בירושלמי כדברי הר"ז ז"ל וטעם הדבר דכיון שאילן גדל על רוב מים של שנה שעברה וכל כיון שחונט בין תשרי לשבט אינו אלא מחמת יניקת מים שלפני ר"ה ושרף שעלה בו מחמת אותן מים ואותה יניקה הוא שהוציא פירות אלו הילכך עשאן הכתוב לפירות אלו כאלו חנטו קודם תשרי הואיל וחנטה משרף שלפני תשרי הוא ולפי טעם זה אין לחלק בין נטיעה לנטיעה כלל והאי דנקט ופירות נטיעה זו אינה אלא לומר שהנטיעה שגורמת לה לאיסור ערלה או רבעי היא הגורמת לה ג"כ להמשך עד ט"ו בשבט מן הטעם שכתבנו והא דאמרינן בסמוך פעמים שברביעית ועדיין אסורין משום ערלה הטעם ברור שתפס התלמוד לשון זה לפי שהדבר ידוע שלא הוצרך הכתוב לאסור בזה פירות שחנטו תוך שני ערלה או תוך שנה רביעית משום רבעי דהא פשיטא שאין היתר לאיסורן לעולם יש לזה דין ערלה ולזה דין רבעי ולא בא הכתוב אלא לפירות שחנטו בין תשרי לט"ו בשבט שיהא דינם כפירות ערלה ממש וכפירות רבעי ממש עד לעולם והדבר ידוע שאין החנטה זו מצויה אלא מעט ובמקצת מיני אילנות ולהכי קאמרינן פעמים וזה ברור וא"ת לכלהו פירושי למה אמרו חכמים שאם נטע שלשים יום לפני ר"ה עלתה לו שנה שהרי לפי האמת לא עלתה לו שנה עד ט"ו בשבט וי"ל דאפ"ה נפקא ליה מיניה מהא דהוה תשרי ר"ה לנטיעה טובא שאלו הי' שבט ר"ה הייתי אומר דכל שנטעה שלשים יום לפני ט"ו בשבט עלתה לו שנה משא"כ עכשיו דכל פחות משלשים יום לפני תשרי לא עלתה לו שנה ואעפ"י שהוא כמה חדשים לפני שבט ודין זה גזרת הכתוב:

לימא דלא כר"מ. פי' לימא דהא מתניתא דבעי שלשים יום להיות חשוב שנה דלא כר"מ: **דתניא וכו' שהי' ר"מ וכו'**. וה"ה שהי' ר"א אומר כן אלא משום דר"מ אתחיל במלתא נקט לה בדר"מ והא דאמרינן בן בקר בן שתים פירושו כשאמר עגל בן בקר ואריש קאי אבל כשאמר פר בן בקר הרי זה בן שלש כדפרש"י ובספרא מייתי לה מדכתיב קח לך עגל בן בקר וכו' תמימים תמימים אף בשנים (והשנה) [והשוה] הכתוב (בין) [בן] בקר לאיל:

אפי' תימא ר"מ. פי' לא קאמרי' בתחלת שנה וסוף שנה אלא בתחלת שנים וסוף שנים וה"פ שלא אמר ר"מ אלא בסוף שנתו של אותה שנה לדבר שאתה מונה לו שנפסק עניינו עכשיו כגון פר זה שהוא נשחט ושנותיו נשלמים ובהא אמר לה אפי' בתחלת שנה אבל במנין תחלת השנים שאתה מונה כגון ערלה זו אינו אומר יום אחד בשנה חשוב שנה (ואפי') בתחלת שנה עד שיהא שם שלשים יום והא דלא פרכינן להא מלתא ממלכים (דמשנה תורה דפרקין) [דריש פרקין] ד"ל דאידך פרכא דנדה עדיפא לן דאלו

בהא איכא למימר דההיא תקנת הכמים היא וכי קאמרינן אנן (לשר) [לדבר] תורה והוי יודע שלא אמרו יום אחד לשנה חשוב שנה לר"מ או שלשים יום לר"א אלא בדיני תורה א"נ למלכים לד"ה ביום אחד ומתקנת חכמים אבל בשטרות ותנאים של בני אדם אין לך למנות אלא שנה שלימה של י"ב חדש כלשון בני אדם ואפשר דאפי' חדש העיבור בכלל כדאתמר גבי שכירות (המסק) [והעושה עסק] עם חבירו עד ג' שנים וכיוצא בו שנים שלימות הוא מונה וכן קבלתי ממורי נרו בשם רבותיו ודברים ברורים הן וכ"כ הרשב"א ז"ל:

אמר רבא נדה כו'. עקר הפי' כדפרש"י ז"ל דנדה כל שהתחילה לראות אפי' בסוף היום עולה לה ליום א' ובששה והוא סגי לה לענין ימי נדה ואלו בסופה ביום שביעי אין תחלת היום שהיתה טהורה עולה לכל היום ואינה טובלת עד הלילה שהוא ליל שמיני ואע"פ שזה סוף ימים שהרי יש כאן הפסק דמים והפסק ימי נדה ואיכא נמי טבילה וכפר הנשחט דמי וחומר הוא שהחמיר הכתוב בסוף ימי נדה ואעפ"כ היקל בתחלתה שסוף היום ככלו:

דף י:

שנים שיום א' עולה בסופן וכו'. הקשה בתוס' מאי ק"ו שהרי זבה תוכיח שתחלת היום עולה לה בסופה שהרי זבה טבילתה ביום ז' מן התורה אלא שחשו חכמים שמא תראה אחר הטבילה ותסתור ונמצא בועל זבה למפרע וכ"ש דלר' יוסי מותרת לגמרי דס"ל דמקצת היום ככולו לגמרי ואפי' ראתה אחר טבילה אינה סותרת אלא מכאן ולהבא היא מטמאה ואפ"ה אין סוף היום עולה לה בתחילתה דיום שהתחילה לפסוק בו אינה סופרתו למנין ז' וי"ל דשאני זבה דבנקיות תלא רחמנא וז' נקיים בעינן הילכך סוף היום נגרר אחר תחלתו וכשתחלתו בטומאה כלו טמא לפיכך אינה סופרתו כלל וכשתחלתו טהור בשביעי כולו חשוב טהור הואיל וכבר הפסיקה טהרה ו' ימים והוא משא"כ בנדה שסופרת אפי' שלא בהפסק דם שלא תלה הכתוב בנקיות אלא בימים גרידי ועוד כיון שאם חזרה וראתה ביום הד' סותרת כל מנינה הראשון לא חשיב לן מקצת היום ככולו:

ואלא מאי ר"א א"ה שלשים ושלשים בעי. פי' שלשים לשנה ושלשים לקליטה כי לעולם אין מונין שנה עד שתקלוט דמקמי קליטה כתלוש דמי:

ומנא תימרי' [דתנן] וכו'. דבעי ת"ק שלשים יום לקליטה ומסתבר ליה לתלמודא דאידך מתניתא נמי כוותיה ס"ל וכדרב נחמן בסמוך:

(**דאר"ב**) [**ואמר רב**] **נחמן לדברי האומר שלשים צריך שלשים ושלשים**. פרש"י שלשים לקליטה ושלשים לתוספת שביעית ואזדא לשיטתא דכתיבנא לעיל שסובר שיש בנטיעה משום תוספת שביעית וכבר פי' לעיל שאין שטתו מחוורת ותדע עוד דאי כדבריו אמאי לא תריץ ליה הכא דברייתא דלעיל אפי' תימא רבי אלעזר ושלשים ושלשים בעי ומיהו לא השיב אלא שלשים דקליטה אבל דתוספת שביעית לא חשיב כדלא חשיב ליה בהאי (ברייתא תנינא) [מתניתין] וע"ד זו יכול להעמידה אפילו כר"מ ואחד ושלשים יום בעי ולא חשיב מתניתא אלא שלשים דקליטה וכן הקשה ר"ת ומיהו הא לא קשיא דברייתא דלעיל ודאי דינא קתני וכל הצריך לדבר קתני דהא קתני שלשים יום לפני ר"ה עלתה לו שנה ומותר לקיימה ותו מדהדר ותני סיפא פחות משלשים יום לפני ר"ה לא עלתה לו שנה ואסור לקיימה והאי כפילא דסיפא למה לי דהא מדיוקא (דסיפא) שמעינן לה אלא ודאי אתא לאשמעינן דשלשים יום דקתני רישא דוקא הוא ואינו אסור אלא בפחות משלשים יום בלבד ומ"מ אין שיטת רש"י [מחוור] מן הטעמים שכתבנו למעלה והנכון כפי' ר"ת לדברי האומר שלשים צריך שלשים ושלשים שלשים לקליטה כדקתני בהדיא ושלשים לעלות לו שנה ולדברי האומר ב' שבתות צריך ב' שבתות ושלשים ב' שבתות לקליטה ושלשים לשנה ולדברי האומר ג' צריך ג' ושלשים ג' לקליטה ושלשים לשנה וכ"ת ומהיכן פסיקא ליה דכולהו בעי שלשים להיות שנה כיון דפלוגתא דתנאי היא וי"ל דלאו הכרחא הוא דהכי ס"ל להני תנאי דאפשר דכר"מ סבירא להו אלא דרב נחמן ס"ל להא כר"א מוקי להו כר' אליעזר ואין הכוונה אלא לומר שהזמן שהזכירו תנאי הברייתא אינו אלא לקליטה בלבד ובר מיומי קליטה בעינן זמן להיות חשיב שנה או כר"מ או כר' אלעזר כדי שלא תמנה לערלה זה שנת השביעית שנה ראשונה מן הטעם שכתבנו למעלה:

וא"נ כר"י ס"ל. פי' לתנא (דמתניתין) דאי הנוטע ואי המבריך אכתי ג' ושלשים בעי ולהאי פי' דר"ת ודאי לא מצי מוקי לדלעיל כר"מ או כר"א ולמימר (דמתני') לא מני אלא יומי קליטה וכדמפרש באידך (ברייתא) דהא ודאי כיון דבהדיא קתני בברייתא דלעיל דין עלתה לו שנה מסתמא בזמן דעלתה לו שנה איירי טפי מזמן קליטה דלא איירי ביה מלבד התירוץ שכתבנו לעיל דמסיפא (דמתניתין) דייקינין דשלשים דקתני סגי להו לכל מילי:

[**אלא**] **לעולם ר"מ היא וכי קתני שלשים לקליטה א"ה שלשים ואחד בעי**. האי א"ה לא מתפרש באא"ב אלא כעין שאלה הוא וכאלו אמרינן ואכתי שלשים ואחד בעי והרבה כיוצא בו ויש לנו לפרש בדרך אחרת אא"ב וה"פ אא"ב דמצינו לאוקמי מתניתא דלעיל

כר' אלעזר ונימא דשלשים יום דקתני היינו לענין עלתה לו שנה ובענין קליטה לא איידי ולא ניחות אדיוקא דסיפא וכפילא דידה שפיר אבל השתא דאמרת דבקליטה לא איירי כ"ש דאיירי לענין זמן שעלתה בו שנה ושלשים ואחד בעי ופרקי' דיום שלשים עולה לכאן ולכאן פי' שהרי בתחלתו קולט ושאר היום עולה לו לשנה דלר"מ מקצת היום ככלו ולענין הלכתא בפלוגתא דר"מ ור"א הלכה כר"א דהכי ס"ל לרב נחמן לפי הפי' הנכון של ר"ת ובימי קליטה הלכה כר' יוסי דרב ושמואל אפליגו בה בהערל ורב פסק כר' יוסי וק"ל הלכתא כרב באסורי וכן פסק הרי"ף:

א"ר יוחנן ושניהן וכו'. יש מקשין ודילמא בראשון באחד לחדש שלמו א' ות"ר והשתא עיילא שנת שתים ות"ר ולא חשיב לה משום דלא עייל אלא יום אחד ומתרצים דהא כתיב קרא אחרינא בתורה דהאי קרא בחדש השני (בי"ז) [בכ"ז] לחדש ולא כתב ביה בשתים ות"ר ולדידי לא קשיא כלל דא"א לומר שכבר שלמו א' ות"ר עכשו שא"כ תהא זו שנת ג' למבול ויהא זמן המבול שתי שנים וזה א"א שהמבול התחיל בשנת ת"ר שנה לחיי נח בחדש השני ובחדש העשירי נראו ראשי ההרים ומשם הלכו הלוך וחסור וחסרון המים היה אמה לארבעה ימים כמו שכתוב בפרש"י וא"א שישהא עוד חסרונם כ"כ מחדש העשירי של שנה ראשונה עד תשלום שנה זו ושנה שניה ובכמה מקומות במדרשות שמשפט דור המבול י"ב חדש ואין לך לומר שהמבול התחיל בסוף שנת ת"ר דא"כ כיון דבחדש השני הוא הול"ל בשנת ת"ר ואחד אלא ודאי כדאמרן הא דאמרינן מדאכתי יום א' הוא דעייל בחדש וקרי ליה חדש פרש"י דמשמע ליה דקרי ליה חדש מדכתיב באי לחדש וקאמר בראשון באי לחדש:

גר"י מכלל דתרויהו [ס"ל] **בניסן נברא העולם**. וכן הוא בפרש"י אבל הוא ז"ל כתב דלא גרסי' ליה דדילמא כר"א ס"ל דאמר בתשרי נברא העולם והאי ראשון תשרי ומפני שבו נברא העולם והוא ראשון למנין ימי עולם קרי להו ולר' אליעזר תניא בהדיא בסדר עולם דהאי בראשון היינו תשרי ע"כ ומיהו [ל"ל] דראשון היינו חודש אחר דעלמא ומאי ראשון ראשון לדין כדאמרינן לקמן שני לדין דהתם הוא דמיירי בדין המבול אבל הכא ליכא למימר הכי אבל ודאי תשרי או ניסן הוא דאיכא למימר וליכא לאכרוחי חד מנייהו טפי מחבריה ויש מקיימין גר"י דה"ק דמסתמא האי לישנא דבראשון היינו ניסן שהוא ראשון לחדשים דלדידיה בכל דוכתא דאורייתא ואין זה כלום דהא בסדר עולם מפרש שהוא תשרי לר"א כדכתב רש"י ז"ל והטעם כי לאחר יציאת מצרים הוא שנקרא ניסן ראשון כדכתיבנן לעיל אבל קודם לכן ראשון היינו תשרי שבו נברא העולם ואין מביאין ראי' מאידך בראשון דכתיבי לאחר יציאת מצרים ובתוס' קיימו גר"י דודאי בניסן נברא

העולם ס"ל והיינו דמייתי ראי' מבראשון מא' לחודש דלא עייל אלא יום אחד בשנה דאם איתא דס"ל בתשרי נברא העולם מנא להו דיום א' הוא דעייל בשנה דילמא עייל מיניה ששה חדשים שהרי בתשרי נברא העולם וממנו מונין לימי המבול והאי בראשון דהיינו ניסן שהוא עכשיו ראשון לחדשים פי' דאף על גב דלר"א דאמר בתשרי נברא העולם אף תשרי הי' ראשון לחדשים באותה שעה כדכתיבנן לעיל שלא מנה בניסן אדם הראשון מ"מ כשנכתב המקרא הזה לאחר יציאת מצרים היה שאנו קורין לניסן ראשון אלא ודאי ס"ל דבניסן נברא העולם והוא שנקרא ראשון דאלו חודש אחר אין לו טעם לקרותו ראשון שהרי אינו ראשון לחדשים ולא ראשון למנין עולם וראשון לדין ליכא למימר כדפרי' לעיל כנ"ל לפי פירושם ונכון הוא ובמקצת ספרים שלנו גורסין מכלל דתרוייהו ס"ל בתשרי נברא העולם והאי גרסא ליתה כלל דבהא ודאי ליכא הכרחא דלהוי האי בראשון תשרי דדילמא ניסן הוא שהיו ראשון למנין העולם ולחדשים ואי משום דר"א ס"ל בתשרי נברא העולם ר' אליעזר לחוד ור' אלעזר לחוד דהכא ר' אלעזר גרסי' בכל הנוסחאות:

דף יא.

בקומתן. פי' בשלימות קומתן שכל גדלתן היתה להם בבריאתן (וגם יש להם) שנברא כל אחד בקומה הראויה והגונה לו:

לדעתן. פרש"י ששאלן אם היו חפצין להבראות והן אומרין הן והוא פי' ע"ד דרש ובערוך פי' בשלימות דעתן ובאותו הדעת הראויה להן ולא כדעת תינוקות וזה נכון לציבונם לחפצם וכפרש"י בפי' לדעתן ורש"י פי' בטעם כל א' וא' ואין שרש למלה זו לפירושו ועוד דהיינו לדעתן ולקומתן והנכון דצביונם לשון יופי הוא מלשון צבי היא לכל הארצות לומר שנבראו כל אחד בשלימות יופי הראוי לו וכן פי' בערוך. והא דמייתי ראיה מדכתיב ויכלו השמים והארץ וכל צבאם אל תקרי צבאם אלא צביונם לכלהו מייתי ראיה דצביונם לשון פרטי הוא וגם לשון כללי לשלימות קומתן ודעתן ויפותן:

ר' אליעזר אומר וכו' ואומר קול דודי וכו'. והכא ליכא למפרך מאי ואומר דכלהו צריכי דאע"ג דאיתנים לישנא דתוקפא מנלן דמשום אבות הוא דילמא משום דתקיף במצות להכי אצטריך שמעו הרים והאיתנים דאינון אבות כדאשכחן דקרי לאבות הרים מדכתיב מדלג על ההרים ומיהו איכא למידק מדאמרינן בסמוך לר' יהושע הא דכתיב בירח האיתנים משום דתקיף במצות סוכה ולולב וערבה האיכא אידך קראי דשמעו הרים את ריב ה' וי"ל דאיהו סבר דאיתנים לשון תוקף הוא ואבות ודאי נקרי איתנים כדכתיב

והאיתנים מוסדי ארץ ומיהו בירח האיתנים לא מוקמי' ליה בהכי דהא אשכחן דכתיב בחודש זיו שנולדו בו (איתני) [זיותני] עולם הילכך אית לן למימר דירח האיתנים היינו תקיף במצות אבל רבי אליעזר מוקי בחודש זיו משום דאיכא זיוא לאילני הילכך דריש ירח האיתנים שנולדו בו אבות כנ"ל והא דאמרינן ירח שנולדו בו (איתני) *[זיותני] עולם פי' שהיו כבר נולדים מניסן כשבא הוא כי היה הוא כלו מלא זיו מתחלתו ועד סופו ולהכי קרי ליה חודש זיו שהיה כלו זיו וכללו של דבר דהני קראי סמך ורמז בעלמא ועקר מחלוקתם או בגמרא או בסברא שבדרך חכמה:

האי דנפיק ביומי ניסן. פי' ברכה זו בשם ומלכות אלא שהתלמוד קצר ויומי ניסן לאו דוקא אלא כל מקום ומקום לפי מה שהוא דמלבלבי:

בפסח נולד יצחק. כדכתיב למועד אשוב אליך ומשמע ליה דמועד היינו יו"ט כדכתיב אלה מועדי ה' וא"ל לי"ט הבא ראשון אשוב אליך ולשרה בן:

אימת קאי אילימא בפסח וכו' אלא דקאי כו'. פירש שהוא חג דומיא דעצרת. והיינו דלא נקטי ר"ה וכ"ש דלא מצי לומר דקאי בר"ה וא"ל בחג ולא מצי לומד דקאי בר"ה וקא"ל לפסח ואיכא ז' חדשים מקוטעין דהא י"ט הבא ראשון אחר ר"ה היינו סוכות וא"א לדלוג ולומר דעל פסח א"ל הילכך אצטריכנא למימר ע"ב דקאי בחג הסוכות וא"ל לפסח וק"ל דהא כתיב בפ' מילה אשר תלד לך שרה למועד הזה בשנה האחרת ולר' אליעזר היכא הוה ניסן שנה אחרת דהא בתשרי נברא העולם ותו היכא אמרינן דקאי בחג הא אמרינן בב"ר לושי ועשי עגות הדא אמרת פסח היה וי"ל דהך דרשה אליבא דר' יהושע היא דאמר בניסן נברא העולם הילכך כיון דקאי בתשרי כי מטי ניסן שנה אחרת היא וההיא דרשה דהתם לר' אליעזר ואיהו סבר דלמועד הזה היינו כעין מועד הזה ממש בפסח קאי ולפסח קאמר לה ולכך כתיב בשנה האחרת וכדתניא במכלתין בט"ו בניסן נדבר הקב"ה עם אברהם בט"ו בניסן באו מלאכי השרת לבשרו בניסן נולד יצחק ואתיא ההוא כר"א ופליגא אהא דהכא לר' יהושע וכן אמר בהגדה למועד הזה אשוב אליך סרט לו סריטה על הכותל וא"ל כשתגיע חמה למקום הזה לשנה הבאה תלד לך שרה ואתיא הא כר' אליעזר וכדרשא דמכלתין ואלו לדרשא דשמעתין הא ודאי אין החמה מגעת בפסח במקום שמגעת בתשרי באותו שעה:

סוף סוף וכו'. פירוש שבשעת בשורה פירסה נדה והילכך דל מינה ז' ימי נדה ובצרי להו ז' חדשים דעבור וליכא למימר דקאי ביום ראשון דחג ואמר לה ליום אחרון של פסח דלמועד הזה כעת חיה באותו היום ממש ראשון לחג ופרקינן דלכ"ע יולדת לז' יולדת למקוטעין ואפילו לששה חדשים ובי' ימים ואפ"ה אצטריכנן לאוקמה בשנה מעוברת

דאלו בשנה פשוטה ליכא לאוקמה דלא משכחת מחג הסוכות עד פסח אלא ששה חדשים אא"כ אתה מונה מיום הראשון של חג ליום שלישי ואילך של פסח והא לא משמע לן מטעמא דפרישית כנ"ל:

דף יא:

לילה המשומר ובא מן המזיקין. מכאן אמרו בתוס' כי כשחל פסח ביום שבת ש"ץ היורד לפני התיבה ערבית אין לו לומר אותה ברכה מעין ז' שסודר בלילי שבתות דהא מפני המזיקין תקנוהו תחילה ולילה זה משומר ובא מן המזיקין ואע"ג דאנן השתא לית לן חשש מזיקין שהרי בתי כנסיות שלנו ביישוב ואמרינן לה בשאר שבתות אפ"ה אנו תופסין מנהג אבותינו וכדאמרינן גבי קדוש דאמרינן לה בבי כנישתא ואע"ג דליכא אורחין דאכלי ושתי בבי *[כנישתא] הא כל היכא דאינהו לא הוה אמרי אנן נמי לא נימא וזהו שנהגו שלא לומר קדוש בבהכ"נ בלילי פסחים משום דההיא שעתא אפילו לדידהו לא אכלי אורחים בבי כנישתא אלא בבתים במסבה ודרך חירות כדאמרינן הא לחמא עניא וכו' כל דכפין ייתי וייכול:
ואזדא לטעמייהו דתניא וכו'. כל הענין הזה מפורש בארוכה בפרש"י:

דף יב.

בשלמא לרבי אליעזר היינו דשינה אלא לר' יהושע מאי שינה. ק"ל והא לר' יהושע נמי שינה שנטל ב' ככבים מכימה ויש מתרצים דההוא (שינוייא) [שינוי] לר' אליעזר נמי איכא ומסתמא כי היכא דלרבי אליעזר איכא שינוי אחרינא בר מהאי ה"נ איכא שינוי אחרינא לר' יהושע א"נ דמסתמא כל המשנה יותר ידו על העליונה ועליו סומכין וקושיין לאו למתניתא אלא לר' יהושע גופיה. והנכון בעיני יותר דההיא דנטל ב' ככבים אע"ג דאיכא שינוי סדרי בראשית לא חשיב כ"כ שינוי שתהא כעין שינוי מעשיהם ובדר' אליעזר חשיב שינוי גמור שהמזל עומד ברקיע אלא ששינה דרך מהלכו שהיה דרכו לשקוע ביום ועכשיו עלה וזה כעין שינוי דרכם ושינוי מעשיהם והיינו דמהדרינן דלר' יהושע איכא נמי שינוי טבע ודרך שנדונו ברותחין כי המעיינות שדרכן להיות צוננין היו עכשיו רותחין והא דאמרינן לר' אליעזר שבמרחשון מעיינות מתמעטין ק"ל והלא במרחשון זמן רביעה הוא וי"ל דאפ"ה לפי שהי' עד עכשיו זמן הקיץ ולא היו גשמים ולא הפשרת שלגים נתמעטו המעיינות ונתייבשו ועוד לא חזרו למלואן וכדאמרי' התם דאבוה דשמואל עביד להו לבנתיה מקואות ביומי ניסן ומפצי ביומי תשרי לטבול בנהר

לפי שכבר עבר זמן גשמים והפשרת שלגים וריבוי המעיינות אינו אלא מן הגשמים והשלגים ולפיכך [אינן] נמצאות המעיינות בראשי ההרים הגבוהים:

תנא מעשר ירק דרבנן וכו'. ולאו למימרא דליכא מדרבנן אלא מעשר ירק דהא כל מעשר אילן דרבנן חוץ מתירוש ויצהר אלא דהא פסיקא ליה לתנא שאין במינו דאורייתא כלל וכל מאי דמשכחת בסיפרא דמפיק מעשר אילן מקראי אינו אלא אסמכתא בעלמא:

ותנא דידן תנא דרבנן וכ"ש דאורייתא. פי' לאו דוקא וכ"ש דלא שייך בהא כל דכן דבהא לא שייך קולא וחומרא אלא לומר דטפי שמעינן ממאי דקתני דרבנן דינא דאורייתא דמסתמא כל דתקון רבנן מעין דאורייתא תקון מהיכא דהוה שמעינן דרבנן מדאורייתא דהוה ס"ד דדילמא במעשר דרבנן לא תיקנו בו חדש וישן כלל ויש כיוצא בזה בתלמוד וחד מניהו בהמניח מאן דמתני לה אריש כ"ש אסיפא וההוא כ"ש לאו דוקא כדפרישית התם:

וליתני מעשר א' מעשר בהמה וא' מעשר דגן וליתני ירק תרי גווני ירק. "מ דאברייתא קיימינן אמאי קתני מעשרות לשון רבים ליתני מעשר ופרקינן דקתני הכי לכלול מעשר דגן ומעשר בהמה ואתיא כר"א ור"ש דסברי דר"ה של מעשר בהמה בא' בתשרי הדר פרכינן וליתני ירק בלשון יחיד אמאי קתני ירקות בלשון רבים ומהדרינן תרי גווני ירק. וא"ת אמאי לא פרכינן הכי במתניתא דלעיל דקתני גבי בל תאחר מעשרות וצדקות בלשון רבים וי"ל דהתם תנא מעשרות לכלול אפילו מעשר שני לבל תאחר דרגלים דלא נימא דבשנה שלישית תלייה רחמנא א"נ דהתם איידי דקתני עולות ושלמים בלשון רבים קתני אידך וא"ת אמאי לא פרכינן הכי אמתניתין דקתני לשמיטין וליובלות בלשון רבים. והנכון דהא דפרכינן הכא לאו קושיא ממש היא דהא ודאי אורחא דתנא הוא בכמה דוכתא למתני הכי בלא שום טעמא אלא דהכא כיון דאיכא טעמא רבה מפרשי' לה דרך קושיא ותירוץ. והקשה בתוס' לפי' זה אמאי פרכינן ממעשרות מעיקרא דהא ירקות קתני מתניתא מעיקרא ותו אמאי פרקינן דקתני מעשרות לכלול מעשר דגן ומעשר בהמה ומוקמי מתניתא כר"א וכר"ש ודלא כהלכתא דסתם לן תנא כר"מ (ליתני) [לשני] דקתני מעשרות לכלול מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני דהא במתניתא דבל תאחר דקתני מעשרות מ"ה תני לה בלשון רבים ולא לכלול בו מעשר בהמה דהא לבתר הכי קתני בכור ומעשר משום מעשר בהמה ולפיכך פירשו הם ז"ל דלאו אמתניתא קיימי' אלא אמתני' ולא פרכינן אמאי קתני בלשון רבים דהא בכמה דוכתא אשכחן כה"ג ולא פרכינן הכי אלא דהשתא סלקינן ממאי דמסקינן דתנא דדידן תנא דרבנן וכ"ש דאורייתא ועל הא פרכינן דליתני מעשר שהי' כולל הכל בין דרבנן ובין דאורייתא ופרקינן דא"כ ה"א

דכייל נמי מעשר בהמה ובין מעשר דגן ובין מעשר בהמה קאמר וכר"א וכר"ש והוה סתיר סתמא קמייתא דסתם לן ברישא כר"מ הדר אקשינן כיון דכן ליתני ירק בלחוד אמאי קתני ירקות בלשון רבים ואע"ג דקתני לשמיטין וליובלות ולא דייקינן הכי היכא דידעינן דאיכא טעמא מקשינן לגלויי טעמא והיכא דלא ידעינן בה טעמא לא מקשינן א"נ דהכי פרכינן כיוי שקצר כל כך דלא ליתני כלום במעשרות דאורייתא אמאי קתני בלשון רבים מעשר ירק דרבנן. ואין שיטת רבותי בזה מתחוורת בעיני חדא דלישנא דאחד מעשר בהמה ואי מעשר דגן אינו מתיישב יפה לומר דה"א בין מעשר דגן בין מעשר בהמה ותו דלאו קושיא היא דליתני מעשר דהא ודאי ה"א מעשר דאורייתא קאמר בלחוד ותו היכא ה"א דכייל ביה מעשר בהמה כר"א ור"ש כיון דברישא סתם לן כר"מ ואמאי תלינן שיבושא בסתמי בכדי (ועוד) [וע"כ] נראה לפרש כפי' הראשון ומאי דמקשי בתוס' כי פרכינן דליתני מעשר אמאי לא פרקינן דקתני ליה משום מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני כמתניתא דלעיל דבל תאחר וכדתנן בריש מס' מעשרות כלל אמרו במעשרות הא לא קשיא דבשלמא לעיל גבי בל תאחר כיון דמעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני כולן מסגנון [אחד] והשוה אותם הכתוב לענין שנה שלישית מסתמא לענין בל תאחר דרגלים נמי משוה להו תנא אבל הכא דאיירי לענין ר"ה שלהם טפי שייך לומר דמעשר דגן ומעשר בהמה קתני שכתובין שניהן בפסוק עשר תעשר ודרשינן דשני מעשרות הכתוב מדבר וכתיב אתרויהו שנה שנה. והא דמקשי ז"ל אמאי לא פרכינן מירקות מעיקרא מסתבר דאדלעיל קיימי' דאמרינן על מתניתא דקתני דרבנן ברישא משום דחביבא ליה והדר קתני דאורייתא ולהכי פרכינן וליתני מעשר כלישנא דקרא דמהדרינן דקתני בלשון דרבים לכלול אף מעשר בהמה והשתא שייך למפרך כיון דלא תני בלשון רבים אלא לכלול ב' מיני מעשר דחלוקין אמאי קתני ירקות ופרקינן דהתם נמי איכא ב' מינין חלוקין לענין גורן המעשרות כדתנן ירק הנאגד משיאגד ושאינו נאגד משימלא את הכלי. והא דתנן ירק הנאגד לענין חיוב גורן המעשרות הוא כדפרש"י ז"ל וכדפרי' דמההיא שעתא הוקבעו לאסור לאכול מהן אפי' עראי וכדמוכח בדוכתא שנישנית לענין זה ומ"מ לענין חדש וישן השוום חכמים כדאיתא במתניתא בהדיא וכדפרי' תלמודא דלהכי קתני ירקות. והא דתנן ושאינו נאגד משימלא את הכלי מפרש בסיפא דמתניתא שאם אינו ממלא את הכלי האי גרנו משילקט כל צרכו:

ת"ר ליקט ירק כו'. קמ"ל דמעשר ירק בתר לקיטה ור"ה שלו תשרי לענין חדש וישן ודקתני חזר וליקט משתבא השמש (לאפוקי דבר) [לאו דוקא בר"ה] תכף שתבא השמש ממש ובשנלקט באיסור שיגג או מזיד או ע"י גוי דהא אמאי תני הכי אלא לומר אחר

ר"ה למוצאי י"ט ואגב רישא תני ליה דהא פשיטא דליכא הפרש בין לאחר ר"ה לאלתר או לאחר מכאן:

דף יב:

מנה"מ. כלומר דבשנה ראשונה ושניה אדם נותן מעשר שני ובשלישית מעשר עני דתניא וכו' שנה שאין בה אלא מעשר א' פי' שאין בה משני מעשרות שנתן עד עכשיו אלא האחד דהיינו מעשר ראשון אבל לא מעשר שני ואמרינן או אינו אלא מעשר א' דווקא ושניהן הראשון והשני יבטלו ולא יתן אלא אותו מעשר עני הכתוב בפ' ת"ל וכו':

ר' אליעזר אומר אינו צריך. פי' דלא מדריש מהכא שפיר דדילמא הא דכתיב ובא הלוי כל זמן שבא תן לו לפי שאף בשנה השלישית הרי נותן לו מעשר עני מיהת בכלל ענייי ישראל אלא מהכא שמעינן לה שפיר ואל הלוים תדבר וכו':

ולנדרים (**למאי הילכתא**) **וכו'**. פי' ומדין בל תאחר יש לו להתחיל מניינו לאלתר כדאיתא בפ"ק דנדרים אבל מדין נדרו אינו כן ואם נהנה ממנו כמה שנים אח"כ מיד אינו לוקה משום בל יחל וכן כל כיוצא בזה והא דאמרינן לשנה כלומר לשנה א' דשנה י"ב חודש משמע דהלך אחר רוב שנים שהם פשוטות ואפילו היתה שנה זו שהוא מונה מעוברת אין בכך כלום כי הוא לא קבל שנה זו אלא שנה סתם וכדברירנא במס' נדרים בס"ד:

ואם אמר לשנה זו וכו'. והא אצטריכא ליה למתני דהוה רבותא טובא כדמפרש ואזיל וה"ה שיש בלשון זה להחמיר כגון שהי' עומד בר"ה ואמר שנה זו והיתה אותה שנה מעוברת שאסור בה ובעבורה וכדאיתא בפ' קונם יין:

ואפילו למ"ד אין יום אחד בשנה חשוב שנה. לאו לישנא דברייתא הוא אלא תלמודא מפרש הכי דק"ל דבהא בין ר"מ ובין ר"א מודה דלא דיינין לה כשאר דיני תורה דהכא לצעורי נפשיה קביל עליה והא אצטער ביום א' ודוקא מהאי טעמא הא לאו הכי לר"א לא עלתה לו שנה עד י"ב חדש והאי דקאמר זו לא בא אלא להאסר בשנה ראשונה וצ"ע היכא שהי' עומד בכ"ט באלול ונשבע לחבירו שיתן לו כך וכך בשנה זו אם חייב לפורעה בו ביום דהא הכא ליכא טעמא דלצעורי נפשיה קביל עליה והילכך לר' אליעזר יש לו זמן י"ב חדש ואפי' לר' מאיר מדלא קאמר היום כדרך בני אדם או דילמא כיון דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם אף בזה למפרעיה היום קביל עליה וראוי להחמיר וא"ת ותנא דידן אמאי לא תני לנדרים וי"ל דהא פרישנא לעיל דבהפסקה לא מיירי וכדברי המפרש ג"כ בשכירות בתים וי"מ דתנא דידן סבר דניסן נמי ראשון קרו ליה בני אדם וכדפריך תלמודא לעיל גבי שכירות בתים וא"כ לתנא דמתניתין לית ליה הא מתניתא ולעולם

מונה י"ב חודש וזה אינו במשמע דא"כ ה"ל לתלמודא לפרושי ודעת כל הגאונים ז"ל שהלכה כברייתא זו אלמלא [אלמא לא] פליג בה תנא דמתניתין אבל יש ליישב פי' זה דה"ק דתנא דמתניתין לא פסיקא ליה למתני בנדרים שום זמן לר"ה דהא ס"ל דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם ואיכא דקרי לניסן ראשון ומיהו כל היכא דנהוג עלמא כי השתא דלא למסתם ר"ה אלא בתשרי מודה הוא לדבריו דתנא דברייתא ולפיכך קבעוה הגאונים ז"ל הלכה כנ"ל:

תנן התם התלתן וכו'. רש"י ז"ל פירשה לענין חדש וישן וליתא דהא זיתים דינם ככל אילן שהולכין בו אחר חנטה לענין חדש וישן ותי' דהא מתניתין בדוכתא לא נשנית לענין חדש וישן אלא בענין חיוב ופטור מעשר וכן מפרש אותה בירושלמי דלענין עונת המעשרות לומר שאם לקטו קודם זמן זה אינו פרי ואין עליו חיוב מעשר כלל וזהו עונת המעשרות ולשון אחר וענין אחר גורן המעשרות וזהו בפירות שהן בני מעשר שהגורן קובעם למעשר לאכול מהם עראי כנון מירוח לתבואה או ראיית פני הבית וכיוצא בו הילכך לענין חדש וישן אפשר דתלתן דינו כשאר ירק דאזיל בתר לקיטה וכן עיקר. והא דקתני משתצמח לזרעים פרש"י משעה שהזרע צומח בתוכו ואין הלשון מתיישב לפי' זה וגם בירושלמי לא פי' כן אלא משתתבשל כ"כ שאם זורעין אותה תצמיח דבהאי שיעורא הוה גמר פרי ובלשון הזה אמר שם בריש פ"ק דמעשרות על הא מתניתין כיני מתניתא כדי שתזרע ותצמח כיצד הוא בודק ר' שמואל בשם ר' יונתן נותן מלא קומצו לתוך ספל מים שקע רובו חייבת ואם לאו פטורה. ר' יונה בעי מעתה מה ששקע יהא חייב ומה שלא שקע פטור אלא ברוב פרידה ופרידה ע"כ. למדנו מכאן פי' משתצמח לזרעים כמו שאמרנו ולמדנו ג"כ שמשנתינו לענין חיוב ופטור מעשרות היא. ומיהו אפשר דגבי תלתן אפי' לענין חדש וישן אזלינן בה בתר צמיחה לזרעים מכיון שזרעו לזרע ולא אזלינן ביה בתר לקיטה וכדאמר שמואל לקמן גבי פול המצרי שזרעו לזרע הכל הולך אחר גמר פרי. ותו גרסי' התם בירושלמי א"ר זירא כתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך דבר הזורע וצומח פרט לפחות משליש שאינו צומח ע"כ. ולמדנו ממנו שאף תבואה כך דינה משתצמח לזרעים דההיא שעתא הוה גמר פרי אלא דקים להו לרבנן דכשהביאה שליש מטיא להאי שיעורא אבל בתלתן לא יכלו לתת בו שיעור ידוע אלא שאמרו דרך כלל משתצמח לזרעים. והא דקתני תבואה וזיתים משיביאו שליש לענין עונת המעשרות דמיירי מתניתין השוה אותם התנא דמקמי הכי אם תלשם אינו חייב לעשרם דלא חשיבי פרי ואין כן בשאר אילנות אלא כל א' וא' נתנו לו חכמים שיעור יש משישחירו ויש משישלשלו והרבה גוונים אחרים מפורשין שם. ומיהו תבואה

הולכין בה אחר שליש לכל דבריה כגון לענין שביעית ולענין חדש וישן ולענין שניה ושלישית וכדמוכח לקמן וגורן המעשרות פשיטא דלא שייך בהא אלא כל דבר ודבר יש גורן שלו שקובעו למעשר כגון מירוח לתבואה או ראיית פני הבית וכן לכל א' וא' לפי מה שהוא אבל זיתים לענין חדש וישן ושניה ושלישית ושביעית דינו כשאר אילנות שהולכין בהם אחר חנטה. וא"ת מפני מה הלכו באילנות לכל דיניהן בתר חנטה חוץ מעונת המעשרות והלכו בתבואה אחר שליש לכל דבריה. ואומר מורי הרב נר"ו שהאילן כבר הוא גדול וניטע ושרשו בארץ גזעו שותה ומתרוה בכל גשמי שנה ומשהגיע לחנטה כבר קבל כל יניקתו הצריכה להביא הפרי לכלל שלימות ומעצמו הוא ממשיך יניקתו וגומר פריו מכאן ואילך הילכך אע"פ שהפרי עצמו לא קבל שלימות להיות גמר פרי לענין עונת המעשרות השתא הוא דבעי' גמר פרי בפועל וליכא אבל בדברים אלו מעתה יש לו שלימות גמר פרי בכח ולפיכך די לו בכך אבל תבואה עד שלא הביאה שליש אין חשוב שיהא לה שום שלימות ואפילו בכח כי אין לה גוף עיקרי ניטע בארץ לקבל עצמו יניקה ושרף מעתה לגמור בהם פרי שלה מכאן ולהבא וטעם נכון הוא. וכן פרש"י. ועוד היה הוא גר' אומר כי הטעם שקבעו חכמים שבט ר"ה לאילן וקבעו תשרי לתבואה מפני שהאילן שתה רוב גשמי שנה עד שבט כדמפרש ואזיל תלמודא לקמן אבל התבואה צריכה כל גשמי שנה עד שתתבשל היטב לפיבך קבעו לה תשרי וכל הדברים האלו הכתוב מסרם לחכמים כרוב דינין של תורה. ונראין דברים דהא דתנן התלתן משתצמח לזרעים הנ"מ כשזרעו לזרעים א"נ זרעו לירק לאכילה ונמלך עליו לזרעים הילכך אזלינן בה בתר גמר פרי אבל לקטו בעודו ירק לאכילה דינו כשאר ירקות לחיוב המעשרות ולכל דבר:

התבואה והזיתים משיביאו שליש מנה"מ. פי' מדחזינן דמייתי ראיה מענין שביעית שמעינן דלאו בזיתים איירינן דההוא בתר חנטה הוא לשביעית ככל האילנות אלא לענין תבואה שקלי' וטרי' דקים לן שדינה בשליש לכל דבריה שאין לחלק בדיני תבואה בזה ולכלם ראוי להיות זמן אחד שהוא שלימות פרי ופוק חזי בכולה שמעתא דכולהו קראי דמייתי' לענין תבואה נינהו ונראה דעונת המעשרות לזיתים שהלכו חכמים אחר שליש לפי שסמכוהו לתבואת דגן ששוה לו למעשר מן התירוש ולפי שראו שאף הם משליש ואילך חשיבי גמר פרי והיינו דנקטי' לה הכא סתמא ואתבואה בעי' דאורייתא ממש ואזיתים לאסמכתא דאסמכוה רבנן אתבואה ומייתי' לה מקץ ז' שנים למועד שנת השמטה בחג הסוכות הזה מאי עבידתא דהא שמינית היא אלא לומר לך כל תבואה וכו' וקים להו לרבנן דהיינו שהביאה שליש קודם תשרי. ופרכינן ודילמא אע"ג דלא עייל כלל

אמר רחמנא תשמט ואזיל עד חג הסוכות פי' שלא לעבוד עבודה מדין תוספת שביעית דאילו לאוסרה לגמרי כפירות שביעית לא הי' במשמע כיון דלא עייל כלל והיינו דנקטי' האי לישנא דתשמט ואזיל עד חג הסוכות וכן פרש"י אבל כי מוקמינן לה כשהביאה שליש בשביעית לגמרי אסרינן לה לתבואה לעולם כפירות שביעית ממש ומהדרינן לא ס"ד כלומר דמיירי בשלא הביאה כלל דכתיב קרא אחרינא וחג האסיף בצאת השנה מאי אסיף אלימא חג הכא בזמן אסיפה למה לי הא כתיב האי ענינא בסיפיה דקרא באספך את מעשיך ותרתי למה לי אלא ע"כ מאי אסיף קציר וקמ"ל דקציר שנקצר בחג הסוכות מן השנה שיצאת הוא נדון דקים לה לרבנן דכל תבואה שנקצרת בחג בידוע שהביאה שליש קודם תשרי:

דף יג.

א"ל ר' ירמיה וכו'. פי' וכי קים להו לרבנן כ"כ בשיעורא דאלו הוה פחות כלל אינה נקצרת בחג עד שסמכו בזה לחלק בכמה דינין בין שליש לפחות משליש:

א"ל לא אמינא לך לא וכו'. כלומר לפקפק בשיעורי חכמים כמו שאומר דברים חיצונים:

כל שיעורי חכמים כך הם. פי' עכ"פ כל מדות חכמים כך הם שא"א לדקדק בשיעורם על השיעור הצריך ממש לא פחות ולא יתר ואם באנו לדקדק כן א"א לתת שום שיעור ידוע לשום דבר כי לעולם היה לאדם יכולת לדקדק ולומר בכל שיעור שאין מעלה ומוריד בו לפחות או להוסיף ממנו משהו ונמצאו כל השיעורין מתבטלין וכדמפרש ואזיל ממקוה וטומאת אוכלין:

הדר אמר וכו'. דודאי קים להו כלומר שזה דבר טבעי הוא ואפשר להעמידו על שיעור דבר מצומצם לא פחות ולא יותר:

דבעי מיניה חברייא וכו'. פי' דמשמע להו דביאה האמורה בעומר היינו לאלתר ולא לאחר שכבשו וחלקו וא"כ מהיכן אקרבוה:

וכ"ת וכו'. פי' וליכא למימר שמא אקרבוה מתבואת בני גד ובני ראובן שהביאו עמהם דהא מצוה להביא מן הקמח:

ומנ"ל דאקרבוה דלמא לא אקרבוה כלל. או משום דביאה האמורה בתורה לאחר ז' שכבשו וז' שחלקו הוא או משום דלא הוה אפשר להו דלא הי' להם עומר לאקרובי ומהדרינן לא ס"ד דכתיב וכו' פי' דממחרת הפסח היינו יום שני של פסח שהוא מחרת אכילת הפסח והקשה בתוספת בשם הראב"ע והלא ממחרת הפסח היינו יום ראשון של פסח כדכתיב באלה מסעי ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה וזה

היה ביום ט"ו בניסן שהוא יום ראשון של פסח ומאי דכתיב ממחרת הפסח היינו בקרו של אכילת הפסח וכדכתיב אם אינך ממלט את נפשך הלילה מחר אתה מומת שפיי בבקר אתה מומת. א"נ בעי מימר ממחרת שחיטת הפסח שהיתה ביי"ד ומחרתו ט"ו ואמר כי ר"ת תירץ לו דקרא הכא תרתי קאמר ויאכלו מעבור הארץ דהיינו תבואה ישנה ממחרת הפסח ומצות וקלוי דהיינו תבואה חדשה אכלו בעצם היום הזה דהיינו יום י"ו כדכתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה ולפי תירוץ זה יש ליישב כן הפסוק ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח. מצות וקלוי בעצם היום הזה. ומאי דנקטיי בשמעתין הראיה ממחרת הפסח לאו דוקא אלא כיון דנפקא לן מסיפא דקרא דהכי דינא נקטיי ראיה מפשוטיה והכי אורחא דתלמודא בכמה דוכתא דלא דייק בעיקר קרא דנקיט ונקיט קרא במקום קרא אחרינא. ויותר נ"ל כדברי המפרש דודאי ממחרת הפסח לפום קושטא דלישנא מחרת אכילת הפסח משמע ויום של אחריו משמע לשון מחר ומחרת בכל דוכתא ולא משמע בבקר אלא שבמיעוט מקומות לא דייק קרא ונקט קרא משום בוקר כההיא דמחר אתה מומת ודכותיה ממחרת הפסח דאלה מסעי או דבעי למימר ממחרת שחיטת הפסח ולא דק קרא בלישניה משום דמלתא דמפרסמא היא דבט"ו בניסן יצאו הא כל היכא דליכא הכריחא לא משמע אלא ממחרת אכילת הפסח דהיינו יום י"ו ובירושלמי דמסי חלה פ"ב אפליגו בהא מלתא דגרסי התם ר' יונה בעי קומי ר' ירמיה בשעה שנכנסו ישראל לארץ ומצאו קמה לחה מהו שתהא אסורה משום חדש א"ל ולמה לא עד כדון לחה ואפיי יבישה ואפילו קצורה א"ל ואפילו קצורה מעתה אפילו חיטים בעליה כן אנו אומרים לא אכלו ישראל מצה בלילי הפסח א"ר ירמיה מאן דנפקית תהית דלא אמרית ליה שניא היא שמצות עשה דוחה את לא תעשה על דעתיה דר' יונה כי אמרה מ"ע דוחה את לא תעשה אע"פ שאינה כתובה בתורה בצדה ניחא על דעתיה דר' יוסה כי אמר אין מצות עשה דוחה לא תעשה אלא א"כ היתה כתובה בצדה ממה שהיו תגרי גוים מוכרים להם וכר' ישמעאל כי אמר כל ביאות שנאמר בתורה לאחר יי"ד שנה נאמרו ז' שכבשו וז' שחלקו התיב ר' אבין בר כהנא והכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי לאו בששה עשר התיב ר"א בר' יוסי קומי ר' יוסי והכתיב ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לאו בט"ו יצאו ע"כ בירושלמי אבל בגמרא דילן פשיטא להו ובמסי קדושין בפ"ק דממחרת הפסח היינו יום י"ו ופשיטא להו בכל דוכתא דמ"ע דוחה את ל"ת אע"פ שאינה כתובה בצדה וכדאיתא בכמה דוכתא ופשיטא להו נמי דביאה זו לאלתר היא כדמוכחא שמעתין. וא"ת הא דאכול חדש ביום י"ו מנ"ל דמשום דאקריב עומר הוא דילמא עיצומו של יום התיר להם ויי"ל דא"כ לא היו אוכלין

עד יום י"ז דק"ל דהא דכתיב עד עצם היום הזה עד ועד בכלל כדאמרינן במנחות אבוך לא הוה אכיל עד אורתא דשיבסר נגהי תמנסר ס"ל כר' יהודה דעד ועד בכלל לאיסורא וחייש לספיקא דשיבסר:

מהיכן אקרבוה א"ל כל שלא הביא שליש ביד גוי. דכי כתיב קצירכם ולא קציר גוי היינו משהביא שליש שקודם לכן לא נקרא קציר. הא דאמרינן סוף סוף בה' יומי מי קא מליא ה"פ מי קא מליא כדבעינן לעומר דבעינן כרמל רך ומלא:

אלא ארץ צבי כתיב בה. פי' שממהרת לבשל פירותיה כצבי שהוא קל ברגליו. ואע"ג דבפ' בתרא דכתובות דרשי' ארץ צבי לדרשה אחרינא כולהו איתנהו וא"ת ואי ארץ צבי היא לבשל פירותיה בה' יומי ואע"ג דלא עייל כלל היכא אמרינן לעיל דקים להו לרבנן דכל תבואה שנקצרת בחג בידוע שהביאה שליש לפני ר"ה דאיכא ט"ו יום וי"ל דלגבי עומר בעינן רך ומלא שפיר מליא בד' וה' יומי ברם לקצירה לקיום בעינן ט"ו יום אע"פ שהביאה שליש כדי שתתבשל הרבה:

מתקיף וכו'. פי' וכיון דכן יש לנו לומר דהאי חג האסיף הכי בעי למימר חג הבא מאסיפות גורן ויקב לא יהא אלא בזמן אסיפה וה"ל כאלו כתיב חג הסוכות בצאת השנה באספך את מעשיך דכל היכא [דלא צריך] למדרש כלל לא מצית למימר מאי אסיף קציר דהא כל עיקר לא הוה דרשינן הכי אלא מייתורא דלישנא. ואסיקנא דנפקא לן שליש לתבואה מדכתיב ועשת את התבואה לשלש השנים אל תקרי לשלש אלא לשליש וה"ק כשתעשה התבואה שליש נדונית לשנים:

שדא ביה נרגא וכו'. וק"ל דמשמע הכא דר' זירא דריש באספך מגרנך ומיקבך בפסולת גרן ויקב ואלו בפ"ק דסוכה אתיא למימר הכי ופרכה ר' ירמיה דדילמא גורן ממש יקב ממש וביין קרוש הבא מן שניר וא"ר זירא הא מלתא הוה בידן ואתא ר' ירמיה ושדא בה נרגא וי"ל דהכא סמיך ר' זירא אמאי דהדר ואמר רב אשי התם מגרנך ולא כל גרנך ומיהו לא נהירא כי לא הי' ר' זירא בדורו של רב אשי והנכון דהתם לאו נרגא מעליא קאמר דהא יין קרוש הבא משניר לא שכיח אלא ה"ק הא מלתא הוה בידן בלא שום קושיא ואתא ר' ירמי' ושדא בה פרכא דלא בעא לסמוך עלה תוס':

דף יג:

תנן התם האורז והדוחן והפרגין וכו'. פי' דאזלינן בהו בתר השרשה לענין שניה ושלישית ולענין שביעית:

אמר (**רבא**) [**רבה**] **אמור רבנן וכו'**. או מדרבנן לגמרי כגון לקיטה דמעשר ירק או אמור רבנן אדינא דאורייתא דגמירי הכי או דנפקא להו מקראי כגון תבואה וזיתים בתר שליש והא דנקטינן הכא תבואה וזיתים בתר שליש אגב שיטפא דמתני' דלעיל נקטי' הכא זיתים ולאו בדוקא דהא לענין שניה ושלישית ולענין שביעית דאיירינן הכא אין הולכין בזיתים אחר שליש ודכותיה בתלמודא כדתנן באלו הן הלוקין גרושה וחלוצה לכהן הדיוט והא ודאי חלוצה דרבנן היא וכן במס' מגילה הואיל והעם מתפללין בו בתעניות ומעמדות דמעמדות אגב שיטפא וכדפרישנא התם בס"ד:

אמר רבה מתוך שעשויין פרכין פרכין אזול רבנן בתר השרשה. פי' לפי שלוקטין ומפרכין היום מעט ולמחר מעט אי הוה אזלינן בתר שליש או בתר לקיטה אתו (למשרש) [למפרש] מן החדש על הישן או להפך הילכך הלכו בהם אחר השרשה שהכל משריש באחד. וא"ת והלא מ"מ ר"ה שלהם תשרי לענין חדש וישן דסתמא קתני לעיל לירקות וכל ירקות במשמע וכדקתני נמי הכא מקצתו השריש לפני ר"ה וא"כ כי אזלינן בתר לקיטה כירק אמאי אתי לאיקולקלי בהא טפי משאר ירק דעלמא שנלקט מעט מעט ואזלינן בתר לקיטה לענין שניה ושלישית ולא חיישינן לאיקולקלי דכיון דר"ה שלהם תשרי הרי הוא תורם ומעשר כל הנלקט מתשרי עד תשרי וליכא חשש קלקול וה"נ מ"ש ויי"ל דשאני מיני קטניות אלו שעשויין להיות פרכין פרכין משנה לשנה להצניען ומתוך שהן לוקטין בשדה אחת מעט מעט ומניחן יתערבו הנלקטין אחר ר"ה עם הנלקטין לפני ר"ה משא"כ בירק שאין לוקטין ומצניעין אלא לוקטין ואוכלין. והא דאמרינן דמשום דנעשין פרכין פרכין אזיל בהו רבנן בתר (הפרשה) [השרשה] פרש"י ז"ל דאע"ג דשורת הדין לילך בהם אחר לקיטה כירק מצו רבנן לתקוני בהו דינא דהשרשה משום חשש קלקול דהא כל מעשר ירק דרבנן הוא. וק"ל דהניחא לענין מעשר אלא לענין שביעית דקתני מתניתין נמי מאי איכא למימר וי"ל דבשביעית מדרבנן נמי כגון שביעית בזמן הזה מדרבנן כדאיתא בהשולח. והראב"ד פי' דאזול רבנן בתר השרשה דאמרינן היינו דאזול אדינא דאוריי' שהשיעורים והענינים הללו הכתוב מסרם לחכמים לתקן בהם כמו שיראו:

א"ל אביי ויצבור גרנו לתוכו. נראה מפרש"י ז"ל דקושיא היא אמאי שינו רבנן דיניהו למיזל בתר השרשה דאי משום חשש תערובות דחדש וישן יצבור גרנו לתוכו ויבללם יפה ונמצא תורם מכל אחד לפי חשבון וה"ל מן החדש על החדש ומן הישן על הישן וק"ל הא ר"ש גופיה דקאמר בילה איהו גופיה אזיל בתר השרשה וכדקתני מקצתו השריש לפני ר"ה וכו' ותירץ הר"ז הלוי דר"ש שזורי אזיל בתר לקיטה והא דנקיט השרשה לדבריהם

דרבנן קאמר להו לדידי אין הולכין בו אלא אחר לקיטה דהיינו אחר גמר פרי וגמר פרי דהכא היינו לאחר שנתייבש בשדה ואע"פ שנעשה פרכין פרכין מ"מ מניחין אותו ליבש ולאחר ר"ה שהכל יבש מניחין אותו כאחד והרי זה כאלו כלו חדש ומיהו אפי' הי' ישן ממש וחדש ממש די לו כשיצבור גרנו לתוכו דיש בילה הילכך אפי' לדידכו למה לנו למיזל כתר השרשה אע"פ שנעשה פרכין פרכין וחשביתו להאי ישן ולהאי חדש מ"מ זילו בתר לקיטה כירק ובשעת עישורו יצבור גרנו לתוכו דהא יש בילה ונמצא תורם ומעשר מן ההדש על (הישן) [החדש] ומן הישן על (החדש) [הישן] ותירוץ זה דחוק מאד בעצמו ועוד דבתוספתא דשביעית פ"ב גרסי' להא מלתא באפי נפשה דלא קאי ארבנן כלל דתניא פול המצרי שמנע מהם מים שלשים יום לפני ר"ה מתעשר לשעבר ומותר לקיימו בשביעית פחות מכן מתעשר להבא ואסור לקיימו בשביעית בד"א בשל שקיא פי' בית השלחין אבל בשל בעל שמנע ממנו ב' עונות דברי ר"מ וחכמים אומרים ג' ר"ש בן (כפר חנינא) [כיפר] אומר משום ר"ש שזורי בד"א בזמן שזרעו לירק וחשב עליו לזרע אבל אם זרעו מתחילה לזרע מקצתו השריש לפני ר"ה ומקצתו השריש לאחר ר"ה אין מעשרין ממנו על מקום אחר [ולא ממקום אחר] עליו אלא כונס גרנו לתוכו ומעשר ממנו עליו ונמצא מעשר מן החדש על החדש ומן הישן על הישן ע"כ. והנכון כפי' הראב"ד דהא דאביי לאו קושיא ממש היא דהא ודאי אע"ג דאפשר בתקנת בילה שפיר עביד רבנן למיזל בתר השרשה דלא בעי תקנה שהרי פעמים שלא יבללנו יפה אלא בעיא בעלמא הוא אי הוה אפשר למעבד בילה ומשום דפשטה דמתניתין דהאורז והדוחן משמע דלכל אחד עביד גרן בפני עצמו דברישא קתני מתעשרין לשעבר ובסיפא קתני מתעשרין להבא משמע בב' גרנות שיילינן לה בדרך קושיא ויצבור גרנו לתוכו ומיהו לאו קושיא היא ממש דהא ממתניתין ליכא הכריחא דלא תסגי בחד גרן:

אשתמיטתיה הא דאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי. פי' דמאי דפסק שמואל כר"ש היינו דהלכה כוותיה דצובר גרנו לתוכו ומיהו לאו משום דיש בילה אלא משום דהכל הולך אחר גמר פרי וק"ל ושמואל דאמר כמאן דהא רבנן בתר השרשה אזלי וכן ר"ש שזורי בשלמא להר"ז הלוי אתיא דשמואל כר"ש דסבר אחר גמר פרי אזלינן ואין גמרו עד שיתבשל הכל ומצניעין אותו ביחד וכלו חשוב חדש אלא לדידן דמפרשינן דאף ר"ש שזורי אזיל בתר השרשה נמי שמואל כמאן ויי"ל דלעולם כרבנן ובפול המצרי שזרעו לזרע דיניה כתלתן מודו רבנן שהולכין אחר גמר פרי שאע"פ שלקט זעיר שם זעיר שם מ"מ גמר פריו בהדי הדדי משא"כ באורז ודוחן שנעשה פרכין פרכין ולקיטתו זה גמרו ואיכא חשש תערובת חדש וישן. והא דאמרי' דאי אשמעי' לכל אין בילה ה"א פי' כרבנן

דאורז ודוחן ס"ל אף בפול המצרי דרבנן נמי הכי סבירא להו דבפול המצרי נמי לא מהניא בילה משום דבתר השרשה אזלינן דומיא דאורז ודוחן מיהת משום דהכל הולך אחר גמר פרי וכיון שכן אפשר הוא לבלול מה שהשריש קודם תשרי עם שהושרש אחר תשרי קמ"ל הלכה כר"ש שזורי ולא מטעמיה. ורש"י כתב אשתמיטתיה הא דאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי ואף הקטניות לא הלכו בהם אחר השרשה וכי אמר שמואל הלכה כר"ש שזורי לאו מטעמיה דאלו ר"ש טעמיה משום בילה ושמואל טעמיה משום דכוליה חדש הוא וגדל ועומד אחר ר"ה. והלשון הזה סתום דקאמר דלשמואל הקטניות לא הלכו בהם אחר השרשה וא"כ הדרא קושיין לדוכתא שמואל דאמר כמאן (דאף) דבכלל קטניות אורז ודוחן ופרגין הם ודוחק לומר דשמואל דמפרש דרבנן באורז ודוחן לא אזלי בתר השרשה אלא בתר גמר פרי דהא בהדיא תנן דאזלי בתר השרשה ומפני זה אין פרש"י נכון בזה כלל:

דף יד.

רבי עקיבא וכו' על רוב מים. דהיינו מי גשמים שרוב זרעים גדלים על ידן כדפרש"י: **יצאו ירקות שגדלין על כל מים**. פי' אף על שאובין כענין שנאמר והשקית ברגלך כגן הירק ואמרינן מאי ביניהו א"ר אבוה בצלים וכו'. פרש"י והכא נמי כשמנעו מהם מים שלשים יום לפני ר"ה ור' יוסי הגלילי אית ליה הא מתני' דכיון שמנע מהם מים שלשים יום לפני ר"ה נמצאו גדלין על מי שנה שעברה אבל לר"ע דאמר יצאו ירקות שגדלין על כל מים ובתר לקיטה אזלינן בהו דלא אזלינן בתר הכי אלא אחר דרכן של בצלים. והקשה עליו בתוספת מהאי טעמא דאתיא כר' יוסי למה לי שמנע מהם שלשים יום לפני ר"ה אפי' לא מנע מהם מים כלל לפני ר"ה כיון שמנעו מהם אחר ר"ה דהא גדלו על מי שנה שעברה כגורן ויקב. והנכון כפי' השר ז"ל בפי' מס' זרעים דהא מתני' כר"ע דכיון דמנע מהם מים שלשים יום לפני ר"ה ונתקיימו הכי הוא כגורן שהוא גדל על מי גשמים והילכך דינן במעשר ובשביעית כגורן אבל לר' יוסי דאמר שגדלין על מי שנה שעברי יצאו ירקות שגדלין על מי שנה הבאה אף אלו שהחזיר להם מים אחר ר"ה וגדלו קצת ע"י אותן מים של שנה הבאה הרי אלו כירקות שגדלין על מי שנה הבאה וכן נראה מן הירושלמי דגרס התם על הא מתני' א"ר מונא מכיון שמנע מהם מים שלשים יום לפני ר"ה נעשו כבעל כלומר יצאו מתורת ירקות שגדלין על כל מים דגשמים ודוולא ונעשה כבורה בית הבעל שמסתפקות במי גשמים ומתעשרות לשעבר וכן הכריע הרשב"א נ"ר: **ת"ר מעשה ברע"ע וכו'**. פי' אילן של אתרוגין דאלו אתרוג אי לא מחייב במעשרות:

ונהג בו כו'. פי' דה"ל שניה הנכנסת לשלישית ומספקא ליה אם נכנסת שנה שלישית אם לאו דקסבר דאתרוג (ושעת) [בשעת] לקיטתו עישורו כירק וא"ת א"כ דבתר דאפיק מעשר שני אפיק מעשר עני בצר ליה שיעורא דמעשר עני שהרי כל הגורן היה חייב לעשר פי' בתוס' שבתחילה הפריש ממנו מעשר שני והוליכו לירושלים ונתנו (ללוים) [לענים] א"נ שחללו על המעות לאכלן בירושלים ואח"כ חלקו לענים מעשר עני:

דף יד:

ר' יוסי בר יהודה וכו'. פי' דמספקא ליה אי אזלינן בתר חנטה או בתר לקיטה ולקמן פרכינן וכי אזלינן בתר לקיטה מאי האי דהא לב"ה לא נכנסה שלישית עד ט"ו בשבט (למ"ד) [אלא] כב"ש והא ר"ע מתלמידי ב"ה הוא ועוד ב"ש במקום ב"ה אינה משנה ומפרש לה תלמודא שפיר:

דתנן אתרוג שוה לאילן וכו'. פי' [רש"י] שהולכין בדברים אלו אחר חנטה כאילן ואין פי' זה מדוקדק דמשמע דאלו הי' דינו כירק לא היו הולכין בו אחר חנטה והניחא לענין שביעית דשייכא בירק אלא לענין ערלה ורבעי [ואינן] נוהגין אלא באילן לכן יש לפרש שוה לאילן לערלה ולרבעי שנוהגין בו כאילן ומינה נמי שהולכין בו אחר חנטה כמותו ושוה לאילן לשביעית שהולכין בו אחר חנטה כאילן ולא אחר לקיטה כירק דבהא ליכא לפרושי שנוהגת בו שביעית באילן כדפרישית בערלה ורבעי דהא שביעית בכל דבר הוא נוהג אלא ודאי לענין חנטה הוא בין לאתרוג בת ששית הנכנסת לשביעית שהיא מותרת ובין לאתרוג בת שביעית הנכנסת לשמינית שהיא אסורה דאלו הוה דיניה כירק למיזל בתר לקיטה הי' הדין בהיפך. וא"ת וכיון שמונה לערלה ולרבעי לפי שנוהג בו כאילן ליתני דרכים אחרים ששוה לו כגון לענין כלאים בכרם שהוא כאילן וכן לענין פיאה וי"ל דהא לא מני הדרכים ששוה לאילן או לירק מענינים תלויין בשנים ר"ל שמשתנה דינם לפי השנים ואיכא חילוק בין לקיטה וחנטה כנ"ל. ויש מקשים דהכא משמע דירק בת ששית הנכנסת לשביעית אסור כשעת לקיטתו והא אנן תנן כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב ופי' ספיחין הנכנסין משישית לשביעית אלמא לא אפיקו מכללא לאיסורא אלא ספחי כרוב בלבד מטעמא דמפרש בירושלמי שלא יאמרו מן האמהות לקטתי ותירצו דהתם הוא (בשעמד) [כשנגמר] לגמרי בשישית שאע"פ שלא נלקטו אלא בשביעית מותרין הואיל ולא גדלו בשביעית כלל וטעמא משום דבתר גמר פרי אזלינן וכל עיקר לא הלכו בירק אחר לקיטה אלא משום דמסתמא בשעת לקיטתו נגמר פריו וכדאמר שמואל לעיל הכל הולך אחר גמר פרי אבל הכא בירק שלא נגמר קודם שביעית

לגמרי אלא עדיין מתגדל והולך משנכנס בשביעית ואפי' כן באתרוג דכוותיה הנכנס משישית לשביעית פטור מן הביעור ואע"פ שלא נגמר בישולו כסתם אתרוגין שכל זמן שהוא דר באילנו מתגדל והולך ומתבשל שהוא כירק שלא נגמר בישולו לגמרי ובזה הוצרכנו לדונו כאילן דאלו נגמר בישולו לגמרי קודם שביעית אפי' הי' דינו כירק הי' מותר בשישית הנכנס לשביעית:

ומי עבדינן כתרי. פי' אדת"ק מקשי' דס"ד דבעי למימר דר"ע בעי למעבד חדא כב"ש וחדא כב"ה ואע"ג דסתרן אהדדי והיינו דפרכינן ליה מהא דתנינן שהעושה כחומרי ב"ש וכחומרי [ב"ה] עליו הכתוב אומר והכסיל בחשך הולך ואוקמינא בעירובין בתרתי דסתרי אהדדי כגון חסרון שדרה וגלגלת לענין טומאה ולענין טריפה וכדפרש"י וה"נ כשאנו דנין באתרוג דין שניה ודין שלישית תרתי דסתרן אהדדי הוא. ופרקי' דר"ע מספקא ליה סברא דב"ה ועביד תרתי כי היכא דלעבד כב"ה ממה נפשך אבל בדר' יוסי בר יהודה לא חשיב סתרן אהדדי דהא אלו רצה הכתוב אפשר הוא לשניהם להיות בשנה אחת שאין האחד הפך חבירו ודוק שכן פרש"י ז"ל. והא דאמרינן לעולם הלכה כב"ה והרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה אוקמי' התם כאן קודם בת קול כאן לאחר בת קול א"נ כר' יהושע דאמר אין משגיחין בבת קול דאע"ג דב"ה נפישי טפי ב"ש מחדדי טפי וכדאיתא בפ"ק דיבמות ואמר הרוצה לעשות כב"ש עושה ואע"ג דמאי דהוה הוה לאשמועינן בכל כיוצא בהן בשני בתי דינין דעלמא דהני נפישי והני מחדדי כנ"ל. ופרכינן אדר' יוסי בר יהודא באחד בשבט כב"ש ופרקינן דהכא באתרוג שחנטו פירותיו אשתקד קודם ט"ו בשבט שהיתה שנה שניה ועכשיו נלקטו בא' בשבט שהיא עדיין שנה שלישית אליבא דב"ה דהלכתא כב"ה ולהכי מספקא ליה אי אזלינן בתר חנטה כר' אליעזר או בתר לקיטה כר"ג ובדין הוא דה"ל האי ספיקא בכל החדשים שעברו מט"ו בשבט שעבר עד עכשיו אלא דמעשה שהי' כך היה:

רבינא אמר כרוך ותני. כלומר הוסף בדברי ר' יוסי וכפול המחלוקת בינו ובין ת"ק וכן פרש"י וזה מן הלשונות שבתלמוד שפירושו מתחלף דבעלמא לא אמרינן הכא היכא דבעי לאוסופי לישנא על מתניתא אלא בתרי בבי דעבדי' מיניהו חדא בבא:

דף טו.

בעא מיניה ר' יוחנן מר' ינאי אתרוג ר"ה שלו אימת א"ל שבט כאילן. א"ל שבט דחדשים או שבט דתקופה. כלומר דימות החמה ולסוף שלשים של התקופה נכנס שבט

דחמה וקמבעיא ליה הא משום דמסתמא עד שבט דתקופה שדינן לה שנכנס הרבה מן התקופה ועברו רוב גשמי שנה. ואפ"ה א"ל שבט דחדשים של לבנה שהוא שבט ממש: **היתה שנה מעוברת מהו**. פי' אימתי חשוב שבט לאילנות שבט ממש או אדר ראשון שהוא במקום שבט וקמבעיא ליה משום דבשנה מעוברת על הרוב אף הזמנים וסדרי בראשית משתנים על הרוב וגם חנטת האילנות ואפ"ה א"ל שהולכין אחר רוב שנים וכן הלכה:

אמר רבה אתרוג בת שישית הנכנסת לשביעית פטורה מן המעשר ומן הביעור ובת שביעית שביעית הנכנסת לשמינית פטורה מן המעשר וחייבת בביעור כך הגרסא במקצת ספרים והיא גרש"י ז"ל:

א"ל אביי בשלמא סיפא לחומרא וכו'. וה"פ לפי גרסא זו בשלמא הא דאמרת בסיפא חייבת בביעור אפילו מספקא לך אי אזלינן בה לשביעית בתר חנטה כר"ג ור"א או בתר לקיטה (ורבותינו) [כרבותינו] שבאושא דלקמן אפ"ה אזלת בה לחומרא לענין שביעית דאורייתא ומחייבת לה בביעור וכיון דמחייבת לה בביעור מספק לא סגיא דלא פטרת לה ממעשר דהא הפקר הוא והפקר פטור מן המעשר הילכך אזלת לענין שביעית דאורייתא לחומרא ואע"ג דאתי לידי קולא דפטרת ליה ממעשר לית לן בה דהא מעשר דרבנן ואע"ג דברישא נמי אזלת לקולא ופטרת ליה ממעשר לא קשיא דהתם נמי מספיקא משוית ליה פירות שביעית למיזל בתר לקיטה ופטורין מן המעשר אבל מאי דאמרת ברישא פטורה מן הביעור דקא מקילת בדינא דאורייתא הא קשיא לי דאלמא קים לך דבתר חנטא אזלינן ומאי דמחייבת בסיפא בביעור ופטרת מן המעשר לאו מספיקא הוא אלא מדינא וא"כ ברישא אמאי פטרת לה מן המעשר דהא אפי' לר"ג דאזיל לענין מעשר בתר לקיטה כירק התם הוא לענין שניה ושלישית אבל פירות שישית הנכנסת לשביעית כיון דבתר חנטה אזלינן בהו לענין שביעית ודהיתרא נינהו אף הם חייבים במעשר דהא לא פטרה תורה פירות שביעית ממעשר אלא מדין הפקר וכדדרשינן ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה מה חיה אוכלת ופטורה מן המעשר אף אביוני עמך אוכלין ופטורין מן המעשר וא"כ אמאי פטורין מן המעשר ופריק יד הכל ממשמשין בה ואת אמרת מחייבי במעשר כלומר שאין פירות אלו הפקר מן הדין וגם אין הבעלים מפקירים אותן בדעת מ"מ כיון שהוא צריך (לפרק) [להפקיר] שדהו מחמת פירות שביעית שבו ומתוך כך יד הכל ממשמשין גם באלו ה"ל הפקר ופטורין ממעשר כאלו היו פירות שביעית:

ורב המנונא. סבר דלעולם אזלינן בתר חנטה ולפיכך בת שישית הנכנסת לשביעית דין שישית יש לה לכל דבר ופטורין מן הביעור ומינה דחייבין במעשר משום טענה דיד הכל

ממשמשין לא יהבינן לה דין הפקר לפוטרן מן המעשר. ובת שביעית הנכנסת לח' פטורה מן המעשר וחייבת בביעור דאזלינן בהו בתר חנטה דאפי' לר"ג דאזיל בתר לקיטה למעשר ה"מ לענין שניה ושלישית לדין מעשר שני ומעשר עני אבל לענין חיוב מעשר כיון דפירות שביעית נינהו לא סגיא דלא לפטרו ממעשר ואתיא דרב המנונא כרבה ממש אלא דרבה פוטר ברישא מן המעשה מטענה דיד הכל ממשמשין ורב המנונא לא חייש להההיא טענה ומחייב במעשר כדיניה ואותבינן עליהו מר' שמעון בן יהודה דאמר מש"ר שמעון ואוקימנא בפלוגתא דאבטולמוס ורבותינו שבאושא ואינהו דאמור כאבטולמוס דאמר אתרוג אחר לקיטה למעשר ואחר חנטה לשביעית והילכך בת שביעית הנכנסת לשמינית חייב בביעור כשעת חנטתו ומינה דפטורה מן (הביעור) [המעשר] דהא פירות שביעית נינהו דאפי' ר"ג לא אזיל בתר לקיטה למעשר אלא לענין שניה ושלישית דשאר שני שבוע ור"ש פליג בין בדרבותינו בין בדאבטולמוס ודעת שלישית היא ובבת שישית הנכנסת לשביעית בהא פליגי רבה ורב המנונא דרב המנונא סבר כיון דאזלינן בה בתר חנטה בין לשביעית בין למעשר א"כ זו פטורה מן הביעור וחייבת במעשר ולא פטרינן להו ממעשר (אלא) מטעמא דיד הכל ממשמשין בה ורבה סבר דאפי"ה לא סגיא דלא למפטרינהו ממעשר כיון דיד הכל ממשמשין בה ואע"פ שהוא אפקת שלא מדעת ומ"ש אבטולמוס דאזלינן בתר (חנטה) [לקיטתו] למעשר לענין שניה ושלישית היא ולא לענין שישית הנכנסת לשביעית והא דאוקימנא [אליביה] טעמא כדכתב הר"ז הלוי דכיון דקתני דהא שהעיד כן חשיב לה מלתא דסמכא ותו הא דאוקימנא לרבה ורב המנונא כאבטולמוס ה"ה דהמ"ל דאינהו דאמור כר"ג אלא דאפשר דהא דאבטולמוס עיקר ודר"ג מעדותו של אבטולמוס היא. והא דתני ר"ש שאין לך דבר שחייב בביעור אא"כ גדל בשביעית ונלקט בשביעית לאו כללא כייל לכללהו אילני דא"כ מאי מותבינן מיניהו לרבה ורב המנונא דהא כלהו תנאי פליגי עליה וכלהו ס"ל דאזלי' בתר חנטה לשביעית אלא ר"ש באתרוג דוקא קמיירי זהו פירוש שמועה זו לפי גרסא זו אבל יש ספרים שגורסין במימרא (דרבא) [דרבה] בסיפא בת שביעית הנכנסת לשמינית חייבת במעשר וחייבת בביעור וכן גורס הר"ז הלוי ועל גרסא זו סומך מורי הרב הלוי קרובו ז"ל ומפרש השמועה כן דלכאורה הא דרבה דינא קאמר ומשום דסבר כר"ג דאזיל בתר חנטה לשביעית ובתר לקיטה למעשר הילכך בת שישית הנכנסת לשביעית פטורין מן המעשר כשעת לקיטה וכפירות שביעית ופטורין מן הביעור כשעת חנטה וכפירות שישית ובת שביעית הנכנסת לשמינית חייבת בביעור כשעת חנטה כפירות שביעית וחייבת במעשר כשעת לקיטה כפירות שמינית. וא"ל אביי בשלמא סיפא לחומרא כלומר דסבר אביי

דלעולם ענין שביעית וענין מעשר א"א לפטור שניהם ולא לחייב שניהם מן הדין דאי פירות שביעית הן ע"כ חייבין בביעור ופטורין מן המעשר שכן דין פירות שביעית ואי לאו פירות שביעית נינהו ודאי חייבין במעשר ופטורין מן הביעור ואף על גב דר"ג אזיל בתר לקיטה למעשר ה"מ לענין שניה ושלישית אבל לענין שנה שביעית כל שיש לו דין שביעית פטור ממעשר וכל שאין לו דין שביעית חייב במעשר ולהכי קאמר בשלמא סיפא אע"ג דדינא הוא דפטרת להו מן המעשר כי מחייבת להו לא קשיא לי כיון דאזלת בהא לחומרא לחייבו במעשר כשעת לקיטתו וכדינו של ר"ג בשאר שני שבוע דדילמא עבדת הכי לחומרא גזירה אטו שאר שני שבוע ואע"ג דהפקר נינהו ופטורין ממעשר דאוריתא קמחייבת להו במעשר דרבנן דהא (תלמוד) כל פירות אילן מעשר שלהן מדרבנן הוא אלא רישא פטורה מן הביעור אמאי משום דאזלת בהו אחר חנטה א"ה תתחייב במעשר כדין פירות שישית דאפילו ר"ג מודה דלענין זה בתר חנטה אזלינן אף למעשר ולא הלך הוא בתר לקיטה אלא לענין חדש וישן ולענין שניה ושלישית. ופריק יד הכל ממשמשין בו ואת אמרת תתחייב במעשר דכיון דבשעת לקיטה מופקרין לכל על כרחך של בעלים שא"א למחות ביד באי עולם א"א לחייבו במעשר משא"כ כשנלקטין בשמינית שאין יד הכל ממשמשין בהן ואפשר להחמיר ולחייבם במעשר:

ורב המנונא אמר וכו'. דסבר רב המנונא דודאי אדינא מוקמינן לה בתרויהו ומעשר בתר שביעית גרירא ובין למעשר דשביעית ובין לביעור בתר חנטה ומותבינן לתרויהו מדר"ש בן יהודה ואמרי רישא קשיא לרב המנונא דהא איהו דאמר חייבת במעשר ור"ש פוטר אף במעשר ואתיא כרבה וסיפא קשיא בין לרבה ובין לרב המנונא לרבה קשיא כלה דרבה מחייב בביעור ובמעשר ור"ש פוטר בשתיהן:

ולרב המנונא קשיא ביעור וכו'. וא"ת ומאי קושיא דהא רבה בשיטתיה דר"ג אזיל בתר לקיטה למעשר ובתר חנטה לשביעית ורב המנונא נמי ס"ל אלא שהוא סובר דאף ר"ג לא אזיל בתר לקיטה למעשר אלא בשאר שני שבוע אבל בהא מעשר בתר שביעית גרירא וכל שפטור מן הביעור א"א לפטרו ממעשר וכל שחייב בביעור א"א לחייבו במעשר וא"כ תנאי היא דהא ודאי ר"ש בן יהודה הוא פליג על ר"ג דלא בעי גדל בפטור ונלקט בפטור וי"ל דהא ליתא דאנן לא מוקמינן כתנאי אלא מהכריחא והכא ליכא הכריחא דר"ג דאמר כרבה ורב המנונא דלעולם אימא לך דר"ג כר"ש בן יהודה דהא אנן ע"כ לא שמעינן ליה לר"ג אלא דקאמר דאתרוג שוה לאילן לשביעית אבל דיניה דאילן גופיה לא קתני דניזל בתר חנטה לענין שביעית לגמרי ודילמא ס"ל דחנטה ולקיטה בחיוב בעינן לשביעית ובלאו הכי לא מחייב ומ"ה לא משנינן דאינהו דאמור כר"ג ואוקימנא כתנאי

מדאבטולמוס בתר חנטה אזלינן לגמרי לת"ק ופליג אדר"ש בן יהודה ורבה ורב המנונא תרויהו כת"ק אלא דסבר רב המנונא דמעשר בתר שביעית גריר למעשר והשתא אפשר לומר דר"ג כאבטולמוס ס"ל וג' מחלוקת בדבר ר"ש בן יהודה ואבטולמוס משוס ה' זקנים ורבותינו שבאושא ורבה ורב המנונא כאבטולמוס והלכה כותיה ואליבא דרב המנונא. ור' אליעזר דאמר לעיל אתרוג שוה לאילן לכל דבר אף הוא אפשר דסבר כאבטולמוס לענין שישית ושביעית ושמינית וכרב המנונא ומיהו לא אוקימנא לעיל לרב המנונא כר' אליעזר משום דלא אתפרש לן בהדיא סברת דר' אליעזר באילן וכדכתי' לעיל במאי דלא אוקימנא ליה כר"ג זהו פירוש שמועה זו למורי נ"ר והיא נוחה ומחוורת בעיני במה שהוספנו בה לקח וביאור והא דאמרינן שביעית מאן דכר שמיה חסורי מחסרא וכו' מסתברא דלאו דמחסרא ממש אלא לומר דה"ק אתרוג בתר לקיטה למעשר בלבד:

דף טו:

ת"ר אילן שחנטו וכו' שתי (**בכרות**) [**בריכות**] **ס"ד**. כלומר אין לשון זה נופל אלא בעופות כדתנן הלוקח פירות שובך כך פרש"י והנכון כלומר דענין שתי בריכות לא אתי אלא באילנות אפי' בהשאלת לשון שהרי אין לך אילן שנותן שתי פירות בשנה שיהו זה אחר זה שיהו אלו נלקטין ואח"כ אלו חונטין:

אלא אימא כעין שתי בריכות. שאין פירותיו נגמרין כאחד כגון תאנים וכדאמרינן גבי קטניות מתוך שעשויין פרכין פרכין:

א"ר יוחנן נהגו העם בחרובין כר' נחמיה. פר"ת בחרובין דוקא משום דהוה (פרכי) [פרי] גרוע ולא חשיבי כלום בט"ו בשבט ופריך לחה מבנות שוח שהם ג"כ פרי גרוע וכדאמרינן התם הקליסם שבדמאי בנות שוח ואין ע"ה חשודים עליהם ובמס' ע"ז הוסיפו עליהם מוכסין ובנות שוח ומעיקרא לא מנאום משום דלא חשיבי. ומיהו יש מין של בנות שוח שהם חשובים מדאמרינן בנדרים הנודר מן הכלכלה ואומר אלו ידעתי שבנות שוח בהם לא הייתי נודר ואמרינן בשבועות מותרות קיץ למזבח כבנות שוח לאדם ובשם הרמב"ן ז"ל דכולם גרועים וה"ק בנדרים אלו הייתי יודע שבנות שוח שהם גרועין בתוכן לא הייתי נודר כי לא הייתי צריך לכך ובשבועות אמרינן דמותרות לקיץ מזבח בשאין שם קרבנות צבור או של יחידים כאדם שאין לו דבר אחר ומעביר עתו בבנות שוח:

ובחרובין כר' נחמיה. פי' והאי לישנא מסתמא משמע שנהגו ומקיימין מנהגם ומורינן כותיהו וכדאמרי' בפ' אלו דברים נהגו העם כב"ה ואליבא דר' יהודה והיינו דאותבינן

עלה מאידך מתניתא דבנות שוח. והא דאמ' ולימא ליה אמינא לך אנא נהגו ואמרת לי איסורא דה"ק דאע"ג דברוב המקומות כי אמרינן נהגו העם היינו דמורינן כותיהו מ"מ אין הלשון מוכרח כ"כ שלא יוכל לומר נהגו ולא סבירא לן קאמר שהרי פעמים שאומרין נהגו ולא מורינן כותייהו כשהוא נאמר אחר מחלוקת וכדאמרינן בפרק הדר ארב יהודה אמר רב הלכה (כר"מ) [כראב"י] [ובפ"ד דתענית כר"מ] ורב הונא אמר מנהג (כר"מ) [כראב"י] ור"י אמר נהגו העם (כר"מ) [כראב"י] והא ודאי לר"י דאמר נהגו אורויי לא מורינן והיינו פלוגתיה עם רב (יהודה אמר רב) [הונא] וא"כ כדאי הוא לדחות כאן דנהגו העם דאר"י הכא היינו כעין נהגו דהתם כנ"ל והא דאמרינן אמאי שתיק משום דסתם שתיקה על הרוב הודאה כדאמר התם אנא אמינא מדאשתיק אודויי אודי ליה. ואסיקנא הכא תמהני אם קבלה ר"י לתשובה זו דלא ידעינן אי אישתק משום דאין לו תשובה או משום דלא חש להשיב לו תשובה שכדאי היא שתיקה זו לחוש בדבר כי מתוך שלא חשש לדבריו שתק לו שהרי אנו רואין לו תשובה ומ"מ אפשר דמודה ליה דמאי דאמרינן דלימא ליה אמינא לך אנא מעשר חרובין דרבנן אינה תשובה נצחת דהא איכא למימר שהיי ראוי לגזור במעשר דרבנן משום חשש שביעית דאורייתא:

דף טז.

מתני' בד' פרקים וכו'. פי' בשעת יצירתן דהיינו תשרי שבו נברא העולם מבין כל מעשיהם יחד שנסקרין כולן בסקירה אחת ובגמרא אוקימנא כר' ישמעאל דסבר הכי שכל א' וא' נידון בזמנו ואיכא מאן דסבר דהכי הלכתא דסתם מתניתין ומחלוקת דבריתא הלכה כסתם מתניתין ואע"פ שאמר בתקיעות דבי רב ועל המדינות בו יאמר איזו לרעב איזו לשובע דמשמע דבר"ה דנין על השובע ועל הרעב ולא בפסח י"ל דרעב ושובע דאמרינן התם היינו רעב של מהומה שהבהמות אוכלין ואינן שבעין וזה דין האדם בעצמו בר"ה אבל דין ריבוי התבואה או מיעוטא בפסח הוא וכן פר"ת וליתא שהרי אמר בירושלמי אית תנא תני כל א' וא' נדון בזמנו ואית תנא כולן (נמנין) [נדונין] בר"ה מילתיה דרב אמרה הכל נדונין בר"ה וגזר דין שלהם נחתם בי"ה דתני בתקיעתא דבי רב ועל המדינות בו יאמר וכו' אלמא סתם מתניתין דלא כרב וה"נ סוגיין במס' ברכות במעשה דאותו חסיד שהקניטתו אשתו בר"ה ולן בבה"ק ושמע [כו'] מאחורי הפרגוד כל הזורע ברביעה פ' כך וכך יהי' אלמא דין התבואה בתשרי הוא וכן הלכה ואע"ג דרבא בגמרא אמר ש"מ בתרי דינא מתדנא אליבא דההוא תנא ברא אמרה וליה לא ס"ל מ"מ

הרי"ף דסתמה סתומי משמע דס"ל דהלכתא כסתם מתניתין וכדרבא ור"ע ומה שכתבנו עיקר מפי' רבינו נר:

גמ' (האי) [הי] תבואה [כו'] והתניא. פי' קרי בידי שמים במכת מדינה אונס בידי אדם וכן פי' הגאונים ז"ל ובהלכות מפורש בדרך אחרת והא דאמרינן נדון להבא לאו דוקא אלא לפסח או לי"ה שעבר עכשיו קרי להבא לפי שנדונין בהם כל ענייני השנה הבאים ורש"י פי' שמפני שעבר עתה בסמוך קרי ליה להבא ואינו נכון אבל י"ל דהשתא בין פסח לפסח בין ר"ה לי"ה קיימינן ועלה דיינינן:

ה"ג אמר רבא [ש"מ] תרי דיני מתדנא. כלומר התבואה ומאן דגריס מתדנא שתא שתא דתבואה קאמר. והא דרבא לאו אמתניתא קאי דא"כ מאי קמ"ל פשיטא אלא אמתניתין קאי וה"ק ממתניתא שמעינן פירושא דמתניתין נמי דאפילו לתנא דמתניתין תרי דינא מתדנא והא דקתני בפסח על התבואה לאו בחד פסח הוא אלא בשני פסחים דלא מוקמינן בין תנא דידן ותנא ברא פלוגתא בכדי ותנא ברא פרושי קמפרש:

כמאן מצלינן האידנא וכו'. וא"ת תיפוק ליה אמאי מצלינן האידנא רפאנו ה' ונרפא וכוליה תפלת י"ח ר"ל דהתם כיון דצרכי רבים לכ"ע מצלינן להו דגזר דין דצבור מקרע אבל דיחיד הוא דקשיא לן ואסיקנ' דאפי' תימא כרבנן וכדר' יצחק דאפילו ביחיד יפה צעקה אף לאחר גזר דין והאי אוקמיתא עיקר והכי סוגיין בכל דוכתא דתלמודא ואע"ג דלית הלכתא כר' יוסי והכי מנהגא דעלמא. והא דמצלינן אקצירי ואמריעי דוקא בחול אבל בשבת לא מצלינן אלא במסוכן ליומו כדכתי' בתעניות בס"ד. והא דאמרינן דאדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם בי"ה יש לשאול מה הפרש יש בין דין לחתימה דהא סתם נידון היינו לומר פלוני זכאי ופלוני חייב וי"ל דבר"ה רואין דינו אם הוא זכאי או חייב ואומר כך וכך היה חייב אבל אין גוזרין עליו להענישו בדינו עד י"ה:

תניא [וכו'] ר"ע וכו'. וא"ת מה ענין שתי הלחם שהוא מין דגן לרצות על פירות האילן דתינח עומר וניסוך המים הוה מאותו מין ואיכא למימר דאתיא כמאן דאמר דחטה מין אילן הוא דקאמר עץ הדעת שאכל אדם הראשון חטה היתה והנכון דמשום דב' הלחם הם מנחת ככורים ובאות להכשיר הקרבת בכורי אילן דאין מביאין קודם שתי הלחם דשתי הלחם הי' מתיר חדש לגבוה ועומד להדיוט ומתוך כך ראויין ב' הלחם לרצות על פירות האילן והא מתניתא כפום פשטא משמע דאתיא כסתם מתניתין וכר' ישמעאל דאמר כל א' ואי נידון בזמנו אבל הרמב"ן ז"ל כתב דאתיא אליבא דהלכתא שאע"פ שכולם נדונים בר"ה צוה הקב"ה שנתרצה לפניו בדברים אלו כל א' ואי בזמנו כדי שנזכה בהם לר"ה הוא כשידונו עליהם לשנה הבאה והא דפריש בבתריתא טעם

ר"ה משום דאידך כולהו דאורייתא אקדימינהו בתר הכי נקט ברכות ר"ה דאינון דרבנן וכדאמרינן בשלהי מכילתין ב' עירות בא' תוקעין ובא' מברכין הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין אע"ג דהא ודאי והא ספק מ"ט הא דאורייתא והא דרבנן והיינו דלא קאמר הכא מפני מה אמרה תורה כדקאמר בסמוך והא דקאמר אמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות משום דאע"ג דפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות אינם מן התורה אלא מדרבנן כדפרישנא מ"מ ממה שאמרה זכרון תרועה יש ללמוד שראוי להזכיר פסוקי תרועה ופסוקי זכרון ומלכיות נפקא לן כמו שדרשו רז"ל בספרא מפסוק והיי לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם שאין ת"ל אני ה' אלהיכם אלא זה בנה אב בכל מקום שאתה אומר זכרונות אתה סומך לו מלכיות ומהכא סמכו רבנן לתקוני הני פסוקי דתקיעתא ומ"ה קתני ר"ע שאמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות זכרונות וכו' שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק (העיד) [העיר] הקב"ה שראוי לעשות כן אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים וזה דבר ברור ואמת ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהוא כדרך סימן שנתנו חכמים ולא שכונת התורה לכך ח"ו ישתקע הדבר ולא יאמר שזו דעת מינות הוא אבל התורה (העידה) [העירה] בכך ומסרה חיוב הדבר לקבעו חכמים אם ירצו כמ"ש ועשית ע"פ הדבר אשר יגידו לך ולפיכך תמצא החכמים נותנין בכל מקום ראיה או זכר או אסמכתא לדבריהם מן התורה כלומר שאינם מחדשים דבר מלבם וכל תורה שבע"פ רמוזה בתורה שבכתב שהיא תמימה וח"ו שהיא חסירה כלום:

ובמה בשופר. עיקר הפי' דאכולהו קאי במה ראוי להמליכי ולהזכיר זכרונכם לפני בשופר שכן כתיב ויתקעו העם בשופרות וימליכו את שאול עליהם למלך ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא והיינו דעבדינן נמי תרועה במלכיות ותרועה בשופרות וכן נראה מן התוספתא דתניא התם מלכיות שתמליכהו על מעשה ידיו זכרונות שיעלה זכרונך לפניו לטובה שופרות שתעלה תפלתך לפניו בתרועה וכי תימא ועדיין לא נתן טעם לפסוקי שופרות י"ל דלא צריך דהא פשיטא דכיון דאיכא שופר איכא נמי פסוקי שופר. וי"ל עוד דה"ק ובמה בשופר ממש ובפסוקי שופרות שברכת השופרות היא ע"ש השופר שאף כשאין לו שופר יהא מזכירו וקובע לו ברכה וכך לשון התוספתא שופרות כדי שתעלה תפלתכם בתרועה כלומר בהזכרת תרועה והיינו נמי זכרון תרועה:

א"ר אבהו. פי' לאו למימרא שיהא חובה לתקוע בשופר של איל דהא תנן כל השופרות כשרין כשהוא שופר חלול ושמו שופר לאפוקי של פרה שנקרא קרן וכדבעינן למימר קמן בדוכתא ולמצוה מן המובחר בעינן שופר כפוף דכמה דכייף אינש ליביה טפי מעלי בין שהוא של איל או של דבר אחר ממין שופר אלא לפי שנהגו כל ישראל לתקוע בשופר

של איל קבעי ר' אבהו מאחר שכל שופר כפוף סגי ואפילו למצוה מן המובחר מפני מה נהגו לתקוע בשופר של איל. ודכותיה במס' תעניות למה מתכסין בשקין שפי' למה נוהגין להתכסות בשקין דלא אשכחן בשום מתניתין או מתניתא שיהא חובה להתכסות בשקין בתענית צבור אלא ודאי כדאמרן. והא דמהדרינן אמר הקב"ה אע"ג דאינו אלא מנהג מ"מ הרי הבטיח הקב"ה לאברהם שכל זמן שמחזיקין בדרכיו ועושין המצוה בחבה שיזכור להם עקידתו שנאמר בהר ה' יראה ומ"ה אפשר לומר אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל שאתם מחבבין מצוה בו זכר לעקידת יצחק והולכין בדרכיו מעלה אני עליכם כאלו אמרתי לכם לעקוד עצמיכם לפני ועשיתם מפי מורי:

למה תוקעין. פי' וליכא למימר דבעי טעם התקיעות דהא פי' ר"ע וקרא נמי זכרון תרועה כי התרועה לזכרון כדברי ר"ע ועוד דא"כ הו"ל למנקט לישניה מפני מה תוקעין כלישנא דר"ע:

דף טז:

כדי לערבב וכו'. הקשה בעל המאור ז"ל האיך אמר כדי לערבב את השטן דמשמע דמדינא לא צריכי והלא בתקיעות מיושב יצא ידי חובתו ולפיכך מברכין עליהן ברכת התקיעה וכדתנן מביאין לו שופר ותוקע ומריע ותוקע ג' פעמים והתקיעות דמעומד נמי לצאת מן התקיעות על סדר ברכות ואמר רב בצבור שאנו. ותירץ הוא נר' דהא כשהן עומדין היינו כשהן עומדין לצאת מבית הכנסת שהיו נוהגין להריע תרועה גדולה והיא לערבב את השטן כמ"ש בהגדה בירושלמי ששלש תקיעות עתיד הקב"ה לתקוע וא' מהם כדי לערבב את השטן וכד שמע חד זימנא בהיל ולא בהיל אמר בנמוסיהון עסקין וכד תנון ליה אמר ודאי שיפורא דשופר גדול דמטא זמניה מתערבב ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא וז"ש במכילתין כד מסיים שליחא דצבורא תקיעתא ביבנה לא שמע איניש קל אוניה מקל תקועיא ולא נהיר חדא דלא אתי שפיר כשהן עומדין הו"ל למימר כשהן יושבין ועוד דקאמר בתרויהו תוקעין ומריעין משמע דכי הדדי נינהו תקיעות דמיושב ומעומד בסדרם ובמנינם ותו דההיא דיבנה תקיעות חובה היו שהיו תוקעין היחידים שלא היו בצבור ואתא לאשמעינן שכל יחיד ויחיד חייב בדבר ואינם מסורים לב"ד בלבד היינו דהוה תקיעתא טובא שהיו תוקעין כל יחיד ויחיד ולא הוה אינשי שמעין קל אודניהון דאילו תקיעא דתקעי בבי כנישתא חדא היא ולא אוושא כולי האי והנכון דמימרא כפשטה על תקיעות דמיושב קודם ברכות ועל תקיעות דמעומד על סדר ברכות ובודאי אין שתיהן חובה שאם תקע על סדר ברכות בלבד יצא וזו היא מצותו לכתחילה

כדתנן מי שברך ואח"כ נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע ג"פ ובהכי יצא אע"פ שלא שמע על סדר ברכות ואמרי' עלה טעמא דבירך ואח"כ נתמנה לו שופר הא אית ליה שופר מעקרא כי שמע להו על סדר ברכות שמע להו כלומר ובהכי סגי ליה ותו לא יברך ובאותה שעה אין צריך לברך עליהן ברכת התקיעה שברכות התפלה ברכתן דומיא דברכות ק"ש לפרשת ק"ש כדאמרינן התם שכבר נפטר באהבה רבה ובלבד שיתקע תקיעות ראויות כגון תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות מפני הספק והיו נוהגין חכמי התלמוד לעשות כן שאף על פי שתוקעין מיושב חוזרין ותוקעין מעומד בתפלה על סדר הברכות כסדר שתקעו מיושב דאינהו קרי להו בתרועה ולא מספקא להו ולא היו אלא א' מן הסימנין ג' פעמים ועל המנהג הזה שאלו למה נוהגין כן להקדים ולתקוע מיושב כיון דסופן לתקוע מעומד דנפקי ביה ואמרינן כדי לערבב את השטן קודם תפלה שלא ישטין בתפלתינו כשאנו חוזרין ותוקעין וא"ת למה חוזרין ותוקעין דים בהקדמה שמיושב י"ל שעושין כן למצוה כדי להעלות ברכות בתקיעה בצבור כדרך שעושין בברכות של תענית. אבל אין ראי' ממ"ש בפסחים כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מטבילה ושופר דילמא מקלקל תקיעתא ואידחייא לה ההיא דשופר דלא מברך לה אלא עובר לעשייתה ואלו בתקיעות שעל סדר ברכות ודאי אין שם ברכות המצות כי הברכות של תפלה הן כדכתיבנא אלא דעל תקיעות דמיושב הוא שמברכין שהרי י"ל דההיא לאו בצבור היא אלא ביחיד מ"מ למדנו משם כדברי רבינו אלפסי ז"ל שיש לתקיעות ברכות המצות כמו שנהגו שהרי כיון שנהגו להקדים לתקוע מיושב ויוצאין בה חייבין הם לברך כדין יחיד וזה ברור. מיהו מה שאין אנו תוקעין עכשיו מעומד אלא תשר"ת למלכיות ותש"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות ואין אנו חוששין לספיקו של ר' אבהו כתב הרי"ף דכיון דלאו חובה נינהו אלא כרי לערבב את השטן הקלו בהם מפני טורח הצבור ור"ת הי' נוהג לעשות תשר"ת בכל ברכה וברכה דהשתא אפשר דמתרימנן ואע"ג דלא הוה דינא אלא בתש"ת או בתר"ת ליכא אלא הפסקה דעבדינן בין תקיעה לתרועה בשברים או בתרועה וזה טוב יותר מלעשות כמנהגנו דודאי חד מהני סימנין קושטא ואידך טעותא ועכ"פ השנים אנו עושין בטעות ומוטב שנחוש לספקות ולא להפסקות. אבל רבינו נר"ו אומר שאין צריך כהרי"ף ומה שאנו מקדימין תשר"ת לפי שמעלין בקודש כי בתחלה עושין כדברי ר' אבהו שהוא אמורא ולפי שחוששין שמא אינו כדבריו עושין תש"ת כדברי הבריתא ואח"כ תר"ת כדברי התנא כי האיך עושין תחלה כדברי הגדול וחוששין לו ועושין כדברי הקטן ולמדנו שאם החליף סימן בסימן או אם נתקלקלו התקיעות או שלא דקדק בהם כראוי אינו

מעכב כיון שאינו אלא לחובת ברכות כדרך שאנו מדקדקין בתעניות וכי תימא והא איכא משום בל תוסיף ואפילו תימא דכיון שתקנו פעם א' עבר זמנו וק"ל דלעבור בעי כונה הכא נמי הרי אנו מתכוונין למצוה הא ליתא הכא דמשום ספיקא עבדינן לה ועוד שאין בל תוסיף אלא במוסיף בגוף המצוה כגון ה' בתים בתפלין או ה' ברכות בברכת כהנים או ב' תרועות בסימן א' או ב' תקיעות לעכב אבל לעשות המצוה כהלכתה נפטר בפעם א' וחוזר ועושה אותה פעם אחרת כגון לאכול מצה ב' פעמים או ליטול לולב ב' פעמים ליכא בל תוסיף וכדאמרינן בכהנים שמברכין כמה פעמים ביום לצבור שאין זה בל תוסיף וכן פי' בתוספת ובלבד שלא יחזור ויברך. ועוד י"ל שאין בל תוסיף אלא במה שמוסיף מדעת עצמו כגון כהן שהוסיף ברכה אחת משלו וכן ישן בשמיני בסוכה במתכוין למצוה וא"נ במה שאירע קרי שנתערב מתן אחד במתן ד' אבל במה שעמדו חכמים ותקנו לצורך ליכא משום בל תוסיף ולא משום בל תגרע שהרי קבעו ב' ימים טובים וישנים בסוכה בשמיני מדבריהם אע"ג דידעינן בקביעא דירחא וכמה מצות ג"כ שב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה ופעמים לעקור בידים משום מגדר כדאיתא ביבמות כללו של דבר בכל מה שתקנו חכמים לצורך משום גדר וסייג ליכא משום בל תוסיף כמו שפי' הרמב"ם בס' מדע ה"נ לצורך הרבו חכמים בתקיעות כ"ש באלו דתקיעות מיושב למצות שופר ותקיעות מעומד לעלות ברכות בתרועה וחייבין אנו לעשות כדבריהן משום לא תסור:

וא"ר יצחק כל שנה שאין תוקעין וכו'. פי' ע"י הצרות שבאות ומתענין ומתריעין בשופרות מ"ט דלא מערבב שטן (מנקט) [מדנקט] האי טעמא משמע שאינו אומר שאין תוקעין כלל דא"כ למה לי האי טעמא והלא יום זה יום הדין ואמר הקב"ה שנתרצה לפניו בשופר שנזכה בדין כאדם המתרצה (בקרביו) [בקרבנו] ומתכפר לו וכשאנו פושעין במצוה זו אנו נענשין לא מפני מצוה זו דהא לא ענשי ב"ד של מעלה אעשה אלא בעידן ריתחא אלא כי בביטול רצוי זה ומצוה זו בטל קרבן ובטלה כפרת עונותינו הקודמין ומתחייבין בדין כמי שחטא ואינו מביא קרבנו שאמרה תורה אלא ודאי הא דר' יצחק אדלעיל מינה קאי שכל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה מיושב לפי המנהג ועושין דבריהם על הדין לתקוע מעומד א"נ איפכא מריעין לה בסופה של שנה כדאמרינן אע"פ שקיימו מצות היום מ"ט משום דלא איערבב השטן ואתא ר' יצחק לאשמועינן שראוי לחוש למנהג זה ומיהו כשאין תוקעין בפשיעה אבל כשהוא מחמת האונס כגון ר"ה שחל להיות בשבת דמניעה זו לשם שמים אין שום עונש בדבר וכדכתב בעל הלכות ז"ל:

וא"ר יצחק ג' דברים. תימא דהכא משמע דעיון תפלה מגונה והתם אמרינן אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב וחד מניהו עיון תפלה ובבבא בתרא אמרו (שני) [שלשה] דברים אין אדם נצול מהן בכל יום [הרהור עבירה] ועיון תפלה ואבק לשון הרע וא"כ אין לך אדם שאין מזכירין עונותיו בכל יום ומאי אתא ר' יצחק לאזהורינן ותירצו בתוס' דעיון תפלה לשון א' המתחלק לשלשה ענינים כי יש עיון תפלה שהיא מדה רעה והוא המעיין בתפלתו וסומך עליה שתהא מקובלת ומצפה עליה שתתקיים ועליה אמרו כאן שמזכירין עונותיו לפי שמחשבין עליו אם הוא ראוי לכך לקבל תפלתו כמו שהוא סבור וע"ז אמרו בהרואה כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב ויש עיון תפלה טוב מאד והוא המעיין ומכוין בתפלתו לאומרה בכונת הלב אבל אינו מצפה שתתקיים וזה שאמר שאוכל פירותיו בעוה"ז והשי"ת משלם לו שאלת צרכיו ששואל באמצעיות והקרן קיימת לו לעוה"ב על מה ששבח בראשונות והודה באחרונות ויש אחר והוא שאינו מכוין ומעיין בתפלתו שמהרהר בדברי העולם ונקרא עיון תפלה ליפוי השם כדרך שקורין למי שאינו רואה סגי נהור וז"ש בב"ב שאין אדם נצול ממנו בכל יום שא"א לאדם שלא יהרהר בדברים בטלים בעת תפלה כמ"ש בירושלמי מיומי לא כוונית יומא חד בעינא לכווני ומנית אפרוחייא ואידך אמר יומא חד בעינא לאכווני ואמינא מאן עייל קומי מלכא אלקפתא או ריש גלותא אמר שמואל אנא מחזיקנא טיבותא לרישאי כד מטי למודים כרע מגרמוי:

ומוסר דין על חבירו. אוקימנא בהחובל דאיכא דיינא באתריה אבל ליכא דיינא פי' דליכא כלל א"נ דהא לא ציית דינא או דבי דינא מענין הדין שלא כראוי דכמאן דליכא דיינא דמי לא מעניש דמאי אית ליה למעבד והא דמייתינן משרה לאברהם ה"נ הא הוה תמן ב"ד של שם וזה שנענש תחלה לפי שאין לעונו תקנה ויש לחבירו תקנה שמרצהו בממון או בדברים:

ד' *[דברים] מקרעין גזר דינו של אדם. פי' שנוי השם. שמשנה שמו שאינו האיש בעל העבירות כדי שלא יזכירוהו לרעה ובר מהכי דבטיל ונפיק מאצטגנינות דיליה כדרך שאמר באברהם:

שנוי מעשה. פרש"י שב מרעתו ולא נהירא דהא פשיטא שאם אינו שב מדרכיו כטובל ושרץ בידו הוא שאין מועיל לו שום תשובה והנכון שאפי' מעשים של רשות שאינם הגונים קצת הוא משנה כלומר שהוא אדם אחר לגמרי ומאי דמייתי ראיה תלמודא מדכתיב וירא האלהים את מעשיהם וכי שבו מדרכם הרעה:

וי"א אף שנוי מקום. פי' שזה מכניעו מאד וכמ"ש אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו כיצד יעשה ילבש שחורים ויתכסה שחורים וילך למקום שאין מכירין אותו ויעשה מה שלבו חפץ וק"ל היכא אמר שיעשה מה שלבו חפץ ור"ח גרס ויעשה כלומר יכוף שרירות לבו ויכניענו ואומר מורי נר' שאין דרך לזה שזה נאמר על העושה דברי רשות שיש בהם חלול ה' מפני שהוא אדם גדול בעירו כדאמר ביומא ה"ד חלול ה' א"ר נחמן כגון אנא דשקילנא בשרא מבי טבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר כלומר שע"כ מגיעין סעיפי עבירה זו כדפרי' בדוכתא וכן כיוצא בזה לכל אדם כפי מה שהוא וכשיש אדם שנכשל בזה ואינו יכול להכניע יצרו בדברים קלים יש לו להכניעו במלבושים שחורים ובגלות כדי שלא יתגבר עליו ואם א"א לו ילך למקום שאין מכירין אותו כי כשיעשה שם דברים אלו לא יהי' חלול ה' כיון שאין יודעין מעלתו ואע"פ שהי' ראוי להכניע יצרו לגמרי כיון שא"א לו מוטב שיעשה כן כדי שלא יתחלל שם שמים כעשותו כן במקום שמכירין אותו:

א"ר יצחק כו' שנאמר לא חדש ולא שבת. וכ"ת א"כ הל"ל חייב אדם להקביל פני רבו בשבת י"ל דר' יצחק תפס קצה האחרון כי הקבלה הוא בכל תלמוד כפי קירובו לרבו כי אם הוא בעיר חייב לראותו בכל יום ולא סגי בלאו הכי ואם הוא חוץ לעיר במקום קרוב פעם א' בשבוע או בחודש וז"ש מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת שראית אותו ואם הוא במקום רחוק יש לו לראות פעם א' ברגל ולא הוצרך ר' יצחק להזהיר אלא למי שרבו במקום רחוק שלא יתעצל לראותו ושבת נמי דנקט כולל גם י"ט:

א"ר כרוספדאי. פי' ג' דינין הוזכרו באדם האחד הוא הנז' פה שהוא בר"ה והשני יום הדין הנזכר בבריתא שלפנינו שג' כתות ליום הדין שהוא זמן תחיית המתים ועליו אמר הכתוב כי הנה היום בא בוער כתנור וזו ששנינו דור המבול אין להם חלק לעוה"ב אלא עומדין בדין והוא הנקרא עוה"ב ולעתיד לבא. הג' הוא ביום מיתתו של אדם כמ"ש בהגדה בשעת מיתתו של אדם נפרעין לפני הקב"ה ואומר לו כך וכך עשית והוא אומר הן ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר יפה דנתוני וכו' ואין ספק שג' דינין אלו כל א' חלוק לעצמו ולא הזכירו בשמועתנו דין זה השלישי של יום המיתה לפי שאותו הדין אינו כללי ולא בכתות אלא כל א' וא' נדון בזמנו כפי מה שהוא אבל מדין יום הגדול למדנו שדין שלישי של יום המיתה הוא על זה הסדר שאמר ב"ה שג' כתות שהקב"ה רב חסד מטה כלפי חסד לבינוניים וכך הצעתן של דברים כי יש עונות וזכיות שהדין נותן ליתן עליהם שכר או עונש בעוה"ז בגוף ויש שדינו להיות נדונים לאחר המיתה בעולם הנשמות לנפש בג"ע או בגהינם ויש שהדין נותן להיות נדוי ביום הדין הגדול בגוף ונפש ויש שראוי לידון בכולם או במקצתן לטוב או למוטב ודינו של ר"ה הוא

בעניני עוה"ז בכל מה שראוי לבא באותו שנה בכלל או בפרט בפי מעשיהן מחיים טובים ושאר הנאות הגופות או ממיתה וחיי צער וכיוצא בהן ואין דנין בו מן הראוי לנפש בעולם הנשמות שאין גוזרין אלא דין שראוי ליגמר לאלתר וז"ש בתקיעתא דבי רב ועל המדינות בו יאמר וכו' לא הזכיר בכלל זה הדין אלא עניני העוה"ז וכן הזכיר ר' יוחנן ג' ספרים נפתחים בר"ה וכו' לא הזכיר כלל ג"ע וגהינם כמו שהזכירו בבריתא אלא חיים ומיתה שהם כלל לכל הטובות והרעות בעוה"ז ויום המיתה הוא דין הנפש שדנין אותה כפי הראוי לה לבא לג"ע או לגהינם ובאיזה מדרגה מהם ואמר בהגדה היורדין לגהינם אינן כלין ואין נשמתן נשרפת לגמרי שהרי עתידה לעמוד בדין ליום הדין הגדול אלא שלאחר שנים עשר חודש גהינם פולטן ונמסרות לדומה והוא מקום בינוני שאין שם לא ריוח והצלה ולא יסורין ועומדות שם עד שיעמדו בדין ודבר ידוע כי היורדין לגהינם אין כולם שוים כי יש מדרגות וכן הזוכין לג"ע מדרגות מדרגות וכשאמר רב חסד מטה כלפי חסד זהו שלא להורידו לגהינם לידון קצת על עונותיו אלא שנמסר לג"ע עם הצדיקים הגמורים אבל לא במדרגתן ויום הדין הגדול הוא על שכר הגמור או העונש הגמור שאין למעלה מהן הראויין לבא לגוף ולנפש ביחד שעליו נאמר ורבים מישיני *[אדמת] עפר וכו' ועכשיו קשה לנו מ"ש ר"י וכי כל הרשעים מתים ויש להם יסורים או כל הצדיקים חיים ויש להם הנאות והלא הכתוב צווח יש צדיק אובד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו וכתיב אשר יש צדיקים (שמגיע) *[אשר מגיע] אליהם וכו' ואמר חבקוק כי רשע מכתיר את הצדיק ומשנה שלימה שנינו אין בידינו משלות הרשעים אף לא מיסורי הצדיקים ואמרי' במס' קרושין כל שזכיותיו מרובין מעונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף כל התורה וכל מי שעונותיו מרובין מזכיותיו מטיבין לו ודומה כמו שקיים כל התורה וכן הכתוב אומר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו ואמרו בהגדה אל אמונה ואין עול כשם שמשלמין בעוה"ז מיעוט זכיות שבידם כך נפרעין מן הצדיקים מיעוט עבירות שבידם לומר שאין הקב"ה מקפח שכר שום בריה ואפי' לרשעים משלם שכר מיעוט זכיותיהן ואינם נבלעות בעבירותיהן וכן נפרע מן הצדיקים ממיעוט עבירות שבידם ואינם נבלעות בזכיותיהן וז"ש הן צדיק בארץ ישולם אף כי רשע וחוטא. ובתירוץ קושיא זו כתב הרמב"ן כי מ"ש כאן צדיקים גמורים או רשעים לא צדיק ממש ורשע ממש אלא כל שזכה בדינו לטובה נקרא צדיק גמור כלומר צדיק בדין זה וכל שמתחייב נקרא רשע כלומר רשע בדינו כמ"ש הכתוב והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע שפי' צדיק בדינו ודשע בדינו ופעמים שזה הזוכה בדין יהי' צדיק ממש וראוי לתת לו שכר ג"כ בעוה"ז וכן הרשע שמתחייב רשע ממש וראוי להענישו כפי עונותיו אף בעוה"ז או

אפשר שהזוכה בדינו יהי' רשע גמור אלא שמטיבין לו בעוה"ז על מיעוט זכיות שבידו והמתחייב בדין יהא צדיק באמת אלא שמריעין לו בעוה"ז לפי עבירות שעשה שראוי לקבל ענשן בעוה"ז הכל לפי דינו של הקב"ה וכשיהא יום המיתה ידין כל א' בעולם הנשמות כפי הראוי לו וכן ביום הדין בגוף ובנפש כפי הראוי לו ואין דעתי נוחה בפי' זה דא"כ היכא קרי להו צדיקים גמורים ורשעים גמורים בלשון הבריתא דלקמן. ובספר הדרשות יש לנו בזה פי' מחוור בכל השמועה. ומה שנאמר בבינונים שתלוים ועומדים עד י"ה זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה יש מקשים לא זכו אמאי נכתבין למיתה והלא רב חסד מטה כלפי חסד ותירצו בתוס' דה"ק עמדו בזכותן נכתבין לחיים דרב חסד מטה כלפי חסד לא עמדו בזכותן אלא שהרשיעו נכתבין למיתה כרשעים גמורים. והר' יונה הוסיף דלהכי לא קאמר חטאו נכתבין למיתה משום דהוה מלתא דהוה ממילא שהרי י"ה מצוה מן התורה להתודות ולשוב בתשובה כדכתיב מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו והנה אם עשו מצות עשה זו זכו ונשתכרו ואם לא עשו כן הרי עברו והרשיעו ונתחייבו ויש מקשים לפי שיטה זו זמן זה שקבעו לרעתם הוא שהרי טוב היה להם שיהא האל מטה כלפי חסד לאלתר ולא ימתין עד י"ה שאם זכו לא הרויחו כלום ואם לא זכו נתחייבו ולא קשיא שאם זכו נכתבין לחיים של צדיקים גמורים דעדיפא מההיא דרב חסד מטה כלפי חסד ואם לא זכו נתחייבו והנכון כמ"ש מורי נר"ו בשם רבו ז"ל דלא זכו ממש נכתבין למיתה ולייסורין כפי הראוי להם ואין כאן רב חסד [מטה] כלפי חסד שאין זה אלא בעולם הנשמות או ביום הדין הגדול שאין אחריו כלום אבל בדין של ר"ה שאינו סוף הדין והוא בעניני העוה"ז כל אדם נדון כפי הראוי לו ולפיכך לא הזכירו בזה מחלוקתן של ב"ש וב"ה בבינונים:

תניא ב"ש אומרים ג' כתות ליום הדין. פי' אחר תחיית המתים:

של צדיקים גמורים ממש וכו':

ושל בינונים. אחר שקבלו ייסורין בעולם הנשמות:

של צדיקים וכו' לחיי העוה"ב. זה תחיית המתים בגוף ובנפש:

לידון בגהינם. בגוף ובנפש:

שנאמר ורבים מישיני אדמת עפר וכו'. ומה שאמר הכתוב ורבים ולא אמר וישיני אדמת עפר אע"פ שכולם ודאי יקיצו הן לחיים הן לעונש לפי שיש האבות והנביאים וגדולי חסידי ישראל שזכו קודם לכן לתחיית המתים בג"ע בגוף ובנפש ונעשו בני אלהים ולא יבאו לדין אלא הם שושבינים להקב"ה ויש תחיית המתים אחרת בימות המשיח לצדיקי

ישראל שמתו בגלות שיחיו ויהיו כבני עוה"ז לגמרי ועליהם אמר דניאל אשרי המחכה ויגיע כמו שמפורש במדרשות:

ונעשין אפר. פי' ואינם נהנים ולא מצטערין:

דף יז.

אבל המינין וכו'. והלשון מוכיח שאין אלו ממנין הכתות כדקתני אבל (ובדידהו כרשעים) [בדידהו. וברשעים] לא קתני שנדונין לדורי דורות אלא דמייתי קרא דואלה לחרפות לדראון עולם והעולם ההוא יש לו קצבה ויש להם השאר' בסוף ולכך נאמר ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ כי יש עולם שיש לו זמן קצוב ובאלו לא נאמר ואשם לא תכבה לפי שאין אלו מכלל ישראל כיון שפרקו עול ופירשו מן הציבור והללו אין עומדין בדין ומשעת מיתה יורדין לגיהנם ונדונים שם ועתיד הקב"ה להראותם לכל העולם לימות המשיח כדכתיב ויצאו וראו וכו' ובפי חלק אמר שאין להם חלק לעוה"ב והא דלא מני מינין אפקורוסים אח"כ הוסיפו עליהם וכן תניא בתוספתא הוסיפו עליהם המסורות בהדי אחריני:

גהינם כלה והם אינן כלים. הפי' הנכון גיהנם כלה לאותם הכתות השנויין למעלה אבל הם אינם כלים ונחלשים מן הייסורין שלהם:

אמר רבא ואינהו משפירי בני מחוזא. לא לומר שהיו כן בחייהם דא"כ מאי למתנא כ"ש שאור גיהנם שולטת בהם בטבע אלא לומר דהא דאמרינן פניהם דומין לשולי קדירה היינו לומר דכיון שנדונו בגיהנם לעולם רושם גיהנם ניכר בהם כמו שניכר הרושם בשולי הקדירה אע"פ שמלבנין אותה ומ"מ אותו שחרות שלהם עדיף משפירי דמחוזא דרך משל לומר שנתמרק מעונותיהם ואין עליהם אלא רושם גיהנם לחלק ביניהם ובין הצדיקים גמורים והיינו דאמר ומקריין בני גיהנם:

כי לית ליה תקנתא כו'. וא"ת והיכא דרובן עונות ואין בהם עון פושעי ישראל בגופן מה דינם והנכון שדינם כדין בינונים שעון פושעי ישראל בגופן שמצפצפין ועולין וז"ש ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ וכדתנן דכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב דאלו מינים וחביריהם לאו מכלל ישראל וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל והא דקתני ג' כתות ומנינו בהם כמה דינים וי"ל דכל הנדונים שבין צדיקים גמורים אע"פ שדיניהם רבים חד כת חשיבי:

פושעי ישראל בגופן קרקפתא וכו'. והרי"ף כתב דלא מנח תפילין לעולם ודעת הענין שעושה כן בדרך מרד ובזיון והוא הדין והוא הטעם לשאר מ"ע שבגופו שהי' מורד בהם

לעולם כגון ק"ש ותפילה אבל כשאינו עושה מצוה בכוונה זו אלא שאינו יכול ליזהר בהם וכיוצא בו אינו נענש כל כך וכן פר"ת ונראה דנהי דלא מיענש כולי האי אבל עונש יש לו כשפושע בדבר שהרי כל אדם ראוי למצוה זו ובלבד שישמור מהיסח הדעת כמ"ש במס' שבת חייב אדם למשמש בתפליו בכל שעה ק"ו מציץ. וי"א שמזה הטעם אמרו שהעוסק בתורה פטור מן התפילין מפני שיש לו היסח הדעת כשעוסק בתורה וא"א לו לקיים שתיהן אע"פ שאין היסח הדעת נופל בענין זה כיון שאין דעתו בדברים של חול וכדברירנא במס' סוכה ולפיכך הוא מותר לעסוק בתורה ולהתפלל ותפילין בראשו מ"מ אינו מקיים מצות תפילין כראוי שפעמים שמסיח דעתו מהם לדברי חול וכיון שכן פטורין מהם. אבל בירושלמי נתנו טעם אחר שטעם התפילין למען תהי' תורת ה' בפיך ומ"ש תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים כבר פי' בגמרא למאי הילכתא שלא יישן בהן ולא יסיח בהם ולא נקט תלמודא כאלישע בעל כנפים אלא מפני שנעשה לו נס עליהם כדאיתא בפרק כירה וכדרך שאמר אל יתן צדקה לגבאי אלא א"כ ממונה עליה כחנניה בן תרדיון ולאו דוקא אלא לפי שהי' מדקדק בה וכדאמר התם מעות דפורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים וזה ברור. והוי יודע דעון פושעי ישראל בגופן היינו בעבירה שיש בה כרת אלא שאמר שמגיעין סעיפי עבירה זו אפי' לעובר על מ"ע דרך מרד וראוי עליהם קצת כרת ולהיות מצפצף ועולה:

פושעי או"ה בגופן. והא דמשמע דחסידי או"ה נידונין לחיי עולם ויש להם חלק לעוה"ב וכדאמר בעלמא במקיימין ז' מצות בני נח אבל אלו הנוצרים והישמעאלים בכלל מינים הם וכמו שפרש"י המינים תלמידי יש"ו:

כל פרנס המטיל אימה יתירה. וא"ת והא לעיל קתני שנדון בגיהנם לדורי דורות וי"ל דהתם בשחטא והחטיא את הרבים והא דקאמר אינו רואה בן ת"ח מדה כנגד מדה כדי שלא יראה פרנס מזרעו כדאמר אחריהם בני ת"ח הראויין למנותם פרנסים על הציבור אלמא אין ממנין פרנסים אלא ת"ח לבד ומיהו לא קאמר שלא יהיה לו בן ת"ח אלא שלא יראהו כדי שלא ישמח בו. ולעיל ה"ג אבל המינין והמסורות והמשומדים והאפיקורסים שכפרו בתורה ובתחיית המתים ושפירשו מדרכי ציבור וכולה פירושה דמדות מינין וחבריהם אלו והדר אמרינן כת אחרת ושנתנו חיתיתם בארץ החיים וחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם וכו' וכן פרש"י:

ר"א [אימר] כובשו. פי' מטמין מן העונות ומסתירם כמדתרגימנן ויסתר משה פניו וכבשינון משה והיינו דכתיב ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו:

ר' יוסי בר חנינא אמר נושא. כלומר נושא מן העונות ונושא למעלה כף מאזנים שלהם וכף הזכיות מכבדת ומכרעת למטה שנאמר נושא עון:

גר"י דבי ר"י תנא מעביר ראשון וכך היא המדה. אבל מצינו לרבינו אלפסי שכתב בהלכות גרסא אחר' תנא דבי ר"י מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה וי"א שרבינו ז"ל גורס כדידן אלא דמשמע ליה דהא דמפרש תנא דבי ר"י ברב חסד היינו מדכתיב ועובר על פשע אבל אינו נכון כי מה שכתבנו נראה יותר שהיא גרסתו והיינו דקמפרש וכך היא המדה וזו מדת רב חסד שהיא מי"ג מדות כדברי רבינו האי ז"ל אבל רשי ז"ל פי' לפי גרסא שלנו וכך הוא המנהג ועל כרחו הוצרך לפרש כן לפי גרסא שלנו כיון דעל רב חסד קיימי' שאילו שזו היא מדתו של י"ג מדות פשיטא דזיל קרי בי רב הוא ומאי קאמר. וענין מעביר ראשון ראשון כתב הרי"ף בשם אחרים שכ"ז שלא גברו עונותיו על זכיותיו כולן עוברין ראשון ראשון ודוחה כאלו לא עשאן וכ"כ הרמב"ם ואינו נכון שא"כ אין אדם נענש לעולם על מיעוט עבירות שבידו ובבריתא דפ"ק דקדושין אמר שמריעין לו בעוה"ז ודומה כמי ששרף את התורה כולה וכ"ת שדברי ר"י ביום המיתה א"כ מאי רב חסד כיון שכבר נפרעו ממנו בעוה"ז ומאי מעביר ראשון ראשון איכא כיון שנפרע חובו. והרי"ף כתב שאין מעבירין ממנו אלא ג' פעמים כדכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים ג' עם גבר ואתיא כההיא דאמרי' במס' יומא ראשונה שני' ושלישית מוחלין לו רביעית אין מוחלין לו כדכתיב הן כל אלה יפעל וכו' ותימא דהתם משמע דראשון ושני מוחלין לו לגמרי ואילו הכא אמרינן ועון עצמו אינו נמחק וי"ל דהתם בסוף הדין מיירי היכא דאשתכח דליכא רובא עונות אע"ג דקשה קצת לישנא דנקט מחילה בראשון ומחילה בשני דמשמע דבשעת החשבון והמשקל קודם גמר דין מוחלין לו ראשון ושני ושלישי לגמרי ותו קשיא הא דקאמר הכא דאי איכא רובא עונות מיחשב בהדיהו והו"ל מיחשבי בהדיהו דהא תלתא עונות נינהו. וי"מ דודאי ג' עונות מוחלין לכל אדם לגמרי שנמחקין לאלתר והרביעי הוא שמעביר לכל אדם מלפניו ואינו נמחק ואי איכא רובא עונות מיחשב גבי הנהו דמרביעי ואילך ואמאי דקאמר מעביר ראשון ראשון עם כל א' מבני אדם קאמר שמעביר לזה ראשון ולזה ראשון ועדיין אין זה מחוור דקרי ראשון ראשון לרביעי ועוד דלא מייתי הכא ההיא דמס' תמיד ולכך י"ל דראשון ראשון ממש מעביר לכל א' מישראל בכל שנה ששוקלין זכיותיו ועונותיו ועון עצמו אינו נמחק כדאמרינן הכא וההיא דיומא ענין אחר הוא שעושה הקב"ה עם יחיד ויחיד לאחר שהגדיל ובא לכלל עונש שעדיין לא הורגל במצות ואין רסן יצרו בידו לגמרי ולפיכך מוחלין לו לגמרי ג' עונות שחטא והם כאלו לא עשאם ומרביעי ואילך הוא שחושבין לו ואין זה הדין אלא

בדין הראשון שלו אחר שהיה בר מצוה הן בד"ה כשדנין עניני העולם הן בשעת מיתתו כשדנין ענין נפשו הן ביום הדין הגדול והנורא לעולם אין מונין לו ג' עונות ראשונים שחטא בתחלת מעשיו לאחר שהי' בר עונשין כנ"ל. ואך לפירושינו זה מעביר ראשון ראשון דקאמר עם כל א' מישראל מדבר וכן נראה בהדיא מפירש"י ז"ל שפי' עון ראשון שבראשונים בשבא לתתם בכף מאזנים מעבירות שומטו ואם היו כולן מחצה על מחצה כיון שחסר א' מהם יכריעו הזכיות וכך הוא המנהג ע"כ:

ועון עצמו אינו נמחק. הנכון כמו שפרש"י דאי איכא רובא עונות בהדי האי שהעבירו העון הזה הוא מחצה על מחצה מיחשב האי נמי בהדיהו ואינו מוחקו אלא כשהוא מחצה על מחצה עם זה העון דהשתא הוא דמטה אליו כלפי חסד ולא כדברי המפרש דאי איכא רובא עונות חוץ מזה מיחשב בהדיהו דא"כ אף כשהוא רובו עונות עם זה העון הקב"ה מעביר לו עון זה ונשאר בינוני וזה אינו חדא שאין מדת רב חסד אלא לבינונים ולכולהו נוסחי הא דקאמר ר' ישמעאל ממדת רב חסד הוא ועוד דא"כ אחר שהעביר לו עון ראשון נשאר בינוני מה יהא דינו צריך להיות לו מטה כלפי *[חסד] פעם שניה עד שיכריעו הזכיות להיות כובש או נושא וזה אינו במשמע אלא ודאי פרש"י ז"ל עיקר:

אמר רבא כל המעביר וכו'. והא דאמרינן בפ"ב דיומא כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח אוקמינא בדלא מפייסי ליה דאיבעי ליה למנקט ליה בלביה ואע"ג דכתיב לא תקום ולא תטור התם במילי דעלמא אבל במילי דשמיא איבעיא ליה להיות נוקם ונוטר ומילי דעלמא עלוב לסבול ולהיות עלוב כדתניא הנעלבין ואינן עולבין אבל מ"מ דנקיט ליה בלביה כל היכא דלא מיפייס ליה איבעי ליה לאפיוסי כדאמר רבא הכא והכי פירשנוהו בגמרא הכא ומיהו ק"ל הא דאמרינן במס' מגילה עליה דרב פפא דכל רמשא אמר שרי ליה ומחיל ליה למאן דמצערן ה"ד אי במילי דידיה מאי רבותא הא כתיב לא תקום ולא תטור ואי במילי דשמיא כיון דלא מיפייסי ליה אמאי אינו נוקם ונוטר כנחש וי"ל דלעולם במילי דידיה ודקאמרת מאי רבותיה הא ודאי רבותא רבה איכא דנהי דאמרה תורה לא תקום ולא תטור לגמול לו כרעתו מ"מ לא אמרה למחול לו מחילת שמים וזה מוחל לו לגמרי:

דף יז:

מלמד שנתעטף הקב"ה. פי' שנראה כן למשה במראה הנבואה (ומפרש) [ומפרשי] דבנן דלישנא דויעבור דרשי' כש"ץ העובר לפני התיבה:

עשה להם סימניות כאכין ורקין שבתורה. כי בין פסוק לפסוק יש נונין הפוכין לדרוש סימניות אלו למיעוטין שלא כל שעה שצועקין נענין אלא קודם גזר דין ולא מצינו סימניות אלו בכל הכתובים שלנו והיינו משום דקיי"ל כר' יצחק דאמר גזר דין דיחיד מקרע:

דף יח.

תנאי היא. ר' אליעזר ור' יצחק. (מונין) [מנין] לגזר דין שיש עמו שבועה שאינו נקרע. פי' ואפי' דצבור דהא על צבור מייתינן לה הכא דכתיב כי אם תכבסי בנתר ואע"ג (דכתיב) [דמייתי] קרא דלכן נשבעתי לבית עלי דהוה יחידים כל שהיא משפחה אחת דין צבור יש לה ומאי דאמרינן לעיל גבי יורדי הים באניות דכיחידים דמי לפי שהם רבים מהרבה משפחות ואין כאן גזירה על משפחה א' וזה ברור:

ה"ג רבה ואביי מדבית עלי קאתו. ולא גרסינן רבא דהא רבא לאו כהן הוה כדאמרינן בהזרוע דא"ל רבא לשמעיה זכי לי מתנתא וליכא למימר דמצד אמו הוה מדבית עלי דא"כ לא ה"ל להיות בגזירת בית עלי אלא ודאי רבה גרסינן דהוא רבה בר נחמני שהיה דוד אביי והכי משמע בפ"ק דמ"ק דאמרינן אמר רבא בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא דהא רבה ורב חסדא תרויהו צדיקי גמורי מר מצלי ואתי מטרא וכו' רבה חיה מ' שנים ורב חסדא תשעין והיינו דאמרינן הכא רבה דעסק בתורה חיה מ' שנין. ומיהו ק"ל דהא אמר בפ' חלק א"ל אביי לרבה אמאי בכי מר הא תורה הא גמ"ח וי"ל דאפ"ה עסק בגמ"ח טפי מיניה:

כנגד עשר לגימות שנתן לעבדי דוד. פרש"י שהרי עשרה עבדים שלח לו דוד וכשעשה להם סעודה אחת הרי כאן עשרה לגימות: כנגד עשרה ימים. פי' שנתן לו עשרה ימים לשוב בתשובה:

ה"ג מאי בבני [מרון] **הכא תרגימו כבני אמרא ר"ל אמר כמעלות בית חורין שמואל אמר כחילות בית דוד**. פי' מלשון מרות ואדנות. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן וכולן נסקרין בסקירה אחת אמר רב נחמן בר יצחק אף וכו' יש נוסחאות משובשות שמקדימין דברי ר"י לדברי שמואל ודברי רב נחמן בר יצחק וטעות הוא:

מתני' על ששה חדשים השלוחין יוצאין. פי' להודיע לבני א"י שקדשו ב"ד את החדש כדי לעשות המועדות בזמנן כי הכתוב תלה קביעות המועדות בקדוש חדש ב"ד כדכתיב אשר תקראו אתם וב"ד מקדשין אותם ע"פ הראיה ולא שיהו סומכין על הראיה בלבד אלא ב"ד המקדשין את החדש היו חכמים גדולים כדאיתא התם ויודעין המולד ע"פ חכמה ואעפ"כ גזירת הכתוב היא שלא יקדשוהו אלא בראית ב"ד עצמן או עדים והם

אומרים מקודש מקודש כדכתיב החדש הזה לכם כזה ראה וקדש ומיהו כל היכא דלא אפשר מקדשי ליה ע"פ הראיה וכדמוכח בגמרא ובתחלה משיאין משואות והיו יודעין כל ישראל קדוש החדש בלילה אחת ועושין כל המועדות יום א' משקלקלו הכותים נמנעו מלהשיא משואות והתקינו שיהו שלוחין יוצאין וכל מקום שהשלוחין מגיעין קודם המועד היו עושין המועד יום אחד ובמקום שלא היו מגיעין היו עושין ב' ימים מספק. ונראה בתלמוד שאף לבבל היו שלוחין יוצאין כדאמר כי אתא עולא לבבל אמר להו עברוה לאלול אמר עולא ידעין חברין בבלאי מאי טיבותא עבדינן להו פי' כד מודעינן להו קדוש החדש שלא יעשו שני ימים ומעברינן נמי אמטולתייהו החדש לפעמים ואמרינן מאי טיבותא אמר עולא משום ירקיא שיהיו כמושין לשני ר' אחא בר חנינא אמר משום מתיא שלא יסריחו וכו' כדאיתא בגמרא וש"מ שיהו שלוחין יוצאין לבבל וקתני השתא על ניסן מפני הפסח שיהו מודיעין באיזה יום קבעו ניסן כדי שיעשו פסח בט"ו בו ועל אב מפני התענית. ובגמרא מפרש אמאי לא נפקי אתמוז וטבת והיכא דלא מטו שלוחי אב מסתברא שלא היו מתענין אלא יום א' שהרי גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה היא שיתענו שני ימים בזה אחר זה בלי הפסק בנתים כדבעינן למימר קמן והילכך ה"ל להתענות מן הספק יום עשירי דכיון דספיקא הוא ההוא עדיף טפי חדא דעקר חרבן בעשירי הוה כדאמר התם בתעניות אלא דאתחלתא דפורענותא עבדו עיקר וכיון שכן בעשירי ספק תשיעי עדיף להתענות טפי מתשיעי ספק ח' ועוד דהא זמנים שמתענין בעשירי כשחל תשיעי בשבת ומשום דאקדומי פורענותא לא מקדמינן כנ"ל:

גרסי' בירושלמי על עצרת למה אין יוצאין ופריק עצרת חתוכה היא אשכחת אמר פעמים ה' פעמים ו' פעמים ז' כלומר דלאו בקביעות (ניסן) [סיון] תליא אלא במשלם ימי העומר וכיון דידעי פסח ממילא ידעי דעצרת בני יום לעומר והשתא בזמן הזה אף על גב דעבדינן תרי יומי פסח משום מנהג אבותינו הוא וכדבעינן למימר וכדאיתא בפ"ק די"מ ולפיכך כיון דידעינן בקביעא דירחא סמכינן עלה למימני מיום שני בלבד ולא לבלבל המנינות לעשות שני מנינות א' מן השני וא' מן השלישי ואפ"ה עבדינן עצרת ב' ימים גזירה שאר כל המועדות:

ועל אלול מפני ר"ה. פי' דבתשרי גופיה לא מצי נפקי מפני ר"ה שהרי חגו בן יומו. ותימא אמאי נפקי על אלול דהא אכתי הו"ל לכולהו חוץ מבית הועד למעבד ב' ימים מפני ספיקו של אלול שמא היה מעובר וכ"ת דאהני להו דנפקי מספיקא דאב ולא יצטרכו לעשות ג' ימים א"כ היכא דלא מטו שלוחין לעבדי תלתא יומי וי"ל דמסתמא ליכא למיחש לספיקא דאב ואלול דהא תרי ירחא חסורא כי הדדי לא שכיחי אלא דאפ"ה

כל מאי דאפשר לתקוני מתקנינן ומשדרינן שלוחי שמה שאפשר לעמוד על הודאי אין לסמוך על הרוב וכי תימא אכתי כי היכא דעבדינן ר"ה תרי יומא מספיקא דעברוהו לאלול אמאי לא עבדינן נמי י"ה תרי יומי היכא דלא מטו שלוחים והלא י"ה חמור מאד שהוא בכרת ושמא אנו אוכלין ביום העשירי ואנו מתענין בט' שמצוה לאכול בו וי"ל דכיון דקיי"ל דמימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר והוא גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה הקילו בה וכ"ש בזמן הזה שאנו יודעין בקביעא דירחא ואין עושין שני ימים אלא מפני המנהג שאין להחמיר לצום ב' ימים ואנו מונין מיום ראשון שהוא ידוע לנו בודאי שנקבע בו החדש ויש עוד שאלה גדולה שהרי לכל מקום שהיו יכולין להגיע שלוחין יוצאין ואפי' לחו"ל כדכתיבנא לעיל ולמצרים היו יכולין להגיע בעשרה ימים דרך אשקלון כמ"ש הרמב"ם ובודאי לא היו מגיעין לכל א"י שהרי היא ת' פרסה על ת' פרסה ואפי' היתה ירושלם באמצע ממש היו לה מאתים פרסה לכל רוח שהוא מהלך כ' יום לאדם בינוני שהוא עשרה פרסאות ולכל היותר הוא ט"ו יום כמ"ש במס' תעניות ט"ו יום אחר החג כדי שיגיע האחרון שבישראל לנהר פרת וכיון דכן היו מקומות בארץ ישראל *[שצריכין] לעשות המועדות ב' ימים כמו בחו"ל וא"כ אמאי נהוג כ"ע למעבד באי" כל המועדות יום א' לבד מר"ה ובני חוץ לארץ עושין אותן כולם שני ימים. והתשובה כי בראשונה היו מקדשין החדשים ע"פ הראיה ולא היו יודעין בקביעא דירחא כדאמר במס' סוכה משום דלא ידעינן בקביעא דירחא ואפי' בפ"ק דביצה אמרינן והאידנא דידעינן בקביעא דירחא מ"ט עבדינן תרי יומי וכן הוא כי בתחלה כשהיה קדוש החדש בב"ד לא היו יודעין בקביעא דירחא אלא ב"ד בלבד והעומדין בקביעותו ומקום ששלוחיהן מגיעין כי אפי' החכמים שהיו יודעין המולד בודאי לא היו יודעין זה לפי שהמועדות תלויין בקדוש ב"ד סמוך אבל עכשיו בזמן הזה אנו יודעין בקביעא דירחא שהרי עמד הלל הזקן הנשיא אחרון שהיה בישראל בנו של ר' יהודא נשיאה בן בנו של רבינו הקדוש כשראה הסמיכות מתמעטות ושלא יהא לישראל ב"ד בקדוש החדש עמד ועבר כל השנים ע"פ חשבון וקדש כל החדשים וכל המועדות כי מפני הדחק רשאי לקבעם קודם זמנם כדאיתא בסנהדרין וגם שלא ע"פ ראיה וזכור אותו האיש לטוב שאלמלא הוא בטלו מועדות ור"ח מישראל שאין לנו מהם אלא כקדוש ב"ד סמוכין כדאמרן נמצא שכולנו יודעין עכשיו קביעא דירחא ממש. ועל זה שאלו בביצה פ"ק אמאי עבדינן תרי יומי והשיבו משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם דזמנין דגזרי שמדא ואתו לאקלקולי כלומר שמא יאבד החשבון שנתן הלל בידינו ואתינן לקלקולי לפיכך אע"פ שקבע לנו המועדות לא התיר לנו לעשות יום א' אלא שנהיי נוהגין

כבתחלה ונהיה בעיקר המעשה כאלו אין אנו יודעין כלום ומברכין בו ומקדשין בו כמו שהוא ספק בידינו וכן לענין דחיית שבת מפני הלולב כך הוא בידינו ואפשר שע"ז אמר שם לא ידעינן בקביעא דירחא כלומר אפי' בזמן הזה והכי מוכח לישנא כלומר שאנו כאלו אין אנו יודעין כלל בענין לולב לחוש לכדרבה כיון שהיום ספק וב"ד עוקרין עשה בשב ואל תעשה שהם ראו שכך יפה לנו וכך תקנתינו נמצא שאינו מנהג בלבד אלא חיוב כבתחלה ואינו כמנהג ערבה שאין מברכין עליה וכשתקנו לנו שנזהר במנהג אבותינו ואבותינו היו להם מנהגות משונים שהרי מקומות מקומות יש ויש שעושין ב' ימים ויש שעושין יום א' ויש לנו לילך אחר הרוב ובחו"ל רובא (הימים) לעולם שלא היו מגיעין שם שלוחים ולפיכך אנו עושין כאן ב' ימים אבל ברוב א"י היו עושין יום א' ועושין היום ג"כ יום א' חוץ מר"ה שהיו עושין שני ימים לעולם כמו שכתבנו. ולא עוד אלא דאפילו בבית הועד ממש פעמים היו עושין ב' ימים אם באו עדים מן המנחה ולמעלה והיה השני קדש גמור ועיקר ולפיכך עושין בכל המקומות ב' ימים בקדושה אחת שמא אירע כן בבית הועד וז"ש בב' ימים טובים של ר"ה שהם קדושה אחת וא"כ ראוי לומר בו זמן כמו בראשון שלענין הקדושה כיון שמפני המנהג הוא ראוי לנו לתפוס מנהג ירושלים בב' ימים שהוא עיקר הכל אבל לענין (המנהג) [המנין] כמו לענין י"ה אזלינן בתר עיקר קביעותא דירחא וכיון שא"א אלא לעשות יום א' מונין מן הראשון שאנו יודעין בודאי שבו נקבע החדש דלא סגי בלאו הכי והרי זה מבואר ונכון:

גמרא וליפקו נמי אתמוז וטבת. פי' דהא ימי תענית הם ג"כ לאחר החורבן דמתניתין נמי לאחר החורבן היא מדקתני על אב מפני התענית ומדקתני וכשהיה בהמ"ק קיים יוצאין על אייר:

דף יח:

ופרקינן דאמר רב חנא כו' רב פפא וכו'. ופירוקא מדרב פפא הוא ומימרא דרב פפא ה"פ שהצומות הללו עיקר גזירתן היה על חרבן הראשון כל א' לענינו כדמפרש בריתא לקמן וכשנבנה הבית שני אמר הנביא כה אמר ה' *[צבאות] צום הרביעי וכו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים כלומר שלא ינהגו בהם רק שיעשו אותם ימים טובים ומ"מ מדקרי להו נמי לאחד הבנין צום ולא כתיב אשר צמתם כדכתיב בקרא אחרינא (אשר) *[כי] צמתם וספוד (ברביעי) *[בחמישי] משמע שלא נתבטלו לגמרי ולא נעקרה לגמרי גזירה ראשונה ואע"פ שהיה ראוי שתעקר כיון שעל בית ראשון נגזרי והרי נבנה והטעם לפי שיודעין היו שסוף בית שני זה ליחרב שיהא גלות זה שאנו בו ובנין בית

שני לא חשיב להו כולי האי דלהוי נגדר הפרץ הראשון ולפיכך לא עקרו גזירתן לגמרי אלא אמרו כי בזמן שיהא שלום כלומר שישראל שרויין על אדמתם ובית המקדש קיים יהיו לששון ולשמחה ואם אין שלום שבהמ"ק חרב ויש שמד על ישראל דאיכא תרתי לגריעותא שיהו צום גמור מגזירת נביאים הראשונים ואם אין שלום וגם אין שמד יהיה הדבר תלוי ברצון ישראל רצו ב"ד מתענין לא רצו אין מתענין כלל והשתא דפרישנא מימרא דרב פפא צרכינן לפרושי מאי מפרקינן בעיקר קושיין מדרב פפא דהא אע"ג דאמר רב פפא רצו מתענין לא רצו אין מתענין מ"מ כבר היו רוצים להתענות באותו זמן ונוהגין היו להתענות תמוז וטבת מדפרכינן וליפקו נמי אתמוז וטבת וא"כ אכתי תיקשי לן אמאי לא נפקי בהו שלוחין ויש מתרצים דה"ק דכיון שהיו קלים בתחלתם שאלו לא רצו לא היו מתענים אף עכשיו שקבלום עליהם לא היו מקפידים לשלוח עליהן שלוחין וזה אינו נכון כלל שכבר שקבלו והיתה עליהם חובה מגזירת נביאים למה לא יהו מקפידין לעשותן בזמנן ואחרים פידשו דה"ק אע"פ שאנו מורגלין להתענות בהם אלו רצינו שלא להתענות בהם לא היינו מתענין כי לעולם הדבר תלוי וכיון שכן אין קפידא לשלוח בדבר שלוחין וגם זה אינו מחוור דודאי אחר שהורגלו בהם וקבלום עליהם אחר שלא היה שמד עליהם כבר נתקיים עליהם ושוב אין להם כח ורצון לבטלם שכבר רצו בדבר וקבלום ומ"מ אין עלינו אלא כמו שרצו הראשונים ר"ל שאין עלינו אלא איסור אכילה ושתיה אבל להפסיק מבע"י וליאסר ברחיצה ונעילת הסנדל לא קבלו עליהם וכשם שהיו רשאים לעקרם לגמרי היו רשאים לעקור מקצתן. והנכון דודאי בימי חכמי התלמוד כבר היו נוהגין בתמוז וטבת וכבר קבלו עליהם ורצו בהם כל ישראל כמו בזמננו זה ושוב א"א לעקרם אבל כשנשנית משנתינו לא רצה לשנות דנפקי שלוחי עליהו או משום דההיא שעתא כבר היו תלוים ברצון ויש שהיו מתענין ויש שלא היו מתענין וכיון דכן לא היו מטריחין לשלוח שלוחים ומיהו תלמודא פריך מעיקרא דליפקו אתמוז וטבת משום דהשתא כבר היו מורגלין ופשוטין ומקובלין בכל ישראל והי' סבור שכך היה לעולם ולהכי פרקינן דלאחר החורבן ברצון היו תלוין וכשנשנית משנתינו רופפין היו ביד ישראל וכדמוכח מעובדא דרבי שרחץ בי"ז בתמוז וכדאיתא במס' מגילה ואח"כ הוא שרצו רוב ישראל וקבלו עליהם וא"א לעקרם כנ"ל לפי שיטת כל המפרשים ז"ל שפי' רצו אין מתענין כלל ואפילו באכילה ושתיה ולדבריהם הא דאמר במס' מגילה דר' רחץ בי"ז בתמוז וטעמא משום הא דרב פפא לאו דוקא רחץ דה"ה אכל ושתה אלא דנקט רחיצה דמפרסמא טפי וכדאמרינן לקמן במעשה שגזרו תענית בחנוכה ויצא ר' אליעזר ורחץ ר' יהושע וספר ואמרו להם צאו והתענו על מה שהתעניתם ומ"מ אפשר

היה לומר כי מעולם לא נתבטל מישראל לאחר החרבן תענית בתמוז וטבת כי האיך תכפל ותקום פעמים צרה ויהיו אוכלים ושותין בהם אלא חומרי תענית הוא שנתבטלו מהם שלא יאסרו מהם אלא באכילה ושתיה ושלא יפסקו מבע"י ור' לא עשה בי"ז בתמוז אלא רחיצה אבל לא אכל ושתה ועל הדרך הזה היה רוצה לעקור ט"ב כלומר מחומרי תעניות לפי שאף הוא היה ברצון דקרא על כולהו צומות כתיב בשוה תדע שאלמלא כן האיך היה יכול לעקרו שהרי אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין אלא ודאי אף ט"ב תלוי ברצון מגזירת נביאים ולפיכך אמר שבקש (ב"ד) [רבי] לעקרו שלא לנהוג בו אלא בעינוי אכילה ושתיה כיחידים בעלמא לא בתורת תענית צבור וכדרך שבטל ג"כ מתמוז וטבת ומפני קולא זו שלא היו נוהגין בהם כחומר תענית אלא כתענית יחידים לא היו מקפידין לשלוח להן שלוחין שאינו אלא תענית יחידים ולהכי פרכינן הכא א"ה ט"ב נמי כלומר שאף הוא תלוי ברצון ומ"ש מאידך ופרקינן שאני ט"ב הואיל והוכפלו בו צרות לעולם החזיקו בו להיות צום כגזירת נביאים בכל חומרי תעניות וכדאמר בעלמא אין תענית צבור בבבל אלא ט"ב וכיון שנוהגין היו בו בגזירת נביאים ובתורת תענית צבור ראוי היה לשלוח עליו שלוחין ומעתה לכל השיטות האלו אף תמוז וטבת מקובל הוא עלינו ואין על יחיד וצבור לעקרם שכבר רצו כל ישראל וקבלום עליהם כתענית יחידים אלא דמ"מ אפשר דבעו קבלה מבע"י כתענית יחידים משא"כ בט"ב:

והא דאמרינן שאני ט"ב וכו'. לאו משום דארעו בו צרות רבות דהא בתמוז נמי ארעו בו צרות רבות כדתנן ה' דברים ארעו לאבותינו בי"ז תמוז אלא לומר שחזרו בו ב' פעמים צרות כדאמר מר נחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר (והובקעה) [ונחרשה] העיר אבל בי"ז בתמוז לא הוכפלו שהרי לפום גמרא דילן בט' בתמוז הובקעה העיר בראשונה ובי"ז בתמוז הובקעה בשניה ואפילו לדברי הירושלמי שסובר כי בשתיהן הובקעה העיר בי"ז בתמוז באידך הוכפלו צרות טפי שנחרב הבית ונלכדה ביתר ונחרשה העיר בראשונה ובשניה והיינו דלא אמרינן שאני ט"ב שרבו בו צרות אלא שהוכפלו בו צרות. ונ"ל (ד"ת) [דט"ב] שהוכפלו ב' כפילות דנגזר על אבותינו במדבר שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה הרי כפל א' וחרב (השניה) [בשניה] ונלכדה ביתר (הכי) [הרי כפל] בשניה ובכל אחד היה בו גזירת מיתה משא"כ כן [בי"ז בתמוז] וכל הד' דברים אלו מפורשים בתוס' סוטה והכא נקט חדא מיניהו והכי איתא התם רשב"י אומר ד' דברים היה ר"ע דורש ואין אני דורש כמותו ונראין דברי מדבריו הוא היה אומר ותרא שרה את בן הגר מצחק שהי' עובד ע"ז ואני אומר לא היה צריך אלא לענין שדות וכרמים

שכשבאו לחלוק היה ישמעאל אומר אני נוטל שני חלקים כי אני הבכור וכן שרה אומרת לאברהם כי לא יירש בן האמה (הזה) *[הזאת] ודברי נראין מדבריו כיוצא בו אתה אומר הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם שוה להם דברי ר"ע ואני אומר אפי' אתה מכנס להם כל צאן ובקר שבעולם סופן לדון אחריך השיבתו רוח הקודש עתה תראה היקרך דברי ודברי נראין מדבריו כיוצא בו יושבי החרבות האלה וכו' א' היה אברהם שלא עבד אלא אלוה א' ירש את הארץ אנו שעובדין אלוהות הרבה אינו דין שנירש את הארץ ואני אומר ומה אברהם שלא נצטוה אלא מצוה א' ירש את הארץ אנו שנצטוינו מצות הרבה עאכ"ו מה נביא אומר להם כה אמר ה' על הדם תאכלו ועיניכם תשאו וכו' והארץ תירשו עמדתם על חרבכם וכו' והארץ תירשו ורואה אני את דברי כיוצא בו (כי) כה אמר ה' *[צבאות] צום הד' וכו' גר"י צום הד' זה י"ז בתמוז שבו הובקעה העיר וכך היא בתוספת' סוטה ותימא דהא קרא דמייתי' כתיב ביה ותבקע העיר בט' לחודש ובירושלמי כתיב כן (והא תשעה) בתשעה לחודש [הובקעה העיר ואת אמר הכין] (לחודש כתיב) ופריק קלקול חשבונות היו שם כלומר כי מפני הצרות והמלחמות טעו בחשבון והיו סבורין שהיתה הבקעה בט' בו אבל לעולם בי"ז היתה אף בראשונה כמו בשניה ומיהו בגמרא דילן בפ' בתרא דתענית אמרי' בהדיא דבראשונה הבקעה בט' בו ובשניה בי"ז בו ולפי זה ה"ג הכי צום הרביעי זה ט' בתמוז שבו הבקעה העיר וכך מצינו הגרסא בנוסחי דוקני וא"ת והלא עיקר גזרת התענית על חרבן ראשון הוא ובט' בתמוז קבעוהו שבו הבקעה העיר וא"כ למה אנו מתענין היום בי"ז בתמוז שהיתה בקיעה שניה וכ"ת כי בבית שני נעקרו אותם הצומות שגזרו על בית ראשון הא ליתא כדמוכח לעיל תדע דהא עשרה בטבת וצום גדלי' מחרבן ראשון הם ואנו מתענין אותן וכיון שכן למה נעקר ט' בתמוז ואם מפני שנבקעה בשניה בי"ז נתענה בשניהן ומה שקשה יותר הוא מ"ש בפ"ק דמגילה על רבי שרחץ בתמוז והיינו מטעמא דרב פפא דלעיל דאמר רצו מתענין ולפי שלא היה שמד בימי רבי וזה תימא גדול בעיני שהרי י"ז בתמוז אינו תלוי ברצון שהרי לא תלו ברצון אלא ט' בתמוז שהי' מגזירה ראשונה של נביאים אבל י"ז בתמוז גזרה חדשה היא על חרבן בית שני שאל"כ למה מתענין אותו כלל ויש לנו לומר שלפי שהיו יודעים הנביאים חרבן בית ב' הניחו הצומות הראשונות כמ"ש לעיל ולפיכך כשהניחו תענית תמוז שיהיה צום בזמן השמד ושיהא ברצון בזמן שאין שמד לא על ט' בתמוז הניחוהו שהרי יודעין היו הבקיעה השניה שיהא עתידה להיות אלא עקרוהו ממקומו וקבעוהו בי"ז כי קשה היה הדבר שיתענו על הבקיעה הישנה ולא יתענו על החדשה שהיתה חמורה וקשה יותר וגם הי' קשה לגזור ב' תענית בחודש א' אלא כיון דשם בקיעה

א' היא וגם שתיהן בחדש א' קבעו התענית על שתיהן ביי"ז בו כבקיעה שניה שהיא אבל חדש ובהא לא שייך להשיב מהא דאמרינן שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין ואם פשט איסורו בכל ישראל אפילו אם יבא אליהו ויאמר אין שומעין לו ויום ט' בתמוז פשט בכל ישראל דהא ליתא דאלו מגזירת נביאים הראשונים לא היה אלא בגלות ראשון בלבד ודין הוא שיתבטלו בבנין בית שני אלא שעמדו נביאים האחרונים וקבעום בבית שני על דרך שאמרנו וכדרב פפא ובזה לא יקשה לנו מה שהקשו בתוס' על מ"ש במגילה דרבי בעא למעקר ט' באב ואע"פ שהי' מגזרת נביאים ופשט בכל ישראל וטעמא דמלתא כדאמרן שאף הוא נביאים האחרונים תלאוהו ברצון כדכתיבנא לעיל ואפשר עוד לומר שאף נביאים הראשונים שגזרו התענית יודעין היו בחרבן שני ולא קבעוהו בט' בו דוקא אלא בחדש זה שלא מצינו שנקרא אלא צום הד' אבל אין צריך לכך ומ"מ דבר ברור הוא שהתענית הזה אחר החרבן ביום י"ז בתמוז היה כמו שאנו נוהגין היום וכדמוכח מעובדא דרבי במס' מגילה וממתני' ובריתא דמס' תענית דתנן ה' דברים ארעו לאבותינו בי"ז בתמוז דודאי לפי שהוא יום תענית הביאוהו שם במס' תענית דבתר דשלים תנא עניני תענית שהציבור גוזרין איירי בתענית הקבועין על ישראל מתקנת נביאים ומה שלא הזכיר התנא צום הזי וצום העשירי לפי שלא ארעו בהם אלא צרות המופרשות בכתוב והזכיר צום הד' וצום החמישי מפני דברים שארעו בהם שאינן מפורשין בכתוב:

ונראין דברי מדבריו וכו'. כלומר כי צום הרביעי שהוא ראשון בכתוב על בקיעת העיר שהיתה ראשונה וצום העשירי שהוא אחרון על שמועה הבאה לירמיהו שהיה באחרונה והוא אומר על ראשון שבכתוב אחרון ועל אחרון ראשון כי הוא מפרש צום העשירי הכתוב אחרון בסמיכת מלך בבל שהיה תחילה לכל ולא עוד אלא שאני מונה לסדר פורעניות והוא מונה לסדר חדשים פי' שאפילו הייתי מבלבל סדר החדשים היה ראוי לדון כמותי ולתפוס סדר פורעניות כ"ש וכ"ש שאני מונה יפה לסדר חדשים כמותו ומוסיף עליו אף לסדר פורעניות:

אתמר רב ורי' חנינא אמרי בטלה מגילת תענית ר"י וריב"ל אמרי לא בטלה. ואותבינן להא דר' חנינא מעובדא דלוד ומדאמרי להו צאו והתענו על מה שהתעניתם אלמא לא בטלה מגלת תענית וכאן תשובה גמורה על הראב"ד ז"ל שכתב במס' תענית דאפילו למ"ד בטלה מגילת תענית היינו לענין יחידים אבל לגזור בו תענית צבור לכתחלה לא בטלה וא"כ מאי קמקשינן הכא דהא תענית צבור הוה וכ"ע מודה שלענין תענית צבור לא בטלה אלא ודאי ליתא לסברא דיליה ומיהו הרב ז"ל היה מביא ראיה לדבריו ממ"ש

דרב נחמן גזר תעניתא בתריסר ואמרו ליה יום טוריינס הוא ומאי קאמרו ליה דדילמא רב נחמן כהילכתא סבירא לן דבטלה מגלת תענית ועוד למה ליה למימר להו יום טוריינס בטולי בטליה אלא ודאי שלדי"ה לענין ת"צ לא בטלה ולפי מה שנראה בכאן יש לנו לדחות הראיה ההיא דהנהו דאמרו ליה והא יום טוריינס הוא היו סבורים כמ"ד לא בטלה מגלת תענית ובדין הוא דאיהו מצי מהדר להו דבטלה מגלת תענית וכדאיפסקא הילכתא אלא שרצה להשיב להם אף לפי דעתם דיום טוריינס בטולי בטלוה. א"נ דכולהו הוה סברי דבטלה מגלת תענית אלא משום דהוה הילכתא רופפת נתלו בה אשלי היה קשה בעיניהם לעשות מעשה כנגד האומרים דלא בטלה ולהכי אצטריך לומר שאפילו לדברי האומר לא בטלה אפשר לגזור בו תענית ומ"מ לדברי האומר בטלה ודאי בטלה לגמרי:

א"ר יוסף שאני נר חנוכה דאיכא מצוה. הקשה תוס' למאי דסבר רב כהנא דליכא הפרשא בין חנוכה לשאר ימים אדמותיב ממתניתא לותיב ממתניתין דקתני על כסליו מפני חנוכה והא מתניתין לאחר החרבן היא והיו נוהגין לעשות י"ט בחנוכה אלמא לא בטלי ותירצו דרב כהנא הוה סבר דאי ממתניתין ליכא קושיא דדילמא אע"ג דבטלה לענין הספד ותענית מ"מ מצות חנוכה להדלקת נרות לא בטלה ומפני המצוה היו שולחין שולחין ואע"ג דאביי ורב יוסף ס"ל דאי בטלה לגמרי בטלה אף למצוה ואם לא בטלה למצוה אף להספד לא בטלה כלל ההיא סברא דאביי ורב יוסף דפריקו הכי אבל רב כהנא היה חושש דדילמא בטל י"ט בהספד ותענית ולא בטלה מצוה זו נראה שיטת התוס' אלא שלשונם קצר. ויש שהקשו על תירוצם הא דאביי ורב יוסף דבסמוך ותירצו בעיקר קושיין דבדין הוא דמצי למפרך ממתניתין אלא דמשום דבריתא מיפרשא בהדיא טפי דקתני צאו והתענו על מה שהתעניתם מ"ה שביק מתני' ופריך מינה ואין צורך כי תירוץ תוס' נכון הוא:

א"ר יוסף שאני וכו'. דקס"ד דמשום מצוה דידה לא בטלה וא"ל אביי ותבטל מצוה דהא עיקר התקנה י"ט היה אלא ה"ק שאני חנוכה דמיפרסם ניסא משום דאיכא מצוה כלומר שע"י המצוה נתפרסם הנס בי"ט זה וא"א לבטלו ואפשר לומר דאביי מפרש הוא דברי רב יוסף אלא דלישנא דא"ל אביי ולא אמר מתקיף לה אביי משמע דמפלג פליג:

וכששמעו חכמים כו'. מכאן יש לזהר שלא לכתוב שם בשטרי שבועות וחובות וכיוצא ואע"ג שאין נוהגין לכתבו אלא בכנוי ושלא בכתב אשורי קרוב הדבר שאף שטרותיהם לא היו בכתב אשורי שלא היו נוהגין לכתבו אלא בכתבי הקודש ואעפ"כ היה קשה בעיניהם מפני כבוד ה' וכיון שכן ראוי לחוש לדבר כל מה שאפשר וכל שטר או של

שאלת שלום שיש בו שם אסור להטילו לאשפה אבל אם אין בו שם אין בו קפידא כדמוכח הכא ואם יש בו שלום יש מקפידין מפני שהוא שמו של הקב"ה ולכן נוהגין הרבה שלא לכתוב שלום שמא היום או מחר יהא מוטל באשפה ורבותי אינם מקפידין והמחמיר תע"ב:

הב"ע בזמן שבהמ"ק קיים. פי' (דבטלה) [דלא בטלה] מגלת תענות לד"ה. ופרכינן

דף יט.

דא"כ תיפוק ליה דהוי"ל יום שנהרג בו גדליה. שעושין אותו י"ט בזמן שיש שלום דבשלמא אי אמרת לאחר החרבן מוקמינן לה קודם שרצו להתענות בד' הצומות ולפיכך רשאין לקבוע בו י"ט ופריק רב לא נצרכה אלא לאסור את שלפניו ופרכינן שלפניו תיפוק ליה משום דהוי"ל יום שלאחר ר"ח ונראה דה"ה דהו"מ פריך תיפוק ליה דהוי"ל שני של ר"ה בגבולין אלא דא"כ מצי פריק שלא נצרכה אלא לירושלם ולבית הועד שעושין יום א' ומ"מ קשה לי אמאי לא פרכינן תיפוק ליה דהוי"ל יום שלאחר ר"ח ואפילו בירושלם וי"ל דהאי מקשה מידע ידע דימים טובים דאורייתא לא בעי חיזוק וקס"ד דר"ח לאו דאורייתא ולהכי פריך מינה והא דמתרצינן ר"ח דאורייתא ודאותבינן לא בעי חיזוק אין עיקר התירוץ אלא מאי דקאמר ר"ח דאורייתא הוא וה"ק וכבר ידעת דאורייתא לא בעי חיזוק וכדתניא וכו' ופרכינן ותיפוק ליה דהוי"ל יום שלפני גדליה ופריק רב אשי אליבא דרב גדליה בן אחיקם דברי קבלה הוא מדכתיב יהי' לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים ודברי קבלה כדברי תורה דמי לענין זה שאינם צריכין חיזוק. והא דאמרינן שבתות וי"ט לפניהן ולאחריהן מותרין אתיא כמ"ד בשלהי בכל מערבין דע"ש מתענה ומשלים והלכה כמותו כדאיתא התם א"נ אפילו למ"ד כדי שלא יכנס לשבת מעונה ה"ק לפניהן מותרין והוא שלא ישלים שיאכל מעט קודם בין השמשות וי"ט הכתובים במגלת תענית לפניהן אסורין אפי' בלא השלמה:

מתיב רב טובי וכו' והא יהודא בן שמוע תלמידו של ר"מ ור"מ בתר חרבן הוה. פי' שהרי ר"מ תלמיד ר"ע היה ור"ע תלמיד ר"א הגדול ור"א תלמידו של ר' יוחנן בן זכאי שחרב הבית בימיו ולהכי לא אצטרכינן לאתוייא ראיה הכא אלא על יהודא בן שמוע שהיה תלמידו של ר"מ ומייתינן לה מדתנן כלי זכוכית שניקבו והטילו לתוכן אבר אמר רשב"ג יהודא בן שמוע מטמא משום ר"מ וחכמים מטהרין ופרש"י בחד לישנא דפלוגתייהו בדינא דאורייתא ולענין לקבל טומאה לכתחילה אחר הטלת אבר דר"מ סבר דמיטמא מדאורי' כדין כלי מתכות לפי שהכל הולך אחר המעמיד ורבנן מטהרין מדאורייתא

שאין הולכין אחר המעמיד אלא מדרבנן טמויי מטמאו מדין כלי זכוכית שגזרו עליהם חכמים טומאה כדאיתא פ"ק דשבת והקשה עליו [בתוס'] דלישנא דמטהרין לגמרי משמע והסכימו כמו שפי' בלשון הראשון האחר דהכא לענין טומאה ישנה שנטמאו קודם שניקבו קמיפלגי וקמפלגי אם חוזרין לטומאתן כשהטיל לתוכן אבר או לא דר"מ עביד להו ככלי מתכות שחוזרין לטומאתן ישנה כשריצפן דהכל הולך אחר המעמיד ורבנן סברי דההוא מדרבנן הוא וכי גזרו הכי בכלי מתכות שעיקר טומאתן מדאוריתא ומטעמא דמפרש בפ"ק דשבת אבל בכלי זכוכית שכל טומאתן דרבנן לא גזרו בו טומאה ישנה ואי משום אבר שהטיל בהם [אין] הכל הולך אחר המעמיד ור"י ז"ל הקשה דכיון שלא היה שם האבר בטומאתו הראשונה האיך נאמר שיחזור לאותה טומאה משום אבר דהשתא ועוד דבתוספתא מתנו לה להאי פלוגתא גבי כוס של אבן שניקב והטיל לתוכו אבר דהתם לא שייך לומר טומאה ישנה דכלי אבן אינם מקבלין טומאה אפי' מדרבנן ולפיכך הנכון כפי' הראשון:

דף יט:

והלכתא בטלה מגלת תענית והלכתא לא בטלה קשיא הלכתא אהלכתא ופרקי כאן בחנוכה ופורים כאן בשאר ימים. וקשיא להו לרבנן דהא כיון דחנוכה ופורים לא בטלה אסורין לפניהם בהספד ותענית דהא פלוגתא דשמואל ור"י הוא בימים הכתובים במגלת תענית דשמואל סבר לפניהם ואחריהם מותרים ור"י סבר שהן אסורין לפניהן כדאיתא במס' תענית בהדיא וקי"ל דשמואל ור"י הלכה כר"י וא"כ האיך נהגו כל העולם להתענות יום שלפני פורים והרבה תירוצים נאמרו והנכון דודאי לר"י ולרב אסור היה להתענות ביום י"ג מפני שהוא יום שלפני פורים ומה שאנו נוהגין להתענות בו אינו אלא לדברי שמואל דסבר לפניהן מותרין (וכיון) [אף] דשמואל ור"י הלכה כר"י הכא הלכה כשמואל דכיון דק"ל במגלת תענית כדברי האומר בטלה הרי דעת החכמים להקל בה ומדבריהם נלמוד להקל ג"כ בחנוכה ופורים ולפסוק כדברי שמואל להקל דאמר לפניהם ולאחריהם מותרין וכ"כ הרב אלברצילוני והוא הנכון בעיני:

(**טעמא**) [**לא מצינו**] **דלא אצטריך הא אצטריך מעברינן ליה.** פרש"י ז"ל הא אצטריך משום מתיא ומשום ירקיא מעברינן ליה והקשה עליו בתוס' דא"כ מאי קאמר מוטב שתתקלקל ר"ה ולא יתקלקלו כל המועדות דבשלמא למ"ד משום ירקיא איכא קלקול כולהו מועדות אלא למ"ד משום מתיא ליכא קלקול אלא בי"ה בלבד כדאיתא לקמן ותו דאי משום הא ליכא קלקול כלל דהא מידע ידעי דכל היכא דמקלע ר"ה (באלול) [באד"ו]

מעברינן ליה לאלול וקביעות אלול הא ידעי ליה ועוד קשה לפי' האיך אפשר דמימות עזרא ועד עכשיו לא אתרמי י"ט סמוך שבת או י"ט דאיכא משום ירקיא ומשום מתיא ובתוס' פירשו הא אצטריך משום דלא באו עדים ביום שלשים ובאו ביום שלשים ואחד דמשום דמצוה לקדש ע"פ הראיה:

ואלו נתעברה השנה יוצאין על אדר ב' מפני הפורים לא קתני. פי' כי היכא דקתני שפעמים שיוצאין על פסח שני:

מתניתין דלא כר' וכו' לימא בהא קמפלגי דמ"ס כי מצות הנוהגות בשני נוהגות בראשון. פי' שיוצאין בהם כשעשאום בראשון והיינו תנא דמתניתין הילכך אין צריכין לעשות פורים שני כדי שישלחו להם שלוחין ומר דהיינו ר' סבר אין נוהגין בראשון וצריך לחזור לעשותם באדר שני ולפיכך צריכין לחזור ולשלוח שלוחין. וקשה לרבנן ז"ל ואפי' לתנא דידן והא בעי לשדורי שלוחי כדי שידעו שהשנה היא מעוברת ויעשו פסח בזמנו ומתרצי' דכיון דכל שתא נפקי שלוחין בניסן והשתא לא נפקי מידע ידעי דשתא מעוברת היא ומיפרסמי מילתא אף במקום שלא היו שלוחין מגיעין ואין זה מחוור והנכון בעיני דמשום עבור שנה ודאי לאלתר שלחו שלוחין כשעברוהו לאחר פורים ותנא לא שייך למתני האי בהאי מכילתא אפ"ה קשיא לתלמודא דבעינן לשדורי תניינות על אדר שני מפני הפורים שידעו באיזה יום נקבע אדר שני:

שלחו ליה כו' אא"ב זמנין מלא וזמנין חסר. כלומר שאם לא באו העדים שראוהו בזמנו יהא מלא מ"ה מחללין כשחל יום שלשים בשבת וראוהו בזמנו:

דף כ.

אלא אי אמרת לעולם חסר אמאי מחללין. שהרי אין אנו צריכין לעדותן ומפרקין משום דמצוה לקדש ע"פ ראיה:

איכא דאמרי וכו' אא"ב לעולם חסר מ"ה מחללין. כשראוהו ביום שלשים שחל להיות בשבת כדי לקדשו ע"פ הראיה:

אא"א. דזמנין עבדינן ליה מלא אמאי מחללין ליתבו בדוכתיה בשבתא ונעבדינה מלא ונקבעיניה יום א' בשבת שהוא שלשים ואחד. ומהדרינן אי איקלע יום שלשים (ואחד) בשבת ה"נ דשהו עד למחר הב"ע כשחל יום שלשים ואחד בשבת דתו לא אפשר לשהויי ובעינן דליתו היום כדי לקדשו ע"פ הראיה דקסבר אפי' שלא בזמנו מקדשין אותו ע"פ הראיה:

ומדכולהו לאו משום וכו'. פי' כדקא מתרצינן לעיל וכיון דכן הדרן קושיין לדוכתיה:

אא"ב זמנין מלא וכו'. ואסיקנא בתיובתא ובודאי בלאו מתניתין ה"מ לאקשויי א"ה דמשום מצוה לקדש ע"פ הראיה אפילו כולהו חדשים נמי ליחללו אלא דעדיפא למפרך ממתניתין דמוכחא הכי בהדיא והקשה בתוס' ואמאי לא אותביניה מרישא דמתניתין דקתני ועל ניסן מפני הפסח ואם איתא דאדר לעולם חסר כיון דנפקי על אדר למה להו דנפקי על ניסן ותירצו דכיון דסלקא בתיובתא לא דייקינן ביה כולי האי כלומר דתלמודא לא קפיד בהא אי מותיב מרישא אי מסיפא כיון דמ"מ מתני' תיובתא ודכותה אשכחן בע"ז בשמעתא דהמטהר יינו של נכרי וכן בתענית פ' סדר תענית ואחריני טובא דמצי פריך מרישא ופריך מסיפא. והרב בעל המאור תירץ יותר יפה דעדיפא ליה למפרך (מרישא דמתני' מחללין) [מהא דמחללין] את השבת לבא לפני הב"ד דאיכא תרתי חדא דאיכא חלול שבת ועוד דב"ד הראויין לקדש את החדש מסתמא מידע ידעי הא דשלחו למר עוקבא דאדר הסמוך לניסן לעולם חסר ונמצאת הליכת העדים שלא [לצורך] דאלו מרישא שהשלוחים יוצאים להודיע לגולה ליכא פרכא כולי האי דכיון דאפשר לתקוני שלא בחלול מתקנינן דשליחות עדים לגולה לכ"ע מסורה וכ"ע לא ידעי להא דשלחו למר עוקבא ואע"ג דלעיל אמרינן דכיון דנפקי על אלול לא צריכי למיפק על תשרי אם איתא דאלול לעולם חסר לא דמי חדא דדילמא ההיא ידיעה טפי לכ"ע ועוד דכיון דיציאתן באלול אין בה צורך לאלול כלל נימא רמו אדעתייהו דמשום תשרי הוא דנפקי לפי שאלול לעולם חסר אבל הכא שיציאת שלוחין באדר לצורך אדר הוא מפני הפורים לא רמו אנפשייהו למידע מיניה קביעות ניסן ביום שלשים הילכך יוצאין שלוחין אף על ניסן וזה טעם מתוק ונכון והא דאסיקנא למר עוקבא בתיובתא ה"מ לדידהו דמקדשי ע"פ הראיה אבל אנן דעבדינן על פי קביעא דירחא עבדינן ליה לאדר הסמוך לניסן לעולם חסר:

כמה טיבותא כו'. פי' שאנו מעברין לאלול לפעמים מחמתם ואמרינן מאי טיבותא עולא אמר משום ירקיא שלא יכמשו בי"ט הסמוך לשבת:

משום מתיא. שלא יסריחו כשחל י"ט סמוך לשבת ואמרינן מאי בינייהו בעיקר דינא ואסיקנא דאיכא בינייהו י"ט הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה אבל ר"ת ז"ל כתב דלא גרסי' מלפניה דא"כ האיך אמרינן דליכא משום מתיא הא ודאי איכא דכל שחל ר"ה בע"ש חל י"ה באי' בשבת ואיכא משום מתיא ויש דוחקין דגרסי' ליה והכא לא בי"ט של ר"ה עסקינן אלא בי"ט דעצרת דההיא שעתא הביל נמי עלמא ואיכא משום ירקיא וכי חזינן דהוה סמוך לשבת מלפניה או מלאחריה מעברינן לאדר כדי להרחיק עצרת מן השבת וזה דעת בעל המאור ז"ל אבל אינו נראה לרבני צרפת משום דבעצרת לא הביל עלמא כולי האי ולא אמרו דאיכא הבלא אלא בתשרי דהוא שלהי קייטא וקשה מקייטא

ולדידי קשיא לי היכא גרסי׳ מלפניה דהא מלפניה לא משמע דאיכא משום ירקיא דהא אפשר לבשולינהו מע״ש לצורך שבת בע״ת תדע דהא לעיל אמרינן דהיכא שחל י״ה בא׳ בשבת למ״ד משום ירקיא לא מעברינן דלאורתא דמוצאי י״ה טרח ומייתי ואם איתא נהי דליכא משום ירקיא די״ה הא איתא משום ירקיא דמועדות דכל שחל י״ה בא׳ בשבת הרי חל י״ט של ר״ה בע״ש וכן יום א׳ דסוכות וכן שמיני עצרת ואמאי לא מעברינן משום ירקיא אלא ודאי לא מעברינן אלא כשחל י״ט לאחר השבת שהירקות מתכמשין בשבת שא״א לבשלם למחר (אלא) [אבל] כשחל בע״ש הרי מבשלין אותן בו ביום לצורך מחר דהכא משום ירקיא הצריכין להתבשל קאמר שנכמשין ואין בשולם יפה אבל הירקות הנאכלין חיים אין קפידא בכמישתן גם אין צורך להם כל כך והיינו דאמרינן לקמן אפשר בחמימי והא אפשר ודאי אין חמימי יפה אלא לירקות המתבשלין ולא לירקות הנאכלין כמו שהן חיים ואע״פ שרש״י ז״ל מפרש אותה בירקות הנאכלין חיים אינו נראה נכון מן הטעם שכתבתי ואע״פ שקצת הגאונים ז״ל פי׳ כן אפשר בחמימי אפשר לבשלם בקדירה מכלל דמ״ד משום ירקיא לאוכלן חיים בעי להו אבל אינו נכון בעיני מן הטעם שכתבתי. ויש גורסין כגרסת הספר ומפרשים דת״ק איכא ביניהו י״ט הסמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה ומ״ד משום ירקיא סבר דמשום מתיא ליכא לעבורי לעולם דהא כל היכא דמטו שלוחים עד י״ה וידעי בקביעא דירחא מיקרבי טובא (לישראל) [לארץ ישראל] ולא הביל להו עלמא אבל משום ירקיא איכא לעבורי דהא כל היכא דמטו שלוחים עד סוכות ודאי הביל להו עלמא והא תלמוד כל היכא שחל י״ט של ר״ה סמוך לשבת בין מלפניה ובין מלאחריה איכא משום ירקיא אף בי״ט ראשון של סוכות וביום שמיני עצרת ואמטולתיהו הוא דמעברינן (בהם תרי) ומ״ד משום מתיא סבר דאפי׳ היכא דמטי שלוחים עד י״ה הביל להו עלמא ואיכא לעבורי אמטולתיהו אבל משום ירקיא ליכא לעבורי דאפשר בחמימי כדמפרש ואזיל הילכך כשחל י״ט של ר״ה מלפניה מעברין משום מתיא אבל היכא דמקלע לאחריה דליכא משום מתיא לא מעברינן משום ירקיא אשתכח דהיכא דמקלע י״ט סמוך לשבת מלפניה מעברינן ובטעמא בלחוד פליגי דלמר מעברינן משום ירקיא ולמר משום מתיא אבל כד מקלע מלאחריה פליגי בעיקר דינא דלמ״ד משום ירקיא מעברינן ולמ״ד משום מתיא לא מעברינן וכ״ת א״כ דמ״ד משום ירקיא לא מעברינן משום מתיא אמאי לא אמרינן דאיכא ביניהו יום הכפורים שחל להיות סמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה י״ל דאה״נ אלא שאלו כן לא היה מתברר טעם יפה מחלוקתם בירקיא דמ״ד משום מתיא לא חייש לירקיא דה״ל לאפוקי מדיוקא דכיון די״ה לאחריה י״ט לפניה ואיכא משום ירקיא וכ״כ בעל המאור ז״ל בשם

בעלי התוס' ואין טעם זה נכון בעיני דהא תלמוד משמע דאנן מפשט פשיטא לן דכ"ע אית להו משום מתיא וכדפרכינן ומ"ד משום ירקיא נעברינה משום מתיא ואם איתא דבעינן למימר לא חייש למתיא האי טעמא ה"ל לפרושי בהדיא ולמימר דקסבר לא הביל להו עלמא ועוד אם איתא בהאי טעמא מסתיין לומר דאיכא ביניהו י"ה שחל להיות (בשבת) [בע"ש] מר חייש משום מתיא לחוד (ולא חייש משום ירקיא כלל) ומר לא חייש משום מתיא אבל משום ירקיא חייש כל היכא דאיכא למיחש ולמה לן ומנא לן לאוקמא פלוגתי אחריתי ביניהו דמ"ד משום מתיא לא חייש לירקיא כלל אלא שבזו י"ל דתלמודא משמע ליה דמר אמר משום ירקיא דוקא ולא משום מתיא ומר סבר משום מתיא דוקא ולא משום ירקיא ואעפ"כ אינו מחוור דהכי ה"ל למימר איכא ביניהו י"ט הסמוך לשבת מלאחריה א"נ י"ה הסמוך לשבת מלפניה למ"ד משום ירקיא מעברינן בי"ט הסמוך לשבת לאחריה ולא בי"ה הסמוך לשבת מלפניה ולבר פלוגתיה הוה איפכא דהכי שיטתא דתלמודא בעלמא:

אמר אביי לא קשיא הא בניסן ותשרי הא וכו'. פרש"י ניסן ותשרי אין מאיימין לקדשו אלא מקדשין ע"פ הראיה וכדכתיב גבי ניסן כזה ראה וקדש כדי שיבאו כל המועדות כתקנן אבל בשאר חדשים מאיימין כדי לעברו או לקדשו וכ"ת בשאר חדשים מה צורך יש לנו לחסר או לעבר י"ל כגון אותה ששנינו במס' ערכין אין פוחתין מד' חדשים מעוברין בשנה ולא יותר על ח' ופעמים שיש לנו לחסר לפי שכבר עברו ח' חדשים מעוברין ופעמים שיש לנו לעבר כדי להשלים לד' וי"מ בהיפך דבניסן ותשרי מאיימין על החדש שלא נראה בזמנו כדי לקדשו לתקן כל המועדות משום ירקיא או משום מתיא אבל בשאר ירחא אין מאיימין לקדשו ואע"ג דהחדש הזה דרשינן מיניה כזה ראה וקדש גבי ניסן כתיב לאו אהחדש הזה קאי אלא אלחדשי השנה קאי ודכ"ע מאיימין על החדש שנראה בזמנו לעברו בניסן ותשרי ואף לפירושא קמא דאי לא תקשי דעולא והא דפריק אביי אההיא דר' יהודא נשיאה קאי שאמר מש"ר יוחנן דמאיימין אפי' על החדש שלא נראה בזמנו כדי לקדשו וק"ל מאי האי דפרכינן ממאי דשלח ר' יהודא משמא דר"י לאידך דריב"ל והלא בכמה מקומות נחלקו ר"י וריב"ל וי"ל דלישנא דקאמר כל שנותיו דר"י היה מלמדנו משמע מלמדנו בלא שום מחלוקת ולפי זה אידך פירוקא דאמר רבה בסמוך הא דתני רבה בר שמואל אחרים היא לאו אפירוקא דאביי קאי דההיא ודאי הא מצרכינן ליה לתרוצי בין מימרא דריב"ל ומימרא דר' יהודא נשיאה משמא דר' יוחנן אלא אפירוקא דרבה דלעיל קא מהדר דמתרץ לעיל מתניתא דרבה בר שמואל ומחסר ומוסיף בלישנא דמתניתא ורבא השתא לא ניחא ליה לשבושי לישנא דמתניתא ומוקי

לה כאחרים כך שמעתי ואינו מחוור והנכון בעיני בעיקר קושיא דלעיל מדרי יהודא נשיאה משמא דרי יוחנן לאו אדריב"ל היא אלא אעיקר מתניתא דרבה בר שמואל דתירצה רבה בשיטתא דריב"ל ולהכי אקשינן דא"כ פליגא ההיא מתניתא עליה דרי"י ואתא אביי ופריק הא בניסן ותשרי הא בשאר ירחא ורבא פריק דאה"נ דההיא מתניתא פליגא אדרי"י ומיהו אחרים היא ור"י דאמר כרבנן דפליגי עלייהו דאחרים ופליג אדריב"ל ומיהו ריב"ל אפי' כרבנן אמר לה והשתא קאי פירוקא דרבא על פירוקא דאביי כפשטא לישנא דגמרא:

רב דימי מנהרדעא וכו' עד האי מחזי כשקרא. פי' דכיון שנראה בזמנו כי מעברינן ליה מיחזי כשקרא אבל כשלא נראה ומקדשין אותו לא מיחזי כשקרא דלא ראינו אינו ראיה והוי יודע שלעולם אין מקדשין אותו אלא ביומיה ממש ולא לאח"כ ולא נזכר (אינם) [איום] עדים אלא קודם קדוש דאלו לאחר שעברוהו ובאו עדים שראוהו אין צריך לאיים כלל דכיון שעבר יומו בטל קדושו ואין מקדשין אותו וכדמוכח בהדיא לקמן ובפי' ראוהו ב"ד יש לרמב"ם ז"ל בזה דברים שאינם מחוורין:

דף כ:

כי סליק ר' זירא שלח להו לבני בבל צריך שיהא לילה ויום מן החדש. פרש"י ז"ל שאם נראה הירח הישן ליל יום שלשים שוב אין מקדשין אותו ביום שלשים וא"ת והא היכא אפשר לקדושיה כי לעולם אין מקדשין יום שלשים אלא ע"פ הראיה וכיון שנראה בליל שלשים אי מסהדי שראו החדש ביום שלשים סהדי שקרי נינהו שהרי כ"ד שעות מתכסי סיהרא כאידך דרי זידא דלקמן וכ"ת דהיא גופה קמ"ל היינו הך ותרי מימרא למה לי וי"ל דההיא לאו בכל דוכתא היא אלא ברוב הפעמים דלא מתכסי כולי האי וכדאמר ר"ג לקמן פעמים שבא בארוכה ופעמים בקצרה אבל רש"י תירץ דנפקא מהא דרי זירא היכא שמקדשין ביום שלשים שלא ע"פ הראיה לצורך וכדאמרי' מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו ולפי דבריו הא דרי זירא פליגא על דריב"ל שאמר אין מאיימין בכך ושאין מקדשין אם לא נראה בזמנו ויש מתרצין דהא נמי דתניא בסוד העיבור לא הוה ידעי מעיקרא מאי קאמר דהא אצטריך עולא לשדורי להו פירושא דמלתא ועדיין אינו מחוור בעיני הרשב"א דהא משמע דבני א"י מידע ידעי ליה דהא ר' זירא כי סליק התם גמרה מיניהו ושדרה והוא נר"ו פירש דהכא לא בשנראה ממש הישן בליל שלשים דא"כ דא"א לקדשו ביום שלשים אלא כשנראה ישן ביום כ"ט לאחר חצות דכיון שכן בידוע שימשך הישן עד תחילת הלילה דשית שעי מתכסי סיהרא עתיקא בכל דוכתא

ונמצא שאין לילה ויום מן החדש ולפי אע"פ שנראה החדשה ביום שלשים לאחר חצות דאיכא כ"ד שעות אין מקדשין אותו ונכון הוא:

נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה. פי' בידוע לאו דוקא אלא דהוא מלתא דאפשר ואגב גררא דאידך נקט האי לישנא שאם לא נולד אלא לאחר חצות בידוע בודאי שלא נראה סמוך לשקיעת החמה דהא שית שעי מיכסי סיהרא:

רבא אמר חצות לילה איכא ביניהו. פי' מאן דיליף מערב עד ערב בעינן דלהוי כוליה לילה מן החדש ומאן דיליף מדכתיב עד יום האחד ועשרים לא בעינן מן החדש אלא מחצות לילה ואילך שהרי מחצות לילה הראשון של פסח עד יום כ"א אכילת מצה רשות ובלבד שלא יאכל חמץ וחצות לילה הראשון חלוק מהם לחובת מצה ונמשך עד הפסח הילכך לדידיה אע"פ שנראית הישנה ליל שלשים עד חצות כיון שלא נראית מחצות ואילך מקדשין אותו ביום שלשים כן פרש"י ז"ל ויש להר"ז ז"ל בהלכה שיטה אחרת שהיא יותר מחוורת:

דף כא.

לוי איקלע לבבל בחדסר בתשרי. פי' שהי' חדסר לבני בבל שהיו סומכין על הרוב שאין אלול מעובר ומונין ליי"ה מיום שלשים ואותו שנה אירע בבית הועד שהיה אלול מעובר והיה להם למנות משלשים ואחד ליי"ה ונמצא כי העשירי לבני א"י היה י"א לבני בבל ובני בבל התענו בעשירי שלהם שהוא תשיעי לבני א"י ואוכלין ביי"א שלהם שהוא עשירי לבני א"י והוא י"ה והיינו דאמר להו כמה בסים תבשילא דבבלאי ביומא רבה דמערבא. וא"ת והא משמע דלוי כבני א"י היה נוהג להתענות ביי"א זה והאיך איקלע לבבל באותו יום וי"ל דאיהו לאו בחדסר איקלע אלא סמוך לחדסר שהיה ערב עשירי שלו ועשירי לבני בבל ולפי שסמוך מאד לחדסר קרי ליה חדסר א"נ דבחדסר ממש איקלע לבבל וכגון דאקלע בסמוך לחדסר חוץ לעיר בתוך התחום ולא מחוץ לעיר ונכנס לעיר בחדסר:

אמרי ליה אסהדת אמר להו לא שמעתי מפי ב"ד מקודש. פי' ותקנת חכמים היתה שלא יצאו שלוחים לגולה על ניסן ותשרי עד שישמעו מפי ב"ד מקודש כדאיתא לקמן והיתה בכלל התקנה דכל שלא יעיד העד דשמע מפי ב"ד מקודש שלא (סמכו) [יסמכו] עליו כלל דאי לא הרי לא קיימא תקנה דידהו ולא מימנעי עדים מלמיפק ולפיכך הוצרכו לתקן שלא יסמכו עליהם ויהיו כאלו לא העידו כלל ויהיה מנין שלהם קיים וקבוע ע"פ ב"ד שהרי קביעות כל המועדות תלוי בב"ד וכדרך שתקן הלל חשבון עבור שבידינו היום

הילכך לוי גופיה כיון דידע ודאי שהוקבע תשרי ביום שלשים ואחד יש לו להתענות כבני א"י אבל לגבי בני הגולה כיון שלא העיד להם ששמע מפי ב"ד מקודש אין להם לסמוך עליו כלל ולא לבטל מנינם הילכך לוי ודאי ביום שלשים ואחד יצא מא"י או ביום שלשים (ואחד) סמוך לשקיעת החמה שידע ודאי שלא נחדש תשרי ביום שלשים ולפיכך התענה ביום חדסר דבני בבל ואמר להו מה שאמר שאלו יצא משם ביום שלשים בכדי שאפשר לקדש בו ביום ודאי אף הוא בעצמו לא היה לו להתענות אלא בעשירי דבני בבל אלא ודאי כדאמרן ולפי שיטה זו אפילו בא לוי קודם עשירי של בני בבל שעדיין לא התענו אין להם לבטל מנינם ולהתענות בחדסר מכיון דלא אסהיד לוי ששמע מפי ב"ד מקודש כנ"ל אבל י"מ שלפי שכבר התענו בעשירי הוא שאין להם לסמוך על לוי כיון שלא שמע מפי ב"ד מקודש ואע"פ שיודע לוי שנתעבר החדש ויש להם לסמוך על מה שאמרה תורה אתם אפי' מוטעין אפי' שוגגין הא אלו בא קודם שהתענו ודאי סומכין עליו שלא להתענות עד יום י"א ואינו נכון בעיני ולד"ה י"ל כדמוכח שמעתא שאלו העיד לוי ששמע מפי ב"ד מקודש אע"פ שכבר התענו בעשירי חוזרין ומתענין בי"א כבני א"י שאין קביעותם קביעות לומר אתם אפי' מוטעין דכיון דבני בבל בתר בני א"י גרירי אין לטעותם קיים וזה עולה יותר יפה לפירושינו שכך היתה תקנת חכמים שאם יעידו להם ששמעו מפי *[ב"ד] מקודש יסמכו עליהם ואם לאו שלא יסמכו עליהם כלל:

שלח ליה רב (**חמא**) [**הונא**] **וכו'**. כלומר שיהא אביב של תקופת החמה של ניסן בחידושה של ירח של ניסן כי האביב האמיתי הוא אביב של תקופה כי בשול התבואה אחר חשבון החמה כדכתיב וממגד תבואות שמש הילכך בעינן שתחול תקופת ניסן קודם שתגמור חדושה של לבנה של ניסן והא דא"ל כי משכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן פרש"י עד שיתסר ולא עד בכלל שאין חדושה של לבנה אלא עד י"ד הילכך כשנמשכה תקופת טבת עד ט"ו ונופלת ביום י"ו ומתחלת תקופת ניסן וק"ל כר' יוסי דאמר יום תקופה מתחיל לא סגיא בלא עבור שנה דאפי' מעברינן לאדר ונרויח יום אחד ונפלה תקופת טבת בט"ו ותתחיל בו תקופת ניסן עדיין אין התקופה מתחלת בחידושה של לבנה שהלבנה בט"ו ישנה היא כך פי' ז"ל ולא ידעינן מי הכריחו לומר כן דהא ודאי חידושה של לבנה כל ט"ו בחודש היא וכדאמרינן בסנהדרין עד אימת מברכין על חדוש של לבנה נהרדעא אמרי עד י"ו כלומר ולא עד בכלל ומ"מ יום ט"ו חדשה היא וכיון שכן נראה לפרש כדברי ר"ת ז"ל דעד שיתסר ועד בכלל קאמר שנופלת בי"ז והתחיל בו תקופת ניסן דהשתא כי מעברינן לאדר נפלה תקופה בי"ו והלבנה ישנה כבר דהא ק"ל כר' יוסי דאמר יום תקופה מתחיל ומיהו אי ס"ל דיום תקופה גומר היה לנו לפרש

כדברי רש"י ז"ל דעד שיתסר ולא עד בכלל קאמר דהשתא כשנמשכת עד ט"ו ונופלת ביו"ו ותתחיל תקופת ניסן בט"ו כיון דיום תקופה גומר עדיין נחשב יום ט"ו מתקופת טבת ואין חשבון ניסן אלא מי"ו ואינה בחדושה של לבנה ולכן צריך עבור שנה אבל אין לפרש כן לפי דקי"ל כר' יוסי דיום תקופה מתחיל ולא מוקמינן הא דרב הונא בר אבין דלא כהלכתא וכן פרש"י ז"ל בעצמו הילכך עד שיתסר ועד בכלל יש לנו לפרש כדברי ר"ת ז"ל ועוד יש ראיה לדברי ר"ת מהא דאמרינן בבריתא בפ"ק דסנהדרין אין מעברין את השנה אא"כ היתה תקופה חסירה רובו של חדש וכו' אחרים אומרים מיעוטו וכמה מיעוטו י"ד יום ואמרינן עלה אחרים מאי קסברי אי קסברי יום תקופה גומר וכוליה חג בעינן הא איכא אמר רב שמואל בר רב יצחק אחרים בתקופת ניסן קיימי דכתיב שמור את חדש האביב ועשית פסח שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן ופרכינן ולעבריה לאדר ואם כדברי רש"י ז"ל דיום ט"ו כבר היא ישנה כי מעברת לאדר מאי הוה אכתי נפלה ביום י"ד וכיון דיום תקופה גומר ס"ל ה"ל אביב של ניסן ביום ט"ו ואינה בחדושה של לבנה אלא ודאי דיום ט"ו מחדושה של לבנה הוא וזה ברור והא דקאמר עברה להההיא שתא ולא תחוש לה פרש"י דאע"ג דאמינא לך אליבא דאחרים לא תימא יחידאה היא ולית הלכתא כותיהו דודאי הילכתא כותיהו (והא) דמסייע להו קרא דשמור את האביב ומיהו כמ"ד יום תקופה מתחיל וכדאמרן:

דף כא:

מתני' על ב' חדשים וכו'. פי' עדים שראו הלבנה ביום שלשים לבא לב"ד לקדשו ואלו מדאורייתא בכל החדשים מחללין משום דמצוה לקדש ע"פ הראיה וכדתניא לקמן על קריאתן אתה מחלל אבל רבנן בטלוהו שלא יחללו אלא היכא דאיכא תקנה בפני הבית על כלן מפני תקנת קרבן ושלא בפני הבית על ניסן ועל תשרי מפני תקנת המועדות ולקמן בפי' י"ט של ר"ה חשיב להא מתשע תקנות שהתקין ריב"ז ומאי דמוכחינן מהא מתניתא לעיל דחלול עדים (לאו) משום דמצוה לקדש ע"פ הראיה [ול"ק] שבהן השלוחין יוצאין לסוריא בגמרא מפרשינן לה:

גמ' ופרכינן על ב' חדשים שלוחין יוצאין ותו לא וכו' אמר אביי. פרש"י ז"ל על ד' חדשים שלוחין יוצאין כשיצא יום שלשים בערב מכיון שראו שלא קדשוהו ביום שלשים והולכין ומודיעין לגולה שהוקבע ביום שלשים ואחד ואינם צריכים להמתין יותר שא"א לחדש שיהא יותר משלשים יום אבל על ניסן ותשרי אינם יוצאין ביום שלשים עד שישמעו מפי ב"ד מקודש וא"כ אתיא מתניתין דלא כר' אלעזר בר צדוק דאמר לקמן

שלא בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים וזה ודאי קשה לאוקמי מתניתין דלא כהילכתא ועוד מדלא אמרינן בגמרא דמתניתין דלא כר' אלעזר בר צדוק ועוד דבתוספתא קתני לה בהדיא בשם ר' אלעזר בר צדוק דקתני רבי אלעזר בר צדוק אומר אין השלוחין יוצאין לסוריא עד שישמעו מפי ב"ד מקודש למחר ועוד קשה למה אין יוצאין על ניסן ועל תשרי מבערב כיון שעכ"פ יתעבר ביום שלשים ואחד והרב בעל המאור היה מפרש שלא אמרו כן אלא כשנראה בזמנו ביום שלשים שאע"פ שראו השלוחין שבאו עדים להעיד שראו החדש ביום שלשים אעפ"כ אין להם לצאת ולהעיד לגולה שנקבע החדש ביום שלשים בניסן ותשרי עד שישמעו מפי ב"ד מקודש כי שמא יסכימו ב"ד לעברו לצורך אבל בשאר חדשים יכולין לצאת לאלתר כיון שיש עדים שראוהו בזמנו שהרי אין טעם לב"ד לעברו אבל כשלא נראה בזמנו אף בניסן ותשרי יוצאין בליל שלשים ואחד שהרי עכ"פ יקבעו ב"ד ביום שלשים ואחד ומ"מ קשה לפי' זה לישנא דיוצאין מבערב דאי בערב דיום שלשים דהיינו אורתא דיום שלשים ואחד בכולן יכולין לצאת ואי בערב דכ"ט אורתא דשלשים הא לא משמע שיהו שלוחין יוצאין קודם ליל שלשים ואחד שהוא זמן שהיו משיאין בו משואות ויש לתרץ לפי דברי רש"י ז"ל שעיקר התקנה שלא יצאו שלוחין עד שישמעו מפי ב"ד מקודש משום יום שלשים הוא כשנתקדש בזמנו ותקנו כן אף ביום שלשים ואחד גזירה אטו יום שלשים והא דנקט עד שישמעו מפי ב"ד מקודש לאו דוקא אלא שישלחו אותם ב"ד ומשום יום שלשים נקט האי לישנא והשתא אתיא אף כר' אלעזר בר צדוק והא דתלי תנא טעמא דעל ב' חדשים מחללין את השבת שבהן השלוחין יוצאין מבערב אתי שפיר לפרש"י דה"ק מה טעם מחללין העדים ניסן ותשרי יותר משאר חדשים לפי שבניסן ותשרי אין השלוחין יוצאין עד שישמעו מפי ב"ד מקודש הילכך עידי ראיה מועילין להוסיף יום אחד על הלוך השלוחין שאם ראוהו עדים בשבת שהוא יום שלשים ויבאו לב"ד היום ויעידו ויקדשוהו היום ילכו השלוחים לאלתר בערב במוצאי שבת ואם לא יבאו העדים לב"ד היום ויהיה החדש מעובר אע"פ שודאי מעובר הוא אין השלוחין יוצאין עד למחר שישמעו מפי ב"ד מקודש אבל בשאר חדשים אין שלוחין מרויחין כלום בחלול העדים שהרי אע"פ שלא יבאו עדים שראו היום ביום שלשים השלוחין יוצאין למוצאי שבת ואינם צריכין [להמתין] שהרי יודעין בודאי שהחדש מעובר ואפי' יבאו העדים היום ויקדשוהו ביום שלושים לא היו (העדים) יוצאין היום שאין השלוחין דוחין שבת נמצא שאין חלול העדים בשבת מועיל כלום ביציאת שלוחין בשאר חדשים ומועיל בניסן ותשרי ולהכי עביד תנא מיניה טעמא לחלול העדים על ניסן ותשרי אבל לפי הר"ז הלוי אף בניסן ותשרי לא הועיל כלום

שהרי אף בניסן ותשרי בין שיבאו עדים היום או שלא יבאו היום למוצאי שבת השלוחין יוצאין ואינם צריכין להמתין ולפיכך פי' הוא ז"ל דמתניתין לא קתני שבהם השלוחין יוצאים לתת ממנו טעם לחלול העדים דהא חלול העדים מדאורייתא הוא וגזירת הכתוב כדי לקדש ע"פ הראיה ומדרבנן מפני תקנת המועדות ומשום תקנת הקרבן אלא תנא מעלות ניסן ותשרי קתני שבהם העדים מחללין ובהן מתקנין המועדות ובהן שלוחים אינם יוצאין מבערב. ופרש"י מחוור יותר דלישנא דקתני שבהן הכי דייק ועוד דא"כ ה"ל למתני שבהן אין שלוחין יוצאין דהיינו רבותא דידהו והיכא קתני שבהן שלוחין יוצאין ואלו לפרש"י א"ש שבהן שלוחין יוצאין מבערב כשחללו עדים שבת ובאו ביום שלשים מה שלא היו יוצאין עד למחר אלו לא באו העדים היום ומיהו אף לפרש"י לאו למימרא שיהא טעם החלול מפני יציאת העדים דהא מדאוריתא היינו משום כדי לקדש ע"פ הראיה ומדרבנן מפני תקנת המועדות ותקנת הקרבן כדאיתא במתניתין ועוד סמך בתוס' דכי מקלע יום שלשים דאלול בשבת צריכין לחלל העדים שראוהו בו ביום כי היכא דלא ליקלע יום ערבה בשבת כשיקבעו תשרי באחד בשבת דאפי' כי אתי ממילא בשבת דחינן ליה מהאי טעמא כדאיתא בהחליל ומאי דתלי הכא יציאת השלוחין בטעם החלול להרבות בטעמים לחילול שבת דעדים היא וסעד בעלמא הוא ולאו עיקר טעמא וכן נשמר רש"י ז"ל מזה שכתב שזה כאותה שאמרו בסנהדרין גבי עבור שנה אין מעברין השנה מפני גדיים וטלאים אבל עושים אותם סניפין לשנה וטעם תועלת רבוי יום אחד ביציאת השלוחין כדי שילכו יותר וידעו הרבה בא"י ובגולה קביעות החדש ולא יתקלקלו המועדות באותן מקומות שלא היו עדים מגיעין אלמלא כן והא דאמרינן לעיל אי אמרת זמנין מלא וזמנין חסר אמאי מחללינן נעבריניה ונקדשיה למחר ופרקינן משום דמצוה לקדש ע"פ הראיה ולא פסקינן דמחללין משום יציאת השלוחין עיקר טעמא דאוריתא בעי למנקט ואידך סעד בעלמא כדכתיבנא וכ"ת ודקארי לה מאי קארי לה דהא במתניתין קתני שבהן השלוחין יוצאין ומהאי טעמא הוא דמחללין וי"ל דאיהו נמי מידע הוה ידע דהני טעמא דמתניתין סעד בעלמא הוא ועיקר טעמא משום דמצוה לקדש ע"פ הראיה הוא וא"ת ואמאי לא קתני במתניתין טעם הערבה שאמר בתוס' וי"ל דלא תני אלא טעמי דשייכי בניסן ותשרי ולא טעמא דערבה דליתיה אלא בתשרי:

על קריאתן אתה מחלל ואי אתה מחלל על קיומן. ומ"מ נשמע מינה שטעם חלול העדים מפני הראיה הוא בלחוד מדאורייתא ואפי' לאחר שחרב בהמ"ק הי' ראוי לחלל על כולם מן התורה ורבנן הוא דאצרוך או משום תקנת מועדות או משום תקנת קרבן כדאיתא במתני' וכדפרישית לעיל:

מתני' בין שנראה וכו' ר' יוסי וכו'. פי' מדרבנן דאלו מדאורייתא מחללין:

דף כב.

מתני' אלו הן הפסולין. פי' הפסולין מדבריהם דאלו פסולי דאורית' לא נחת השתא למתני דהנהו פשטא דפסולין הכא והא דקתני העבדים דהוה פסולי דאורייתא כדאיתא בהחובל יי"ל דמשום ר"ש דאכשר קרובים בקדוש החדש אצטרך למתני פיסול עבדים דלא תימא לא פסלו בעדות החדש אלא כשיש בו פיסול משום ריעות שבו ואפילו מדרבנן אבל כל שאין פסולו אלא מגזירת הכתוב כגון עבדים וקרובים כשר בעדות החדש קמ"ל שהעבדים פסולין אף בזה ולא הכשיר ר"ש אלא (עבדים) [קרובים] אבל (קרובים) [עבדים] לא שאף קרובים מגזרת הכתוב הוא שכשרים כאן כדכתיב וידבר ה' אל משה ואל אהרן כדאיתא בגמרא וראיה לפי' זה דהא במס' סנהדרין פ' זה בורר קתני כולה מתניתין דהכא דאלו הן הפסולין ולא קתני העבדים כדקתני הכא והיינו מטעמא דכתיבנא והשתא דפרישנא דמתניתין פסולין דרבנן קתני היינו דאמרינן בגמרא גבי סיפא דמתניתין זאת אומרת גזלן דדבריהם כשר לעדות אשה פי' דהא מתניתין גזלן דדבריהם וקתני סיפא שכל עדות שהאשה כשרה לה אף הם כשרים לה דאע"ג דעבדים פסולא דאורייתא אידך הוה פסולי דדבנן ועל אידך קתני זה הכלל בסיפא להכשירם בעדות אשה דאלו עבדים בהדיא תנן ביבמות שהוחזקו להיות משיאין מפי אשה מפי עבד מפי שפחה:

המשחק בקוביא. האי פסולא דרבנן הוא ולמאן דפסיל ליה התם לפי שאין עסוקין ביישובו של עולם הא ודאי מדרבנן הוא ולמאן דפסיל ליה התם מדין אסמכתא אע"ג דאסמכתא דלא קניא גזילה דאוריתא הוא מיהו כיון דלא משמע להו לאינשי דהאי להוי גזל לא מפסיל מדאוריתא וכדאמר בעלמא לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו:

ומפריחי יונים. הא נמי למאן דמפרש אי תקדמי יונך ליוני והרי אסמכתא לא משמע להו לאינשי כדאמרן ולמאן דמפרש (אנא) [ארא] כ"ש שאין בו אלא משום דרכי שלום בעלמא:

ומלוי ברבית. נראה מפרש"י ז"ל דמיירי אפי' ברבית קצוצה דאוריתא ופסוליה מדרבנן דמדאוריתא ליכא משום אל תשת עד חמס דהא מנפשיה יהיב ליה ואין דבריו נכונים דהא ניחא למ"ד דבעינן רשע דחמס אבל הא קיימא לן דבכל לאו דאוריתא מפסיל והכא ודאי כ"ע ידעי דאיכא לאו דאורייתא ויש לפרשה דרבית הבאה במלוה קאמר ומשום לוה נצרכה דלא משמע להו איסורי לאינשי אלא גבי מלוה בלחוד אבל לא בלוה וטפי

משמע להו בערב ועדים מדכתיב לא תשימון עליו נשך וכדפרישית בדוכתיה א"נ יש לפרש מתניתין כפשוטה אפילו על המלוה ובאבק רבית דרבנן:

(**ושומרי שביעית**) [**וסוחרי שביעית**]. י"מ בזמן הזה דרבנן (דאלו) [ואפילו] בשביעית דאורייתא רבנן הוא דפסלינהו לפי שחשודין על הממון דאלו מדאורייתא לא מפסלי כיון דליכא אלא לאו הבא מכלל עשה ועוד דלא משמע להו לאינשי איסורי בהכי ובתוספתא פירש במי שיושב ובטל כל שני שבוע וכשנכנסה שביעית התחיל פושט ידיו לעשות סחורה בפירות שביעית דאפי' כי הוה סחורה לאכול בקדושת שביעית פסלוהו רבנן:

ה"ג ועבדים. וכן במשניות מדוייקות ויש שמחקוהו משום דהוה פסולא דאורייתא וכדלא תני לה בסנהדרין וכבר תקננו הדבר לעיל ובדין הוא דליתני נמי והנשים אלא דהא אשמעינן ליה במאי דקאמר זה הכלל דמינה שמעינן תרתי חדא דנשים פסולות הכא ולפיכך אלו פסולין בה ואידך דבעדות אשה שהנשים כשרות אף אלו כשרים וזה ברור:

מי שראה את החדש ואינו יכול לילך מוליכים אותו. פי' שלא לעדים בלבד נתנה לחלל שבת אלא אף הגורם להעיד עדותם דבקריאה הוא דתלה רחמנא החלול וקתני שלא סוף הדבר שמוליכים אותו על החמור דאיכא מחמר דאוריתא שהוא בלאו ואין בו מיתה וכרת אלא אף מקלות ומזונות לוקחין בידם דאיכא לאו ומיתה בעלמא והיתר הכתוב לזו נצרכה דאלו על הליכת העדים חוץ לתחום איסורא דרבנן הוא דהא קיי"ל דתחומין דרבנן ואפילו כל תחומין עד כמה פרסאות ולא סוף דבר עשרה מילין כדמשמע בירושלמי דגמרא דילן פליג עלה כדכתיבנא במס' שבת בס"ד:

שעל מהלך [**לילה**] **ויום**. כלומר של יום שלשים:

מחללין את השבת. פי' כדי לקדשו ולעשות לו קריאה במועדו ומיום שלשים אין מקדשין אותו למפרע כלל אלא מעברין אותו הילכך אין לחלל אלא על מהלך לילה ויום בלבד דתו לא מהני הלוך העדים לקדשו בזמנו:

גמ' כשירה בכם. כלומר בשניכם ששני אחים כשרים בה וכן כל עדות קרובים:

ורבנן דרשי עדות זו מסורה לכם. כלומר שצריך סמוכין לקדוש החדש ולר"ש אפשר דתרויהו ש"מ א"נ דיליף לה מדיני ממונות דבעינן ג' מומחין מדאורייתא דקסבר חד נמי פסול ומהפרת נדרים לא יליף:

והא זמנין וכו'. תימא ותיפוק לי' דשמעיה לרב דפסק הכי בהדיא בשם רב וי"ל דההיא לא בפי' אתמר אלא מההיא כללא שמע לה דאמרה זמנין סגיאין קמיה ולא א"ל ולא מידי:

ואת אומרת גזלן מדבריהם כשר לעדות אשה. פי' להשיא אשה על עדות א' מאלו שהעיד במיתת בעלה ודוקא גזלן של דבריהם אבל גזלן של תורה פסול לעדות אשה (שלו דעות)

[שיש לו ריעות] מגופו דמסהיד בשקרא שלא הכשירו בו מפסולי דאורייתא אלא אשה ועבד שפסולין בגזירת הכתוב והם נאמנים במילי דעלמא (גבי בריתא) ומיהו אפשר דבמסיח לפי תומו אפי' גזלן של תורה כשר לעדות וכדמכשירנן בגוי המסיח לפי תומו וכ"כ הרי"ף בשלהי מס' יבמות:

פרק שני

אם אינן מכירין וכו'. פי' להעיד עליו בב"ד שהוא ישראל כשר ובגמרא אמרינן בחד לישנא דמתניתין כפשטה ובעד אחד סגי להעיד עלה ואע"ג דבעלמא גבי מקום חשודין צריך שני עדים על האדם להעידו שלא אמרינן עד א' נאמן באיסורין אלא במעיד על גוף האיסור ולא במעיד על האדם וכדאיתא במשניות זרעים שאני הכא דחששא זו מדרבנן היא כדקתני סיפא שבראשונה היו מקבלין עדות מכל אדם ומשום קלקול שקלקלו הבייתוסים אמרו חכמים שלא לקבל עד שיעידו עליו והם תקנו דסגי בעד אחד שיעידו עליו והאי בראשונה היו מקבלין עדים טעמא לרישא הוא וכאלו אמר מה טעם אנו צריכין עדים להעידו מפני שבראשונה היו מקבלין עדות מכל אדם ונתקלקלו ומינה דמשום הכי תקון דסגי בעד אחד ומשלך נתנו לך וכן הקשו בירושלמי דבראשונה ה"ל למתני ברישא ופי' דה"נ קתני דרישא על סיפא קתני וכולה חדא היא כאלו תני סיפא ברישא:

משקלקלו המינין. פי' הביתוסים שהיו מטעין לעדים ורוצין לגרום לקבוע ניסן בשבת כדי שתהא הקרבת העומר באחד בשבת דמשמע להו ממחרת השבת שבת בראשית:

דף כב:

מוליך ומביא וכו'. ירושלמי א"ר זעירא דלא להוי סברין דהוא כוכבא א"ר יוסה חמינן כוכב דסליק ונחת חמינן כוכבא דאזיל ואתי ע"כ:

ובית יעזק. בגמרא מפרש אמאי קרו ליה הכי ובירושלמי אמר מהו בית יעזק ששם היו עוזקין ההלכה שנאמר ויעזקהו ויסקלהו:

לא היו זזין משם כל היום. פי' בשבאו בשבת לפי שהיוצא חוץ לתחום אין לו אלא ד' אמות בלבד וכל החצר חשובה כד' אמות כדאיתא בעירובין פ' מי שהוציאוהו ואע"ג דאמרינן התם דכל עיר המוקפת חומה כד' אמות שאני ירושלים שלאחר שנפרצה בה פרצות חשיבא כר"ה:

התקין ר"ג וכו'. פי' כיון שבאו ברשות עשאוהו כאלו קנה כאן שביתה ומשלך נתנו לך דאיסור תחומין דרבנן:

וחד מי מהימן. פי' ואפילו בהא דקיומיה מדרבנן והתניא מעשה שבא הוא ועדיו להעיד עליו ועדיו תרתי משמע בנוסחי דוקני גרס תני עדו פי' כמ"ש בירושלמי משלך נתנו לך בדין הוא שלא יהו צריכין עדים והם אמרו שיהא אחד נאמן כשנים ע"כ וכדכתיבנא בפי' המשנה והכין אסיקנא הכא אבל מסקנא דגמרא דילן הכא דעדיו דוקא ובעינן תרי כעין פסולא דאוריתא וכדאמר רב פפא מאי אחד זוג אחד להעיד עליו פי' על העד:

משום כבודו וכו'. דאנן בעינן למימר דאפי' גברא רבה כר' נהוראי חלל את השבת בכך:

רב אשי וכו'. ופרכינן דא"ה מאי למימרא ונראה דאתרויהו פירוקא פרכינן דאא"ב דר' נהוראי בלחוד הוא דאסהיד היינו רבותא דמתניתא דאשמעינן דסגי בחד אלא אי אמרת דאזיל אחרינא בהדיה א"נ דהוה באושא סהדי אחרינא מאי קמ"ל וכ"ת דאשמעינן דחלל רבי נהוראי את השבת כדי להעיד על העד הא נמי תנינא דכותיה דכשם שהעדים מחללין כך מי שצריך לדבר לקיים עדותן וכדתנן בפ"ק אם אינו יכול מוליכים אותו על החמור וה"נ דכותיה היא כיון שלא היו מקבלין עדות העד אם לא היה ר' נהוראי מעיד עליו דאע"ג דהאי עדות מדרבנן הוא אין בכך כלום שכל הצריך לקיום העדות והקריאה התיר הכתוב לחלל שבת וכ"ש דיציאת חוץ לתחום מדרבנן ומיהו קשיא א"כ מאי האי דפרקינן מהו דתימא דמספיקא לא מחללינן דהא ניחא לפירוקא דרב אשי דדלמא לא משכח ההוא סהדי אחרינא באושא אלא לפירוקא אחרינא דאזל סהדי אחרינא בהדיה מאי ספיקא איכא וי"ל דאכתי איכא ספיקא שמא כשיהא שם לא ירצה להעיד עליו דאע"ג דבעדים שראו הלבנה לא חיישינן בכל חד וחד הכי שאני התם דליכא טעמא למיחש דהדדי בהו כיון דחזו ליה לסהרא אבל במי שבא להעיד על האדם שהוא כשר מלתא רבה משמע להו לאינשי ודילמא הדר ביה כי קאי בפני ב"ד ונמצא שחלל ר' נהוראי השבת שלא לצורך ואסיקנא דבעד א' שיעיד לגולה שנתקדש החדש סגי דכל מלתא דעבידא לאגלויי לא משקר וכיון דמהאי טעמא הוא כל הפסולין שכשרין לעדות אשה כשרין לזה:

תניא נמי הכי אפילו בא עד אחד מסוף העולם. (ששפי') [פי'] לרבות עד מפי עד:

[חסר כאן ההתחלה וקאי על **מעולם כו' פגימתה של קשת כו'**]. וי"ל שבראה הבורא בדרך ההוא מפני הענין הזה ולאו למימרא שלא ידעו רז"ל טעם הדבר וטבעו כמו שבודין המחפין עליהם ועל חכמתם דברים אשר לא כן:

דף כד.

תנא חדא וכו' (**אמר אביי**). פי' בימות החמה שהימים ארוכין החמה קודמת למערב והלבנה אחריה בדרום ובימות הגשמים שהימים קצרים הירח קודמת בחדושה במערב וכשהיא כלפי צפון החמה נכנסת במערב סמוך ביציאתה מדרום והיא בדרומה של (חמה) [לבנה]:

ת"ר אחד אומר גבוה ב' מרדעות. פי' לפי ראות העין במקום האופן:

ואי'. פי' דבין ב' וג' טעו אינשי:

א' אומר ג'. דלא הוה ליה למטעי בהא והי"ה א' אומר ב' ואי אומר ד' אלא שרצה לסיים מן המנין דסליק וכדכתיבנא בפסחים:

אבל מצטרפין לעדות אחרת. י"מ שכל א' מהם מצטרף עם אחר להעיד בעדות דעלמא דהא לא ידעינן מאן מיניהו משקר וכל חד מוקמינן בחזקת כשר ולא נהירא דהא ניחא למ"ד בב' כתי עדים המכחישות זו לזו שזו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה אלא למ"ד בהדי סהדי שקרי למ"ל תהוי הא מתניתא תיובתא ואלו אנן לא מותבינן ליה מינה התם והנכון כמו שפרש"י שאם יש שם עד א' שיעיד כאחד מאלו יצטרף זה עמו ולא אמרינן דעד א' הוה בהכחשה מעקרא אדרבה אותו העד הב' נמצא שקרן שאין דבריו של אחר במקום שנים ופסול לכל עדות שבעולם:

בעששית. פי' דרך עששית שהי' בחלון שבכותל אין מעידין:

חציו וכו'. ופריך השתא וכו' (ומשם) [ומשני] דאו או קתני. והלכתא כר"א בר צדוק שאם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים דרב יהודה אמר שמואל פסק הילכתא כותיה ופשטה דמתניתין דראוהו ב"ד כותיה (דהכא) כדדייק אביי ואע"ג דדחו לה בגמ' דקתני ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה הרי זה מעובר ואם איתא הרי זה מעובר ומקודש מבעי ליה פי' דה"ל למתני נמי שמקדשין אותו למחר ומדלא קתני אלא הרי זה מעובר מכלל דתו אין מקדשין אותו ב"ד שכבר קדשוהו שמים ודחינן דהכא לא אצטריך למתני ומאי דאצטריך ליה למתני היינו הרי זה מעובר דלא נימא כיון דאיפרסמי מלתא כולי האי דנמני מיום שלשים קמ"ל הרי זה מעובר שהרי אינו חסר לעולם אלא כשמקדשין אותו ביום שלשים ממש וכל שלא קדשוהו בו ביום עבר זמנו והוא מעובר עכ"פ:

(**תנן**) [**מתני**'] **דמות צורות לבנות וכו'**. **שמועה זו** פי' בע"ז והני דחייה דדחי אביי לא אזיל ממשש ?כעור והדר ביה מהדר אלא מתנייתא הוא דקמפרש וה"ק דאי מהא מתנית' ליכא למפרך דלא מיירי הא מתניתא אלא בשמשין שבמשכן כדתניא לא יעשה וכו'

ולהכי נקט לישנא דתבנית למימר דוקא תבנית ממש שהיי במשכן אבל צורתה ברקום או בדיו שרי וכדקתני סיפא גבי מנורה שעושה של ששה אבל שבע לא יעשה ובלבד של מיני מתכת אבל של עץ עושה דקסבר מנורה אינה כשירה בשל עץ ר' יוסי וכו' אמרו לו וכו' וקרי להו שפודין לפי שלא היו בהם גביעים כפתורים ופרחים שאין עושין כן אלא כשבאה ככר זהב כדאיתא במנחות ומסתברא נמי אסור תשמישן דכיון דמשום מעלה הוא כ"ש שתשמישן הוה חלול ולא עוד אלא שלא נאסרה העשייה אלא להשתמש בו הדר פרכינן ושמשין וכו' והתניא בריתא אחריתי כו' ופריק אביי דאכתי מהא לא קשיא לר"ג כלל דאיכא למימר שלא אסרה תורה מן השמשין שא"א לעשות כמותן אלא דמות ד' פנים בהדי הדדי ופרכינן אלא מעתה וכו' וקושיין לאביי דאוקמה איהו גופיה להא מתניתא התם בעושה דאי אליבא דרבא דאוקמה התם במוצא לא קשיא כלל וזה ברור ופריק רב הונא וכו' אותי פי' צורת אדם שאני נראה לנביאים במראה הנבואה כדכתיב ומראה אדם עליו מלמעלה אבל ח"ו שיהא לבורא יתברך דמיון גוף כלל והאי פירוקא אע"ג דאליבא דאביי הוא דפרקינן ליה משום קושיא דכל הפרצופות ואלו ההיא לרבא לא קשיא מ"מ רבא מודה בהאי דינא דפרצוף אדם מסברא דנפשיה בלי שום קושיא וכן הלכה וא"ת כיון דפרצוף אדם לחודיה אסור למה הוצרך לאסור דמות ד' פנים בהדי הדדי וי"ל נפקא מינה אם שם כבר פרצוף אדם שלא ישלים עליו לד' פנים א"נ דסד"א ה"מ צורת אדם לחודיה אבל כשהוא מעורב בהדי פנים אחרים ליכא איסורא (ומשלים) [ומתחיל] מן הפנים האחרים ומסיים בפני אדם קמ"ל ופרכינן והתניא כגון אופנים וכו' ומהדרינן דאי מהא לא תיקשי לר"ג דלא אסרה תורה אלא דמות שמשין שבמדור העליון ופרכינן והתניא אשר בשמים וכו' ופרקינן דההיא מתניתא לא מיירי אלא בעושה לעבדם ופרכינן ועשייה גרדיתא שלא לעובדם מי שרי והתניא בהדיא לא תעשון וכו' והשתא אודי אביי דהא ודאי קשיא לר"ג ושאני ר"ג דאחרים עשו לו כלומר גוים שלא במצותו א"נ במצותו ואע"ג דאמירה לגוי שבות בכל דבר שאסור לישראל לעשותו כדמוכח בהשוכר גבי בעיא דהאומר לגוי חסום פרתי ודוש בה האי שבות דרבנן והכא לדרך מצוה כיוצא בזו שנו. ומדלא משנינן דהא דר"ג שוקעת הות יש ללמוד דאפילו שוקע אסור לעשות חמה ולבנה לפי שהם פעמים נראין לעין שוקעין א"נ י"ל דלעולם קיי"ל דשוקעין מותרין והני דר"ג בולטין היו שכך צורתן בעת חדוש הלבנה ואקשינן והא רב יהודא דאחרים עשו לו צורת אדם וקא"ל (רב) [לרב] יהודה וכו' פרקינן דשאני התם דאיכא משום חשדא דהנחה דע"ז כיון דחותמו בולט והשתא ה"מ פריך כדפריך בסמוך בדר"ג נמי אמאי

ליכא משום חשדא אלא דעדיפא ליה באידך דפריך ומי חיישינן לחשדא וכי פריק ליה ההיא דביחיד חיישינן לחשדא פריך ליה לדר"ג דיחיד היה:

דף כד:

כדתניא טבעת וכו'. פי' הא ודאי בחותם שאסור בעשיה בלי הנחה ושאסור בהנחה בלי עשיה משום שכיוצא בו נעבד כגון צורת אדם לד"ה א"נ צורת חמה ולבנה למאן דסבר מדרבנן דבולטין אסורין לעשותן ושוקעין מותרין וכרסבר ר"ת ז"ל דאלו צורת דרקון וכיוצא בו לא מצינו בו איסור עשיה אלא איסור הנחה משום חשדא וכדאמרינן התם וצורת דרקון בעשיה מי אסור אלא ודאי כדאמרן וכבר פי' כל דינין אלו במקומן:
אנדרטא. פי' צלם מלכים העשוי לכבוד:
איבעית אימא דפרקים הוה. פי' לתירוצא קמא קאי דלעולם ר"ג הוא עצמו עשה וכיון דפרקים הוה שרי שהרי אינו דמות חמה ולבנה ומינה נמי דליכא משום חשדא דלעבדה לא עבדי לה לפרקים וי"ל דהאי (פרכא) [אפרכא] דחשדא קאי אבל בעשיה אפי' דפרקים אסור ואכתי קיימינן כפי' קמא דאחרים עשו לו ולא נהירא מדהדר אמרינן איבעית אימא להתלמד עבד וההיא ודאי למשרי אף בעשיה הוא וכיון דכן דכותיה דפרקים באיבעית אימא קמא אעפ"כ למעשה ראוי להחמיר:
הא דתנן ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב. פרש"י דכולה בחדשה מיירי כלומר ראינוה בשחר במזרח ובערב במעריב ומ"ה קאמר עדי שקר הם שא"א דמשחרית עד ערבית ילך ממזרח למעריב ור"ג קאמר שפעמים שבא בקצרה ובשם רבותיו פי' ז"ל ראינו את הישנה שחרית במזרח ואת החדשה ערבית במעריב וקאמר עדי שקר הם דב"ד שעי מיכסי סיהרא וכן נראה בירוש' א"ר שמואל טעמיה דר"י בן נורי כל חדש שנראה קודם שש שעות אין כח בעין לראות את הישן ותני כן נראה שחרית ישן לא נראה חדש בין הערבים נראה חדש בין הערבים לא נראה ישן שחרית א"ר חייא בר אשי ולמה קבלן ר"ג שכן מסורת בידו מאבותיו פעמים שבא בארוכה פעמים שבא בקצרה ע"כ ומאי דאמרינן כ"ד שעי מיכסי סיהרא אפי' לר"ג היא אלא שעל הרוב נאמרו דברים אלו כדכתיבנא לעיל פ"ק:

דף כה.

ר' חייא חזייה. פי' היה רואה אותה כענין שהי' נראה בעין בערב ליל שלשים ואשמעינן דרך משל שאלו נראית בערב אי אפשר לקדשו שצריך שיהא לילה ויום מן החדש וזה

דרך פרש"י א"נ דלערב אפשר שתתכסה וגם תלד החדשה ויהיה לילה ויום מן החדש אלא שבני עירו יהו (מתנים) [מרננים] עליו אם יקדשוהו דלא ידעי שפעמים שבא בארוכה ופעמים בקצרה ולד"ה שקל קלא וזיל אכסי לאו דוקא:

א"ל רבי לרי' חייא זיל עין טב וקדשיה. פרש"י דואג היה שלא ירננו עליו בני עירו כשיקדשנו למחר לפי שראו הישנה כל יום כ"ט א"נ שגזרו שמד במקומו שלא יקדשו את החדש. ובתוס' פי' דבעין טב היו ב"ד קבועים לקדש את החדש דגר' בירוש' כן תוקעין ביבנה כן תוקעין בעין טב וכדאיתא בפסיקתא בפסוק תקעו [בחדש] שופר (בציון) למה ב"ד מקדשין בעין טב שהוא בית הועד לכל העולם שנאמר כי מציון תצא תורה והא דא"ל ושלה לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקים מלתא בעלמא קאמר ליה ולא שהיו יראים לומר קדוש החדש בפי' אלא בא להשמעינו כי דוד מלך ישראל נמשל לירח כדכתיב כירח יכון עולם וכמו שפי' בעל הערוך באות דלת:

איבעיא להו מי מצא למי. פי' וכיון דמיירי ברי' יהושע וקתני הלך ומצאו דזה משמע לכאורה כי ר' יהושע היה ההולך:

אתם ואפילו מזידין. פי' בידיעת חשבון אתם ואפי' מוטעין פי' שהטעום העדים כגון זה של ר"ג דקדשה על פי העדים שראוהו בזמנו לא נודע עדיין שהיו עדי שקר כי אח"כ הוא שאמרו אחרים שלא נראה בליל עבור שהיה ראוי ליראות בעליל ולפיכך קדושו של ר"ג קיים הוא דאתם אפילו מוטעין ועל זה אמר ליה ר' יהושע עקיבא נחמתני:

שלא יאמר אדם. פי' בתמיהא וכי פלוני כמשה ואהרן וכו':

דף כה:

שקל הכתוב ג' קלי עולם כג' חמורי עולם. פי' בכתוב הראשון שהרי בכתוב השני מוכיח כי שמואל חשוב הוא שהשוהו למשה ואהרן. ושמא תאמר (זכו) [זהו] בנביאים ובמלכים [ת"ל] ובאת אל השופט ושמא תאמר אין לי אלא בסנהדרין ת"ל אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה והיינו דלא שיילינן מאי ואומר:

קו"ח. ופרכינן קל וחומר חיובא הוא דקס"ד דה"ק ק"ו שאשרי הדור שהקטנים נשמעין לגדולים ומהדרינן דה"ק קו"ח שהקטנים נשמעין לגדולים כחובה עליהם כשרואין שהגדולים נשמעין לקטנים:

פרק שלישי

ראוהו ב"ד וכל ישראל. לאו דוקא אלא גוזמא בעלמא כלומר קהל גדול מישראל דמפרסמא מלתא טובא ובגמרא עביד לה צריכותא:

נחקרו העדים. מפרש בגמרא או נחקרו העדים ותרתי קתני ועביד להו צריכותא:
ולא הספיקו לומר מקודש וכו'. ושמעינן מינה להדיא דכל שלא נתקדש יום שלשים ביומו שוב אין מקדשין אותו שכבר עבר זמנו דאי לא הוה מעובר ליקדשיה למחר וליומא אחרינא אלא ודאי כדאמרן ותמהני על הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ג מהלכות קדוש החדש ב"ד שישבו כל יום שלשים ולא באו עדים והשכימו בנשף ועברו החדש כמו שביארנו בפרק זה ואחר ד' או ה' ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החדש בזמנו שהוא ליל שלשים ואפילו בסוף החדש מאיימין עליהם ומטרפין אותן בשאלות ומטריחין עליהם וכו' ואם (הומרו) [עמדו] העדים בעדותן ונמצאת מכוונת והרי העדים אנשים ידועים ונבונים ונחקרה העדות כראוי מקדשין אותו וחוזרין ומונין לאותו חדש (ביום) [מיום] שלשים הואיל ונראה הירח בלילו ע"כ ונראה מדבריו שמקדשין יום שלשים ואפילו בסוף החדש ואע"פ שנעשה מעובר ומתניתן קשה לי עלה טובא ותו מהא דתנן בפרקין דלעיל שעל מהלך לילה ויום מחללין את השבת אבל מלילה ויום לא ואם איתא שיכולין לקדשו לאחר יום שלשים למה אין מחללין עליו יותר מלילה ויום משום תקנת המועדות אלא ודאי אין עדותם מועלת כלל וכן כתב הרב ז"ל בעצמו עדים שראו את החדש אם היה ביניהם ובין מקום שיש בו ב"ד מהלך לילה ויום וכו' עד שאין עדותן מועלת אחר שלשים יום שכבר נתעבר החדש ע"כ ואיני יודע לפרש דבריו כהוגן:
ראוהו ב"ד בלבד. פי' סנהדרין:
יעמדו שנים וכו'. ובגמרא מפרש למה לו העדת עדים:
ראוהו ג' והם ב"ד. פי' נקט האי לישנא לומר שהיו ג' לבד ושהיו ב"ד סמוכין דאלו נקט ראוהו ג' בלבד הוה ס"ד אפי' הדיוטות ואלו נקט ראוהו ב"ד ה"א כולהו סנהדרין דומיא דרישא להכי נקט ראוהו ג' והם ב"ד והאי תנא מחסר מלתא ואזיל נקט ברישא שראוהו סנהדרין וכל ישראל והדר נקט סנהדרין לבד והדר נקט ג' מן הסנהדרין:
שאין היחיד נאמן בפני עצמו. בגמרא עביד צריכותא:
גמ' למה לי. כלומר מאי רבותא דמלתא:
אצטריך וכו'. פי' ונהי דלא מצינו לאקדושיה ביום שלשים מ"מ לא נעבריה ונמני מיום שלשים קמ"ל הרי זה מעובר ואיכא דקשיא ליה לרב דימא דאמר בפ"ק אין מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו לעברו משום דמחזי כשקרא כיון שראוהו כל ישראל ביום שלשים ולאו קושיא היא דהתם כיון שראוהו עדים ביום שלשים והעידו שראוהו בשעה שהיו יכולין לקדשו ולא רצו לקדשו הא מחזי כשקרא אבל הכא כיון שלא היה

להם פנאי לקדשו ביום שלשים (בכ"א) [לא מחזי] שקרא דהא כ"ע [ידעי] דדין תורה הוא שיהא מעובר:

וכיון דתנא ליה ראוהו ב"ד וכל ישראל למה לי למתני נחקרו העדים. סי' דקס"ד דכולה חדא בבא וא"כ למה לי חקירת עדים בדבר שראו כל ישראל הא כולן סהדי במלתא ומהדרינן דתרתי קתני א"נ נחקרו העדים ואקשינן תו למה לי למתניה להא בהא כלל דהא ודאי כיון שראוהו ב"ד וכל ישראל דמפרסמא מלתא הוה מעובר כ"ש כשלא ראוהו אלא עדים ונחקרו העדים דכיון שלא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה שיהא מעובר ומהדרינן אצטריך דסד"א תהוי העדת עדים כתחלת דין ומקודש מקודש [כגמר דין] ולקדשוהו בלילא קמ"ל ואיכא דקשיא ליה אי משום הא נמי לא אצטריך דכיון דראוהו ב"ד וכל ישראל סמוך לחשיכה אין אומר מקודש בלילה ה"ה לנחקרו העדים דמ"ש הרי ראוהו ב"ד וכל ישראל עדיף מנחקרו העדים וי"ל דאי מהתם ה"א ראוהו ב"ד וכל ישראל כיון שלא היה שם ביום אלא ראיה בעלמא ולא נשאו ונתנו כלל בדבר כי אמרו בלילא מקודש מקודש הוה כאלו תחלתו וגמרו בלילה אבל היכא דנחקרו העדים ביום ונשאו ונתנו בדבר ה"ל אמירה דמקודש מקודש גמר דין בלחוד והוה ס"ד דנקדשיה בלילא קמ"ל הילכך תנא ראוהו ב"ד וכל ישראל דמפרסמא מלתא ותנא נחקרו העדים לרבותא שאין מקדשין אותו בלילה:

מידי דהוה אדיני ממונות. פי' וקדוש החדש אע"ג דאסורא הוא וגם דיני נפשות תלויין בדבר כדאיתא בירושלמי דסנהדרין גבי אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי מ"מ לענין ב"ד לדיני ממונות דמיא כיון דאיתיה בגי ולא בעינן ב"ד של כ"ג ושל ע"א ואקשינן על תנא גופיה דמתניתין ואימא הכי נמי ומהדרינן אמר קרא כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב אימת הוי חק בגמר דין וקרא ליה משפט פי' ובודאי דהאי משפט היינו תחלת דין ולא גמר דין חדא דכתיב התם והיתה לבני ישראל לחקת עולם וגמרי' מינה שאין דנין בלילה ועוד דאי לגמר דין לשתוק קרא מיניה אלא ודאי לתחלת דין אתא לדמויה וא"ת והא האי קרא גבי דינו של ר"ה דיינינן ליה בפ"ק דמכלתין וי"ל דלהכי כתיב באמצע קרא להדרש לפניו ולאחריו שהוא משפט בחק ישראל דר"ח ומשפט לאלהי יעקב ביום חגינו ויש מקשין למה לי קרא שאין מקדשין אותו בלילה והיכא ס"ד דנקדשיה שהרי אין מקדשין אותו אלא ליום שלשים וכיון שחשכה עבר זמנו כי היום הולך אחר הלילה וכיון שאין מקדשין אותו למחר דומיא דדיני ממונות כך אין מקדשין אותו ליל שלשים ואחד וי"ל דאדרבה טעמא דאין מקדשין אותו למחר היינו משום הא דגמרינן הכא שאין מקדשין אותו בלילה ולפי שהפסיק בנתים זמן שאינו ראוי לקדשו:

ואמאי לא תהא שמיעה גדולה מראיה. פרש"י דהא גבי קדוש החדש לא כתיב עדות אלא כזה ראה וקדש ויש שהקשה עליו דמשמע בקדוש החדש דוקא דלא כתיב ביה עדות אבל בדינין דעלמא דכתיב בהו עדות הגדת עדות ממש בעינן וקשיא עליה הא דאמרינן ביש נוחלין ג' שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין רצו עושין דין ויש מתרצין דשאני התם דאיכא קמיהו הודאת בעל דין בפני ב"ד שהוא כמאה עדים הא לאו הכי עדות ממש בעינן וכדאמרינן שאם היו שנים כותבין ואין עושין דין ועוד הקשו עליו מהא דאמרינן בהחובל גבי מתניתין דתנן התוקע לחבירו נותן לו מנה אבעיא לן מנה צורי תנן או מנה מדינה תנן ת"ש דההוא גברא דתקע ליה לחברא אתא לקמיה דרי יהודה א"ל הא אנא והא ר' יוסי הגלילי זיל הב ליה מנה צורי מאי הא אנא והא ר' יוסי אלימא הא אנא דחזיתיך למימרא דעד נעשה דיין והתניא סנהדרין שראו באחד שהרג הנפש מקצתן נעשין עדים ומקצתן נעשין דיינין דברי ר"ט ר"ע אומר כולם עדים ואין עד נעשה דיין ואפי' ר"ט לא אמר אלא מקצתן נעשין עדים ומקצתן נעשין דיינין אבל עד נעשה דיין לא ופרקינן כי תניא ההיא בשראוהו בלילה כלומר אבל ראוהו ביום ודאי עד נעשה דיין ע"פ ראייתו שאין שמיעה גדולה מראיה אלמא לא שאני לן בין קדוש החדש לדינין דעלמא ויש מתרצים דהתם לא קם ההוא פירוקא דהא אתא רב אשי ופריק פירוקא אחרינא ואמר איבעית אימא ה"ק הא אנא דס"ל כריה"ג במנה צורי ולעולם אימא לך דאין עד נעשה דיין ומתניתא דר"ט אפילו בשראוהו ביום ואין תירוץ זה מחוור דמסתמא לא אתא רב אשי לפלוגי התם בעיקר דינא דמימרא דאין עד נעשה דיין ולמעקר לגמרי אוקמתא דאוקמינא מתניתין בשראוהו בלילה דהא בהדיא מוקמי לה הכי בי מדרשא ולא בדיחוייא אלא דבעי רב אשי למימר דמהאי עובדא ליכא הכרחא דס"ל לרי יהודה דעד נעשה דיין ונראה דאי מהא לא שמעינן לרש"י ודאי שאף רש"י ז"ל לא נתכוון בכאן לומר דדוקא בקדוש החדש הוא דאמרינן לא תהא שמיעה גדולה מראיה אבל רבינו ז"ל דקדק יפה במשפטו ותריץ לן קושיא רבתא דאיכא למקשי דאלו הכא בסוגיין מקשי תלמודא בהדיא שלא תהא שמיעה גדולה מראיה ועד נעשה דיין ואלו בסוגיא דפי החובל מתמה איפכא להדיא דקאמר מאי הא אנא אלימא הא אנא דחזיתיך למימרא דעד נעשה דיין ואתא מרן ז"ל לפרושי דהכא משמע ליה לתלמודא דגבי קדוש החדש כיון דכתיב ביה כזה ראה וקדש אין שמיעה גדולה מראיה אבל התם דבעינן עדות הוה מתמה איפכא האיך עד נעשה דיין אבל למסקנא ודאי לא שאני לן ביניהו ובכולהו לא בעינן הגדת עדות ואין שמיעה גדולה מראיה וכדאוקמינא התם כשראוהו בלילה אבל התם בב"ק ובכתובות משמע דס"ל לרבינו ז"ל דבקדוש החדש דוקא הוא שלא תהא שמיעה גדולה

מראיה אבל בדינין דעלמא הגדת עדות בעינן ואין שום אדם דיין ע"פ עצמו וכ"כ הראב"ד וסומך על פירוקא בתרא דרב אשי דהחובל והא דאמרינן בכתובות ג' שישבו לקיים השטר ב' מהם מכירין החתימות ידי עדים וא' מהם אינו מכיר עד שלא חתמו מעידין בפניו וחותם ודייקינן עלה ש"מ דיינין המכירין חתימת ידי עדים אין צריכין להעיד בפניהם הא אתא רב אשי ודחייה דשאני התם דמיקיימא הגדה בחד א"נ דהתם הוא דקיום שטרות מדרבנן ואקילו רבנן בדרבנן ועבדוה כקדוש החדש דלא בעינן הגדה וכל זה אינו מחוור אלא עקרו של דבר דאפילו בדיני ממון לא בעינן הגדה וכל שראוהו ביום דיין הרואה נעשה דיין ע"פ ראייתו בפירוקא קמא דתלמודא בהחובל ובסוגיין דהכא וכן עיקר. ופרקינן הב"ע כגון שראוהו בלילה פי' דכיון שראוהו בלילה בשעה שאינה ראויה לדין הוי להו עדים וכי אמרינן דראיה בשמיעה היינו ראיה דדיין אבל ראיה דעדים לא ואתיא כההיא דאמרינן בפרק יש נוחלין בנכנסו לבקר החולה דדוקא ג' וביום אבל ב' אפי' ביום א"נ ג' בלילה כותבין ואין עושין דין דה"ל ראיה דידהו כראיה דעדים ובודאי שמיעה דדיינין עדיפא מראיה דעדים והיינו דאמרינן התם נכנסו לבקר שאלו נזדמנו להעיד א"נ שנזדמנו בסתם הוי להו עדים ואין עד נעשה דיין כדאיתא וגריעא מעד הרואה דעלמא וטעמא דאין עד הרואה נעשה דיין ע"פ ראייתו לפי שיטתא דכתיבנא דלא בעינן הגדת עדות א"נ בקדוש החדש לד"ה יש אומרים דכיון דה"ל ראיה דעדות כשבאין למחר לדון ע"פ אותה ראיה נראה כאלו הם עכשיו מעידין לעצמן מה שראו וה"ל כעד נעשה דיין ונכון הוא. סיפא אצטריכא ליה דאין היחיד נאמן ע"י עצמו סד"א כיון דתנן דיני ממונות בג' ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי ה"נ נקדשיה אפילו ביחיד קמ"ל ואיכא למידק הא ניחא דהוי ס"ד הכי למ"ד התם בסנהדרין דאפי' מדאורייתא חד נמי כשר כדכתיב בצדק תשפוט עמיתך אלא למ"ד התם מדאורייתא ג' סמוכין בעינן ורבנן הוא דתקון שלשה הדיוטות א"נ חד דגמיר וסביר כדי שלא תנעול דלת בפני לוין מאי איכא למימר ומאי צריכותא דמתניתין וכ"ת דה"נ בעינן למימר דס"ד דנקדשיה ביחיד מדרבנן משום תקנתא דקדוש החדש הא לא מחוור דבעו רבנן לתקוני הא ועוד דא"כ מאי האי דמהדרינן כדפרכינן ואימא ה"נ אין לך מומחה גדול ממשה וכו' דהא אנן מדרבנן קאמרינן ולא מדאורייתא והנכון דהכא סוגיא נקטינן כמ"ד דבדיני ממונות חד כשר מדאורייתא ולמ"ד דמדאורייתא בעי שלשה סמוכין מצרכינן מתניתין באנפא אחרינא דסד"א דתהוי קדוש החדש דאוריתא בחד מומחה דומיא הפרת נדרים דהוי בג' הדיוטות או ביחיד מומחה קמ"ל ואי פרכינן ואימא ה"נ מהדרינן כדבסמוך שאין לך מומחה גדול ממשה וכו' וכדאמרינן בנדרים בהאי ענינא מועדי ה' נאמרו פרשת נדרים לא נאמרה

דבמועדי ה' בעי ג' מומחין סמוכין וגבי הפרת נדרים סגי בחד מומחה וסוגיין ודאי במס' סנהדרין כמאן דסבר דמדאוריתא בעינן ג' ובי' שדנו אין דיניהם דין אלא דהכא לא חש תלמודא ונקיט סוגיין כמ"ד דמדאורייתא חד נמי כשר בדיני ממונות ודכוותיה בתלמוד וזו שיטת רבינו הגדול ז"ל וכן מפורש בתוס' דסוגיין הכא כמ"ד דמדאוריתא א' כשר:

וקאמר ליה הקב"ה עד דאיכא אחרינא בהדך. פי' דכתיב החדש הזה לכם עדות זו תהא מסורה לכם ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד וק"ל הא דתנן במגילה והקרקעות ט' וכהן ומייתינן לה בגמ' משום דעשרה כהנים כתיבי בפרשה ואמאי לא אמרינן דכולהו חדסר דאין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד א' ובתוס' העלו בקושיא ויש מרבותי מתרצים דשאני התם כיון דנחת קרא למימני עשרה כהנים ולא מנה יותר דודאי מנינא דוקא הוא ולא דמי להא דהכי דאע"ג דכתיב דאמר ה' אל משה ואל אהרן הא לא חשיב פרטא כולי האי דנימא דנכתוב שלישי שהרי הדבור עם משה ואהרן בלבד ואין שם מקום לכתוב שלישי הילכך סמך הכתוב על הדבר הידוע שאין ב"ד שקול אבל התם דנחת קרא למנינא לימני חדסר אלא ודאי מנינא דוקא הוא ואשמעינן דכיון דשומא בעלמא היא מסתיין בעשרה כהנים לדקדק בשומתו ולא בעינן ב"ד שקול:

למימרא דעד נעשה דיין. פי' עד הרואה נעשה דיין ע"פ אחרים דהא אוקימנא בשראוהו בלילה דה"ל עד הרואה דבשלמא אי הוי מתניתין בשראוהו ביום ה"ל דיין הרואה אבל השתא דראוהו בלילה עד הרואה הוא ובהכי מתרצא לן הא דמקשו קצת רבנן ז"ל דהכא דייקינן אמתניתן דעד נעשה דיין ואלו בפ"ב דכתובות דייקינן מינה דאין עד נעשה דיין ולאו קושיא היא דהכא דייקינן דעד הרואה נעשה דיין ע"פ אחרים כדתנן יעמדו שנים ויעידו בפניהם דאמרו מקודש מקודש ואלו התם דייקינן שעד שהעיד אינו נעשה דיין לאחר שהעיד וכדאמרינן התם דאם איתא ליתבו בדוכתיהו וליקדשוהו כלומר ע"פ עצמן שראוהו בלילה אלא ודאי משום דה"ל עדים ואין עד נעשה דיין ע"פ עצמו והיינו דבעינן שיושיבו מחבריהם אצל היחיד ויעידו אלו בפניהם ויקדשו השאר אבל הם עצמן אינן יכולין לקדשו והיינו דאמר הכא לימא מתניתין דלא כר"ע וכו' אבל כר"ט שפיר אתיא דמתניתין נמי מקצתן נעשין עדים ומקצתן נעשים דיינים ועד הרואה נעשה דיין ע"פ אחרים והא דדחינן דע"כ לא אמר ר"ע אלא בדיני נפשות משום דכתיב ושפטו והצילו דבעינן עדה מצלת וכיון דחזיוהו דקטל נפשא תו לא חזו ליה זכותיה הדבר ברור דכיון דמהאי טעמא הוא אפילו ראוהו ביום נמי אין דנין אותו ואפילו ע"פ אחרים ומאי דאוקימנא בהחובל בשראוהו בלילה היינו לר"ט דוקא אבל לר"ע ל"ש והלכה כר"ע ומ"מ מודה ר"ע לר"ט בדיני ממונות וזה ברור ושלא כדברי הרב בעל המאור ז"ל ומיהו

איכא למידק מאי האי טעמא דנסבינן הכא לר"ע דהא במס' מכות בפ' אלו הן הגולין מקרא אחרינא נפקא לן דתניא ר"ע אומר מנין לסנהדרין שראו באי שהרג את הנפש שאין ממיתין אותו עד שיעמוד בב"ד אחר שנאמר עד עמדו לפני העדה למשפט עד שיעמוד בב"ד אחר והר"ז הלוי ז"ל מפ' דהכא ר"ע לטעמיה דר"ט קאמר ליה וכשראוהו בלילה כדאיתא בהחובל אבל ראוהו ביום לפי האי טעמא דהכא אפי' לר"ע דנין אותו ע"פ ראייתן וליכא משום עדה שופטת ועדה מצלת וה"ק לדידי אין עד נעשה דיין לעולם בדיני נפשות ואפילו ראוהו ביום ומשום דכתיב עד עמדו לפני העדה אלא לדידך דלא מודית בדרשא דההוא קרא אודי לי מיהת דכיון שראוהו בלילה ואינם יכולים לדון ע"פ ראייתן שלא ידינוהו ע"פ אחרים דכל דין שצריך בדיקת עדים בעי' עדה שופטת ועדה מצלת כדי להציל הרוצח והכא כיון דחזו דקטל נפשא תו לא חזו ליה זכותא ולא בדקי לעדים בדיקה יפה ואינו מחוור כלל חדא דהאי טעמא דלא חזו ליה זכותא כשדנין ע"פ ראייתן נמי איתיה וכ"ש הוא ועוד דבשלמא אי הוי טעמא דנסבינן הכא מפורש בשום מקום לר' עקיבא הוה אפשר לפרושי כדברי הרב ז"ל אבל השתא דתלמודא הוא דמפרש ליה היכא אפשר לומר דנימא לר"ע מנפשין טעמא דלא שמעינן ליה ונימא דלדברי ר"ט קא"ל ושבקי' טעמא דקתני איהו גופיה התם בהדיא אין זה אלא דברי נביאות אבל הנכון דהאי טעמא דהכא סליק כההוא טעמא דהתם ואפילו כשראוהו ביום נמי וכדפרישית לעיל ומאי דלא נקטי לקרא דהתם אורחא דתלמודא הוא דלא דייק בהאי מלתא אלא שביק חד קרא ונקיט קרא אחרינא וכדאמרינן במס' סנהדרין מה נגעים ביום אף דינין ביום ונגעים מנלן דכתיב וביום הראות בו והך דרשא לאביי היא ודלא כהילכתא דאלו לרבא מכנגע נראה לי בבית לי ולא לאורי נפקא כדאיתא במס' משקין וכן במס' מגילה ביום מנלן דכתיב וביום השמיני ימול ואלו במס' שבת דרשינן ליה לביום ואפילו בשבת ומילה ביום נפקא לן מבן שמנת ימים והרבה כיוצא בו ה"נ נקטי לטעמא מקרא דוהצילו העדה כמאן דבעי לפרושי טעמא דקרא דעד עמדו וזה ברור:

ולענין פסק הלכה ומסקנא דשמעתא גבי דיני ממונות וקדוש החדש ג' דרכים דיין הרואה ועד הרואה ועד שהעיד וכן דיניהם דיין הרואה נעשה דיין ע"פ עצמו שלא תהא שמיעה גדולה מראיה ועד הרואה אינו נעשה דיין ע"פ עצמו אבל נעשה דיין ע"פ אחרים וכמתניתין דהכא וכמתניתא דר"ט דמודה ר"ע בדיני ממונות ועד שהעיד או שנחתם בשטר אינו נעשה דיין כלל ואפי' ע"פ אחרים ועד שנמסרה לו עדות ע"פ ולא העיד מסתברא שדינו כעד הרואה שנעשה דיין ע"פ אחרים וגבי קיום השטר אפילו עד שהעיד נעשה דיין בקיומו כההיא דכתובות אבל אינו נעשה דיין בעיקר ההלואה ובדיני נפשות

הלכה כר"ע ואפילו דיין הרואה אינו נעשה דיין ואפילו ע"פ אחרים משום דכתיב עד עמדו ומשום דבעינן עדה מצלת:

דף כו.

מתני' כל השופרות וכו'. פי' דכתיב בכור שורו הדר לו:
א"ר יוסי וכו'. ואמרינן בגמ' דאהדרו ליה רבנן דבשלמא אידך אקרי קרן ואקרי שופר אבל של פרה קרן אקרי שופר לא אקרי. ונראה דגריעותא לאו משום דלא אקרי שופר אלא משום דאקרי קרן ואלו לא אקרי לא שופר ולא קרן כשר דהא קרן יעל שתוקעין בו לא אשכחן (ואקרי) [דאקרי] שופר והוא כשר משום דלא אקרי קרן. והקשה בתוס' אמאי קתני חוץ משל פרה לתני חוץ משל שור כדאיתא בקרא דיליף מיניה ותירצו הם ז"ל דאי קתני שור ה"א דוקא שור דאקרי קרן אבל של פרה דלא אקרי קרן לא דכיון שאין פסולו מגופו אלא מחמת שמו אין לך אלא מה שנקרא קרן ולא לרבות דבר אחר אפילו הוא מינו להכי קתני פרה שכל המין אחד הוא. עוד הקשו והרי של עז דכשר ולא אשכחן דאקרי שופר ואקרי קרן כדכתיב והצפיר השעיר קרן חזות בין עיניו ותירצו דהא אקרי נמי שופר שהעז בכלל שה ויובל הוא דכתיב שה כשבים ושה עזים וכתיב שופרות היובלים. עוד הקשו אמאי לא קתני חוץ משל ראם שנקרא קרן כדכתיב וקרני ראם קרניו ותירצו דאה"נ אלא דחדא מיניהו נקט ונקט של פרה משום דשכיחא ושל ראם לא שכיח כדכתיב התקשר (ראם) [רים] בתלם עבותו. מיהו אכתי קשה כיון דשל פרה לא אשכחן דאקרי שופר ממילא אימעט מכלל שופר ומאי האי דקתני כל השופרות כשרים חוץ משל פרה שאין אדם מוציא מן הכלל אלא מה שהוא בכללו ממש לכך פי' רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל דודאי ב' ענינים יש בשופר א' הכשר גופו והשני הכשר שמו ושופר הוא לשון הדור ותקון מלשון אף נחלת שפרה עלי והכשר גופו הוא שאין בכלל שופר אלא השופרות החלולין שזכרותן נטלת מהם אבל אותן שאינן חלולין והם כולם קרן אחד אינן נקראין שופר וראיה לדבר מדאמרי' לקמן קדחו בזכרותו יצא דמין במינו אינו חוצץ ואלו היה זכרות כשר לתקיעה לא הי' צ"ל שאינו חוצץ אלא לפי שהוא פסול אמר שאעפ"כ אינו חוצץ ולמדנו שהתוקע בזכרות לא יצא וכן הדין בתוקע בקרן שאינו חלול שכולו זכרות ולפי שהפרה קרן שלה חלול ויש לו הכשר שופר בגופו ואין פסולו אלא מחמת שמו שקראו הכתוב קרן ולא קראו שופר לכך שנינו כל השופרות שחלולין כשרין חוץ משל פרה שאע"פ שהוא חלול פסול מפני שהוא קרן ולא הוצרך לומר חוץ משל ראם כי קרן של ראם אינו חלול ואינו בכלל כל השופרות. ומיהו אכתי ק"ל כיון שאין פסולו

מגופו אלא מחמת שמו היכא קתני מפני שהוא קרן ה"ל למתני מפני שנקרא קרן וכתב הוא ז"ל דודאי כל שהוא מחובר בגוף בהמה קרן שמו ואפילו של יובל ולא נקרא שופר אלא כשנתקן בתלוש והוא מן החלולים וההדורים ומפני שקרן של פרה פסלתו תורה אף לאחר תלישה נקרא שמו קרן כמו שהיה לענין פסלות ולהכי קתני מפני שהוא קרן כלומר מפני שעדיין הוא קרן כמו שהיה בתחלה בעודו מחובר ואע"פ שפסולו מחמת שמו והרי הוא כאלו קרן מגופו לענין שמו שאף הוא אינו הדור לשם והא דמייתי ראיה מדכתיב וקרני ראם קרניו אע"ג בעודו מחובר הוא דכתיב דכולהו אקרי קרן י"ל דכיון דלא כתיב וכקרני ראם קרניו וכתיב וקרני ראם קרניו משמע דה"ק שקרניו קרני ראם לעולם שאף בתלוש הם קרן ומאי דכתיב בשופר של עז קרן חזות ההוא משל הוא שראה במראה הנבואה חוזק אותן ממלכות כחוזק הקרן שאינו חלול שהוא עצם חזק וכמו שאמר עליו שמראה גדול ונורא במ"ש חזות שהוא מלשון חזות קשה הוגד לי ואע"פ שהכתוב ג"כ כשאמר וקרני ראם קרניו דרך משל הוא מ"מ כשהמשיל קרן השור לקרני ראם הראה לו פסול אבל כאן שאמר קרן חזות לא בא אלא להרבות תקפו ואדרבה בא לומר שינוי מעשה הצפיר שאין שופר בין עיניו כדרכו אלא קרן חזות וחזק א"נ דכיון דמחובר הוא בין עיניו קרן מקרי ותירוץ התוספת מספיק בזה:

גמ' אם שור למה פר ואם פר למה שור. פי' דשור משמע אפי' בן יומו כדכתיב שור או כשב או עז כי יולד ופר אינו נקרא אלא עד ג' שנים אלא מאי משור פר משופר פי' שבא לרמוז על זה:

ורבנן כדרב מתנה דאמר מאי משור פר שהוא פר. כן גרסת רש"י ז"ל ופי' הוא ז"ל שביום שנקרא שור היה גדול כפר וזהו פר של מעשה בראשית שביום [שנברא] נברא כקומתו וי"ג שור שהוא מפר וכן פי' הערוך שור שהיה אביו כשהולידו פר חזק ושלם:

שאין קטיגור וכו'. שלא להזכיר מעשה העגל כדרך שאין כ"ג נכנס בבגדי זהב לפנים ואע"ג דאיכא דם הפר דמדי מיניה לפנים הא אשתני ולא מינכר איזה דם הוא ואע"ג דאיכא ארון וכפורת לפנים מצופים זהב ואיכא כף ומחתה של זהב שכה"ג מכניס לפני לפנים אנן לא חיישינן אלא שלא יתנאה חוטא במה שחטא בו וכף ומחתה אינם להתנאות אבל בגדי זהב הם להתנאות ושופר נמי בא להתנאות ולהרצות אל אדוניו ואע"ג דמבחוץ לא חיישינן להא דהא משמש בבגדי זהב על מזבח החיצון ואפילו על מזבח שבהיכל בחוץ האי שופר כיון דלזכרון אתי ולהכניס תפלתן של ישראל לפני ולפנים כלפנים דמי וטלית מצוייצת שהיא מוזהבת מותר ללבוש ביום הכפורים דהא ודאי כלחוץ דמי:

ופרכינן והא תנא מפני שהוא קרן קאמר ופרקינן דתנא חדא ועוד קתני חדא שאין קטיגור נעשה סניגור ועוד מפני שהוא קרן. והקשה הרמב"ן אמאי דחיק עולא ומחסר מתניתין ומוסיף חדא ועוד קאמר ותירץ דמשמע ליה טעם חלוש שיאסרו חכמים מפני שנקרא קרן ולא נקרא שופר כיון שהוא חלול וכל השופרות נקרא לפיכך עשו לו סניפין מאידך טעמי דעולא ודאביי:

דף כו:

מתני' שופר של ר"ה של יעל פשוט. וא"ת דהא קתני רישא כל השופרות כשרין ולא מפלגינן בין פשוט לכפוף וכ"ת דמתני' פליגא רישא אסיפא ותנאי היא כדמפרשי קצת רבנן ז"ל חדא דא"כ תנא היכא מסתים לה סתומי ה"ל למתני בסיפא ר' פ' אומר א"נ אחרים אומרים ועוד היכא לא מפרשי לה בגמרא ונוקמה כתנאי ונימא אינהו הני תנאי דהכי אורחא דתלמודא ועוד אי הך סיפא לעיכובא הוא ומדאוריתא מנא ליה להאי תנא דבעינן מדאוריתא כפוף ולא פשוט דהא שופר אמר רחמנא וכין שהוא כפוף או פשוט שופר הוא. והנכון דעיקר מתני' מילי מילי קתני ובריש קתני דין תורה והך סיפא למצוה מן המובחר מדרבנן דסבר ת"ק דפשוט מעלי טפי לר"ה כדאמרי' בגמרא דהא דפשוט טפי מעלי כדי שיהא זכר לפשוט הדורי הלב וגם לפשוט ראשנו בתפלה למעלה כדכתיב נשא לבבינו אל כפים וכו' ומשוה יובל לר"ה משום דכתיב שביעי שביעי לגז"ש כדאיתא בפי' דלקמן. ור' יהודה סבר דמצוה יותר בר"ה בכפופין דכמה דכייף טפי מעלי זכר לכוף הגוף לתפלה ותחנונים כעני כי יעטוף וביובל בעי של יעל פשוט לפי שהוא דרך חירות לעבדים שנשאו ראש א"נ כטעמא דפרישו בירושלמי תקנו מצוי למצוי ושאינו מצוי לשאינו מצוי ולאו למימרא דר' יהודה לית ליה גזירה שוה דשביעי שביעי דהא לא סגיא דלאו הכי אלא דקסבר דבהא מלתא דרבנן למצוה לא חיישינן לג"ש ומאי דשייך במלתא למעבד עדיף טפי. ויעל פרש"י שהוא מין חיה שהוא עז הבר ולא כפי' בעל הערוך שהוא כשבה קטנה דהא כתב שור שה כשבים ושה עזים וכתיב ואקו ודישון ומתרגמינן ויעלא ורימא אלמא לאו כשבה היא אלא מין חיה וכן הכתוב אומר הרים הגבוהים ליעלים ומיהו קשיא דהא כתיב קרנות שן והבנים ותרגם יונתן קרנין דיעלין וא"כ של יעל קרן אקרי שופר לא אקרי וי"ל דההוא מינא אחרינא הוא שאין קרן שלו חלול (והני) [והוי] יודע דהא דקתני של יעל פשוט לאו למימרא דמצוה בשל יעל ממש אלא מצוה בפשוטין ויעל נקט משום דרגילי ביה במקדש וכדקתני ופיו מצופה זהב ושתי חצוצרות מן הצדדין לפי מנהג המקדש וחיוב שלו תדע דהא ר' יהודה קתני בר"ה בשל זכרים כלומר בשל

איל כדאמרי' דקרו לדוכרא יובלא ובודאי דבשל זכרים לאו דוקא אלא לפי שהוא מצוי ורגיל אלא בשל כפופים דוקא תדע דהא א"ר לוי בגמרא מצוה בכפופין ופרכינן ולימא הלכה כר' יהודה אלמא דר' יהודה לא קפיד אלא אכפופין ומינה דת"ק לא קפיד אלא אפשוטין והכי מוכח טעמא דאמרינן עליהו בגמרא דמר סבר כמה דפשיט טפי מעלי ומר סבר כמה דכייף טפי מעלי והא דאמרי' בפ"ק למה תוקעין בשופר של איל הא פרישנא עלה דאדרבה היא זו שאלתו של ר' אבהו על המנהג כיון דליכא לא חיובא דאוריתא ולא חיוב מצוה דרבנן:

ובתענית בשל זכרים. פי' דאע"ג דתענית יום צרה וצעקה הוא כמו ר"ה אפ"ה כיון דתקיעתא אינם בחיוב גמור אלא בכנופיא ולהעלות תפלה בתקיעות ואין סדר תקיעות ולא פסולי שופר מעכבין בהן דין הוא דמשוינן בהו הפרישא ביניה ובין תקיעות דאוריתא ונעביד בכפופין משום הלכך כאגמון ראשו כאדם הנכלם ונחפר כי מעשיו הביאו לו צרה הזאת:

שוה היובל. פי' י"ה של יובל:

לתקיעה ולברכות. פי' לסדר תקיעות ולסדר ברכות לומר מלכיות זכרונות ושופרות משום דעבדינן גזירה שוה בכולהו ואע"ג דברכות דרבנן נינהו כדאיתא לקמן ור"י פליג בענין השופר מטעמא דכתיבני לעיל וחזינן לר' יהודה דלא איירי בענין התעניות וי"א דכיון דלא פליג מודה הוא לת"ק דבתעניות בשל זכרים ודינן לדבריו כר"ה דלדידה דמי טפי מיובל שהוא דרך חירות וק"ל א"כ ר' לוי דאמר ובתעניות בפשוטין כדאיתא במקצת נוסחי דאמר כמאן לא ת"ק ולא ר"י וי"א דר' לוי אף בפשוטין קאמר לאפוקי דלא בעינן דוקא בכפופין בר"ה א"נ ר' לוי פליג וסבר דפשוטין דוקא עדיפא להיכרא בעלמא ויותר היה נ"ל דר' יהודה בתעניות פשוטין בעי דלכ"ע מפלגינן בין תקיעות דר"ה ושל תעניות דהני דאוריתא והני דרבנן ולהכי לא חייש לפרושי אלא (רמא) [רמז] לה במאי דקתני בר"ה תוקעין בשל זכרים כלומר ולא בתעניות ונקט יובל לפשוטין להדיא משום דאיירי ביה ת"ק דידיה ור' לוי דאמר כר' יהודה ומכל מקום נוסחאות דלא גרס בררי לוי בתעניות כלום ובודאי הא דלא איירי ביה או משום דסבר דליכא קפידא בתעניות בין כפופין לפשוטין או משום דסבר דמצוה בפשוטין דכיון דלדבריו מצות יובל ור"ה בכפופין א"א לחייב בהם בתעניות דא"כ יהו כל תקיעות השנה שוין והעולם נוהגין לתקוע בתעניות בכפופין כדברי ת"ק וכפי סברא ראשונה שכתבנו:

גמ' אמר ר' לוי וכו'. פי' ארכבה אתרי רכשי ס"ל בר"ה כר"י דמצוה בכפופין ולענין יובל סבר דבעינן למעבד ג"ש כת"ק ואפי' בהא דליכא אלא מדרבנן דכיון דשוה בדיני

דאוריתא דין הוא דלשוו בהא ואע"ג לפי סברא פשוטין עדיפא טפי ליובל שהוא חירות ושמחה וי"ה האמור כאן פשיטא דהיינו י"ה של יובל דאלו י"ה דעלמא ליכא לא חיוב בתקיעות ולא חיוב ברכות כלל ומה שנהגו לתקוע במוצאי י"ה סימן תשר"ת מנהג בעלמא הוא וי"א כדי לערבב השטן וליתא דשטן ביומא דכפורי ליכא כדאית' בנדרים וביומא ועוד שתוקעין לאחר מעריב בחול אלא הטעם כדכתב רבינו האי ז"ל שהוא זכר ליובל ולפי שאין שנת היובל ידועה לכל תוקעין בכל שנה ושנה ולד"ה אין ברכה בתקיעה זו ואין מדקדקין בה בשום פיסול לא בתקיעה ולא בשופר:

ושל כל השנה בפשוטין. פי' של תעניות והא פרישנא במתניתין:

ר' לוי דאמר כמאן והאנן תנן שופר של ר"ה של יעל. פי' דקס"ד דר' לוי כיון דעביד לה שמעיתא לד"ה קאמר לה ומהדרינן דאיהו דאמר כר' יהודא ולהכי פרכינן ולימא הלכה כר' יהודה ומהדרינן דא"כ הוי משמע דאפי' ביובל פסיק כותיה ולא ניחא ליה דלימא הלכה כר' יהודה בר"ה והלכה כדברי חכמים ביובל דאם כן הוי משמע דביובל בפשוטין ולמימר והלכה כת"ק ולהשות יובל לר"ה לא ניחא דקמאריך בלישניה טובא הילכך אמר לה כשמעתא והלכה כמותו:

דף כז.

והא דתנן ופיו מצופה זהב אוקימנא שלא במקום הנחת פה וש"מ דשלא במקום הנחת פיו אינו על גבו מבחוץ ולא בראש הרחב שלו דהא לא מקרי פיו אלא הוא המקום הנשאר בפיו הקצר מהנחת פיו ולחוץ והוא בפיו ממש:

ושני חצוצרות מב' הצדדין למימרא דתרי קלי משתמע. פי' שישמע קול שופר שהוא מצות היום מבין שני החצוצרות:

והתניא זכור ושמור וכו'. **ופרקינן לכך מאריך בשופר** פי' ומאריך בו שיעור תקיעה ושיעור תרועה בכל מקום כפי מה שהוא ופרכינן למימרא דשמע סוף תקיעה בלא ראש יצא פי' ואפי' לכתחילה והא במקדש לכתחילה הוא והא דנקט יצא משום דבעי לאותביה דאפי' בדעבד לא יצא והא במקדש לכתחילה הוא ומי נפיק:

ת"ש תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת. הרי"ץ גיאת פי' אין בידו אלא אחת היינו הראשונה וסמך בזה על הירושלמי לפי פשוטו ולהכי נקט תנא תקע בראשונה אבל בשניה שהאריך בה כשתים לא עלתה לו כלל שהרי אין לה סוף כי הוא נתכוון בסופה להיות תחילה לסימן השני ואין פי' מחוור כלל חדא דלישנא דמתניתין לא דייק הכי דמשמע כי מן השתים שנתכוון אין בידו מהם אלא אחת הא

אחת יש בידו ועוד דאם האחרונה לא עלתה לו כלל והיא תקיעה פסולה איבד כל הסימן כדבעינן למימר קמן ועוד דמהיכא תיתי דבעינן כונה בתקיעות לראשונה או לשניה הא אפילו לדברי המחמיר לא בעינן אלא כונה לצאת ובפירוש אמר בירושלמי בהקורא את המגילה א"ר יוסה היה זה צריך ראשונה וזה אחרונה תקיעה אחת מוציא ידי שניהן אלא דההיא יש לפרשה כשאחד תקע לשניהן ומתכוון בה לדעת שניהם וכל א' מתכוון בה למה שצריך ומיהו עיקר הטעם אינו מחוור ועוד שהרי אמרו בתוספתא תקע והרייע וחזר והרייע ותקע אין בידו אלא אחת כלומר התקיעה האחרונה בלבד אלמא אותה האחרונה עולה להיות ראשונה בסימן אחר ועוד יש להקשות עליו מלשון שמועתינו דאמרינן וליסלוק ליה לתרתי דפשוטיה דהאי לישנא משמע דלחדא מיהת סליק ליה ועוד יש מקשים ממה שהוצרך התלמוד לדקדק וממילא תחילה בלא (ראש) [סוף] יצא דאלמא בלאו האי דיוקא לא מצי מותיב מהאי מתניתין אמאי דכיון דסברינן שהשניה לא עלתה לו כלל בלאו האי דיוקא מצי פריך דאפילו תימא דתחלה בלא סוף לא יצא כיון דאמרת בסוף בלא תחלה יצא תקשי מתניתין אמאי [לא] עלתה לו שניה כלל ליפוק בסוף תקיעה מיהת דאי משום דמפסיק בנתים ראש התקיעה שהוא פסול הא רבינו ז"ל לא חייש להאי הפסקה בדיעבד ומיהו הא לא קשיא לי דסוף התקיעה לדעת הרב ז"ל אינו בדין שתעלה להיות סוף לסימן זה שהרי הוא לא נתכוון בו אלא להיות תחלה לסימן השני ומ"מ אין דבריו נכונים מן הטעם שכתבנו ועיקר הפירוש כדפרש"י וכל הגאונים אין בידו מן השנים שהאריך כשתים אלא אחת שתעלה לו לתקיעה אחרונה של סימן שעשה אבל לא לתחלת הסימן האחר או אם רצה לאבד הסימן שעשה שתעלה לו זו לראש סימן אחר וישלים עליו הרשות בידו והיינו אין בידו אלא אחת והא דאצטריך למתני תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים ולא קתני האריך בתקיעה כשתים טעמא דמלתא דכיון שאין שיעור לתקיעות למעלה דין הוא שלא תעלה לו לשתים כי הכל תקיעה אחת היא אבל כשעשה היכר בדבר שתקע הראשונה כדרכו והאריך בשניה כשתים סד"א שתעלה לו לשתים כשנתכוון לכך ולהוי כאלו הפסיק קמ"ל והירושלמי שסמך עליו הריי"ץ גיאת זהו דגר' התם תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ר' אבא בר זבדא בשם ר' זעירא אפי' א' אין לו למה רישא גבי סיפא מצטרף לא רישא אית לה סיפא ולא סיפא אית לה רישא ע"כ והרמב"ן ז"ל דחה זה הירושלמי ממקומו וכתב דהא דר' אבא לאו אהא מתניתין קיימא אלא אמלתא אחריתי קיימא דאמרינן התם שופר מאריך וחצוצרות מקצרות א"ר יוסה הד"א פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא פי' שאם היה אחד מהם תוקע כמתעסק בעלמא שהשומע ממנו לא יצא כדאיתא באידך פרקא

ובא א' ואמר לו שישלים התקיעה לשם מצוה והאריך בה כשיעור יצא וכן בהפך שהיה תחלתה כשיעור לשם מצוה והשלימה כמתעסק ואמרי' עלה והדא אמרה דא כלומר מאיזה משנה אתה למד כן דאי ממשנת שופר מאריך התם בתחלתו ג"כ יוצא כדחזינן בגמרא דילן ואמר תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת כלומר אבל אחת יש בידו ויוצא בתחלתה ואע"פ שסופה נתכוון לשניה ולא עלתה לו והיינו אריכותו כמתעסק בלבד ועל הא אתא ר' אבא בר זבדא ואמר אפילו א' אין בידו כו' כלומר בא לחלוק על ר' יוסה דודאי השומע מקצת התקיעה מן המתעסק אינה כלום דהא אין לה תחילה או סוף וכיון דרישא בהדי סיפא מצטרף וחדא מניהו בפסלות לא סיפא איתי לה רישא ולא רישא איתי לה סיפא ולא דמי למשך בשניה כשתים דהתם כולה תקיעה בכשרות ולשם מצוה ומשום דאפסוקי תקיעתא לא מפסיקנן הוא דלא סלקא בתרתי וכיון דכן לחדא מלתא סלקא מתחלה ועד סוף שאין כונה לאחרונה פוסלת שלא תעלה לראשונה והא דקאמר ר' אבא אפילו אחת אין בידו אע"ג דר' יוסה נמי דפליג עליה לאחת בלחוד חשיב לשומע מקצת תקיעה מן המתעסק לישנא בעלמא נקט דהא פשיטא שלא תעלה לשתים וליכא מ"ד הכי אלא משום להא דמתניתין דמשך בשניה כשתים דקתני אין בידו אלא אחת קאמר הכא אפי' אחת אין בידו וראיה לפי' זה שהרי בפי' י"ט של ר"ה גבי שופר מאריך חזרו לומר בירושלמי זה הלשון בעצמו והפי' הזה אמת הוא ונכון אלא שלשונו של ר' אבא בר זבדא קשה קצת שתפס אפילו אחת אין בידו גבי מתעסק והל"ל ר' אבא אמר לא יצא כלשונו של ר' יוסה דאמר יצא והרשב"א נר"ו פי' דבמתניתין פליגי רבי יוסה ור' אבא ופלוגתיהו בפלוגתא דתוקע לשיר במצות צריכות כונה או אין צריכות כונה דר' יוסה סבר מצות אין צריכות כונה וה"ק פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק יצא דאע"ג דמה שתקע כמתעסק אינו כלום כדאיתא לקמן מ"מ אינו מפסיד כלום באידך מקצת שהיתה בכשרות מכיון דלא בעי' כונה לצאת וכדאי היא תקיעה של מתעסק שלא תפסיד באידך דסגי ליה בתוקע לשם תקיעות ולשם מצוה ואמרי' והדא אמרה תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת אבל אחת מיהת עלתה לו ואין כונתו שהיתה בסיפא לשם תקיעה אחרת מפסדת בתחלת תקיעתו ויוצא הוא בכולה משום דמצות אין צריכות כונה וכיון דכן ממילא יצא שהרי נתכוון לתקיעה מיהת וא"ל ר' אבא דההיא שניה אינה עולה לו כלל משום דמצות צריכות כונה והכא אין כאן רישא לסיפא ולא סיפא לרישא וה"ה והוא הטעם לשמע מקצתה מן המתעסק והא דקתני מתניתין אין בידו אלא אחת היינו הראשונה ואנן קיי"ל כמ"ד מצות אין צריכות כונה והתוקע לשיר יצא הילכך אף השניה עלתה לו באחת כדברי ר'

יוסה ע"כ ואינו מחוור דאפי' תימא דר' אבא ס"ל דמצות צריכות כונה לצאת אין לו לומר בתוקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת שאפילו אחת אין בידו שהרי נתכוון לצאת בה וכונה אחרונה אינו מעכב שלא לצאת בו לראשונה כדאמרן. ועוד יש לקשט הלשון שתפס ר' אבא אותו הלשון כאלו אמר ודאי הא מתניתין דתקע בראשונה אינה מתפרשת כדבריך שאתה למד ממנה למתעסק שאלו היה כך אפילו אחת אין בידו ואלו אנן תנן שלא עלתה לו אלא לאחת הא לאחת עלתה לו וגם אתה מודה בדבר והיא הנותנת כי המשנה ההיא דרך אחרת יש לה כנ"ל:

אפסוקי תקיעתא לתרתי לא מפסקי'. כלומד נהי דחד נפיק בתחלתה וחד נפיק בסופה אבל להפסקה לעלות לשתים אחת זה אי אפשר:

ת"ש התוקע לתוך הבור וכו' ואמאי ליפוק בתחילת תקיעה מקמי דלערבב קלא. לקמן מפרשינן לה:

ה"ג אלא תרתי קלא (אחד) [מחד] **גברי לא משתמעי מתרי גברי משתמעי**. וה"פ אלא לעולם מקצת תקיעה לא יצא ופרכא דלעיל זכור ושמור ה"פ דהתם הוי תרי קלא מחד גברי וצריך לשמוע שניהן לא משתמעי תרויהו אבל גבי שופר וחצוצרות דה"ל תרי קלא מתרי גברי ואין צריך לשמוע אלא אחד מהן דהיינו קול השופר שהוא מצות היום שפיר משתמעי לכוין בקול השופר שהוא צריך ולשומעו מבין קולות החצוצרות הא לשמוע שניהם ממש בצריך להם אפילו מתרי גברי לא משתמעי וכדבעינן למימר קמן. והלכתא כמסקנא שאין אדם יוצא במקצת תקיעה וי"א שהוא יוצא במקצת תרועה כיון שהוא קול נשבר הרי יש תחלה וסוף באמציעתן ואם שמע מהם כשיעור יצא וכן דעת רבינו הגדול ז"ל אבל בירושלמי השוו דין תרועה לתקיעה בזה וראוי להחמיר כיון שאין ההיתר מפורש בגמרא דילן:

תניא נמי הכי בד"א במקדש אבל בגבולין מקום שיש שופר וכו'. פי' מקום שיש שופר כגון ר"ה אין חצוצרות ומקום שיש חצוצרות כגון תעניות דכתיב על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות והצר הצורר לרבות כל צרה שלא תבא על הציבור וכן פרש"י והמפרשים ז"ל ומכאן הקשה הרב בעל המאור ז"ל על מה שמצא בתשובת הגאונים ז"ל שנהגו לתקוע בתעניות בשופרות ועוד הקשה הראב"ד ז"ל על קושיין דהא אמרינן במס' תעניות במה מתריעין רב ושמואל חד אמר בעננו וחד אמר בשופר דהא יריחו בשופרות הואי והוא ז"ל היה מתרץ דהא דהכא בתקיעות של סדר ז' ברכות שהם מוסיפין לומר מי שענה וההיא דהתם בתקיעות שתוקעין בסוף התפלה או בשאר תפלות ותחנונים והיינו דאיכא מ"ד התם שהיא בעננו ואלו הכא תנן בהדיא שהיא בשופר וכדאמרינן

ובתעניות בשל כפופין ואין תירוצו דהתם מוכח דפלוגתא דרב ושמואל אמתניתין קאי דמיירי בתקיעות של סדר ברכות ואחרים תירצו דהתם שופר קרי לחצוצרות דהא אשתנו שמייהו כדאיתא פ' אלו טרפות והאי דאייתי ראיה מיריחו שהיה בשופרות אינו אלא ללמד דלא הוי בעננו ולא דדמי ליה ממש וזה דוחק גדול אבל הנכון כשיטת הגאונים ז"ל שכן אמר בירושלמי למה תוקעין בקרנות השבנו גועין לפניך כבהמות ועוד הביא ראיה רבינו הגדול מדגר' התם בירושלמי קומי ר' יהושע תקעו בתעניתא ר' יוסי בעא דלתקעון קומוי בחצוצרות ואמרי' ולא שמיע דתנינן חצוצרות במקדש ואין חצוצרות בגבולין ע"כ דאלמא בשופרות היו תוקעין ור' יוסי בעא דלתקון בחצוצרות לבד או בחצוצרות עם השופר ועל כן אהדר ליה דאין חצוצרות בגבולין כלל אלא שופרות והא דהכא פירשה רבינו ז"ל דהיינו במקום כנופיא דכל ישראל או רובם בשעת מלחמה וכיוצא אבל בתענית צבור דעלמא אין לתקוע אלא בשופרות וי"מ דהכא (ה"ק) לא אתא לומר אלא שבגבולין אין שופר וחצוצרות לעולם אלא מקום שיש שופר עכ"פ כגון ר"ה ויובל אין חצוצרות ובמקום שאפשר להיות שם חצוצרות כגון תעניות אם יש שם חצוצרות אין שופר וה"ה שאם יש שופר אין חצוצרות ולא בא לעכב שלא יתקעו בשופר כלל אלא שלא יתקעו שופר וחצוצרות וכן פי' הרשב"א נר"ו וכתב דהא דבעי ר' יוסי בירושלמי ויתקעון קומוי בחצוצרות ה"ק ויתקעון נמי בחצוצרות עם השופר ואהדרו ליה שאין שתיהן בגבולין וכיון דאיכא שופר אין חצוצרות וה"ה דאי איכא חצוצרות אין שופר ומתניתא דאמרי' בירושלמי היינו הא מתניתא דהכא ומעתה מה שנוהגין העולם בשופר שהוא מצוי הרשות בידם ובלבד שלא יבאו שם חצוצרות עכ"ל ונכון הוא:

כמאן מצלינן האידנא זה היום תחלת מעשיך וכו'. קשיא להו לרבנן ז"ל דהא קיי"ל כר' יהושע כדאמרינן בפ"ק לתקופה כר' יהושע ור"ת ז"ל פי' דקיי"ל כרב עינא דפריך משוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות וה"ק והאיכא זה היום תחלת מעשיך דלדבריך איתיה בר"ה וליתיה ביובל אלא ודאי תחלת מעשיך דמצלינן לא תחלת מעשה בראשית הוא אלא תחלת דין על כל המעשים וזה שייך נמי ביובל דהוקש לר"ה אבל לא בשאר יומא דכפורי וז"ש שוה היובל לר"ה והקשה עליו בתוס' דא"כ לאידך לישנא דקאמר מתניתין דלא כר' אליעזר הל"ל דזה היום תחלת מעשיך תחלת דין מעשיך הוא ויש דוחין שאינה קושיא דאלו אי אתיא מתניתין כר' אליעזר הא ודאי כי אמרינן ליה בר"ה אין פירושו על תחלת דין אלא על בריאת עולם וא"כ לא אמרינן ליה ביובל והרי אינו שוה לברכות ואין דחיה זו כלום בעיני דאי איתא שזה הלשון סובל משמעות (תועלת) [תחלת] דין הא אפשר לאומרה בין בר"ה בין ביובל בכל אחד על משמעות שלו וקרינן לו שהן שוין

לברכות ועוד אפי' יהא משמעותו תחלת דין גם בר"ה משום הא ליכא לאפוקי מדר' אליעזר דהא לא אמרינן בה בהדיא שאינו תחלת בריאת העולם והרי קושיית התוס' שרירא וקיימא וע"ק היכא מפרש הני רבנן ז"ל בלישנא דזה היום מאי דלא מפרש בגמרא ולא עוד אלא דגמרא נקיט ליה להדיא שפי' על בריאת העולם ולא עוד אלא שאין הלשון מוכיח כלל אלא כן אלא מנהגא דאמרינן זה היום כר' אליעזר היא וכדהוי נוהגין בימי חכמי התלמוד וכדמוכח סוגיין כר' אליעזר ולא חזינן דשקלי וטרי הכא אלא על מתניתין דשוה היובל לר"ה אי כר' אליעזר או לא אבל מאי דמצלינן האידנא והוי מצלי אמוראי זה היום כר' אליעזר היא לד"ה לפי פשטא דסוגיין ואידך עיולי פילא בקופא דמחטא הוא ואע"ג דתניא בפ"ק לתקופה כר' (אליעזר) [יהושע] סברת אמוראי היא דליתה להה"א מתניתא אלא הילכתא כרב דתקין בתקיעתא דידיה כר' אליעזר דרב תנא הוא ופליג כנ"ל:

מתני' שופר שנסדק ודבקו פסול. פרש"י ודבקו בדבק שקורין (גרוד) [גלוד] וליתא דהא פשיטא דפסול דמין בשאינו מינו הוא אלא פי' שדבקו בעצמו כדרך שעושין האומנין הבקיאין וטעמא דפסול פרש"י דה"ל כשני שופרות ולכאורה הוי משמע לפי' דמוקי לה בשנסדק כולו משני צדדיו לארכו אבל ליכא למימר הכי דא"כ היינו דבק שני שברי שופרות אא"כ תאמר דסיפא מה טעם קאמר מה טעם שופר שנסדק פסול משום דדבק שברי שופרות פסול אבל אינו מחוור [אלא] איכא למפסליה מטעמא דבעינן למימר ובודאי לכ"ע מלתא פסיקא תני הכא שהוא פסול ואע"פ שאינו מעכב התקיעה מדלא פריש לה כדפריש בסיפא גבי שופר שניקב ותנא ברא נמי דמפרש דינא דמתניתין סתמא להא נמי סתומי וטעמא דפסולא משום דכיון שנסדק כולו או רובו לארכו חשיב כאלו נחלק לגמרי ויצא מתורת שופר וכחתיכת קרן בעלמא הוא ואפילו לא נסדק אלא מרוח אחת ומעתה הא דנקט ודבקו כ"ש לא דבקו שהוא פסול ותנא לרבותא נקטיה שאינו מעלה ארוכה וכמדבק שברי שופרות דמי דלא מהני להו למחשבינהו חד שופר ה"נ לא מהני ליה לשוויי כלי ושופר והיינו שסמכו התנא בזו אחד זו סמכו ענין לו ואפשר שאף רש"י ז"ל לכך נתכוון בפי' ומיהו לפי האי טעמא דוקא נסדק כולו או רובו שהוא ככולו בכל מקום דמיעוטו המפוזר מב' צדיו לב' הפיות לא חשיב אבל נסדק מיעוטו אינו בדין זה אלא דינו כניקב דמפרש דיניה בסיפא והכי משמע לישנא דשופר שנסדק ואע"ג דקתני מתניתא לקמן שופר שנסדק לארכו פסול לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר לאו למימרא דלארכו אע"פ (שלא נשתייר) [שנשתייר] בו שיעור תקיעה פסול ואע"ג דלא הוי כולו או רובו אלא משום דרחבו הוא דתלי דיניה בשיור שיעור

תקיעה אבל לארכו בכולו או רובו תלוי דיניה אבל יש מחמירין לאסור כל שנסדק לארכו כלל ואפילו מיעוטו ומפרשי דחשוב מעתה כחתיכת קרן לפי שסוף סדק כזה להתרחב ולהאריך בכל שעה וכל העומד ליסדק ולחתך כסדוק דמי וזה חומר גדול לבעל נפש ואינו נכון כלל:

דיבק שברי שופרות פסול. פי' מלתא פסיקתא קתני ואפילו אינו מעכב התקיעה ואפי' דבקם בעצמם ומשום דשופר א' אמר רחמנא ולא ב' שופרות ואיכא מאן דדייק דכיון דקתני שברי שופרות מכלל דליכא בחד מיניהו שיעור שופר וחשיבי חתיכות בעלמא ולא שופר אבל אם היה מהם שיעור תקיעה כשר וכדין נסדק לרחבו וזה אינו שלא אמר אלא בנסדק שעדיין היה מחובר במיעוטו ושופר אחד הוא אבל הכא שנחלקו לגמרי לא וכדתניא הוסיף עליו כל שהוא פסול והוסיף עליו על שופר שלם משמע אלא הכא אדרבה להכי נקט שברי שופרות דאפילו בהני שאין בשניהם אלא כשיעור לא אמרינן השתא שופר אחד חשיבי אלא אפילו בהא חשיבי ב' שופרות וכ"ש כשיש בא' מהן או בכל אחד מהן כשיעור שופר א"נ והוא הנכון דשברי שופרות היינו שופרות גדולים שיש בכל שבר כשיעור ולא נצרכא לאסור דאלו בשברי שופרות שאין כשיעור א' מהן כבר יצאו מתורת שופר לגמרי ומרישא שמעינן שהוא פסול בכל דכן ואפילו תהא משנתינו כשנסדק מב' צדדין וכ"ש לפי פירושינו הנכון כנ"ל:

דף כז:

ניקב וסתמו אם מעכב וכו'. פי' ניקב אפילו כל שהו לפי חד לישנא דר' יוחנן דהילכתא כותיה:

סתמו. פי' אפילו במינו דהכי משמע מסתמא דסתם מתני' ר' נתן היא כדבעינן למימר קמן והיה נראה דכי קתני וסתמו לרבותא היא כדפרישית גבי ודבקו אבל בירושלמי פי' לא סתמו כשר שכל הקולות כשרין בשופר ואע"ג דברישא דקתני ודבקו לאו דוקא הכא וסתמו דוקא לא קשיא דפסולין משונין הן כל חד וחד כדאיתא אפ"ה לפי גמרא דילן ראוי לחוש למעשה ולמדנו מזה הירושלמי דהא דקתני מעכב את התקיעה לא שיהא קול פסול כיון דבלא סתימה יש קול כשר לא נתקלקל מפני הסתימה אלא לומר שאין קולו ברור כמו בהיותו שלם שהוא עבה או צרור ולפיכך אמר שאם לא סתמו כלל כשר והא דקתני אם מעכב את התקיעה פי' בו דארישא קאי דניקב כלומר אם היה הנקב קודם לכן מעכב התקיעה וסתמו פסול ממה נפשך שאם כשנסתלק העיכוב הרי הסתימה גורמת קול בכאן וה"ל קול ב' שופרות ואם לא הועיל כלום שעדיין מעכב כ"ש דהאי לחודיה

קאי והאי לחודיה קאי וה"ל כב' שופרות וכאלו נתן שם חתיכת עץ אבל אם לא היה מעכב מתחילתו את התקיעה אינו חשוב נקב וכשלם דמי ואין מה שנתן בו אלא כנותנו על שופר שלם או כמצפהו בחוץ שאינו פוסל בשלא נשתנה קולו וז"ש ואם לאו פסול ואע"פ שלשון הירושלמי נראה מסייע קצת לפי' זה אינו כן ע"ד האמת חדא דה"ל למתני אם היה מעכב את התקיעה ועוד דהא מתני' ר' נתן היא וללישנא בתרא דפריש ר"י דברי ר' נתן בנפחת רובו וא"כ משמע דלההוא לישנא מתני' ה"ק שופר שנפחת רובו וסתמו במינו אם [אינו] מעכב את התקיעה כשר ואם לאו פסול והיכא שייך לומר כן בנפחת רובו שהרי א"א בנפחת רובו אפילו ברוב רחבו בלבד מצד אחד שלא יעכב הנקב קצת את התקיעה ועוד נשתייר רובו שלם דכשר לד"ה ואפי' שלא במינו האיך אפשר שלא יעכב התקיעה לכך פי' דמעקרא ודאי מעכב את התקיעה דאי לא פשיטא דכמאן דליתא דמי וה"ק אם מעכב עדיין הנקב לתקיעה לאחר סתימה כבתחלה פסול דמה שהניח שם קאי באפי נפשה וה"ל ב' שופרות אבל אם אינו מעכב עכשיו לאחר סתימה את התקיעה כיון דמינו הוא ותקנו הרי הוא מתערב ומתבטל שם כאלו הוא מעצמו ושופר אחד מקרי ואין זה דומה להוסיף עליו כ"ש ולא לדבק ב' שברי שופרות דמחזי שנים ממש ואין זה בטל להיות גוף אחד וכ"כ הרשב"א ז"ל וכתב וז"ל ואע"פ ששנינו צפהו זהב מבחוץ אי נשתנה קולו מכמות שהיה פסול התם לפי שאין קול השופר צריך לו ואינו עושהו לחזקו ולתקנו ולפיכך הרי הוא כדבר אחר וקול דבר אחר נשמע עמו פסול אבל כאן שצריך לו לתקנו ומהודק יפה הרי הוא מכלל השופר והרי זה כאותה שאמרו במקום העשוי לחזק אינו חוצץ לפי שהוא מכלל הכלי וזה נכון להלכה וגם למעשה אבל יש חוששין למעשה שלא יהא הנקב מתחלה מעכב את התקיעה ושיסתמו במינו וישתייר חוץ מן הנקב שיעור תקיעה כדברי ר' יוחנן ואם לא סתמו כלל לדברי הירושלמי כשר ואפילו נפחת רובו ויש בו שיעור שופר שכל הקולות כשרין בשופר אבל לפי גמרא דילן יש להחמיר ולדון כשלא סתמו לפסול אם מעכב התקיעה שלא אמר בגמרא דילן שכל הקולות כשרין בשופר אלא כשהוא בעצמו שלא מחמת ריעות:

גמ' היה ארוך וקצרו כשר. פי' קמ"ל דאכתי דרך העברתו היא וכן בגרדו והעמידו על גלדו:

צפהו זהב במקום הנחת הפה פסול. פי' דהוי חציצה דבעינן שלא יהא חוצץ כלום בין השופר והתוקע ורמז לדבר אל חכך שופר ומכאן שאף נפח בו מבחוץ ולא נתן פיו בשופר לא יצא וכ"ת תיפוק לי' דהוסיף עליו כ"ש פסול בין במינו בין שלא במינו וי"ל דהכא אינו מוסיף עליו בראשו אלא כשכופפין צדו הקצר (כלחוץ) [לחוץ] לעשות לו מקום

הנחת פה ושם הוא מצופה ומעתה למדנו שמה שאמר שלא במקום הנחת פה כשר שהוא הנשאר חוץ לפיו באותו מקום רחב שעשו להנחת פה ואינו נדון לא מבפנים ולא מבחוץ ולפיכך שנוהו בפני עצמו בדין שלישי תדע דמתניתין דקתני ופיו מצופה זהב אוקימנא שלא במקום הנחת פה ואפ"ה קרי ליה פיו:

צפה זהב מבפנים פסול. שהרי הזהב חוצץ בנתים ואין הקול יוצא מן השופר לבדו בשום צד שלא יהא הזהב מתערב וחוצץ ואפילו בצפוי כ"ש נפסל דלא סגיא שלא יחוץ וישנה קולו דטעמא דרישא משום שפיו שנוי קולו הוא ומאי דלא פריש לה כדפריש בסיפא משום דהכא לא שייך חילוק כי לעולם משתנה קולו ודאי וצפהו זהב אורחא דקרא נקט ולישנא דמתני' וה"ה בכל צפוי הראויות לשנוי קול בחוץ דאלו מבפנים פשיטא שכל צפוי משנה הקול:

צפהו מבחוץ אם נשתנה קולו. פי' ואפי' למעליותא פסול דבעינן קול שופר לבדו וליכא ומעתה כל שופר המצופה ומצויר מבחוץ אין תוקעין בו אא"כ עמדו עליו בקיאים קודם לכן ומכירין שלא נשתנה קולו כלל מפני הצפוי ושלא היה בו נקב וסדק ג"כ וכ"כ הרמב"ן ומורי נר"ו וליכא למידק לקולא מדלא קתני אם לא נשתנה קולו כשר דלימא עד (שהשתא) [שנשתנה] ודאי לא פסלינן ליה ומספיקא כשר דהא ליכא למימר כיון דחזינן ריעותא דלאיסורא ספיקא דאוריתא (לקולא) [לחומרא] ותנא דיני קתני אם נשתנה ודאי פסול ואם לא נשתנה ודאי כשר הא ספיקא כדינו דספיקא דאורייתא לחומרא:

נתן שופר וכו'. פי' בו אם קול פנימי לבדו שמע יצא כגון שהיו ראשי הפנימי בולטין יצא ואם קול חיצון לבדו שמע כגון שהכניס שפתו בפי החיצון לבדו לא יצא לפי שהפנימי חוצץ בנתים ומשנה בנתים ואינו נכון דעכוב פנימי אינו כלום כיון שאין מתערב ממנו בקול כלום ולא פסלו בצפהו זהב מבחוץ אלא לפי שהקול בא ג"כ מחמת הצפוי וזה אינו משנה כלום אלא שגורע מקולו ומשום חציצה אין כאן דמין במינו אינו חוצץ וה"פ אם קול פנימי לבדו שמע יצא כדאמרן ואפשר שאין החיצון פוסל בו מפני שמשנה קולו כיון שעומד בפני עצמו שאינו מסייע לערב כח בקול כעין צפוי ואם קול חיצון ג"כ שמע כלומר ששמע קול שניהם לא יצא שאם אין שניהם שוים שהחיצון בולט בסופו או כראשו הרי קול אחר יוצא משני שופרות ופסול. ואם שניהם שוין וכל אחד חלוק בעצמו ויוצאין ביחד נהי דאין כאן משום שני שופרות ודומה לבי' בני אדם שתקעו כאחד אעפ"כ לא יצא דכי אמרינן התם דתרי קלי משתמעי דוקא תרי קלי מתרי גברי אבל תרי קלי מחד גברי ושני שופרות לא משתמעי (ואפשר) [ואי אפשר] לשמוע קול אחד מהם לבדו לפיכך לא יצא:

גרדו [**כו'**] **הפכו** (**כשר**) [**לא יצא**] **אמר רב פפא וכו'**. פי' לא תימא דהא בלחוד פסול אלא הרחיב את הקצר וקצר הרחב פסול:

דרך העברתו. פי' מראש הבהמה שראשו הקצר כנגד פי האדם וכ"ש הפכו כחלוק שאינו דרך העברתו וכן אמר בירושלמי הפכו פסול לפי שבטל חללו ושם אמר שהרחיב הקצר וקצר הרחב פסול משום דבעינן דרך העברתו כדמפרש בגמרא דילן. איכא דגריס הוסיף עליו כ"ש וגמרו בין במינו וכו' וליתא דלישנא דגמרו משמע שלא היה בו שיעור שופר ואלו לישנא דהוסיף עליו משמע על שופר שלם אלא ה"ג הוסיף עליו כ"ש בין במינו בין שלא במינו פסול פי' ואפילו אינו מעכב התקיעה דאפי' משום תוספת כ"ש חשבינן ליה שני שופרות:

ניקב וסתמו וכו' ר' נתן אומר וכו'. היה נראה דבמעכב את התקיעה פליגי ומ"ה פליגי רבנן אפי' סתמו כמינו ור' נתן מכשיר כשסתמו במינו אע"פ שמעכב את התקיעה וסתם מתני' דפוסל במעכב את התקיעה רבנן דסתמו סתם אפילו במינו משמע וכיון דכן הלכתא כרבנן וכ"ת והא פריש ר"י בלישנא בתרא שלא במינו פסול (בשופרות שנו) [בשנפחת רובו] וכי הוי במינו כשר אע"פ שנפחת רובו ואם איתא דפלוגתא במעכב את התקיעה א"כ בשאינו מעכב התקיעה אפילו שלא במינו כשר והאיך אפשר שיהא חתיכת עץ נתונה על רובו של שופר ויהא כשר והלא זה גרוע מהוסיף עליו כ"ש ולא קשיא לפי מאי דמשמע לן דרובו דא"ר יוחנן אינו רובו ממש שנפחת רוב בנינו דהא לא אפשר אלא רוב רחבו של שופר מאותו צד שהנקב בו כמ"ש בירושלמי בעלתה חזזית על רובו שהוא רובו מצד אחד והשתא עדיף מהוסיף עליו כ"ש ומיהו אינו מחוור דהא משמע דר"י כר' נתן ס"ל והיכא לא אקשינן ליה מדפסק בעלמא הלכה כסתם משנה וכדפרכינן בכל דוכתא ועוד שהרי בנוסחאות מדוייקות בירושלמי אמר בפי' דמתני' ר' נתן היא דגרסי' התם בנוסחי דוקני שופר שנסדק ודבקו פסול למאן נצרכה לר' נתן דבק שברי שופרות פסול למאן נצרכא לר' נתן ניקב וסתמו א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ר' נתן היא ניקב וסתמו אם מעכב וכו' א"ר חייא בר אבא בש"ר יוחנן כיני מתני' אם מעכב את התקיעה קודם סתימה פסול אע"פ [שתוקע] יפה יפה כלומר שאינו מעכב עכשיו ר' נתן אומר כיון דסתמו יפה יפה במינו שאינו מעכב עכשיו כשר נראה מכאן דפלוגתיהו בשאינו מעכב עכשיו את התקיעה דרבנן פסלי ור' נתן מכשיר כשסתמו במינו וסתם מתני' ר' נתן הוא והלכה כוותיה ולא אצטריכא בריתא לפרושי אם מעכב את התקיעה משום דפשיטא ליה דינא שאם לא היה מעכב הנקב מתחלה אינו כלום וסמך בזה אמתני' דבריתא פי' דמתני' היא ומה שסתם התנא במינו ושלא במינו פריש

תנא ברא וכן דעת הריי"ף שפסק כר' נתן אליבא דריי דלישנא קמא דבשל תורה לא אזלינן בתר לישנא בתרא אלא אחר המחמיר ולישנא דניקב נמי לא משמע שנפחת רובו: וי"א דפלוגתיהו דמעכב התקיעה ובהא מכשיר ר' נתן כשסתמו במינו ומתני' ר' נתן היא דכי קתני וסתמו היינו שלא במינו ולפיכך פוסל במעכב את התקיעה וכשאמר בירושלמי שופר שנסדק פסול למאן נצרכה לר' נתן לפי שנסדק ברובו מסתמא מעכב את התקיעה ולהכי קאמר דתנא תני פסולא דידיה משום סדיקת רובו ולא משום עיכוב תקיעה ר' נתן היא דלרבנן תיפוק לי' דמעכב התקיעה פסול ואין פירוש זה מתיישב בלשון הירושלמי ובלשון משנתינו ומה שכתבנו הוא הנכון בשיטת הרמב"ן ז"ל ולפי שיטה זו הנכונה ללישנא קמא דריי תלת בעינן לטיבותא שנשתייר רובו ושסתמו במינו ושאינו מעכב התקיעה וללישנא בתרא סגי לן בתרתי שסתמו במינו ושאינו מעכב התקיעה ואע"פ שנפחת רובו א"נ נשתייר רובו ואע"פ שסתמו שלא במינו אבל לעולם בעינן שלא יעכב התקיעה דמתני' מלתא קתני אם מעכב את התקיעה פסול ואלו היה כשר לעולם לא סגיא דלא מפליג ותני בה והריי"ף ור"ח וכל הגאונים והרמב"ן פוסקין כלישנא קמא דריי לחומרא כיון דאיסורא דאוריתא הוא דכל תרי לישנא באיסורא נקטינן לישנא דחומרא בין שהוא קמא ובין שהוא בתרא דחשבינן ליה כתרי תנאי או אמוראי שהם שקולים שאם היו בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר המיקל וכמ"ש רבני צרפת אבל בדיני ממונות פוסקין כלישנא בתרא א"נ מספיקא יד נתבע על עליונה וכן עיקר שלא כדברי הריי"ץ גיאת שפסק בזה כלישנא בתרא דריי לקולא שהוא ז"ל סובר שבכל מקום לישנא בתרא עיקר דמהדורא דלישנא קמא הוא וכאלו הוא סברא דאחריתא:

נסדק לרחבו וכו'. פי' דליכא משום ב' שופרות כדכתיבנא לעיל וכיון שכן יש להכשיר אפילו כשנשתייר שיעור תקיעה לצר הרחב ואף על פי שזה המיעוט שבפיו חוצץ מין במינו הוא ואינו חוצץ שאין אנו רואין אותו כאלו ניטל דא"כ אפילו יש שיעור בקצה הקצר תפסל משום הוסיף עליו כ"ש אלא ודאי לא שנא וזהו ששנו אותו סתם ולא פי' שנשתייר כלפי פיו אבל רש"י אומר דדוקא שנשתייר כלפי פיו ולמעשה ראוי לחוש הואיל והורה זקן:

וכמה שיעור תקיעה פירש (ר' גמליאל) [רשב"ג] כדי שיאחזנו בידו וכו'. ובנדה אמר שיעורו טפח ולא פליגי דטפח ד' אצבעות בגודל שהוא ו' באמה נמצא שיאחזנו בד' אצבעות פסת ידו ויראה לכאן ולכאן (ור' גמליאל) [ורשב"ג] לפרש בא למה שיעורו בטפח ולא כדי שיאחזנו התוקע שהרי בן אבטיח שאגרופו ישנו בראשו של כל אדם

צריך יותר מכמה טפחים אלא שהתנא שיער טפח באדם בינוני וכן נתן רשב"ג הטעם כי באדם בינוני יאחזנו ויראה לכאן ולכאן ובבן בטיח וכיוצא בו בעינן כפי מה שהוא שלא תהא מפסקת ידו בין קול שופר:

היה קולו דק או עבה. פי' כשאין בהם ריעות מחמת תערובת דבר הפוסל:

קדחו בזכרותו. הוציא זכרותו במקדח ונשתייר ממנו בתוכו אם תקע בו יצא ואינו חוצץ:

מתני' התוקע לתוך הבור. שעת שמד היה ובור ודות אחד הן אלא שהבור חפור והדות בנוי:

פיטם. חבית גדולה:

אם קול שופר. בגמרא מפרש דכל שעומד בתוך הבור קול שופר הוא שומע וכל שעומד על שפת הבור קול הברה הוא ומתניתין כולה באדם אחד וא"כ ע"כ ה"פ אם קול שופר שמע כגון שהכניס ראשו לתוך הבור יצא ואם קול הכרה שמע כגון שעמד כולו בחוץ לא יצא:

וכן מי שהיה עובר. האי וכן לא אתי שפיר שאין סוף המשנה מענין תחלתה אלא שדומה לה לפי מה שפי' שיש בו ב' צדדין באדם א' אם הכניס ראשו לבור אם לאו וכן בזו אם כיוון לבו יצא כגון שעמד שחזקה הוא שכיוון כמ"ש בירושלמי ואם לא עמד אלא שעבר בלי כוונה לא יצא והא דתנן היה עובר וכו' הקשה בתוס' האיך יצא כיון שהוא ברשות אחרת דהא אמרינן בעירובין ט' בקטנה וא' בגדולה אין יוצאין י"ח ותירצו שאני התם דליכא עשרה עם ש"ץ וצריכין צירוף והקשו עוד מהא דתנן בכיצד צולין מן האגף ולחוץ כלחוץ אמר רב וכן לתפלה וריב"ל אמר אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהן שבשמים ואי לענין צירוף מיירי תקשה ההיא דפי' כל גגות לר' יהושע ואנן קיי"ל כותיה דרביה דרב הוא ועוד דסוגיין בסוטה גבי ברכת כהנים כותיה נקטינן ומתרצינן לה ואי מיירי לענין לצאת ולא לענין צירוף תקשה מתניתין דהכא לרב ותירצו דההיא דפסחים לא מיירי לענין צירוף אלא לענין לענות בכל דבר שבקדושה עם הצבור הוא דפליגי רב ור' יהושע והלכתא כר"י שהוא עונה עמהם ואפשר שיוצא ג"כ י"ח כאלו היה בפנים וכדמיירי לענין פסח לאפוקי י"ח וכדמייתי' ליה במס' סוטה להיות כולל המתברכין וקשה להו דהא מגילה תנן הכא דבעי עשרה שלא בזמנה ובזמנה רב חייש לדרב אסי ולא תירצו בזה כלום ורבותי אומרים דמתניתין לא קשיא דאפילו במגילה לא בעי עשרה מדין דבר שבקדושה אלא משום פרסומי ניסא וכל ששמע מתוך עשרה דאיכא פרסומי ניסא סגי בהכי דבקריאתה בעינן פרסומי ניסא ומעתה לפי שיטה זו לענין צרוף עשרה בכל דבר שבקדושה בעינן שיהיו כולם ברשות א' כההיא דפי' כל גגות

ואם לאו אינו עולה להם וגם אינו יוצא וכל דלא בעינן עשרה כגון שופר ומגלה וכיוצא אפילו [אינו] מרשות א' יצאו לעולם אפילו בדבר שבקדושה דבעינן עשרה חייב הוא לענות עמהם. ויש מרבותי שהיו אומרים כי לעולם אינו עונה אלא בשהוא עמהם כההיא דכל גגות וההיא דפסח ב' ליתא לדריב"ל ולא נהירא:

גמ' א"ר הונא וכו'. ליכא לפרושי ל"ש דאם שמע קול הברה לא יצא אלא לאותם העומדין על שפת הבור אבל לאותם העומדים בבור אפילו שמעו קול הברה יצאו דהא אמאי יצאו וכי אינם חייבים לשמוע קול שופר אלא ה"פ ל"ש דשייך האי חלוק אלא לעומדין על שפת הבור אבל העומדין בבור סתמן יצאו שלעולם שומעין קול שופר מן הסתם והיינו דתניא נמי הכי התוקע לתוך הבור או לתוך הדות יצא ומלתא פסיקתא קתני דלעולם יצא והא אנן תנן לא יצא כלומר היכא פסיק ותני יצא לעולם והא אנן תנן כי לפעמים לא יצא אלא לאו ש"מ כרב הונא:

אמר רבה כו'. למימרא כו'. ופי' וממילא דשמע תחלת תקיעה בלא סוף יצא פי' להכי אצטריך למימר תלמודא וממילא דאלו פשטא דמימרא לא משמע אלא ששמע סוף תקיעה ולא תחלת תקיעה דכיון דקתני שמע מקצת תקיעה בבור כו' משמע דמיירי בעומד חוץ לבור ושמע לחבירו תוקע ועומד מן הבור ופתח בבור וסיים חוץ לבור וכן פרש"י:

דף כח.

ואמאי ליפוק בתחלת תקיעה מקמי דלערבב קלא. הקשה הרמב"ן ודילמא ליכא שיעור תקיעה מקמי דליערבב ותירץ דאפשר דמדלא קתני אם קול הברה הוא וקתני שמע שאם שמע קול הברה אפי' בסוף לאחר שיעור תקיעה לא יצא א"נ ק"ל דלא ערבב קלא דבור אלא לאחר שיעור תקיעה למאן דמאריך טובא ותקע להו. וי"מ דהשתא סברינן דהכא דמכשיר במקצת תקיעה כיון דאידך הוי שעת חיובא לאחרינא אפילו שאין במה ששמע כשיעור היא והיינו מקצת תקיעה דקאמר כלומר מקצת שיעור תקיעה וכן בסוגיא דלעיל על דרך הזה היא והיינו דאמרי' לכך מאריך בשופר וסתמא קתני מאריך אע"פ שאין בו שיעור תקיעה ומיהו אליבא דהילכתא הא קיי"ל שלא יצא במקצת תקיעה אפילו יש בה כשיעור והכי מסקנא לעיל והכא נמי הא פרישנא מימרא (דרבא) [דרבה] בתוקע ועולה לנפשיה שלעולם שמע קול שופר וקמ"ל דלמא מפיק אוניה ואכתי שופר בבור דהא לא שכיח:

כי קאמר (**רבא**) [**רבה**] **בתוקע ועולה**. פי' דלדידיה כוליה תקיעה להכשר מראש ועד סוף כי אפילו כשהיה תוקע על שפת הבור היו אזניו עם השופר בתוך הבור הא לאו הכי (לאו) [לא] מהניא תחלה בלא סוף או סוף בלא תחלה וכמסקנא דלעיל על מתני' דשופר מאריך:

אמר רב יהודה שופר של עולה. פי' שתלשו מחיים דאלו לאחר זריקה אין מעילה אפי' בעורה שהכל לכהנים וכדפרש"י והא דאמר לא יתקע פי' מפני שהוא כבא ליהנות בקדשים ובתוס' פי' לא יתקע במזיד דבמזיד אין מעילה ולא יצא לחולין והא דאמרינן בשופר שלמים כיון דלית ביה מעילה באיסוריה קאי ק"ל מ"מ הא תקע בו ומ"ל אי עבד ביה איסורא אי לא כיון דלא בעינן שופר שלו ויוצא בשופר שאול כדאיתא בירושלמי וי"ל דמ"מ איכא משום מצוה הבאה בעבירה כדאיתא בלולב הגזול א"נ שאם לא יצא לא עביד איסורא מוטב הוא לומר שלא יצא וק"ל דהכא משמע דרב יהודה סבר לא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו ואלו בסמוך אמרינן שופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא והיינו ודאי טעמא דמצות לאו ליהנות ניתנו דהתם ודאי קודם ביטול הוא כדבעינן למימר ומפני קושיא זו יש גורסין לקמן אמר רבא אבל בעיקר נוסחי ובהלכות הרי"ף גר' רב יהודה והנכון דהא דפריך רבא על הא דרב יהודה דבסמוך ומתרץ אליבא דרב יהודה לא אפשר לומר שחלק רב יהודה בין של עולה לשל שלמים אלא אי אתמר בתרויהו אתמר יצא או לא יצא ומעיקרא תריץ רבא בתרויהו לא יצא וכיון דשמע להא דרב יהודה הדר אמר דבתרויהו אמר רב יהודה יצא ולהכי מייתי תלמודא בסמוך אידך דרב יהודה כנ"ל:

אמר רב יהודה בשופר של ע"ז לא יתקע. מלתא פסיקתא קתני לא יתקע לכתחילה ואפי' לאחר ביטול משום דמאיס ואם תקע יצא אפילו קודם ביטול ואע"ג דאיסורי הנאה הוא מצות לאו ליהנות ניתנו וכדפרש"י והראיה דקודם ביטול קתני דהא דומיא דעיר הנדחת קתני שאין לה ביטול והתם נמי לא פסיל אלא משום דמכתת שיעוריה ואם תקע יצא בין שהיה השופר עצמו נעבד או מבהמה נעבדת שכל ע"ז נאסרה בהנאה חוץ ממחובר דלא מתסר מדכתיב אלהיהם וה"ה למשמשין ונויין דלא מתסר במחובר ואילן שנטעו מתחלה לשם ע"ז לא חשיב מחובר שהרי יש בו תפיסת ידי אדם אבל לא נטעו מתחלה לכך אינו נאסר משום עובד ומ"ש הכתוב לא תטע שהיה דרך גוים לעשות אשרות לנוי לפני ע"ז שלהם וכשנטעו מתחלה לכך נאסרים ולעולם לא חשיב נוי אלא כשהוא לפני ע"ז ממש ובאה לו דרך נוי ולאפוקי גנות הצעורים שאינן אלא להנאת כומרים מותר ליהנות מהם בטובה ושלא בטובה ולפיכך שופר דע"ז בין שהוא ע"ז ממש בין משמשי

ע"ז או נוי דע"ז דאיסורי הנאה נינהו ודינם שוה דאית להו ביטול והן בכל דבר תלוש לא יתקע בו פי' לכתחילה דהא מאיסי לגבוה.

ואם תקע יצא מ"ט מצות לאו ליהנות ניתנו פי' האי טעמא מוכח בהדיא דהא דרב יהודה קודם ביטול הוא דהוי איסורי הנאה ולהכי נקטי' טעמא דהא לאו הנאה חשיבא דמצות לאו ליהנות ניתנו פי' דאע"ג דאיכא שכר מצות בהאי עלמא אין הנאת ההוא עם עשיית המצוה ממש שיהנה הוא בעשייתה בשעת עשייה אלא שהמעשה גורם לו טובה והא לא חשיבא הנאה באיסורי הנאה אלא כשההנאה מגוף הדבר האסור וכדאמרינן לקמן במודר הנאה ממעיין שאינו טובל בו בימות החמה שהוא נהנה מגוף המים וטובל בו בימות הגשמים שאינו נהנה מגוף המים ואע"פ שגורם לו הנאה להעלותו מטומאה לטהרה אין הנאה זו נאסרת שאינה מן המים וכן אמר שאם חלצה בסנדל של ע"ז חליצתה כשירה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו ואע"ג דאית לה הנאה טובא בחליצה דמשתריא לשוקא וגביא כתובתה וזכיה לנפשה ובנכסיה ולא הוי ליבם שאינו הגון לה לית לן בה שאין ההנאה מגופו דסנדל ודוקא בע"ז דגוי דאית לה ביטול ולא מכתת שיעורא אבל בע"ז דתלמורא קרי לה אשירה דמשה דהיא דישראל לפי שבשעה ששבר את הלוחות אוו לאלהות הרבה ונאסרו אשירות א"י ההיא כיון דלית לה ביטול עולמית לשריפה קיימא וכשרוף הויא ונצבר עפרה ולא יצא דכתותי מכתת שיעוריה והיינו דאמר בפ' כסוי הדם שופר של ע"ז לא יצא ומדמינן לה התם לעפר עיר הנדחת דמכתת שיעורה והאי שופר של ע"ז של גוי שהוא ביד ישראל לא שזכה בה מן ההפקר דא"כ ה"ל ע"ז של ישראל ואין לה ביטול עולמית אפי' זכה בה שלא לעבדה כלל שאדם זוכה באיסורי הנאה להוסיף בהם איסור כדפרי' בע"ז אלא הכא שהוא שאול מהגוי שלא זכה בו ישראל ושופר שאול מותר דאמרינן התם יום תרועה יהיה לכם מ"מ ושופר של תקרובת ע"ז אפילו של גוי לא יצא בו דתקרובת ע"ז הרי היא כמת שאין לה היתר עולמית וכתותי מכתת שיעוריה ודוקא כשהיה השופר מבהמת תקרובת דע"ז ונאסרה היא וקרניה בהנאה אבל שופר שעשאוהו תקרובת ע"ז לא מתסר בהנאה שאין תקרובת דע"ז נאסר אלא כשהוא כעין פנים ממש או דכותיה קצת כעין פנים ממש ואיכא נמי עבודה (המשתכרת) [המשתכחת] דומיא דפרכילי ענבים דאמרינן התם דמתסרי כשבצרן מתחלה לכך דאיכא דכותיהו בכורים ואיכא נמי בביצרה עבודה (המשתכרת) [המשתכחת] שדומה לזביחה הא לאו הכי לא מתסרי. ואבני מרקולס שנאסרין משום דהוי ע"ז ממש כדאיתא התם ואע"ג דע"ז קודם ביטול מאיסה לגבוה והתם במס' ע"ז מבעי ליה לר"ל אפילו לולב דמחובר דלא מתסר להדיוט ומתסר לגבוה דמאיס אי מאיס

למצוה אי לא ולא אפשיט ליה הכא איפשט לרב יהודה וסבר דבדיעבד לא אמרינן דממאיס וכרבא דפשיטא ליה ק"ל דמפרש לה התם בדוכתה מפי מורי נרו:

ולענין שופר הגזול. התיר הרמב"ם ז"ל לפי שבקול יוצא ויש סעד לדבריו בירושלמי דאמרי' התם שופר של ע"ז ר' חייא תני כשר ר' אושעיא תני פסול הכל מודים בלולב שהוא פסול מה בין לולב לשופר א"ר יוסי לולב כתיב לכם משלכם ולא של איסורי הנאה ברם הכא יום תרועה יהיה לכם מ"מ ר' אליעזר אמר תמן בגופו הוא יוצא ברם הכא בקולו הוא יוצא ויש קול אסור בהנאה כלומר ואינו חשוב נהנה מע"ז ולא אזיל בשיטתא דגמרא דילן דפרישו טעמא בין בשופר בין בלולב דע"ז משום דמצות לאו ליהנות ניתנו ונקיט רבינו ז"ל מהאי ירושלמי דה"ה דאיכא למשרי שופר גזול מהני תרי טעמי דאיכא באיסור הנאה דליכא משום גזול דלא בעינן לכם ועוד שבקולו יוצא ומסתברי דהני תרי טעמי מהני להכשיר הגזול מדין גזל שאינו שלו דלא מתהני מידי מדחבריה אכל אכתי איכא איסורא אחרינא דאיכא מצוה הבאה בעבירה כדין לולב דמפסיל מהאי טעמא ביום שני דלא בעינן לכם ויוצא בשאול שאע"פ שבקולו הוא יוצא מצוה הבאה בעבירה היא ובמה יתרצה זה אל אדוניו ביום הדין ובירושלמי דלא חיישי להא משום דלא חייש למימר הכי אלא בגזול שנעשה בו הוא עצמו עבירה בסיוע המצוה דמצוה הויא שנוי רשות או שנוי השם וקנאו ביאוש ושנוי רשות הילכך שופר הגזול פסול והשאול כשר וגזול שקנאו ביאוש ושנוי כראוי קודם מצותו ליכא משום מצוה הבאה בעבירה:

אמר רבא המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה. י"מ וכ"ש אם של רשות דלאו הנאה היא וליתא דשל מצוה דוקא נקט משום דלאו ליהנות ניתנו דאלו בתוקע לשיר אסור דהא קמתהני וכ"ת ה"נ לא סגיא דלא מתהני והוי פסיק רישיה ולא ימות וכטובל במעין שהודר ממנו דאסור בימות החמה הא ליתא דהתם לא סגיא דלא מתהני אבל הכא אין הנאה בקול אלא בשיתכוין לשיר והיינו דאשמעי' רבא נמי וכ"ת הא דתנן בנדרים החלין ע"ד מצוה כגון סוכה שאני יושב לולב שאני נוטל למאי חייל דהא אמרי' מצות לאו ליהנות ניתנו וי"ל דלא אמרי' הכא אלא בשאוסר דבר בלשון הנאה וההיא בשאוסר גוף הסוכה והלולב עליו שלא בלשון הנאה ומ"מ בשאוסר מצוה עליו אפילו בלשון הנאה נראה שהוא אסור דלא סגיא דלא מתהני כדאמרינן המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכבר נהנה ועדיפא מהא דטבילה דבסמוך וההיא דמוכרי כסות מוכרין כדרכן כבר פי' בפסח א' דלא חשיב פסיק רישיה ובכלל תקיעה של מצוה דאמרינן הכא יש אפילו של תעניות לא מפיק מכללא אלא תקיעה של רשות גמור לשיר בעלמא וזה ברור:

שלחו ליה וכו'. פי' שכפא שד ובעודו כך אכל מצה ואח"כ נעשה חלים תוך זמן חיוב אכילת מצה וקאמרת שנפטר במה שאכל כשהוא שוטה וע"כ יש לפרש כן שאלו כפאו שד כל הלילה מאי פטור שייך ביה הא פטור ועומד הוא דשוטה פטור מן המצות אלא ודאי כדאמרן והיינו דפרכינן ליה מהאי דתניא עתים חלים ועתים שוטה וכו' לא צריכא שכפאוהו פרסיים ואכל מצה ע"כ שלא לשם מצוה כלל וקמ"ל דמצות אין צריכות כונה לצאת בדיעבד ואפילו עומד וצווח נמי אינו רוצה לצאת ולאכול לשום מצוה יצא כגון הא דכפאוהו פרסיים ומינה שמעי' בכל דכן דהתוקע לשיר או לשד יצא כדמפרש ואזיל וק"ל ולוקמה בשכפאוהו ב"ד כאותה שאמרו א"ל עשה סוכה ואמר איני עושה מכין אותו עד שתצא נפשו או עד שיעשהו וי"ל דאי בב"ד של ישראל ודאי כיון דעביד גמר ואכל לשם מצוה דאמר מצוה לשמוע דברי חכמים כדאמ' בגט המעושה בב"ד דישראל: **מהו דתימא התם תאכלו מצה**. הנכון כפרש"י דהוה ס"ד דשאני מצוה באכילה דנהנה גרונו וכדאמ' באיסורין המתעסק בחלבים ובעריות חייב קרבן שכבר נהנה משא"כ במתעסק במלאכת שבת:

דף כח:

אבל הכא מתעסק בעלמא הוא קמ"ל. פי' דכולהו מצות חדא טכסיסה נינהו בענין זה דבאיסורין איכא לאפלוגי בהא אבל במ"ע כולם דרך א' להם ואי הא לא בעי כונה לצאת אידך נמי לא בעי כונה ומיהו מתעסק ודאי לא יצא וה"ק קמ"ל דכיון שנתכוין לתקיעה יצא ולא דיינינן ליה כדין מתעסק שלא יצא:

(**הקורא**) **בקורא להגיה**. י"מ שאינו קורא התיבות מתוקנות אלא קורא טַטְפַּת במקום טוטפות וא"ת אם כיוון לבו אמאי יצא וי"ל דה"ק שכיוון בלבו לקרות קריאה מתוקנת ומיהו לא אתי שפיר לישנא דאם כיוון לבו ועוד דמשום דקרא תיבות מתוקנות אין לו לצאת דמתעסק במלאכתו בעלמא הוא והנכון בקורא להגיה שאין כונתו לקריאה אלא לראות אם הספר מתוקן ואינו קורא אלא כמתעסק בעלמא ודינו כמתעסק דשופר ולא יצא וכן פי' ר"י ז"ל וא"ת האיך אפשר לומר דלא בעינן כוונה אלא לקרוא והא כולהו תנאי ס"ל התם דק"ש צריך בה לכונת הלב ולא נחלקו אלא עד היכא והא סתם מתניתין ר"מ ואיהו אמר דצריך כוונה בפסוק ראשון ורבא נמי פסק שם הלכה כר"מ ואיהו דאמר לקמן מצות אין צריכות כוונה לצאת ולישנא מוכח דמימרא גמורה קאמר משום דס"ל הכי ולאו לתרוצי אליבא (דרבא) [דרבה] ודשלחו ליה לאבוה דשמואל ועוד היכא לא פרכינן לאבוה דשמואל ולרבה מסוגיא דהתם ונימא אינהו דאמור כמאן ואמאי מפקינן

סתם מתניתין דהיה קורא בתורה מר' מאיר והנכון בזה דכוונת הלב האמורה שם אינו ענין לכאן דההיא לאו כונה לצאת אלא שיכוויין לבו למה שהוא אומר ולפנות מחשבותיו מהרהורין דעלמא וזו היא כונת הלב שהזכירו במס' ברכות ובכל מקום לענין תפלה וא"ת ואמאי לא תריצנא הכא מתניתין דהיה קורא דמאי אם כיוון לבו שיכוון מחשבתו בכונה דהתם והא עדיפא מלאוקמי בקורא להגיה וי"ל דכיון דקתני סתם היה קורא בתורה והגיע זמן ק"ש משמע אפילו היה עסוק בפי' והיה אם שמוע או פי' ציצית והתם דכ"ע לא בעינן כוונת הלב לעכב דליכא מאן דסבר דבעינן כוונת הלב לעכב טפי מפרק ראשון אבל אלו היינו צריכין כוונה לצאת בכל הפרשיות היינו מצריכין אותה:

אלא נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע היכא משכחת לה. פי' דנתכוון משמיע דקתני אינו להוציא או להשמיע לאחרים דא"כ שפיר משכחת לה ולא נתכוון משמיע אלא ודאי דנתכוון משמיע היינו להשמיע לעצמו וכדדייקינן לקמן בסוף שמעתין קתני משמיע דומיא דשומע מה שומע לעצמו אף משמיע לעצמו:

דילמא דקמנבח נבוחי. פרש"י שאינו תוקע שיעור תקיעה האמור במשנתנו בפרק אחרון והקשה תוס' דא"כ מאי קמהניא כוונת שומע וכי נתכוון משמיע נמי מאי מהני ור"י פי' שהיה נופח בשופר דרך מתעסק ועלתה בידו מאליה תקיעה כראוי ולפי דרך רש"י י"ל ג"כ שהיה הוא מתכוין לתקוע תקיעות קטנות שאין בהם שיעור כעין המנבח ועלתה בידו תקיעה כשיעור אבל אין זה משמעות לשונו:

אלא מעתה הישן בשמיני בסוכה ילקה פי' הישן שם שלא לכוונת מצות ילקה משום בל תוסיף ואלו אנן קים לן דלא לקי:

א"ל שאני אומר מצות אינו עובר עליהן אלא בזמנן. פי' ואפילו נתכוין למצוה וראיה לדבר דה"ק מדפרכינן עליה מכהן שעלה לדוכן וההיא במתכוין הוא שהוא אומר אוסיף ברכה א' משלי ת"ל לא תוסיפו עוד על הדבר. הקשה בתוס' והא אמר בהנחנקין ובלולב הגזול דמ"ד לולב אין צריך אגד אם הוסיף על ד' מינים אינו עובר משום בל תוסיף משום דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ותירצו דה"נ כיון דכולם בפרישת כפים א' כולהו ברכות הדדי נינהו (ובעושה) [וכעושה] ה' בתים בתפילין דכיון שאין בהם מעשה (א') אלא דבור פרישת כפים אוגדן:

והא סיים קתני. פי' בבריתא אחריתא קתני סיים וכדפרש"י:

שאני הכא כיון דאלו מתרמי ליה וכו'. פי' אלא קאמרי ולא שהוצרך התלמוד לפרש:

במתן ד'. **פרש"י בעולה ושלמים ואשם ותודה** פי' לפי' מפני שהן נתנין למטה מן הסיקרא דומיא דדם בכור או דם מעשר דאלו בחטאת היחיד או חטאת הצבור ליכא

לאוקמה שהרי הם ניתנים למעלה מחוט הסיקרא וכשנתערב בדם הבכור שדינו למטה א"א לומר שינתנו כולם במתנה א' ולא במתנות ד' וכן פי' בתוס':

כשהוא בעצמו. פי' שעומד בפני עצמו ואינו מעורב שהרי הוא מוסיף עליו ממש אבל אין זה עיקר הזאתו אלא לעשות ד' מתנות במי שהוא מתן ד' ואידך ממילא אתי ע"י תערובות:

ועוד א"ר יהושע. תימא מאי ועוד דהא אם איתא שאין בל תוסיף או בל תגרע אלא כשהוא בעצמו אין כאן עושה איסור בידים כלל וגם ראוי יותר לתת ד' מתנות שיעלה לשניהם מלעשות מתנה אחת בלבד שלא תעלה לא' מהם לכן י"ל שר"י ה"ק דאלו איתא בבל תגרע הוא דאיכא למימר שאינו אלא כשהוא בעצמו שאלו בבל תוסיף לעולם איתא ולכשתמ"ל דבתרויהו ליכא למימר הכי אלא כשהוא בעצמו וכי אין בזה אלא מפני מראית העין שנראה כמוסיף או גורע מוטב לגרוע בשב ואל תעשה מלהוסיף שנראה כעובר בקום ועשה כנ"ל:

אנן ה"ק רב שימי וכו'. ק"ל והא מנא תימרא קאמרי' אלמא רבה מייתי לה לסייעתא וי"ל דה"ק דכי מייתי לה רבה לסייעתא לאו מהכרחא דנפשיה אלא דמפיק לה מתוך דברי רב שימי דלא פריך לה מהא דמתן דמים וה"ק ומנא תימרא אף לפי דבריך מהא דתנן וכו' מדלא פרכת לי מינה והא נמי להה"א דמיא והא דאמרינן דילמא קסבר ר' יהושע לאו דוקא דה"ה דפרכינן ומתרצינן מדר' אליעזר דלכ"ע אלו היה בעצמו יש כאן משום בל תוסיף ומשום דהלכה כר' יהושע נקטי' לה בידן ודכוותיה טובא בתלמודא:

הכא אי בעי (**מצלי**) [**מברך**]. פי' דהא דאמרי' שהכהנים מוזהרין לברך את ישראל אין אזהרתן לברך כל צבור וצבור בכל יום אלא כיון שברכו לצבור א' ביום נפטרו ומיהו אף פעם א' לא נתחייבו אלא כשקוראין אותן צבור לברכם וכדכתיב אמור להם ומתרגמינן כד יימרון להון וכן פי' בעל ס' המצות:

והא מתן דמים לר' יהושע דלעבור הוא ולא בעי כוונה. פי' שהרי כשעושה ד' הזאות אין כוונתו להוסיף על דם בטל כלל:

אלא אמר רבא לצאת לא בעי כוונה לעבור בזמנו לא בעי כוונה שלא בזמנו בעי כוונה פי' הילכך הישן בשמיני בחג בכוונה בסוכה לוקה שלא במתכוון אינו לוקה דלאו זמניה הוא ולענין מתן דמים יש בו משום בל תוסיף ואע"ג דליכא כוונה מטעמא דאמרי' לעיל דכיון דאלו אתרמי ליה בוכרא אחרינא לא סגיא דלאו זמניה הוא ולגבי כהן שאמר אוסיף ברכה אחת משלי הא לא זמניה היא כיון דאי בעי לא (מצלי) [בריך] אלא כיון דמתכוין הוא לברך דהא קאמר אוסיף אע"ג דלאו זמניה הוא יש בו משום בל תוסיף:

ואי"ת. ואנן היכא יתבינן בשמיני בסוכה במתכווין וי"ל דכל שאמרו חכמים לעשות משום סייג לתורה אין בו משום בל תוסיף ובל תגרע וה"ט דעבדינן השתא במועדים ב' יומי אע"ג דידעינן בקביע דירחא וה"ט נמי לתקיעות דמיושב ותקיעות דמעומד:

א"ל ר' זירא לשמעיה איכווין ותקע לי. פי' לישנא דאיכווין ותקע לי לצרכי משמע וי"מ ותקע להוציאני אבל י"מ התכווין להשמיעני וקמא עיקר דהא אוקמינא לר' זירא כר' יוסי ור"י ס"ל בפסחים דמצות צריכות כוונה ויש פוסקין כר' זירא דרבה וכולהו אמוראי דלעיל כולהו שקלי וטרי אליבא דאבוה דשמואל ורבה נמי זאת אומרת קאמר וליה לא ס"ל ול"ג לעיל אלמא קסבר רבה מצות אינן צריכות כוונה לצאת והנכון כדברי הפוסקים שאין הלכה כר' זירא אלא כרבה וכרבא דלעיל והכי אתיא כולה שמעתא כפשוטה ור' זירא קאי כר' יוסי ואידך אמוראי קיימי כרבנן דפליגי עליה:

דף כט.

הכל חייבין בתקיעת שופר. פר"י בעירכין הכל לאתויי קטן שהגיע לחינוך:

אנדרוגינוס מוציא וכו'. וא"ת הא אתי צד נקבות ומפיק צד זכרות כדאמרי גבי מי שחציו עבד וחציו בן חורין וי"ל דהאי תנא סבר אנדרוגינוס בריה ויש תירצו דשאני הכא דזכרות קאי לנפשיה ונקבות לנפשיה משא"כ התם והא ליתא דהא כל דאית ביה זכרות ונקבות כח תקיעה מתרויהו כחות אתיא בתערובות וזה פשוט לכל מי שיש לו מוח ויותר נראה כפרש"י דהכא ודאי אי אנדרוגינוס אינו בריה או הוא נדון או לזכר מעליא או לנקבה מעליתא וא"כ ממ"נ מוציא את מינו דאו שניהם פטורים לגמרי או שניהם חייבין לגמרי משא"כ בחציו עבד וחציו בן חורין דעל כרחין אית ביה חיובא ופטורא:

מי דמי התם חצוצרות הכא שופר. מהא שמעינן דתקיעה ופסוק של חצוצרות אין לחשבו במקום שופר כלל ומ"ה טועה האומר בפסוק אחרון של שופרות קרא דוביום שמחתכם אלא אומר במקומו ובחודש השביעי וכו':

י"ג דתנן כהנים מוכרים לעולם וגואלין לעולם. דאלו בישראל אין פדיון לבתי ערי חומה אלא עד שנה תמימה ואין פדיון לשדה אחוזה אלא לאחר ב' שנים והלוי פודה לעולם ומוכרין דקתני לאו דוקא דאפילו ישראל נמי אלא ה"ה מוכרין ע"ד לגאול לעולם. וי"ג מקדישין לעולם וגואלין לעולם. פי' דישראל שהקדיש שדה אחוזה ומכרו הגזבר לאחר שוב אין לו פדיון וחוזרת לכהנים ביובל אבל לוי שהקדיש שדה גואל אותו לעולם והא דקתני מקדישין אותו לא אצטריך אלא איידי דקתני התם גבי ישראל אין מקדישין לפני היובל פחות משני שנים ולא גואלין נקט בהא מקדישין וגואלין ואיברא (דהאמר)

דמקדישין ואידך דמוכרין תרויהו מתניתין נינהו במס' ערכין ומעיקרא תני התם מתניתין דמקדישין וגואלין ולפיכך י"א דג' הכא מקדישין לעולם דמסתמא טפי נסבינן הכא מתניתין קמייתא דהתם ממתניתין (בריתא) [בתריתא] ואין זה הכרח כלום:

גר"י נהי דליתנהו בשמיטת קרקעות בשמיטת כספים ושלוח עבדים מיהא איתנהו. ורש"י ז"ל כתב דל"ג בהשמטת קרקעות דהא ודאי לוי שלקח קרקע של ישראל חייב הוא להשמיטו ביובל לבעליו דהא מחוייב הוא במצות ולא מצינו שפטרו הכתוב מזה ואצ"ל שאם מכר הוא שמשמיטין לו ביובל ואפילו בתי ערי חומה מחזירין לו ביובל משא"כ לישראל כדאיתא בקראי ובתוס' הקשו עוד דהיכא גרסי' בהשמטת כספים דהא ביובל עסקינן ואין שמיטת כספים נוהגת ביובל אלא בשביעית וכדתניא בספרא בהדיא וזה דבר השמטה שמוט וכו' שמטה משמטת כספים ואין יובל משמט ותרצו דאפשר דהשמטת קרקעות דהכא דליתנהו בלוים היינו לענין הקדש כשמכרו גזבר לאחרים שאם בא היובל חוזרת ללוים ואינה נשמטת לכהנים כדין הקדש דישראל והא דתלינן שמיטת כספים דילמא ר' היא דסבר שאין שביעית משמטת אלא בזמן שהיובל נוהג כדאיתא בגיטין וערכין ויפה פלפלו כמנהגם להלום הג"ה אבל הנכון כמו שגורסין בקצת ספרים דייקני בשילוח עבדים מיהו איתנהו:

טומטום אינו מוציא. פי' שמא כשיקרע זה ימצא זכר והאחר ימצא נקבה או להפך:

מי שחציו וכו'. כגון עבד דשני שותפין ששחרר א' מהן חציו ולא אתי צד עבדות ומפיק צד חירות ואף לעצמו אינו מוציא מהאי טעמא דלא דמי לאנדרוגינוס שמוציא את מינו דסתם צד זכרות ונקבות דאית ביה לא פשיט בכוליה וזכרות מוציא מידי זכרות ונקבות מידי נקבות אבל עבדות פשיט בכוליה ולא אפשר לעולם למעבד מידי בלא צד עבדות:

תני אהבה בריה דר' זירא וכו'. פי' כל ברכות המצות אע"פ שיצא מוציא שאע"פ שהמצות מוטלות על כל א' הרי כל ישראל ערבין זה לזה וכולם כגוף א' וכערב הפורע חוב חבירו ובכלל זה גם ברכות דק"ש ששי"צ מוציא י"ח מהם אפילו את הבקי ובלבד בצבור כדמוכח בפ' מי שמתו אבל בק"ש ותפלה אינו מוציא את הבקי כדאמר טעמא בירושלמי בדין הוא שיהא כל א' וא' משנן בפיו ושיהא כל א' מבקש רחמים על עצמו וכן בכל ברכות של שבח אע"פ שיצא מוציא:

חוץ מברכת הלחם כו'. לפי שהם ברכות רשות וכן בכל ברכות הנהנין וכיון דלא הוי חובה אין כל ישראל ערבין זה לזה כדי להוציאו:

(**ואם**) [**שאם**] **לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא.** י"מ דנקט ברכת הלחם וברכת היין בפרט ולא נקט כל הברכות הנהנין סתם משום דדוקא בהני הוא דאי לא יצא מוציא

לאחרים כשמוציא לעצמו ע"י צירוף כדאיתא פ' ג' שאכלו דפת ויין בעי הסיבה ומהניא להו היסביה משא"כ בשאר ברכת הנהנין שאין בו צירוף לא לפניו ולא לאחריו כדאמרי' אין זימון לפירות וכל א' וא' חייב לברך לעצמו אא"כ בא חובה כברכת ירקות בפסח וליתה דודאי מהניא הסיבה לכל ברכת הנהנין כדמוכח בפ' כיצד מברכין מעובדא דבר קפרא ותלמידיה ולא אמ' אין זימון לפירות אלא לאחריו והכא והתם נקט פת ויין לכלול כל מיני מאכל ומשקה. וטעמא דאין זימון אלא בפת משום דליכא צירוף אלא בדידיה שטעון ברכה במקומו ועד דמברכי קביעות במקומו עומד משא"כ בשאר דברים שאין טעונין ברכה במקומן ולית להו קביעותא ובודאי דבברכת המזון כיון שכבר אכל כברכת חובה היא ובדין הוא אע"פ שיצא מוציא אלא דרבנן בעו (שיוציא) [שיאכל] דלא ליחלף בברכת הנהנין שהיא רשות ומ"ה סגי ליה שיאכל כזית דגן ואע"ג דהוי שיעורא דרבנן מפיק למי שאכל ושבע דמיחייב בברכת המזון מדאוריתא משא"כ בעלמא דלא אתי דרבנן ומפיק דאוריתא אלא דטעמא דהכא כדכתיבנא דמדינא אפילו לא אכל כלל מוציא ורבנן הוא דבעו שיאכל כזית דגן וכן פי' בתוס':

בעי רחבה וכו'. פי' בכל חדא איכא תרתי ברכות חדא ברכות מצוה וחדא ברכות נהנין דבמצה איכא ברכת המצוה לאכול מצה ובדידה ודאי מוציא לאחרים אע"פ שאינו מוציא לעצמו וכן ברכת קדוש אבל ברכת המוציא שבמצה ובפה"ג שבקדוש שהן נהנין ובעלמא אם יצא אינו מוציא מבעיא לן הכא בהני מהו מי דיינינן להו כדעבדינן בעלמא ואם יצא אינו מוציא דהא ברכה גופה בעלמא לאו חובה היא או דילמא כיון דהשתא חובה היא דלא סגי דלא אכיל מצה ולא מקדש וכל דמקדש אי אכיל לא סגיא דלא לברך ונעשת כל א' מהן כברכות המצות שהיא עמה שהיא חובה ופשטי' שאע"פ שיצא מוציא ואין צריך לטעום כלל ונקט ברכת הלחם של מצה דומיא דברכת יין של קדוש ששני הברכות על דבר א' ולהכי אמרינן דנגררת ברכת הנהנין אחר ברכת חובה להיות כמוה:

ושמעינן מינה. דהני תרי ברכות דמצה אחדא מצה מברכינן להו (ואיכא פרנסה) [ואי איכא פרוסה] כיון דמברך עלה לאכול מצה משום דלחם עוני אמר רחמנא עליה מברך גם המוציא דומיא דקדוש שברכת היין וקדוש על כוס א' וברכת הנהנין ברישא מפני שמכשירתה לאכילה ושתיה ולקיים בהם המצוה דעד דמברך אסור ליהנות מהם ואינם ראוים למצוה והיינו דאמר ההוא סבא כל היכא דאיכא בפה"ג איכא ברישא והא בריתא בדוכתה שאם הביאו לו בפסח ב' ככרות שלימות אין לו לפרוס א' מהן שלא אמר אלא שאם הביאו לו (בפסח ב' ככרות שלימות אין לו) פתיתין ושלמין שמביאין בלילי הפסח על הפרוסה משום דלחם עוני אמר רחמנא וכדכתב רבינו האיי ז"ל ולפיכך נהגו

לפרוס אותה קודם ההגדה דכי אתינן בתוך הגדה לברוכי עלה משכחינן להפרוסה וה"ל כהביאו לפניו פתיתין לקיים מצות לחם עוני בפרוסה:

דף כט:

ת"ר לא יפרוס. פי' דאיסור ברכה לבטלה מדרבנן הוא ואסמיכוה אלא תשא את שם ה' אלהיך לשוא וכן מוכח בברכות וכפר"ת ז"ל ולפיכך התירו כאן לומר ברכה שאינה צריכה לו כדי לחנך בניו ובני ביתו במצות ואלו היה איסור תורה לא היו מתירים לו לעשות בידים איסור תורה משום חינוך מצות דדבריהם ק"ל דנשים סומכות רשות ואע"ג דסמיכה משתמש בקדשים הוא לא חשיב איסור שלא במקום מצוה דאע"ג דלא מחייבי מצוה איכא עליה ונוטלות עליהם שכר וכן אמ' מיכל בת כושי היתה מנחת תפילין ולא מיחו בידה חכמים קס' נשים סומכות רשות וק"ל כוותיהו ולפיכך רשאות לתקוע בי"ט אם ירצו ולא חיישינן לשבות דרבנן וכיון דאיכא צד מצוה ונוטלין שכר נראין דברים כדברי האומר שאם רצו לברך יברכו ומ"מ הבא להוציאן אם יצא אינו מברך דכיון דרשות היא ה"ל ברכת הנהנין שאין מוציא לאחרים בברכה אלא כשמוציא לעצמו וי"א דהכא כיון דלאו רשות גמור הוא דהא איכא צד מצוה רשאי לברך והראשון נכון יותר וכ"כ רבינו אפרים:

פרק רביעי

יום טוב של ר"ה. פי' וק"ל לרבנן בקביע דירחא. במקדש היו תוקעין דאין שבות במקדש. אבל לא במדינה פי' הרמב"ם דהיינו כל א"י חוץ מירושלים וכן פי' תוס' ואע"ג דבעלמא במדינה היינו ירושלים כדאמרינן במקדש היו אומרים את השם ככתבו ובמדינה בכינויו הכא ע"כ מפי כל שאר א"י מדקתני סיפא ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה וכו' אלמא בירושלים היו תוקעין קודם חרבן משא"כ בשאר מקומות והיתה עוד יתירה כדאמרן ואינו נכון דהא מדקתני סיפא בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום א' פי' ובמדינה היינו ירושלים ה"ה דמדינה דקתני רישא היינו ירושלים וכדמתפרש בעלמא וקתני שלא היו תוקעין אף בירושלים משום גזירה דרבה (שאני) [ושאני] התם דלעולם ידעינן בקביעא דירחא וכיון שכן במקום מצוה ודאית של תורה לא גזרו משום דרבה אבל בר"ה שחגו בן יומו וזמנין דלא ידעי בקביעא דירחא שלא היו עדים באים אלא מן המנחה ולמעלה חששו בו לגזירה דרבה לעולם שלא לחלוק בדיניהם וב"ד מתנין לעקור דבר תורה בשב ואל תעשה כדאיתא ביבמות וכ"ת א"כ דקודם חרבן לא היו תוקעין בירושלים מאי האי דקתני סיפא ועוד זאת היתה ירושלים וכו' וכ"ת דההיא

קודם חרבן הוה ומתקנת ריב"ז שהתקין שיהו תוקעין בירושלים ובנותיה הסמוכות לה מה שלא התקין אח"כ ביבנה שאין תוקעין אלא ביבנה עצמה הא ליתא דאנן לא אשכחן שתיקן ריב"ז אלא תשעה תקנות שמנו כאן וזו תקנה עשירית היא ואינה בכלל תקנת יבנה שהרי היא יתירה עליה ויש לומר דלעולם קודם החרבן כשגלו סנהדרין מלשכת הגזית וישבה בירושלים קודם (שילכו) [שהלכו] ליבנה חזרה ירושלים כמקדש לתקוע בה ובעיירותיה ועל זה שנינו ועוד זאת היתה וכו' אבל כשהמקדש קיים וב"ד בלשכת הגזית לא היו תוקעין בירושלים וכן עיקר:

משחרב בהמ"ק וכו'. פי' ועם ב"ד ובפני ב"ד כדאיתא בגמרא דהשתא ליכא משום גזירה דרבה שב"ד אין מניחין אותן לטעות להעביר השופר וזה שלא התקין כן בלולב מפני שבשופר שא' תוקע לכולן ליכא למיחש לגזירה אבל בלולב שכל א' וא' חייב בלולב יש לחוש עדיין אף בב"ד לגזירה דרבה ועוד דלולב יש לו זכר בשאר ימים משא"כ בר"ה שהוא יום א' ושמא ישתכח מישראל:

א"ר אלעזר. פי' כשגלתה שם סנהדרין מירושלים.

א"ל וכו'. ובגמרא פריך אמרו לו היינו ת"ק ופרקינן איכא ביניהו ב"ד דאקראי פרש"י דכולהו תנאי סברי אלא במקום שיש שם סנהדרין גדולה וכדאמ' בגמרא וברי"ה לא היו תוקעין אלא בב"ד שקדשו בו את החדש וסבר ר' אלעזר דדוקא ביבנה כשהיתה שם סנהדרי גדולה ואידך תנאי סברי דה"ה כל מקום שיש בו סנהדרי גדולה אלא דבהא פליגי דת"ק סבר אפילו ב"ד דאקראי כלומר שאין סנהדרין קבועין שם אלא שבאו שם דרך מקרה ורבנן בתראי אתו לטפויי דבעינן קבועה ויש מוסיפין שדין סנהדרין אפילו יש שם ג' של ב"ד (סומכין) [סמוכין] וכ"ש בזמן דליכא ב"ד סמוכין אבל הרי"ף הביא משנה זו וגמרא דילה בהלכות נראה שהוא סובר שזה נוהג אפילו בזמן הזה ותלמידיו העידו עליו שהיה נוהג לתקוע שופר בב"ד שלו בשבת משום דהשתא ידעינן בקביעא דירחא ונראה שהוא מפרש משנתנו כן (דכר') [דר'] אלעזר סבר שלא התקין ריב"ז אלא ביבנה דוקא כשהיתה שם סנהדרי גדולה ואמרו לו סברי דה"ה כל מקום שיש שם ב"ד דסנהדרי גדולה או קטנה או ג' מהן שראוין לקדש החדש ות"ק סבר אפילו ב"ד שאינו סמוך אלא חשוב וקבוע במקומו וזהו ב"ד דאקראי והלכה כת"ק ומ"ש בגמרא שאין תוקעין אלא בב"ד שקדשו החדש אתיא כר"א ודלא כהלכתא וזה אינו נכון ולא מצינו מי שינהוג כמותו בשום מקום מישראל:

גמ' מ"ט וכו'. פי' וה"ה דאיכא למיחש שמא יוציאנו מרה"י לרשות הרבים אלא דנקט הא בלחוד לרבותא שאפילו היה השופר בר"ה או בכרמלית עדיין יש לחוש מ"מ שיעבירנו

ד' אמות ברי"ה ובמס' סוכה אמרינן גבי הא דתנן בראשונה היה לולב ניטל במדינה בשבת ביום ראשון דטעמא משום דהוי דאוריית' ופרכינן השתא נמי בזמן הזה נדחי ומשני דהשתא לא ידעינן בקביעא דירחא פי' דלא ידעינן במעשה אע"ג דעבדינן בידיעה משום מנהג אבותינו כדכתיבנא לעיל ופריך אינהו דידעי בקביעא דירחא לידחו פי' שהרי בא"י שהיו עושין בתחלה יום א' בזמן הזה ג"כ עושין יום א' חוץ מר"ה דעבדינן ב' ימים ופריק כיון דאנן לא דחינן אינהו נמי לא דחו שכך התקנה דכל היכא דלא דחינן אנן דלא לדחי אינהו ולפי ההיא סוגיא משמע בהדיא דלא דחינן מצות של תורה משום גזירת רבה אלא היכא דלא ידעינן בקביעא דירחא כגון שופר בכל מקום קודם החרבן ולולב בזמן הזה דלא ידעינן בקביעא דירחא או בזמן שבהמ"ק קיים במקום דלא מטו שלוחים (ועבריתה) [ועבדי תרי] יומי הא כל היכא דידעי בקביעא דירחא דחו והיינו טעמא דמילה דחיא שבת ולא גזרו בה משום דרבה משום דלית בה ספיקא ששמיני של ודאי ומאי דאמרינן הכא והיינו טעמא דמגילה לאו דוקא דהתם טעמא משום דמגלה דרבנן ויש לגזור בה משום דרבה בודאי אלא משום דבהני נמי כל היכא דלא ידעינן בקביעא דידחא והוי ספק ה"ל כמצוה דרבנן תלו להו בחד טעמא משום דהוי דרבנן גזרו בכולם גזירת רבה ובזה יש ליישב דברי הרי"ף שכתב במס' מגלה מ"ש במס' סוכה בלולב לא דחי שבת משום דלא ידעינן בקביעא דירחא וכתב והיינו טעמא דמגילה ותמהו עליו דהא דמגלה לאו משום דלא ידעינן בקביעא דירחא ושופר נמי לא היו תוקעין בירושלים שהיו יודעין בקביעא דירחא ובמה שכתבנו נתיישב הכל דכולהו חשיבי במעשה כמאן דלא ידעי בקביעא דירחא וכדכתיבנא:

דף ל.

ועם ב"ד. ואמר בגמרא איכא דמתני לה להא דרב [הונא] אהא בי"ה תעבירו שופר בכל ארצכם מלמד שכל א' וא' חייב לתקוע כלומר ולא כר"ה שאחד תוקע לכולן ואמר רב הונא ועם ב"ד ואמרינן מאי ועם ב"ד בזמן ב"ד לאפוקי שלא בזמן ב"ד דלא ואמרי' עלה אתמר נמי א"ר חייא בר גמדא א"ר יוסי בר שאול א"ר אין תוקעין אלא כל זמן שב"ד יושבין והשתא קשה לן בדברי הרי"ף ז"ל שכתב גבי ר"ה לאפוקי שלא בפני ב"ד ולא בזמן ב"ד דלא ואלו בגמרא לא אתמר גבי ר"ה אלא בפני ב"ד בלחוד ותו דאייתי הא דר' חייא בר גמדא גבי ר"ה ובגמרא לא אתמר אלא גבי יובל ואשמעתין דגמרא קשיא לן דהא רב הונא בין ביובל [ובין] בר"ה חד לישנא קאמר דהיינו ועם ב"ד וא"כ מהיכא משמע להו בגמרא דהאי ועם ב"ד דקאמר גבי ר"ה פי' בפני ב"ד ואידך דאתמר גבי יובל פי' בזמן

ב"ד ובהא אית לן לפרוקי דבר"ה שחל להיות בשבת דאיכא משום גזירה דרבה בעינן בפני ב"ד שיזרזום ולא יטעו כדרבה והוי נמי מלתא דאפשר שיבאו כולם לב"ד ויצאו כולם בתקיעת ב"ד אבל גבי יובל דליתיה להאי טעמא דהא לית ביה כלל משום גזירה דרבה שא"כ לא היו תוקעין בו לעולם די"ה דינו כשבת (בעיכוב) [בעירוב] והוצאה והא ידעי נמי בקביעא דירחא כשאר מקומות וכיון דלית ביה משום גזירה דרבה ומצוה על כל יחיד ויחיד לתקוע אינו בדין לחייבם לתקוע בב"ד ולא בזמן ב"ד אלא משום דאיכא חיובא לתקוע ב"ד שופר ביובל בב"ד דנפקא לן מדכתיב והעברת שופר תרועה ובתר הכי כתיב תעבירו שופר דהוי חיובא ליחידים משמע דתלויה תקיעת יחידים בשל ב"ד ובב"ד ממש ליכא למימר מטעמא דכתיבנא הא אין לך לומר אלא בזמן שב"ד יושבין ולענין מה שהקשינו בדברי הרי"ף ז"ל יש לנו לומר כפי מ"ש כי מ"ש גבי יובל בזמן ב"ד בא למעט דלא בעינן בפני ב"ד מטעמא דכתיבנא אבל מ"ש גבי ר"ה בפני ב"ד לא בא למעט בזמן ב"ד דהא ודאי כיון דבפני ב"ד ממש בעינן לא סגיא אלא בזמן שב"ד יושבין ולפי שהדין כן הוא פי' כן הדברים בדברי רב הונא והביא עליו אתמר נמי א"ר חייא וכו' לא לענין שהביאוהו בגמרא דאלו בגמרא הביאוהו על יובל שאינו בזמן הזה אבל רבינו ז"ל תפס לשון הגמרא לענינו כיון שהוא נאות לנו וכן דרכו במקומות הרבה לאחוז לשון הגמרא לענינו ולא לאותו ענין שנאמר וכדכתיבנא בע"ז ויש נוסחאות ישנות דגרס בדר' חייא בר גמדא לעולם אין תוקעין וכו' ובודאי להאי גרסא אתי שפיר דברי רבינו ז"ל דהא דנקט ר' חייא בר גמדא לעולם היינו לכלול ר"ה ויובל ונמצאו דברי ר' חייא נאמרים אף בר"ה ולפי שעתה אין היובל נוהג קיצר ממנו רבינו ז"ל לשון לעולם כדי שלא יהא יובל נכנס בכלל ותהא מימרא בר"ה בלחוד כנ"ל. הא דתנן בראשונה וכו' מפורש במה שכתבנו ומאי דקתני שיהא יום הנף כלו אסור פי' בגמרא דקסבר איסור חדש בזמן שאין העומר האיר מזרח מתירו כדכתיב עד עצם היום הזה ובזמן דאיכא עומר הקרבת עומר מתיר כדכתיב עד הביאכם והתקין ריב"ז שאף בזמן הזה יהא יום ששה עשר אסור בחדש משום יבנה וכו':

דף לב.

מתני' סדר ברכות אומר אבות וגבורות וכו'. פי' קתני הא לאשמעינן שאין משנין בהם כולם אע"פ שמוסיפין בשאר התפלה וא"כ זה שנהגו לומר זכרנו ומי כמוך וכו' הוא טעות שהרי אמרו לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות אבל במס' סופרים נמצא סעד למנהגנו שכך אמר שם כשם שחתימתן של ר"ה וי"ה [משונה]

משאר ימים כך תפלתן משונה ואין אומרים זכרנו ומי כמוך בג' ראשונות אלא בשני ימים טובים של ר"ה וי"ה (ואפילו) [ואף באלו] בקושי התירו ואם חל ר"ה בשבת אינו אומר יום תרועה אלא זכרון תרועה לפי שאין תקיעת שופר דוחה שבת בגבולין ע"כ ולפי זה יש לי לומר לפי שטתנו דמתניתין קתני מ"ש בחיוב ולומר דאומר ג' ראשונות ושלשה אחרונות כדרכו ואינו צריך יותר שאין זכרנו ומי כמוך מעכבין ולפי שהיו נוהגין לאומרן הוצרך התנא לומר כך ומ"מ מודה תנא שאם בא לאומרן אין מוחין בו שאע"פ שאין אדם שואל צרכיו בג' ראשונות בכאן שהוא [ר"ה] וי"ה התירו לשאול צרכי רבים אבל לא בשאר ימים ופשוט הוא שאם לא אמר שאין מחזירין אותו אבל אם אמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש מחזירין אותו. ועוד נהגו לומר ובכן ובכן ובגי' אחרונות ובספר החיים ולא מצינו לו עיקר אף במס' סופרים ואעפ"כ אין מבטלין מנהג בזה ויחידי החכמים אין אומרים אותן בתפלתן והא ודאי צריך ליזהר שלא לפחות מנוסח הברכות כלום ואין אומר זכרנו עד שיאמר מלך עוזר ומושיע ומגן שלא לפחות מנוסח הברכה ואם פיחת חוזר לראש כדין הטועה בג' ראשונות. עוד נהגו שהיחידים שוחחין בתפלתן בר"ה ולא ידענו טעם דבר זה שהרי אמרו חכמים שאין שוחחין אלא באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף ואומר רבינו נרו בשם רבינו ז"ל דמשום דאמרינן התם דמלך כיון שהתחיל לשוח בתחלת ברכה ראשונה שוב אינו זוקף וטעמא משום דמלך נידון בכל יום כדכתיב לעשות משפט עבדו דבר יום ביומו ה"נ שהוא יום הדין אנו שוהין כמותו בכל התפלה וכך היה נוהג הרב ז"ל אבל דעת מורי נרו שאין לשוח אלא במה שהוסיפו מפני הדין דהיינו מלכיות זכרונות ושופרות ובתפלה וקראי בלחוד ולא בברכות. עוד י"ל דהא דקתני אומר אבות וגבורות וכו' אתא לאשמעינן שאין ש"ץ מוציא י"ח בתפלת ר"ה אף למי שמתפלל אא"כ עומד שם מראש התפלה ועד סופה:

ר"ע וכו'. והלכה כר"ע והכי נקטי':

ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים. נקט ליה מטעמא דכתיבנא באבות וגבורות:

מתני' אין פוחתין וכו'. פי' ג' פסוקים מלכיות חד מדאוריתא וחד דכתובים וחד נביאים וכן בזכרונות וכן בשופרות ובודאי דלא פליגי ר"י אלא בדיעבד והכי מוכח לישנא דר"י והיינו דקי"ל כריב"נ ואפ"ה מהדרינן בגמרא בתר עשרה פסוקי משמע דבעינן להו לכתחילה אף לר"י ותנא דבריתא דאמר ריב"נ אומר הפוחת לא יפחות משבע ואם אמר ג' יצא פליג אתנא דמתניתין ולית הלכתא כוותיה וזה דעת הרי"ף בודאי בין לת"ק בין לר"י אין פוחתין הוא דקאמר אבל אם רצה להוסיף מוסיף אע"פ שאמר בגמרא הני עשרה כנגד מי כנגד עשרה מאמרות היינו כדי שלא לפחות מהן וכן אמר במגלה לענין

שאין קורין פחות מעשרה פסוקים ?בבו"ה הני י' כנגד מי והיינו שלא לפחות ואם רצה להוסיף מוסיף וכן הדין בזה ושלא כדעת מקצת המפרשים ז"ל שאמרו שאין פוחתין ואין מוסיפין עליהן:

ר' יוסי וכו'. פרישנן בגמרא דהכי קתני ומשלים בתורה ואם השלים בנביא יצא וכדתניא ר' יוסי אומר אם השלים בתורה הרי זה זריז ומשובח והלכתא כוותיה וי"א דלר' יוסי אינו מתחיל בתורה אלא שמסיים בפסוקים של תורה וא"כ בג' של תורה סגי ליה ואלו אנו מהדרינן בתר ד' פסוקי תורה במלכיות וא"ר יוסי דשמע ישראל מלכות היא אלא ודאי דנראין דברים כפשוטן דר' יוסי מודה לת"ק דמתחיל בתורה ואומר ג' פסוקי תורה לכתחילה אלא שמוסיף עליו שמשלים ג"כ בתורה לומר פסוק אחד כמו שכתכנו וכך שנויה בתוס' בפי' המתחיל מתחיל בשל תורה ומסיים בשל תורה. והוי יודע דלדברי ר' יהודה שהיה מקדים כתובים לנביאים אפשר שהיה מפני כבוד הנביא להשלים בו אבל בדברי ר' יוסי דק"ל כוותיה לא ידענו איזה מהם ראוי להקדים והגאונים נסתפקו בדבר ומנהג פשוט בכל ישראל להקדים כתובים לנביאים ובודאי שבמס' סופרים יש סעד למנהגנו שאמר בענין ט' באב שקורין ד' פסוקים של ירמיה המאוס מאסת ואע"פ שבכל מקום דברי קדושה קודמין לדברי קבלה בכאן אינו כן ע"כ הרי שאמר להקדים כתובים לנביאים בכ"מ חוץ מט' באב לפי שפסוקי ירמיה הם עקר בחרבן הבית והיה שם לפיכך מקדמין אותם משאר ימים וזה תימא שהרי לגבי סדר כתיבתן הקדימו נביאים לכתובים כדאיתא (בב"ק) [בב"ב] פ"א וגם בכל מקום מזכירין אותם תחילה בתלמוד וכאן אמר נגד תורה נביאים וכתובים ור"י בעל התוס' כתב דודאי נביאים וכתובים שוים בקדושתן שהרי כשהקפידו בספרי הקדש (כסדר) במס' מגלה בסדר הנחתן לא הפרישו בין נביאים וכתובים אלא שאמרום ביחד מניחין תורה ע"ג נביאים וכתובים ולא נביאים וכתובים ע"ג תורה וכן לענין דמיהן כדאיתא פ' בני העיר אלא שבסדר כתיבתן אמרו לכתוב נביאים תחלה מפני שכן סדר הראוי שהרי מקצת נביאים קדמו לכתובים ואין מחלקין בין נביאים וכתובים תחלה ומפני זה מזכירין נביאים [וכתובים] בכל מקום אבל כשאומר בתפלה וכיוצא פסוקים [אומר כסדר אותן] שאמרו אותם פסוקים וגם מפני שאין חושבין קדושה גדולה בכתובים לפי שהוא כולו מזמור לדוד ולמשוררים ולא נאמר בהם שהם דברי ה' כמ"ש בנביאים וכדי שלא יזלזלו בקדושתן ולהראות שכולן ברוח הקודש תקנו לאומרם תחלה וזה נכון מפי רבינו נרו:

גמ' הלכה כר"י. כתב הרי"ף ואסיקנא בסוף פרקין א"ר חננאל כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב אינו צריך נראה מדברי רבינו ז"ל דהא דרב חננאל אפסוקי מלכיות

זכרונות ושופרות היא ולא פליג אדר"י ב"נ כלל אלא פרושי מפרש מימריה דהא דקאמר ריב"נ שאם אמר ג' מכולן א' של תורה וכו' יצא כדאסיקנא בגמרא שעדיין יש להקל בדבריו למי שאינו בקי בפסוקים שאפילו לא הזכיר הפסוקים כלל אלא שאמר במלכיות ותמלוך עליהם וכו' ככתוב בתורתך וכן כתוב בדברי קדשך וכן כתוב ע"י עבדיך הנביאים יצא שהרי יש כאן הוכחה לפסוק א' של תורה ולפסוק א' של נביאים ולאחד של כתובים כאלו הזכיר הכתובים וכן בזכרונות וכן בשופרות והא ודאי לא אתיא לרבנן דבעו עשרה פסוקים דמלכיות ועשרה דזכרונות ועשרה דשופרות ולא לריב"נ למאי דקס"ד דבעי ט' בכל חד מניהו דהא כי אדכר כמ"ש בתורתך בלחוד ליכא הוכחה לג' פסוקי תורה וכן באידך ואתיא שפיר הא דאמרינן בשילהי פרקין גבי הא דפסקינן הלכה כר"ג בברכות דר"ה וי"ה של יובל ששי"ן מוציא את הבקי מ"ש הכי אלימא משום דנפישי בהו קראי והא"ר חננאל כיון שאמר ובתורתך כתוב שוב אינו צריך פי' וכיון דכך הא ודאי עדיפא ליה למעבד אפי' לכתחילה כדרב חננאל מדלפיק ליה ש"ן דתפלה ע"י עצמו עדיפא בכל דוכתא כ"ש שאנחנו מבטלין תפלת צבור לגמרי ופריק משום דאוושא מלתא פי' שהתפלה ארוכה מאד והעם מרימין קול ואינן מכוונין וכיון דא"ר חננאל דבהני קראי דמלכיות זכרונות ושופרות דהוי חובה אינו צריך להזכירם בפי' כ"ש בפסוקי מוספין שאינו צריך להזכירם כלל בשום מקום אלא שיאמר כמ"ש בתורתך ולפיכך נהגו כל הארצות הללו שלא להזכיר פסוקי מוסף אלא בתפלות שבת ור"ח דרגילין בהו ולא אתו למטעי אבל בר"ה וי"ה וג' רגלים דאתו למטעי אין מזכירין אותן וכ"כ כל הגאונים אבל רש"י ז"ל משמע ליה דהא דרב חננאל לא הוי בפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות דא"כ פליגא אדריב"נ דבעי ג' ג' מיהת ואנן קי"ל כריב"נ ופי' הוא ז"ל דהא דרב חננאל בקראי דמוספין הוא בלחוד והכי אמרינן מ"ט אלימא משום דנפישא קראי דמוספין דר"ה ודר"ה וקראי מלכיות וזכרונות ושופרות והאי אי בעי לא אמר קראי דמוספין כלל דהא אמר רב חננאל כיון שאמר בקרבנות דמוספין נעשה ונקריב לפניך כמ"ש בתורתך שוב אינו צריך לומר פסוקים ופריק אלא משום דאוושא להו ברכות והא פירושי לא נהיר חדא דא"כ אדמפריק ליה משום דאוושא ברכות לימא ליה דאכתי נפישי ברכות נצטריך להזכיר ג' ג' מכולן ודילמא אתי למטעי בהו ועוד דהא דרב חננאל סתמא הוא ומהיכן מוכח דמשום קראי דמוספין בלחוד הוא ועוד דהא קושיא מעיקרא הוי על תפלת ר"ה וי"ה דיובל ובתפלת י"ה דיובל ליכא קראי דמוספין בתקיעות שהרי לא הי' אומר ברכות של מלכיות זכרונות ושופרות במוסף אלא בתפלת יוצר שהזריזין מקדימין למצות ומהשמד ואילך הוא שתקנום במוסף כדלקמן ובשעת היובל אין שמד ומן התימא

הגדול על דברי התוס' ז"ל שכתבו דהא דרב חננאל אתאמרה אפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות בלחוד אבל פסוקי מוספין צריך להזכירם וזה תימא גדול האיך עושין את העיקר טפל ואת הטפל עיקר והיכן הוזכר בתלמוד שיאמ' אדם פסוקים במוסף כלל הרי לא הוזכר במשנה ובתלמוד ובספרא ובספרי ואלו תפלת המוספין אינו אלא שיאמר השיבנו לירושלם עירך ולציון בית מקדשך ונעשה לפניך מוסף היום הזה וכן אמר בירושלמי פ' תפלת השחר אפילו לא אמר אלא ונעשה חובתינו בתמידי יום וקרבן מוסף יוצא אלא ודאי עיקר הפי' כשיטת הגאונים והרי"ף דהא דרב חננאל בקראי דמלכיות זכרונות ושופרות וכ"ש בקראי דמוספין שבכל מקום אינם מזכירם כלל אם ירצה וכמו שנהגו אלא אומר ונעשה לפניך תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן את מוספי יום הזכרון הזה שהרי יש בו מוסף היום ומוסף ר"ח כדכתיב מלבד *[עולת] החדש ומנחתה וכל קרבן החדש מקריבין בו ואפילו שעיר וכן אמר בתוס' דשבועות בפירוש שמקריבין בר"ה ב' שעירים לכפר ומ"מ אינו מזכיר בפירוש את מוסף יום ראש חדש הזה אלא שאומר מוספי יום הזכרון הזה כשם שאינו מזכירו בתפלה אלא שאומר זכרון א' ועולה לכאן ולכאן ובירושלמי אמר ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוסי העובר לפני התיבה בי"ט של ר"ה אינו צריך להזכיר של ר"ח חד בר נש עבר קומי תיבותא ולא אדכר דירחא וקלסוהו ובגמרא דילן בעירובין אמר רבא כי הוינן בי רב הונא אבעיא לן מהו להזכיר של ר"ח בר"ה כיון שחלוקין במוספין אמרינן או דילמא אומר זכרון א' ועולה לכאן ולכאן ומסקנא אומר זכרון אחד ועולה לכאן ולכאן ואיכא מרבנן ז"ל מאן דפריש דהיינו מאי דאמרינן התם בפ"ק דמכילתין איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זהו ר"ה שפי' שאין החדש נזכר בתפלת ר"ה אלא אומר זכרון אחד ועולה לכאן ולכאן וזה אינו דהא פלוגתא דאמוראי הוא בעירובין והאיך נזכר בפסוק זה ולא למדוהו משם ולא הקשו ממנו למי שאומר שמזכיר של ר"ח וכן פי' בו אחרים שאין שעיר דר"ח קרב בר"ה שהרי כתוב מלבד עולת החדש ולא אמר מלבד חטאת החדש (מ"ש) [כמ"ש] מלבד חטאת הכפורים וזה אינו שהרי מפורש בתוספתא שמקריבין בר"ה ב' שעירים לכפר ומה שהוקשה להם מן הכתוב אינו כלום שהרי אף בי"ה יש להקשות למה אמר הכתוב מלבד חטאת הכפורים ולא אמר מלבד עולת הכפורים שהרי יש באחרי מות איל אחד לעולה שהוא יותר על המוספין האמורין בפ' פנחס וכן (בי"ה) [ביום הבכורים] לא אמר הכתוב במה שאמר שם בפ' פנחס שהוא מלבד מ"ש בו בפ' מועדות והקרבתם על הלחם אבל טעם כולם לפי שדבר ידוע שכל מה שמחייב הכתוב בפ' פנחס הוא מלבד מ"ש במקום אחר שלא בא לספר כולם ולא הוצרך הכתוב לומר מלבד אלא במה שהוא כדי לטעות בו כמו

בחטאת הכפורים כי מפני שבכאן מצוה לעשות שעיר לחטאת ושם באחרי מות צוה ג"כ על שעיר לחטאת היה במשמע שהכל שעיר אחד לכך הוצרך לומר מלבד חטאת הכפורים שאותו שעיר שנאמר באחרי מות הוא שעיר הפנימי וזה שנזכר כאן הוא שעיר הנעשה בחוץ כשאר שעירי מוסיפין שמוזכר בפ"ב דשבועות על מה הן מכפרין אבל בעולת הכפורים שבפ' אחרי מות אינה כדי לטעות שתהי' מכלל הכפורים שנזכר בפ' פנחס ולפיכך לא אמר מלבד עולת הכפורים וכן ביום הבכורים אין בו כדי לטעות שיהו הקרבנות שבפ' מועדות בכלל שהרי הוזכר שם והקרבתם על הלחם שהם בגלל הלחם וחובה לו ואלו הקרבנות שבפ' פנחס אינן תלוין בהם אלא שהם מוספין לחובת היום וע"כ לא הוצרך שם לומר מלבד וכן ביום ר"ה הוצרך לומר מלבד עולת החדש מפני שהוא כדי לטעות שכיון שהחג הוא בר"ח שיהיו אלו הקרבנות במקום מוספי שאר החדשים ולפיכך הוצרך לפרש שהן מוספין עליהן ולא הוצרך לומר מלבד חטאת החדש שכיון שאמר מלבד עולת החדש נודע הדבר שאין אלו הקרבנות במקום מוספי ר"ח אלא מוספין עליהן ויש במשמע שהם מלבד עולת וחטאת החדש וזה ברור אבל פי' שהחדש מתכסה בו שהירח אינה נראית בו כבשאר החגים והירח נקרא חדש ע"ש חדושה וכסה לשון כסוי לפי שכתוב בה"א א"נ הפי' שהחדש מזדמן ונקבע בו מלשון ליום הכסה יבא ביתו שפי' לזמן כך וכך וזהו לשון הכתוב תקעו בחדש שופר כלומר בר"ח ובאיזה ר"ח בכסה ליום חגנו כלומר בר"ח שבא בזמן יום חגנו וזהו ר"ה ונכון הוא:

מתני' אין מזכירין וכו'. פי' לפורעניות דישראל אבל דאו"ה מזכיר:

דף לב:

ואין מזכירין זכרון יחיד [**כו'**] **כגון וה' פקד**. פי' והאי זכרון דרבים חשיב כיון דתלו בה רבים כדאיתא בגמרא ולא חשיב דיחיד ולפיכך יוצא בו לר' יוסי ונהוג כ"ע כר' יהודא דלא למימר פקדונות. בגמרא אמרינן שהפסוק שיש בו ב' מלכיות עולה לב' כגון מי הוא זה מלך הכבוד וש"מ דכיון דאמר המלכות או הזכרון או השופר אינו צריך לגמור כל הפסוק ואמרינן זכרון שיש עמו תרועה כגון זכרון תרועה אומר עם הזכרונות ואומרו עם השופרות דברי יוסי ר' יהודא אומר אינו אומר כל עיקר וק"ל כר' יוסי ויש מרז"ל אומרים דהא דנהיגי לסיים דשופרות בפסוק של ותקעתם בחצוצרות טעות הוא דאפילו ר' יוסי אינו אומר אלא בתרועה שאין עמה כלום שנאמרה בענין היום כגון יום תרועה או תרועת מלך בו אבל בתרועה שאינה נאמרי לענין מצות ר"ה אלא לענין שהיו מתריעין על הקרבן ויש בה ג"כ חצוצרות שאינם חובת היום אפי' ר' יוסי מודה שאינה אומרה

כלל ולא ה"ל להשלים אלא בפסוק של יום תרועה או זכרון או ותרועת מלך בו שהרי רשאי להזכירה כאן וכאן כדברי ר' יוסי ואין אנו יוצאין עכשיו ע"י השלמה בתורה אלא דהא קי"ל דאם השלים בנביא יצא:

ויש לקיים מנהגנו ולומר דר' יוסי אשכחן דקאמר רבותא דאפילו תרועה שיש בה זכרון אומרה עם השופרות ואומרה בזכרון ואין זה מעכב לזה כדברי ר' יהודא כ"ש בפסוק ותקעתם בחצוצרות שאין בו אלא תקיעה שראוי לאומרו עם השופרות דהא בסיפרי דרשי' מיניה סדר מלכיות זכרונות ושופרות כדכתיבנא בפ"ק וכיון דקי"ל כר' יוסי שאם השלים בנביא יצא וקי"ל כריב"נ דבגי פסוקים סגי אי משום השלמה בתורה שפיר איכא השלמה בתורה בהאי קרא ותקעתם בחצוצרות שנדרש בספרי לענין היום כמ"ש זה אנו אומרים ליישב המנהג אבל הראוי והטוב שיאמר אח"כ ובחודש השביעי שבפרשה פנחס וכן כתב הרמב"ן וכן דעת מורי הרשב"א מפי מורי נרו:

מתני' השני מתקיע. כתב רבינו האיי גאון דהא דקאמר מתקיע ולא קאמר תוקע שראוי באחר יותר מש"ץ כדי שלא יטעה בתפלתו כדרך שאמרו בברכת כהנים ששי"ץ אינו נושא את כפיו ומיהו אי ש"ץ בקי ומובטח שחוזר לתפלתו בכונה ולא יטעה תוקע כדרך שאמרו אם הוא בקי שנושא את כפיו מ"מ אשמעי' תנא אגב אורחי' דאחרינא עדיף טפי וכן היה מנהגם ויפה כיוון אבל עקרן של דברים דמתקיע לאו היינו תקיעת שופר אלא שמברך ברכות התפלה של מלכיות זכרונות ושופרות ונקט האי לישנא ולא נקט והשני מברך משום דאשמעי' דברכות ותקיעות כי הדדי ואין אומר ברכות אלו אלא בשעת תקיעה כגון בזמן הזה במוסף ובשעה שאין שמד ביוצר ולפיכך נקראו הברכות תקיעות כדאמרי' תקיעתא דר"ה כי המברך הוא המביא תקיעות ולכך נקרא מתקיע וכמ"ש מלכיות ותוקע זכרונות ותוקע לומר שאינו מזכיר הברכות האלו אלא כשתוקע להוציא מדברי רבינו זרחיה הלוי שכתב שהברכות האלו אומרין אותן בר"ה בכל ד' תפלות בערבית שחרית ומוסף ומחהה וסמך לו על מה שאמרו בברכות ז' דשבתא כנגד מי ט' דר"ה כנגד מי אלמא כשם שז' בכל ד' (תקיעות) [תפלות] כך ט' דר"ה בכל ד' (תקיעות) [תפלות] ולא שפיל מרן לסיפא דסוגיין דאמרינן כ"ד בתענית כנגד מי והנהו ודאי ליתנהו בכל ד' (תקיעות) [תפלות] והנה משנתינו הוצאנו מסברא זו לגמרי ועוד יש לנו ראיה ברורה ממה שאמרו בירושלמי בפ"ק דשבועות העובר לפני התיבה בי"ט של ר"ה שחל להיות בשבת בשחרית בש"א ח' וב"ה אומרים ז' פי' שקובעין ב"ש ברכה לשבת במוסף בש"א י' ובה"א ט' ופריך ויאמר י"א לב"ש מפני ר"ח שאדם מזכיר במוספין א"ר יוסי מה פליגין בדבר שטעון ברכה בפני עצמו ברם הכא שכן אפילו בחול אינו אלא כוללן

פי' שכשחל ר"ה בחול אומר זכרון אחד ועולה לכאן ולכאן מודים ב"ש שאינו קובע לו ברכה בשבת הרי הזכירו בפירוש לב"ה בשחרית ז' ולב"ש ח' ובמוסף לב"ש י' ולב"ה ט' אלמא אין אומר ברכות של ר"ה בתפלת שחרית אלא במוסף וזה מבואר:

ובשעת. פי' ביום שיש בו הלל דאלו בר"ח ליכא הלל כדאיתא בגמרא ולהכי נקט ובשעת ההלל למימרא דהשתא ביום זה ליכא הלל:

הראשון מקרא ההלל. שהזריזין מקדימין למצות והא דלא אמרינן תקיעות ג"כ בשחרית א"ר יוחנן בשעת השמד שנו ופרשו שהי' להם שעת השמד שלא היו רשאין לקיים המצות אלא בסתר ולא חיו תוקעין אלא עד חום היום שנתפזרו בני אדם לכאן ולכאן וכיון שבעונותינו אנו בגלות ויש לחוש לכך גזירה במקומה עומדת ולא עוד אלא שכל גזירה שב"ד גוזרין אע"פ שבטל הטעם גזירה במקומה עומדת עד שיעמוד ב"ד ויבטל ועוד בירושלמי פי' שעת השמד היה בע"א דאמר ר' יעקב בשם ר' יוחנן משום מעשה שהיה פעם אחת תקעו בראשונה והיו סבורין שונאין שעליהן באין עמדו עליהם והרגום תקנו בתפלת מוספין ומגו דאינון קרו באוריתא ומצלי וקרו באוריתא ומפטיר ומצלי והדר תקעי אמרי בנימוסיהן אינון עסקין ריב"ל שמע לה מן הדא שמעה ה' צדק וכו' הקשיבה רנתי זה רנון תורה האזינה תפלתי זה מוסף מה כתיב בתרי' מלפניך משפטי יצא ולפי הני מעמא שפיר נהיגינן לאומרן במוסף דאכתי איכא למיחש לשונאים ולדרשא דר' הושע:

מתני' שופר של ר"ה כו'. פי' אע"ג דכל הני שבות דרבנן נינהו לא דחינן להו משום מצות שופר כי היכא דלא דחינן מלאכה גמורה דלא אתי עשה ודחי את ל"ת די"ט וה"ה שבות דרבנן שחכמים העמידו דבריהם במקום מ"ע שאין בו כרת שב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה כדאיתא ביבמות מיהו דוקא עשה שאין בו כרת דדחי דדבריהם אבל עשה שיש בו כרת לא דחי דדבריהם כדאמרינן בגמרא אונן טובל ואוכל פסחו לערב אבל לא בקדשים וכן טובל יום טמא וטומאת בית הפרס שוחטין עליהן את הפסח ונדחית טומאה של דבריהם ואיזמל דלא דחי שבת דרך גגות דהוי שבות דרבנן משום מילה בזמנה משום דליכא כרת במילה בזמנה אלא בגדול שלא מל את עצמו ולפיכך עשאוהו כעשה שאין בו כרת (ואשכחן) ולא מבעיא שהעמידו דבריהם במכשירי מצוה דאפי' (במילה) [במצוה] עצמה לא דחיא דבריהם כדאשכחן גבי כסוי הדם ואע"ג דבהדי דמכסי עביד גומא וערל והזאה שהעמידו דבריהם במקום כרת של פסח כדאמר בפסחים פ' האשה בגר שנתגייר בערב הפסח דאמור רבנן הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר ואינו עושה פסח וכן בטמא בשביעי שלו שאין מזין עליו ודוחין פסח שיש בו כרת

משא"כ באנינות וטבול יום ובית הפרס משום דהנהו דאיסורא דידהו בגופייהו בלחוד ותקנות קבועות בכל מקום ואפשר להם להתקיים בעלמא לא העמידום כאן במקום כרת אבל הזאה וערל אינם אסורין בעצמן אלא שבמקום הזה אסרום מפני שיש בה גזירה של תורה כדאמרינן בה שמא יטלנה בידו ויעבירנה ד' אמות בר"ה ובערל גזירה שמא יטמא לשנה הבאה כדאיתא התם ואיזמל שהוא משום שבות ואיסור עצמו שאסרם בכל מקום להביא דרך חצירות שום דבר והעמידו בו דבריהם לפי שאין בו כרת כדאמרן ובשופר ולולב כיון שלא גזרו משום גזירה דרבה אע"פ שאין בו כרת אלא משום דלא ידעינן נמי בקביעא דירחא מפני שהיא מצוה שבכל ישראל ואם נדחית נדחית (לעלה) [לכולה] וכיון שכן כשהיא ודאית של תורה אין גוזרין בה גזירת רבה ובמילה עצמה לא גזרו משום גזירה דרבה מפני שהיא ודאית ואינה דומה להזאה שגזרו בה כי המילה עצמה שהיא אב מלאכה נדחית מן התורה בשבת כדי לקיים מצות מילה והאיך חכמים דוחין משום גזירה דרבה ויש שואלין א"כ האיך לא אסרו תקיעת שופר משום שבות ואינה שאלה דדוקא באלו שהם מכשירי מצוה או מצוה שאינה זמן קבוע כגון כסוי דלא דהו מצוה גופה לגמרי ופעמים שתתקיים המצוה על ידו או ע"י אחרים אבל לדחות מצוה גופה בזמנה הקבוע אינו בדין שיעמידו דבריהם לדחות מה שצותה תורה לגמרי והיינו דאע"ג דתקיעת שופר שבות דרבנן בשבת או בי"ט לא העמידו דבריהם לאסור התקיעה בר"ה משום שבות ולדחות מצות שופר שא"כ נמצאת מצוה זו מתבטלת מכל ישראל לעולם ואינה נעשית והאיך יאסרו לגמרי ויסתרו מה שצותה תורה ואע"פ שאסרוה בשבת משום גזירת רבה התם אפשר להתקיים בי"ט שחל בחול משא"כ בזה שנדחית מכל ישראל בכל זמן שלא העמידו דבריהם וכיון שהתירו לצורך מצוה עצמה התירו לגמרי אפי' להתעסק כדי שילמדו שתיעשה המצוה ולפרסם הדבר שאין נדנוד איסור בתקיעה ביום זה ואית דמתרצי בכולהו לפי שאין תקיעה שבות גמורה שיש בו מעשה אלא קול בעלמא א"נ שאני תקיעה דבעידנא דעקר לשבות מקיים עשה דהוי דומיא דמילה וצרעת דדחו ל"ת של תורה מהאי טעמא דדינא הוא דלידחי מצות שבות דרבנן בי"ט אע"פ שיש בו עשה ולא תעשה ולתירוץ זה קשה ההיא דכסוי ומסתברא דדוקא שבות שע"י ישראל לא דחינן משום מצות שופר כדקתני מתניתין אבל שבות דשבות דחינן דמותר לומר לגוי לעשות דברים אלו שאינן לישראל אלא שבות דבמקום מצוה דחינן שבות דאמירה לגוי לעשות דברי שבות וכדאמרינן בגמרא בההוא ינוקא דאישפוך חמימי מקמי מילה דא"ל לגוי דליתי ליה מגו ביתיה דרך חצירות וגגות דהוי שבות דרבנן ואמרי' התם דלא אמרי' ליה זיל אחים להוי שבות שיש בו מעשה דהיינו מלאכה גמורה אלא זיל אייתי

ליה דהוי לישראל שבות והוי אמירה לגוי שבות שאין בו מעשה והוי שבות (דשבת) [דשבות] וכמו שפירש הריי"ף במקומו והתם ודאי מקמי מילה אישתפוך ולקיים מצות מילה דחו שבות שע"י גוי דאי לבתר מילה ומשום סכנה אפילו ע"י גדולי ישראל מחמין לו והיכא אמרי' דלא א"ל זיל אחים לי אלא ודאי כדאמרן וש"מ שדוחין שבות דשבות שע"י [גוי] בכל מקום משום קיום מצוה ויש שדוחין לומר דשאני מילה שהיא מצוה שדוחה שבת ולפיכך הקילו בה בשבת באמירה לגוי לעשות דבר של שבות ואינו נכון וכן דעת הרמב"ם ז"ל מיהו ש"מ לא דחי אמירה לגוי במלאכת תורה אפילו במקום מצוה דהא לא אמר ליה זיל אחים לי ומ"ש בלוקח קרקע בא"י שכותבין עליו אונו אפילו בשבת ע"י גוי אע"פ (כי הכתיבה) [שהכתיבה] מלאכה שאני ישוב א"י שאינה מצוה לשעתה אלא קיימת לעולם והיא תועלת לכל ישראל שלא תשתקע ארץ קדושה ביד ערלים וכמו שחששו לזה בהרבה מקומות כדאיתא בגיטין הילכך אין מתירין לומר לגוי להדליק נר לסעודת שבת כשם שלא נתיר לבשל לסעודת שבת אבל אומר לו להביאה דרך חצירות או לטלטלה וכרדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה התירו בפ"ק דשבת רדייה בשינוי לצורך סעודת שבת והתירו לזה שבות דישראל כלאחר יד וגם לכתחילה התירו ליתנה מבעוד יום כדי שיקרמו פניה אע"פ שרודה אותה בשבת כדאיתא גבי תקיעות ומה שאין אנו מטבילין כלים ולא עושין אוכל נפש האסור בי"ט משום טירחא כגון טיסני וכתושה במכתשת ע"י גוי מפני שאפשר לקיים מצוה זולת זה משא"כ ברדיית פת והדלקת נר ושלא במקום מצוה לא דחינן אפילו שבות דשבות דמינטר ביה חלול משום פסידא דנכרי שבא לכבות אין אומר לו כבה אע"ג דכבוי שבות דמלאכה שאינה צריכה לגופה וגבי היתה בהמתו טעונה כלים לא התירו לבטל כלי מהיכנו לגופה היא עד דאיכא תרתי פסידא וצער בע"ח כדמוכח התם ומכאן היתר להקיז בהמה מסוכנת ע"י גוי בשבת או י"ט וכנר' כפי כל שעה בההיא דהקזת דם לבכור ומה שהתירו בצנור שעלו בו קשקשים למעכן ברגלו משום פסידא כיון דלא מנכרא מלתא חששו לפסידא בשבות ע"י שנוי כזה דליכא חלול שבת וכן במי שהחשיך לו בדרך שנותן כיסו לנכרי או מניחו על החמור או מוליכו פחות מד' אמות שמא יעמיד עצמו על ממונו ויבא לעבור על ד"ת ומשום חשש בדבר שמצוי הנזק התירו שבות דבריהן כגון כבוי גחלת בר"ה והולכת קוץ פחות מד' אמות ודריסת נחשים ועקרבים לר"ש כפי תומו והריגת ה' המזיקין וכ"ת התם בההוא עובדא דמילה דאשתפוך חמימי נמי מקמי מילה היכא לית ליה תקנתא ע"י גוי ודרך שבות נימא ליה השתא ובתר הכי נחים ליה משום סכנה ושמא נלמוד משם דכל שיש מצוה ואי עבדינן ליה סופו לדחות שבת או י"ט דלא עבדינן לה למצוה

ע"מ לדחות שבת או י"ט והכי מוכח קצת בפ"ק די"ט דלמאי דקס"ד דכסוי הדם דחי י"ט לא שרינן ליה לכתחילה למשחט כשאין לו דקר נעוץ על דעת לדחות אח"כ י"ט בכסוי אבל מורי נרו [אמר] דודאי כל מצוה שבתורה עבדינן מצוה דילן ע"מ לדחות וההיא דאשתפוך חמימי לאו לרחיצה דבתר מילה בעו להו להנהו מיא דא"כ מהלינן ודחינן בתר הכי אלא להרחצה דמקמי מילה הוי בעי להו מיהו בדברי רשות כגון שחיטה וכסוי לא עבדינן להו ע"מ לדחות אע"ג דאיכא אימנועי משמחת י"ט ואין דעתי מכרעת בדבר זה וברם צריך את למידע דכל מאי דאמרינן בכל דוכתא שבות דרבנן לאו למימרא שאין לנו שבות מן התורה כלל דא"כ נמצאת שבת כחול מן התורה שהחניות פתוחות ואוצרות תבואה ויין ומטלטלין חפצים מבית לבית דרך כרמלית ומודדין ושוקלין ומונין ואינו בדין שאסרה תורה הוצאה כגרוגרת והתירה העמל הגדול היה שא"כ אין זה יום מנוחה אלא כך עיקרן של דברים כי בכלל מ"ע שבות של תורה לשבות ממלאכות יש לשבות מכל שבות דרך כלל שלא לעשות שבת כחול אבל בכל פרט ופרט כי עביד לי' וזהיר באידך דלא הוי שבת כחול הוי שבות דרבנן נמצא שיש לשבות עקר מן התורה ולפיכך העמידו בו חכמים דבריהם במקומות הרבה לדחות מצוה של תורה וזו מרגליות שבידינו מרבינו הרמב"ן מפי מורינו ז"ל:

גמ' מ"ט שופר עשה כו'. פי' וכיון דלא (דמי) [דחי] מלאכת תורה לא דחי נמי שבות דרבנן כדפרישית והא אתיא אליבא (ארב) [דרב] אשי דאית ליה האי סברא אבל לחזקיה ואביי ורבא כדמוכח פ' במה מדליקין טעמא דאין שופר דוחה י"ט משום דכי אתי עשה דוחה את ל"ת היינו היכא דבעידנא דהא עקר ליה ללאו מקיים ליה לעשה כגון מילה בצרעת או סדין בציצית אבל הכא דכי (טהר) [עקר] ליה ללאו לא מקיים עשה [אלא] לבתר זמן ואפשר דמתפס ולא מקיים עשה לא מדחי לאו מעיקרא וכדמפרקי' בפ"ק די"ט גבי כיסוי הדם והכא הוי לן למימר הכא אלא לרווחא דמלתא נקט ליה אליבא דרב אשי והכי אורחא דתלמודא:

דף לג.

והא דתנן אין מעכבין את התנוקות מלתקוע פירשה ר' אליעזר אפי' בשבת. פי' בשבת שחל בה ר"ה דאיכא מצות שופר במקום ב"ד ולפיכך הביאה רבינו ז"ל ולפי שהיו נוהגין לתקוע בבית דינו כמו שכתבנו למעלה אבל בשבת דעלמא הסמוכה ליי"ט כיון שאין מצות היום הדבר פשוט שמתעכבין דמה לי סמוכה ליי"ט או רחוקה הרי ילמדו בו למחר וכן פי' בירושלמי א"ר אלעזר מתני' בגדול בי"ט של ר"ה שהל להיות בשבת ע"כ

(והפרש) [והמפרש] אותו בשבת הסמוכה לי"ט טועה הוא ולישנא דמתעסקין עמהן משמע דבי"ט שמותר בתקיעת שופר לגדולים מיירי והשתא דנהגינן שאין תוקעין בשבת (משום) [בשום] ב"ד מעכבין את התינוקות אפי' בשבת שחל בו י"ט:

והתניא מעכבין וכו'. עיקר הפי' דבקטן שהגיע לחינוך שאביו מצוה עליו לחנכו אין מעכבין בידו כדי שילמוד הואיל ויש מצוה בתקיעתו אבל בקטן שלא להגיע לחינוך שאין שום מצוה בתקיעתו מעכבין על ידו וכן משמע בריש מס' ערכין דגר' התם הכל חייבין בתקיעת שופר לאתויי קטן שהגיע לחינוך דתנן אין מעכבין את התינוקות מלתקוע אלמא האי מתניתין בקטן שהגיע לחינוך היא שנויה וז"ש בירושלמי שכתבנו למעלה א"ר אלעזר מתניתין בגדול פי' גדול קטן שהגיע לחינוך שדינו כגדול לענין שאביו מצווה עליו לחנכו וכ"ת והאיך מעכבין ב"ד בדבר בקטן שלא הגיע לחנוך דהא קי"ל קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין עליו להפרישו וי"ל דשאני הכא שהוא דבר פרסום ובא ממנו מכשול לרבים שישמעו קול השופר ויהיו סבורין שהוא גדול ושרשאין לתקוע אפילו שלא בב"ד ושלא בזמן ב"ד והיינו דלא אותבינן מינה דיבמות למ"ד קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין עליו להפרישו ותדע לך דאי לאו הכי אפילו בקטן שהגיע לחינוך אין ב"ד מצווין עליו להפרישו כדמוכח בנדה וע"ז. כתב רבינו ז"ל ואית דאמרי (איכא) [איפכא] פי' איכא מרבנן דפרשי איפכא דבקטן שהגיע לחנוך מעכבין ובקטן שלא הגיע לחנוך אין מעכבין שאין ב"ד מצווין להפרישו כשאוכל נבילות ואינו כלום:

אם רצה ליתן לתוכו וכו'. פי' ואע"פ שמתקנו בכך כיון דלא מעכבי מלתא דהוי עיבדא דחול מותר ומכאן שמכשירין כלי ביי"ט או בשבת להדחה אם הוא צריך לו ליומו כיון דלא מנכרא מלתא דהא מדיחין כלים ביי"ט אבל בהגעלה או טבילה לא:

דף לג:

מתני' סדר תקיעות וכו'. פי' ג' תרועות שיש בכל א' מהן ב' תקיעות א' לפניה וא' לאחריה נמצא סימן א' ג"פ שיש בכל א' מהן ג' כנון תר"ת ג"פ הא' נגד מלכיות והשני נגד זכרונות והג' נגד שופרות וה"ל ט' תקיעות וכן מנינם בכל מקום כי ג' תרועות כתובות בתורה יום תרועה זכרון תרועה שופר תרועה וכל א' מהן תקיעה לפניה ותקיעה לאחריה כדיליף בגמרא ומתניתין דחשיב להו ט' רבנן היא דלר' יהודה דאמר תקיעה ותרועה ותקיעה א' היא ליכא אלא ג' תקיעות בין כולהו והכי אמרי' בהחליל דכ"ד תקיעות שבמקדש אינם אלא א':

שיעור תקיעה כג' תרועות. בגמרא מפרש לה דשיעור תקיעה כתרועה והא דתלי שיעורא דתקיעה בתרועה ולא כתב לה שיעורה באפי נפשה כדעביד בתרועה מפני שהתרועה מקולות מחוברין שנופל בהם מנין ותופס בה שיעור במנין הקולות והתקיעה קול א' פשוט שאין נופל בו מנין ולפיכך שיערוה כתרועה ולעולם שיעור תקיעה כתרועה הבאה אחריה דלתנא דמתניתין דתרועה יבבות שיעור (תרועה) [תקיעה] שלו כג' יבבות ולתנא ברא דעביד תרועה ג' שברים שיעור תקיעה שלו שלשה שברים ולר' אבהו דעביד תרועה ג' יבבות וג' שברים שיעור תקיעה שלה ג' יבבות וג' שברים וכל שיעורי משנתינו אינם אלא למטה אבל אם רצה להאריך יותר הרי הוא בידו וכמו שנהגו וכן שנינו משך בשניה כשתים אין בידו אלא א' הא א' יש לו ואע"פ שהיא ארוכה ומאן דסבר אפי' א' אין לו לאו משום אריכותא אלא מטעמא אחרינא כדבעינן למימר בסמוך וכן אתה אומר בתרועה שהוא ג' יבבות שאם רצה לעשותה מק' יבבות עושה ובלבד שלא יפסיק בנתים בנשימה שאם הוא מפסיק בנתים ה"ל ב' תרועות ואתיא תרועה חדא מיניהו ומפסקא בין תקיעה לתרועה ואנן בעינן שלא יפסיק שום קול בין תרועה שבאמצע לתקיעה שלפניה או שלאחריה וכן אמר בתוספתא תקע והריע וחזר והריע ותקע אין בידו אלא אחת כלומר שאם עשה תרר"ת אין בידו אלא תקיעה אחרונה ומשלים עליה הסימן שהתרועה שהוסיף איבד הראשונות בהפסקה הילכך סומך לתקיעה אחרונה ר"ת וה"ל תר"ת מ"מ כל שלא הפסיק בנתים בתרועה מאריך אותה כמו שירצה וכן אתה אומר לתנא ברא דעביד תרועה משברים ואמר שיעור תרועה כג' שברים אין שיעור זה אלא למטה ואם רוצה לעשות אלף שברים הרשות בידו דשברים לתנא ברא כיבבות לתנא דידן ולא אמר אלא שהשיעור שאין לפחות ?המנו הוא ג' יבבות או ג' שברים וזה מבואר אע"פ שנשתבשו בו בתוס' מ"מ צריך ליזהר בשברים כמה שעושה מהם מעט או הרבה שלא יפסיק בהם בנשימה שאם הפסיק ה"ל ב' ואבד כל הסימן חוץ מתקיעה אחרונה שמשלים עליה והא דתנן שיעור תרועה כג' יבבות ותנא ברא קתני כג' שברים ק"ל מאי כשלש או כשלשה והלא התרועות והיבבות והשברים א' הוא ובדידה גופה משערינן כמה קולות קטנים יש בה והיכא משערינן כ"ף הדמיון דמשמע דיבבות או שברים לאו היינו תרועה אלא מלתא אחריתא ור"ח גריס שיעור תרועה ג' יבבות או ג' שברים בלי כ"ף וכך נראה יותר מיהו אכתי ק"ל מה הוסיפו לפרש כשאמר ג' יבבות והלא תרועה ויבבות א' הן כדמתרגמינן זכרון תרועה דוכרן יבבא ותו היכא קרינן ליבבות תרועה ולאידך שברים והלא שברים היינו תרועה שאמרה תורה והנכון שהתרועה שאמרה תורה לשון כולל הוא לכל קול שהוא נשבר ומחובר מחלקים והוא מלשון תרועם בשבט

ברזל בין שהוא מקולות נמהרים כגון ילולי בין שהוא מקולות שאינם נמהרין כגון גנוחי מיהו בלשון בני אדם צריך לקרוא שם מיוחד לכל א' מאלו כדי להבין איזה תרועה של קולות נמהרים ואיזה היא תרועה מקולות שאינם נמהרין ולקולות הנמהרין שהן שבורים יותר קראוה תרועה או יבבות בשם הכלל ובלשון תורה ולאשר היא מקולות שאינם נמהרין קראוה שברים אבל א' זו וא' זו קרואה תרועה ועוד יש לנו לבאר כי היבבות והשברים שנתנו חכמי התלמוד לא הושמו לקולות תרועת השופר עצמה אלא לאותן קולות שעושה אדם בפיו ובדידהו משעירנן במתניתין ומתניתא דתנא דידן סבר דתרועה דאוריתא ילולי והם הקולות הנמהרות הנקראים בלשון בני אדם יבבות ולהכי קתני שיעור תרועה כג' יבבות כלומר כג' יבבות דעלמא של בני אדם שמייבבין על שברם ותנא ברא סבר דתרועה גנוחי ולהכי משער בהו וקתני שיעור תרועה כג' שברים של בני אדם המנגחין על שברם כדגמרי מאימיה דסיסרא ומ"מ הי דלהוי תרועה או גנוחי או ילולי קול א' הוא ולקול א' חשוב במנין התקיעות ובלשון תורה ואפילו הוא מאלף יבבות או שברים וכיון שכן צריך שלא להפסיק ביניהן כלל אלא לעשותן בנשימה אחת וגדולה מזו אמרו שם דלר' יהודה דאמר תקיעה תרועה ותקיעה א' היא אין מפסיקין ביניהן כלל ואין ביניהן ולא כלום ואע"פ שקולותיהן משונין כ"ש שה"ה בתרועה לבדו לדידן לרבי אבהו שעושה תרועה של תורה משברים ותרועה כיון ששניהם קול תרועה אחת ולתרועה אחת עולין ואם פסק בין שברים לתרועה כלל פסל כל אותו סי' וכן הסכימו כל גדולי רבותינו ופשוט הוא אלא שהרמב"ם ז"ל שגג מאד בזה שאמר כי אחר ספיקו של ר' אבהו שאנו עושין תשר"ת תר"ת תש"ת ג"פ מנין התקיעות שלשים והוא מונה סי' תשר"ת לדי' ואינו אלא ג' כי מנין לנו לעשות ב' תרועות באמצע אדרבה חדא מיניהו הפסקה לחברתה ופוסלת הסימן אלא ודאי קול תרועה א' היא דאורחא דאינש כד מתרע ביה מלתא לגנוחי וילולי בזה אחר זה בנשימה אחת הרי למדנו שיעור התקיעה והתרועה אבל עדיין לא למדנו שיעור השבר ונראין דברים שהשבר קטן מתקיעה דאי לא הוי ליה תקיעה וגם גדול הוא מן היבבה של בני אדם וכיון שכן נמצא שהשבר אינו אלא כדי ב' יבבות ויותר מעט אבל לא ג' יבבות שלימות שהרי התקיעה של תר"ת שיעורה ג' יבבות והאיך יהיה שבר דתנא ברא כתקיעה דתנא דידן ואין לומר שאין הפרש בין תקיעה לשבר באריכות הקול אלא בשינויו שזה אינו שהתקיעה קול פשוט בלא שבירה וכן השבר בעצמו אינו נעשה לשברים שא"כ חזר יבבות ועל כרחנו שבר ותקיעה קול פשוט ואין בהם כדי שנוי בנגון ואין שנוי בהם אלא באריכות הקול שהתקיעה ג' יבבות לכל הפחות והשבר קטן ממנו ואין בו אלא שיעור תנועת ב' אותיות דהיינו ב' יבבות וכ"כ

רבינו שמשון והוא הנכון וכשעושן תקיעה ומשברין אותה בסופה אינה יפה שהרי אותו קול שעושין בסופה אינו נדון מקול התקיעה שהיא פשוטה וה"ל שבר באפי נפשיה והוי הפסקה וכן קבלנו שטה זו מרבינו נרו בש"ר וכן נהגו כל הרבנים והגדולים:

תקע בראשונה. פי' להכי נקט ומשך בשניה כב' ולא קתני האריך בתקיעה כב' דכל היכא דלא מוכחא מלתא הכי פשיטא שלא תעלה לו לב' כיון שאין לתקיעה שיעור למעלה וכל מה שמאריך מדין תקיעה א' היא אבל כשלא האריך בראשונה אלא כשיעור ומשך בשניה כשתים בראשונה גילה דעתו והוא דבר ניכר שמתכוין שתעלה לו לב' לתקיעה אחרונה של סימן זה ולתקיעה ראשונה של סי' של אחריו הוי ס"ד שתעלה לו לב' כמו שמתכוין דהא מנכרא מלתא דהוי כאלו הפסיק ותקע ב' קמ"ל. והא דקתני אין בידו אלא אחת פי' הראשונים שאין האריכות עולה לו לב' אלא תקיעה א' היא כולה וצריך לעשות סימן השני שלם תקיעה תרועה ותקיעה דהפסק בעינן בין תקיעה לתקיעה מכל מקום לאחת עלתה לו אבל ריי"ץ גיאת כתב דאפי' לתקיעה אחרונה של סימן ראשון לא עלתה לו וצריך להשלים סימן הראשונה שהתחיל בתקיעה אחרת ומ"ש במשנתינו אין בידו אלא אחת דמשמע דאחת יש בידו היינו תקיעה ראשונה שעשה כשיעור בראש הסימן דתנן בה תקע בראשונה והביא ראיה מהירושלמי שאמ' על משנה זו אפילו א' אין בידו למה רישא גבי סיפא מצטרף לא רישא אית לה סיפא ולא סיפא אית ליה רישא כלומר שנתכוון בתחלת הקול לתקיעה אחרונה של סימן זה ובסוף הקול לתקיעה ראשונה של סימן זה ואינו עולה לב' קולות כפי מחשבתו גם אינם מצטרפות להיות תקיעה אחת שצריך שתהא כל התקיעה לכוונת אותה תקיעה משא"כ כאן ונמצא שאין לתקיעה ראשונה סוף ולא לתקיעה אחרונה ראש ואין פי' זה כלום חדא דאנן לא בעינן בתקיעה כונה לראשונה או לאחרונה דאפי' למ"ד שצריכות כוונה היינו לצאת ובפי' אמר בירושלמי היה זה צריך פשוטה ראשונה וזה פשוטה אחרונה תקיעה אחת מוציא ידי שניהם אלמא תקיעה אחרונה עולה לראשונה ובתוספ' שכתבי לעיל שאם תקע והריע וחזר והריע אין בידו אלא אחת היינו תקיעה אחרונה שמשלים עליה ר"ת ואע"פ שעשה לשם תקיעה אחרונה של סימן ראשון ועוד דא"כ דלא סלקא תקיעה ארוכה כלל ה"ל קול פסול והיכא אמרת דסלקת ליה תקיעה שתקע בראשונה והלא קול הארוך הפסול מבדיל בין תרועה לתקיעה והירושלמי שהביא ראיה לדבריו לא נאמר על משנה זו שלא משך בשניה כב' וה"ג התם גבי מתניתין דתנן שופר מאריך וחצוצרות מקצרות הדא אמרה פשוטה ששמע מקצתה מן המתעסק פי' שאם היה א' תוקע כמתעסק ובא חבירו בתוך התקיעה וא"ל שישלים התקיעה להוציאו בגמר התקיעה כשיעור תקיעה

יצא ואע"פ שאין לתקיעה זו תחלת תקיעה שהרי תחלתה בפסלות כי המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא אפ"ה יצא בסוף התקיעה דקסבר שמע סוף תקיעה בלא תחלת תקיעה יצא ואמרי' והדא אמרה דא כלומר מאיזה משנה אתה למד דין זה דאי משום דתנן שופר מאריך דקסבר דלהכי שופר מאריך בה כדי שיצא בסוף התקיעה שאינה יוצא בתחלת תקיעה שמעורבת עם החצוצרות משום דתרתי קלי לא משתמע ואפ"ה יצא בסוף תקיעה אי מהא ליכא למשמע מינה דהתם בתחלת תקיעה הוא יוצא ג"כ ואין החצוצרות מעכבות דאיידי דחביבא ליה מצוה יהיב דעתיה ומה שהשופר מאריך אינו אלא כדי להראות שמצות היום בשופר ומהדרינן תקע בראשונה פי' דלאו ממתניתין דשופר מאריך גמרינן לה אלא ממתניתין דתני תקע כראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת הא אחת יש בידו כלומר אף ע"פ שלא יצא בסוף תקיעה שהיתה לשם שניה יוצא הוא בתחלת תקיעה שהיתה לשם ראשונה אלמא שמע תחלת תקיעה בכשרות בלי סוף תקיעה יצא וה"ה לאידך דמתעסק ואמר רבה בר זמירא אפי' א' אין בידו למה סיפא גבי רישא מצטרף לא ראשה אית לה סוף ולא סופה אות לה ראש וה"פ ודאי ממתניתין דמשך בשניה כשתים ליכא למילף מידי דהתם דין הוא שיהא בידו אחת מיהת דהתם כולה תקיעה בכשרות מתחלה ועד סוף שאין הכוונה מעלה ולא מוריד לפסול התקיעה אבל בהא שתחלתה כמתעסק ובפסלות גמור אינו יוצא כלל בסיפא ואפילו אחת אין לו דכולה תקיעה אחת דמצטרף רישא גבי סיפא ולא רישא אית לה סיפא ולא סיפא אית לה רישא כלומר שאין כאן תקיעה שלימה בתחלה וסוף בכשרות שאם שמע תחלתה מן התוקע לשם מצוה והשלימה כמתעסק הרי רישא אין לה סוף ואם היה מתעסק בראש והשלים לשם מצוה אין לאותו סוף ראש ולפיכך לא יצא אבל משנתינו ראש וסוף יש לה לשם מצוה ולפיכך עלתה לו לאחת מיהת והא דקאמר אפי' אחת אין בידו לאו משום דבמתעסק איכא דאמר שתעלה לשתים זה ליכא למימר אלא לישנא בעלמא הוא דקאמר משום לתא דמתניתין דתקע בראשונה כן פי' הירושלמי בבירור וכן מוכיח שם בפי' י"ט דר"ה שחזרו לשון זה בעצמו ומשם אתה למד שאין פי' הירושלמי כמו שכתב הרב ז"ל הילכך הדרינן לפירושא קמא דמשך בשניה כשתים אין בידו שתים אבל אחת יש לו ומתחיל סימן השני. וכי אמרינן שצריך הפסקה דוקא בין ב' תקיעות לפי שקולותיהן שוין אבל תקיעה ותרועה אע"פ שלא הפסיק ביניהם כלל יצא ששנוי הקול זהו הפסקתו ובתקיעות נמי אם הפסיק ביניהן בקול כלל בעינן שנראות שתים אע"פ שלא הפסיק בנשימה יצא וכך אמר בירושלמי אמרן כולן (בנשימה) בנפיחה אחת יצא פי' שלא הנשים ביניהן אבל הפסק קול נתן ביניהם

ובתוספתא אמר לא יצא ופי' בשאמרן בנפיחה אחת בלי הפסק קול ולא פליגי ואסיקנא בגמרא דשמע תחלת תקיעה בלא סוף תקיעה או סוף תקיעה בלא תחלת תקיעה לא יצא ומשמע בירושלמי דה"ה בתרועה שאע"פ ששמע ממנה ג' יבבות או ג' שברים לא יצא עד שישמענה כולה מראש ועד סוף ומסתברא דגמרא דילן לית לה הכי מדלא אמר הכי אלא בתקיעה שהיא כל הקול א' אבל בתרועה שהיא מקולות קצרים הרי יש תחלה וסוף באמציעתם ואם שמע מהם כשיעור יצא וכן דעת רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל מפי מורי רבינו נרו:

גמ' והתניא כו' אמר אביי וכו'. פי' הרמב"ם ז"ל דברים כפשוטן דתנא דמתניתין דקתני שיעור תקיעה כג' תרועות תקיעות דכולהו תלתא בבי כתרועות דכולהו בבי וה"ל ב' תקיעות כתרועה שהתרועות הן ג' והתקיעות הן ו' ותנא ברא חשיב חד בבי בלחוד ב' תקיעות כתרועה שביניהן ולא פליגי תנאי כולהו דכולהו מודו דשיעור תקיעה כחצי תרועה הבאה אחריה וא"כ תקיעה תר"ת שיעורא יבבא ומחצה בלחוד וזה א"א שהרי לכך התקיעה נקראת פשוטה לפי שהוא קול נמשך ופשוט וכמו שלמדנו ויעבירו קול והעברת קול אינו קול קצר כ"כ והנכון כמו שפי' הראשונים ז"ל דכ"ע שיעור תקיעה כתרועה ותנא דידן חשיב תקיעות דכולהו בבי כתרועות דכולהו בבי ותרועות הם ג' וכן התקיעות שלפני התרועות (דתרועות) [דתקיעות] בתריתא כפילא נינהו ולא חשיב באפי נפשיהו דהא פשיטא דשיעורא דבתריתא כשיעור דקמייתא הילכך חשיב ג' תקיעות ראשונות כג' תרועות ותנא ברא חשיב חד בבא תקיעה דחד בבא כתרועה דידיה נמצא דבריהן מכוונין ששיעור תקיעה כתרועה:

שיעור תרועה כג' יבבות והתניא וכו' אמר אביי וכו'. פי' שהיתה מיבבת בפיה על שברה ואנן נקטינן שהיבבא שאמרה תורה הוא מענין יבבא שמייבב אדם על שברו כדכתי' לעיל והשתא פליגי בפי' ותייבב מר סבר גנוחי גנח דהיינו שברים ומר סבר ילולי יליל קולות קצרים הנקראים בלשון בני אדם יבבות דלשון ותייבב לשון תורה הוא כלשון תרועה דמתרגמי' יבבא ואפשר דהיינו מאי דקרו גנוחי בלשון בני אדם:

ת"ר מנין שבשופר. פי' דגבי ר"ה לא כתיב אלא תרועה וליכא זכר בדבר שתהא בשופר ולא שתהא עמה קול פשוט ת"ל כו' אין לי אלא ביובל וכו' ה"ג ת"ל בחודש השביעי שאין ת"ל בחדש השביעי פי' שהרי כתוב למעלה והיו לך ימי שבע שבתות השנים מ"ט שנה והיה אפשר לומר והעברת שופר תרועה בעשור לחדש ששלמו בו המ"ט שנים ועוד דהא כתיב בקרא די"ה ודבר ידוע הוא שי"ה בחודש הזי ומה ת"ל בחדש הזי אלא בא לומר שיהו כל תרועות חודש השביעי בשופר כזה:

ומנין ליתן האמור וכו'. כלומר שיהו כל הג' תרועות בפשוטות לפניהם ולאחריהם כאלו כתובות בין בר"ה בין ביובל שאין ללמוד מהיקשיא אלא שתדמה תרועה זו לזו שהיו בשופר ובפשוטות אבל שתהא התרועה הכתובה בכ"א מהן נמנית לחבירו ויהו ג' כאן וכאן אין למדין כן מהיקש ת"ל שביעי שביעי לגזירה שוה פי' דאה"נ דמהיקשא ליכא למילף הכי אבל מגז"ש דשביעי שביעי ילפי' לה ותנא מייתי לה מעיקרא מהיקשא דסבר דסגי ליה בהכי וכיון דחזי דלא סגי ליה בהיקישא אתיה מגז"ש (וכן) [וכיון] דכן היקישא לא צריכינן ואפי' לשופר ופשוטות דכולהו אתו בגז"ש אבל מהיקישא לעולם לא אתי ליתן את של זה בזה כדפרישנא והכי מוכח בגמרא דאמרי' דתנא דמייתי לה ממדבר אמר כתרועות ב' מדברי תורה וא' מדברי סופרים ותימא דבשלמא מג"ש לא מייתי להו כולהו משום דלא גמיר גז"ש דשביעי דשביעי ואין אדם דן גז"ש מעצמו אא"כ קבלה מרבו אבל מהיקישא אמאי לא מייתי להו דנהי דלא יליף פשוטות מהיקישא דתעבירו לא משמע ליה מ"מ ליליף מהיקישא ליתן את האמור של זה בזה וה"ל ג' תרועות מן התורה דהא מהיקישא לא בעי גמרא מרבו אלא ודאי משום דלא אתו כלהו מינה כדפרישית והאי דאקשינן בגמרא ותנא מעיקרא מייתי לה מהיקישא ולבסוף מייתי לה בגז"ש ופרקינן אי לאו גז"ש הוה מייתינן לה מהיקישא לאו למימרא דהוי מייתי לה כולה מהיקישא אלא ה"ק אי לא הוי צריכנא לגז"ש כלומר למדרש ליתן את האמור של זה בזה אנן צריכינן ע"כ לגז"ש וכיון דבהא צריכינן לגז"ש שבקי' היקישא לגמרי ומייתי' כולה מילתא בגז"ש וזהו הנכון כנ"ל והרי"ף הביא דברי ת"ק דבריתא דמייתי לכולהו ג' תרועות מן התורה בגז"ש ולא הביא דברי התנא דמייתי לה ממדבר ור"ש בר נחמני דלית ליה גז"ש ואמרי דתרועה א' או ב' מהם מד"ס ויפה כיוון דאנן אהאי תנא סמכינן דילף לה לגז"ש מרביה דאע"ג דאידך לא גמירי לה לא ראינוה אינה ראיה והכי סברא דתלמודא דמייתי האי סברא מעקרא ובתר הכי אמרי' ותנא מייתי לה ממדבר משמע דסברא קמייתא סברא דגמרי' ושלא כדברי הרב בעל המאור שכתב מצות תקיעת ר"ה מעורבת היא בשל סופרים ואין כולה מן התורה ומפני זה לא היתה דוחה שבת במדינה אע"ג דידעי בקביעא דירחא והוי דאוריתא כמו לולב שהיה דוחה יום ראשון בגבולין דידעי בקביעא דירחא משום דהוי דאוריתא כדאיתא פ' לולב וערבה (ואין) [ואנן] הא כתיבנא בריש פרקין טעמא דמלתא שפיר:

דף לד.

הא כיצד ג' שהן ט' שיעור תקיעה כתרועה שיעור תרועה בג' שברים. אתקין ר' אבהו וכו' יש שהיו סבורין ומר דלר' אבהו לא בעי ג' שברים וג' יבבות דלא בעינן שלשה בחד מיניהו אלא היכא דהוי שברים לחוד או יבבות לחוד אבל כי הוי תרויהו לא דאיהו לא אתא לאוסופי בשיעור תרועה ותקיעה שהיא כתרועה אלא שבא לומר שנעשה תרועה משברים ויבבות ובשתיהן כשיעור תרועה דתנא דידן או דתנא ברא אלא שאם רצה להוסיף מוסיף כל זמן שאינו מפסיק כמו שכתבנו ולא נהירי דלעולם ליכא גניחה בפחות מג' שברים כדמש' תנא ברא ולא יללה בפחות מג' יבבות כדמשער תנא דמתניתין וכיון דכן ר' אבהו דחייש לגניחה ויללה היינו גניחה ויללה שלימות ממש דבציר מהאי לא חשיבי ונמצא שצריך ג' שברים וג' יבבות כמו שנהגו וה"ה נמי דסבר דשיעור תקיעה כתרועה דכ"ע מודו בה כדאמר אביי לעיל וה"ה לר' אבהו דשיעור תקיעה דידיה כתרועה דידיה ונמצא ר' אבהו מוסיף בשיעור התקיעה ובשיעור התרועה:

ונשאל רבינו האיי ז"ל. וכי קודם שבא ר' אבהו לא יצאו ישראל ידי תקיעת שופר שהרי נראה שהיה הדבר ספק ביניהם ענין התרועה כדאמרן בהא ודאי פליגי ואין ספק שהכרעה היתה להם בדבר כי האיך אפשר שבמצוה כזו שהיתה בכל שנה לא ידעו אמתתה ולא ראו אלו לאלו איש מפי איש עד מרע"ה איך היה נוהג והשיב הוא ז"ל כי בודאי תרועת תורה בכל א' מאלו בין בגנוחי בין בילולי שכוונת התורה בתרועה לעשותה מקולות ושברים ובתחלה היה עושה זה שברים וזה יבבות כפי מה שנראה לו שהוא יותר יפה והיו כולן יוצאין י"ח והחכמים היו יודעין כן אבל המון העם היו טועין שהיו סבורין שיש חילוק ביניהן ושלא יצאו אלו או אלו וכדי להוציא מלבן של הדיוטות וגם שלא תהא תורה כשתי תורות בא ר' אבהו ותקן לעשות כל א' כדברי אלו ואלו וגם הוסיף תרועה א' משלו כי נתן דעתו לתקן התרועה בכל מיני קול נשבר שאפשר הנוהגין ומפני שהיה הדבר נראה להדיוטות שיש מחלוקת ביניהן נקיט ליה תלמודא על דרך מחלוקת ובדרך קושיא ותירוץ ונמצא שלדברי רבינו האיי שפיר אדם יוצא חובתו בכל א' מן הסימנין האלו כשעושה אותו ג"פ או בכל סימן פעם א' ויעשה הא' למלכיות והא' לזכרונות והג' לשופרות וכמו שנהגו עכשיו בתקיעות שעל סדר ברכות וכל אדם יוצא גם בזמן הזה בתקיעות שעל סדר ברכות אבל יש אומרין דודאי הא דר' אבהו ספיקא ממש הוי ובודאי שבדורות הראשונים נהגו בתרועה כמו שראו למשה אבל אותה תרועה בטלה בדורות התנאים והאחרונים שהרי התורה אמרה סתם תרועה קול נשבר כדרך שאדם עושה בשברו וסגנון א' אמרה תורה לכולם ואין הדורות שווין בדבר שהרי תמצא

במיני הניגונין ענין קול שהיה קול מנגן לדור שעבר וחזר קול תמרור (לקול) [לדור] אחר וכן אירע בענין התרועה כי לא היו בדורות האחרונים מריעים על שברם כדרך הראשונים וגם יש שמריעין בשתיהן או בשלשתן פעם בזה ופעם בזה ואינו יודע איזה יכשר הזה או זה ולכך הוצרך ר' אבהו לתקן זה מעתה אין אדם יוצא בתקיעות שנוהגין לעשות מעומד תשר"ת למלכיות ותש"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות דהא ספק הוא וממ"נ הב' מהם שלא כראוי הילכך היה נוהג ר"ת ז"ל לעשות תשר"ת פעם א' בכל אחד מהם שהרי בתשר"ת הם ג' מיני תרועות ואע"פ שאפשר שהדין הוא בתש"ת או תר"ת ונמצא שיש בתשר"ת הפסקה בין תקיעה לתרועה או משברים או תרועה מ"מ מוטב שנחוש לספיקות כלומר לעשות דבר שאפשר שיוצאין בו לגמרי ואין ספק בא' מהם אם הדין בתשר"ת ולא נחוש להפסקות שיש בתשר"ת אם אינו אמת מתרי טעמא חדא דבעשיית תשר"ת למלכיות ותש"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות יש בודאי ב' ספיקות שאינן אמת וכי עבדי תשר"ת לעולם אפשר שכולם אמת וכשירה ואפי' אינן אמת אין כאן טעות בספק אלא מחמת הפסקה ועוד שההפסקה שהקשה התלמוד לר' אבהו שהיא פוסלת אינה אלא לר"י דאמר תקיעה תרועה ותקיעה א' היא אבל לרבנן דאמרי תקיעה בפני עצמה לא חיישינן להפסקה דשמע ט' תקיעות בט' שעות יצא ואע"ג דלית הלכתא כר' יהודא משום דר' אבהו חייש לכנופי מנהגי ולמעבד תרועה אליבא דכ"ע מקשי לה תלמודא מדר' יהודה כי היכא דלעביד לכ"ע אבל לרבנן בתשר"ת יוצא לעולם ממ"נ דליכא למיחש להפסקת שברים בין תקיעה לתרועה ולא להפסקת (שברים) [תרועה] בין [שברים] לתקיעה וכדי לקיים אף דברי ר' יהודא תקן תש"ת ותר"ת ומאחר שא"א לנו לעשותן כולן על סדר ברכות משום טורח צבור או כדי שלא נתקע [שלא] לצורך על סדרי הברכות נעביד בכולהו תשר"ת דרבנן ולא חיישינן לר' יהודה כיון דיחידאה הוא ולית הילכתא כוותיה זו היא שיטת ר"ת ז"ל ולא נהירא חדא דודאי מאי דאקשי תלמודא לדי' אבהו מהפסקה לרבנן ולא לר' יהודא דלית הלכתא כוותיה דע"כ לא חייש ר' אבהו לכנופי מנהגי אלא בתרועה דלא פסיקא ליה מלתא היכא הוי כהלכתא אבל לר' יהודא דהוי יחידאה ולית הלכתא כוותיה לא חייש כלל וכדאמ' פ' ערבי פסחים שכ' תבשילין הן סלקא וארוזא ואמרי' עלה ש"מ דלית דחש להא דריב"נ דאמר אורז ודוחן מין דגן הוא אלמא אין דרך האמוראים לחוש לדברי היחיד שאין הלכה כמותו ועוד דאי לר' יהודא פרכינן לא הוי נקיט לה תלמודא סתמא ועוד דהא סוגיין כולה דלא כר' יהודה דהוי ט' תקיעות ולר' יהודה אינם אלא ג' כדפרישי' למתני' אלא ודאי דקושיין לרבנן היא דאינהו נמי חיישי להפסקה ואע"ג דק"ל שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא אם הפסיק ביניהן

בקול שופר פסול כל הסימן שחייב הוא לשמוע על הסדר תרועה באמצע ופשוטה לפניה ופשוטה לאחריה כדאיתא בתוספתא דכתיבנא לעיל בתוקע תרר"ת נמצא שלדברי רבנן התוקע תשר"ת לא יצא לדברי האומר תש"ת או תר"ת וא"כ אין לנו לתקוע תשר"ת לעולם על סדר ברכות שיהא הכל שלא כדברי תנא דמתניתין ותנא ברא וכדברי ר' אבהו שהוא אמורא שלא אמר כן אלא מפני הספק והוא חש לדברי התנאים ואנו האיך לא נחוש מ"מ גם במנהגינו יש לחוש למה נהגו לתקוע תשר"ת למלכיות ותש"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות ואינם כלם על דעת א' ומה שכתב הרי"ף כי מפני טורח הצבור אנו מקילין בדבר א"ש לדברי הגאון שסובר שמן הדין אדם יוצא בכל אחד מהן כמ"ש לעיל אבל לאידך סברא לא אתי שפיר שמפני טורח הצבור אין לנו לעשות התקיעות שלא כראוי ושלא נחוש לספיקות והנכון בזה דמדינא הרי יצאנו י"ח מצות שופר בתקיעה דמיושב ואין תקיעות שעל סדר ברכות באות לחובת מצות שופר אלא לחובת תפלה בצבור להעלות תפלה בתרועה כענין בתעניות שתוקעין על ז' ברכות דמי שענה כדי להעלות (תקיעה) [תפלה] בשופר והתם בתקיעה א' סגי בכל ברכה אליבא דרבנן אבל ביום זה אין אנו רוצין להפריד תרועה מב' פשוטות ומ"מ באיזה סימן מגי' סימנין סגי לן ושוב אין חוששין לספיקות ולא להפסקות וגם אם טעה בשברים או בתרועה אינו חוזר דמדינא בתקיעה א' יוצא:

והוי יודע. שאף לדברי הגאון אף בעשיית ג' סימנין ליכא משום בל תוסיף חדא דכל היכא דאיכא למימר האי לחודיה קאי אין בו משום בל תוסיף כמ"ש גבי לולב ועוד שאין משום בל תוסיף אלא כשמוסיף בגוף הדבר עצמו דאלו הוסיף תקיעה או תרועה בסימן אבל לכפול הדבר כלו ג"פ לחבוב מצוה:

כתב הרי"ף נמצא עכשיו וכו'. ומ"ש ומברכין עליהם ברכת התקיעה לא כתב רבינו ז"ל נוסח ברכה זו אבל קבלה מרבינו האיי ז"ל אביהם של ישראל שהוא לשמוע קול שופר ויש בזה ב' שאלות למה אין הנוסח על תקיעת שופר כמו מקרא מגלה שמברכין על הקריאה ולא על השמיעה ועוד למה היא בלמד ואינה בעל כיון שתקיעת שופר אפשר ע"י אחרים כעין מקרא מגלה שהיא בעל מטעם זה. והתשובה בשאלות אלו א' דהכא שמיעת השופר היא עקר המצוה וכוונת התורה כדי שיעור אדם לחזור בתשובה וגם שיכוון לרצות למדת הדין ביום הזה ואלו תקע ולא שמע לא יצא ולפיכך תקנו הנוסח בשמיעה וכיון שהשמיעה א"א לה (אי) ע"י אחרים היא בלמד כיון שהוא עובר לעשייתה אבל מקרא מגלה הקריאה עיקר משום פרסומי ניסא ואפילו קרא ולא שמע ולא הבין

יצא מידי דהוי אנשים ועמי הארץ וכיון שאפשר ע"י אחרים היא בעל וכן דנתי לפני מורי נרו:

ואומר זמן. על תקיעת השופר משום מצותו ואינו יוצא בשל קדוש שהוא לחובת היום כי ב' ענינים חלוקים וזה זמן מצותו בלילה וזה זמנו ביום וכעין שאמר על הלולב כמ"ש פ' לולב וערבה ונהגו במקצת המקומות לאומרו גם על השופר ביום שני כשם שכופלין אותו בליל ב' לקדושת היום ואינו נכון שהרי לענין זמן של מצוה כל שאמרו פעם א' יצא כשם שאמרו בעשה סוכה ולולב שאומר זמן בשעת עשייה עליהם ושוב אינו אומר עליהם בשעת מצותן כדאיתא פ' לולב וכדאי הוא זמן שאמר ביום א' על השופר שיפטרנו [כמו] בזמן שאומר על הלולב בחול בשעת עשיה כנ"ל אעפ"כ אין מבטלין מנהג בדבר:

ולענין קדוש היום. בהא מודינא שאומר זמן גם בליל שני על קדושת היום שלא אמרו על ב' י"ט של ר"ה שהן קדושה אחת וכיומא אריכתא אלא להחמיר בקדושת השני לענין ביצה וכיוצא בו לפי שפעמים שיום ב' היה עיקר אף בירושלים אם באו עדים מן המנחה ולמעלה וכיון שכן אף עכשיו דידעינן בקביעא דירחא יש להחמיר בשני כמו בראשון ולדון אותו כאלו אינו ספק ולומר בו זמן וכן דעת רבותי נר"ו וכ"כ הרב בעל העיטור נר"ו ושלא כדעת רז"ל:

ע"כ רבינו ז"ל. ולפי שהצבור צריכין לשמוע התקיעות על סדר הברכות לפיכך חוזרין על סדר הברכות תשר"ת פעם א' וכו' וכבר כתבתי בפ"ק למה מקדימין תשר"ת ואח"כ תש"ת ואח"כ תר"ת לפתוח ברי' אבהו שהוא קטן ולסיים כדברי תנא דמתניתין שהוא גדול.

עוד כתב רבינו ז"ל. שאלו קמי ריש מתיבתא המברך יום ר"ה על תקיעת שופר בתר ס"ת והשיח ודבר צריך לברך על התקיעות שעל סדר ברכות או לא ואהדר להו שגוערין בו אבל אינו חוזר ומברך וכו' עד שמצוה א' הוא צא וראה מברכת ההלל תשובת גאון זה יש בה כמה גמגומין חדא דאפילו איתא דשיחה שבין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד הוי הפסקה למה חוזר ומברך ברכת התקיעה שהרי ברכת התפלה שתוקעין עליהן עולות לברכות (התפלות) [התקיעות] והרי זה מעין הקורא בתורה שצריך לברך והקורא ק"ש אינו צריך לברך שברכות ק"ש הם ברכות על פרשיות ק"ש ואף הקורא בתורה אחר שקרא ק"ש נפטר באהבה רבה כדאיתא פ' מאמתי והוא ששונה על (אחד) [אתר] כדאיתא בירושלמי ואף זה כיוצא בו שאין ספק כי כשהיו תוקעין על סדר הברכות בלבד לא היו מפסיקין לברך ברכת התקיעה ועוד מה ענין שאלה זו והלא כיון שגמר (ברכת) [תקיעות] דמיושב גמר כל מצותו ויצאו מחובת שופר כמ"ש הרי"ף

ואפילו לא תקע כלל על סדר ברכות אינו מעכב במצותו ואינו דומה לתפילין שאע"פ שאינן מעכבות זו את זו מ"מ לא גמר מצותו עד שיניח שתיהן אבל זה כבר סיים כל מצות השופר ותקיעה שעל סדר הברכות ענין אחר הוא ולא למצות היום כמ"ש לעיל והאיך רבינו ז"ל חוזר כאן מדבריו הראשונים ועושה אותן מצוה אחת כהלל הא ודאי אינו אלא כתפלת שחרית ותפלת מוסף שכל אחד מהן חלוקה לעצמה ורשאי לשוה ביניהן לכתחילה ואי איכא לאיתשולי בהא ודאי איכא שאלה כגון ששח בתוך תקיעות דמיושב בין הסימן או בין סימן לסימן כיון שכולן מצוה אחת אי הוי הפסק שיהא חוזר ומברך או לא ויש ליישב דבריו ז"ל שהוא סובר דכל שהפסיק באמצע תקיעות שמיושב הדבר פשוט שאינו חוזר ומברך שהרי הן מצוה אחת ואין שיחה מחלקת מצוה א' לב' ולא פוגמת ברכה לכל המצוה ולא הוצרכו לשאול אלא בין תקיעות דמעומד לתקיעות דמיושב משום דדינו כב' מצות שהראשונות חובת היום והאחרונות חובת ברכות וה"ל כתפילין שכל א' ענין לעצמה ולפיכך כששח בין תפלה לתפלה שחוזר ומברך וע"ז הוצרך רבינו ז"ל להשיב דלא דמי דהתם כל חד וחד מצוה גמורה באפי נפשה דהוי דינה דבעיא ברכה כל א' באפי נפשה ולפיכך כל שלא שח ביניהן לפי ששניהן ענין תפלין נעשו כמצוה א' ונפטרות שתיהן בברכה א' אבל כששח ביניהן אין להם חבור אלא כל א' מהן חלקה רשות לעצמה והרי הם שתים כדינן וצריכין כל א' מהן ברכתה (דאלו) [כאלו] עשה כל א' מהן לבדה או שעשאן שתיהן בזה אחר זה בשתי שעות אבל הכא אע"פ שאין שתיהן באות על ענין א' כמו שאמרנו מ"מ אין האחרונות כדאי לקבוע ברכה לעצמן שאינו אלא כתשלום הראשונות וכשירי מצוה ונוייה (וכדיהם) [וכדאי הם] להפטר בברכת התפלה שעל התקיעות ודברי רבינו ז"ל אמת ותורתו אמת שאינו חוזר ומברך לא בששח בין תקיעה דמיושב לתקיעות דמעומד ולא בששה באמצע הסימן של תקיעות דמיושב אלא שאנו מוסיפין בזה ואומרין שרשאי לשוח תחילה ואין גוערין בו [כי] היכא דבברכת הנהנין אינו רשאי לשוח בין ברכה להנאה אלא בצרכי הברכה כגון טול כרוך וכיוצא בו וכיון שטעם כ"ש רשאי לשוח ואינו חוזר ומברך כך בברכת המצות אסור לשוח בין ברכה לתחלת מעשה אלא לענין צורך המעשה ואם שח חוזר ומברך אבל כיון שהתחיל במעשה רשאי לשוח ואינו הפסק ולפיכך אמרו שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא וא"א שלא שח ולא התפלל בנתים ואכל ובירך והלך לעניניו ולא הוי הפסק ולא אסרו כן לכתחלה שמא ישיח וירבה בברכות חנם שהוא אסור משום לא תשא כדאיתא במס' יומא גבי ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ ופריש ר"ל טעמא דלא מייתי ס"ת אחרינא למקרי ביה משום ברכה שאינה צריכה אלא ודאי אפילו לכתחילה

רשאי לשוח והכי אשכחן פ' הישן גבי מרימר שהיה גבי נענוע הלולב ואמר גירא בעינא דשטנא כדאיתא התם ואע"פ שלא יצא י"ח לולב דרבנן עד שיגמור הנענוע כדאיתא התם הילכך כל שהתחיל לתקוע תקיעה א' רשאי לשוח וכן אתה אומר בבא לשחוט בהמות הרבה או לבדוק בתים בי"ד בניסן שכיון שהתחיל קצת בשחיטה ובדיקה רשאי לשוח מיהו אם שח בין ברכה לתקיעה חוזר ומברך וכן אם נתקלקל סימן הראשון בענין שלא עלה למנין כלל ויש לו להחזיר התקיעות כולם מתחלתן חוזר ומברך אבל כל שאין לו לחזור הדבר מתחלתו אינו חוזר ומברך וכל שהתוקע עצמו אינו חוזר ומברך ה"ה אם עלה אחר במקומו להשלים שיורי התקיעות אינו חוזר ומברך כיון ששניהן עושין מצוה אחת והרי זה כקריאה בתורה בצבור שהיא מצוה א' שנעשית בשבעה ומן הדין כולן נפטרין בברכתו של ראשון לפניו אלא שתקנו לברך כל א' משום הנכנסין והיוצאין וזו ראיה גמורה לכל שהתחיל במצוה ובא חבירו וגמרה על ידו שסומך על ברכתו ואינו מברך ויש לנו לדון עכשיו במה [שכ'] רבינו ז"ל במי ששח בין תפלה לתפלה שאינו חוזר ומברך ברכה קמייתא אלא ברכה אחריתא הוא דמברך וכ"כ בפי' בהלכות תפילין בהא דאמרינן שאם לא שח מברך א' שח מברך שתים שאם לא שח מברך א' על של יד ואינו מברך על של ראש כלום ואם שח מברך ב' א' על של יד וא' של ראש אבל בה"ג והגאונים הראשונים ז"ל פרשו שאם לא שח מברך א' על של ראש מלבד מה שבירך על של יד ואם שח מברך ב' על של ראש והיינו ברכת של יד וברכת ראש וכן אמר בפירוש בירושלמי בפרק היה קורא בתורה מהו מברך עליהם ר' זריקא בש"ר יעקב בר אידי כשהוא נותן של יד אומר להניח תפילין וכשהוא נותן של ראש אומר על מצות תפילין כך הנוסחא הישנה הנמצאת בספרים מדוייקים אלמא צריך ברכה על כל תפלה ותפלה אע"פ שלא שח וכ"כ הרב בעל העטור ז"ל ולדידי פשיטא לי מלתייהו כוותיהו ז"ל מלישנא דתלמודא דקאמר שח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך ולישנא דחוזר לא משמע בשום דוכתא אלא כשחוזר ברכה עצמה שאומר כבר ומדאקשי' נמי סח אין [לא] סח לא והא שלח ר' חייא וכו' ופסק אביי ורבא דאמרי תרויהו לא שח מברך א' וכו' ולמה להו כולי האי הכי הל"ל ההיא דר' חייא בשסח ותו מלישנא דאביי ורבא גופייהו דאמרי לא שח מברך א' שח מברך ב' מכדי אנן השתא בין תפלה לתפלה קיימינן ששח אחר שבירך על של יד ואין דינינו אלא בדין תפלה של ראש ומאי האי דקאמר לא שח מברך אחת דהיינו של יד דמשמע דהשתא מברך לה והלא כבר בירך אותה ומקמי הנחתה לא שייך לומר שח ואי בדרך כלל בכל אדם מיירי לימא הכי מי שאינו שח מברך א' והשח מברך ב' אלא ודאי בין תפלה לתפלה קיימינן והיכא שייך למימר הכי שח מברך

כ' הכי הול"ל לא שח אינו מברך שח מברך אלא הלשון מוכיח שעל תפלה של ראש קיימינן שאם לא שח מברך א' כדינה ואם שח מברך שתים שחוזר ומברך ברכה של יד ומברך סמוך לה ג"כ ברכה שלה וכאלו שתיהן על ראש והטעם דאע"ג שהם שתי מצות ואין מעכבות זו את זו מ"מ בודאי כשמניחן שתיהן מצוה אחת ולכך אמרו כל זמן שמניחן שתיהן יהו בין עיניו שתים ולפיכך מניח תחלה של יד וחולץ תחלה של ראש והכתוב אמר הויה א' לשתיהן דכתיב והיו לאות על ידך ולזכרון בין עיניך. ומפני זה כשהפריד ביניהן עבירה היא בידו אלא דכיון שאין א' מעכבת לחברתה קבעו לה ברכה אף כשמניחן שתיהן ולפי ששתיהן עכשיו כעין מצוה אחת עשאום כאלו הם דבר אחד כשמניחן שתיהן כדי שלא יהא הפסק ביניהם שיברך עם של ראש ג"כ ברכה של יד וכשלא שח בנתים ברכה של יד עולה לה כראוי ואינו צריך לברך על של ראש אלא ברכה שלה אבל אם שח חוזר ומברך כדי שיהו הן וברכותיהן בלא פירוד ביניהם (ובשש) [ובשח] אזלא לה ברכה ראשונה ומפני ששניהן עכשיו כעין מצוה אחת והויה בתריתא כעין גמר מעשה תקנו ברכה של ראש בעל כעין ברכה של לולב שהיא משום דכיון דאגבהיה נפק ביה והנענוע גמר מצוה ואף זה כיוצא בו בקצת נמצא שתפלה של ראש צריכה ברכה בפני עצמה לפי שפעמים ניטלת בפני עצמה והיא מצוה לעצמה וצריכה ג"כ לתכפה אחר ברכה של יד כשמניחן שתיהן לעשות שתיהן כאחת וכשהיא בין עיניו יהו שתים וכן דעת רבותי נרו וכן דנתי לפניהם ולפני חכם גדול מרבני צרפת והודה לדברי ואמר לי שכן דעת הר' מאיר נ"ר מרוטנבורק וכן מצאתי לרב רבינו יונה בספר היראה וכן נהגו היום כל חכמי צרפת ז"ל והיה אפשר לומר שהמניח תפלה של ראש לבדה מברך להניח תפילין שלא תקנו לברך בעל אלא כשמניחן שתיהן שהיא גמר מעשה אבל כשמניחן בפני עצמה ומתחיל בה מברך בלמ"ד אלא שמצינו שאין נוסח ברכה משתנה שהרי ברכת נטילת ידים היא בעל מפני שהנטילה קודמת לה לפעמים כשאין ידיו נקיות ואינו ראוי לברכה עד שיטול ידיו ואעפ"כ אף כשידיו נקיות נוטל ידיו לאכילה שהברכה קודמת לנטילה מברך ג"כ בעל ואין נוסח הברכה משתנה וכן דעת רבותי והרב הנז' נרו ומה שהביא רבינו אלפסי ז"ל לראיה שההלל שמברכין קודם לקריאתו ואעפ"כ בין פרק לפרק פוסק ולא הוצרך לחזור ולברך למדנו שהפוסק בק"ש או בהלל או בפסוקי דזמרא לדברים של רשות אע"פ שלא (חזר) יפה [עשה] אין לחזור כלום אלא שמסיים ברכותיו אבל יש אומרים שאינו מברך ברכה אחרונה של הלל שהיא יהללוך ולא ברכה של פסוקי דזמרא שהיא ישתבח שהרי סמוכות לברכות שלפניהן וכיון שהפסיק בברכות [בדבר] של רשות שלא התירו לו חכמים ביטל סמיכותן ואינו

נראה נכון שכשם שלא בטלה ברכה ראשונה לענין תשלום ההלל שיוצא בה כאלו לא שח כך לא בטלה לענין ברכה שלאחריה:

אמר רבי יוחנן שמע ט' וכו'. פי' אע"ג ששהה באמצע בין הסימן כדי לגמור את כולן דאלו בין סימן לסימן לכ"ע ליכא קפידא צא ולמד ממה ששנינו שאדם יוצא ידי חובה בתקיעות שעל סדר ברכות ואע"פ שיש בין סימן לסימן כדי לגמור אלא ודאי דבהא ליכא קפידא ורבותא דאשמעינן היינו באמצע הסימן והלכתא כוותיה בין בהלל בין במגלה אע"פ ששהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש ובגמרא אקשינן לר' יוחנן דר' אבהו הוי אזיל בתריה דר' יוחנן דקרי ק"ש וכי מטי למבואות המטונפות פסק פי' ר' אבהו דסבר לה כרב חסדא דאמר התם בפ' מי שמתו שהקורא ק"ש ומגיע למבואות המטונפות פוסק והלכתא כוותיה ובהא פליג אדר"י דאמר התם שאינו פוסק (לך אין) [שאין] לו קביעות מקום ואין בו משום והיה מחניך קדוש כדאיתא פ' מי שמתו בתר דחליף א"ל מהו לגמור פי' דאע"ג דפליגי לענין הפסקה קמבעיא ליה לענין חזרה א"ל אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש אלמא לר"י אע"ג דלדידיה דגברא חזיה כשפסק שלא היה צריך לפסוק אפילו לכתחלה כיון שפסק ושהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש והיינו קושיין דאלו ס"ל לר"י כר' אבהו (שאין) [שיש] לו לפסוק מאי קושיא דשאני התם דהוי גברא דחיא אלא ודאי כדפרי' ופרקי' דה"ק לדידי לא ס"ל לדידך דסבירא לך חזור לראש וה"פ לדידי לא סבירא לי שיהא חייב להפסיק כלל וכיון שכן פסק אעפ"י ששהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר דגברא חזיא הוא אבל (בדידך) [לדידך] דסבירא לך דפוסק דגברא דהיא הוא כשפסק אם שהה וכו' וכן פי' הראב"ד ז"ל והוא הנכון ושמעינן מינה דמודה ר' יוחנן בגברא דחיא ושהה כדי לגמור את כולה שחוזר לראש אף בק"ש בהלל ובמגלה מיהו בחדא מיניהו אינו חוזר לראש (והוא דהוי גברא כל השיעור שגומר את כולה) ומיהו ה"מ בק"ש ובהלל ומגלה שהרי יש בהם היתר הפסקה מפני הכבוד ומפני היראה ולפיכך הקילו בשהית כולהו ואינם נפסלים בפסיקה ואפילו בשיחה אבל תפלה שהיא חמורה שאין מפסיקין בה כלל אפילו לענות על דבר שבקדושה כדמוכח התם החמירו ג"כ בשהיה דידיה דכל היכא דשהה כדי לגמור את כולה אפילו גברא חזיא או שלא שהה והוי גברא דחיא חוזר לראש והיינו דאמרינן התם בפרק מי שמתו היה מתפלל ומים שותתין לו על ברכיו פי' מחמת אונס שבא לו עכשיו כמנהג החולים אבל כשהתחיל לא היה צריך לכך דאי לא התניא הנצרך לנקביו והתפלל תפלתו תועבה והיכא איכא מ"ד הכא שאינו חוזר לראש אלא ודאי כדאמרן ושלא כפרש"י ז"ל שפי' שם ימתין עד שיכלו המים וחוזר להיכן הוא חוזר רב המנונא אמר חוזר לראש ורב

חסדא אמר למקום שפסק ואמרי' עלה לימא בהא קמפליגי דמ"ס שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ומ"ס חוזר למקום שפסק ואמר רב אשי דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש פי' ואפילו בגברא חזיא והכא בדלא שהה ובהא קמפליגי מ"ס גברא דחיא הוא פי' דכיון דגזרו ביה רבנן לכתחלה גברא דחיא וכיון שכן אע"פ שלא שהה חוזר לראש ומ"ס גברא חזיא הוא פי' מדאוריתא שלא אסרה תורה מי רגלים אלא כנגד העמוד ורבנן הוא דגזרו לכתחלה וזה אין העמוד נגדו שאינו רואה אותו וכיון דהוי גברא (דחיא) [חזיא] מדאוריתא ולא שהה חוזר למקום שפסק והא ודאי דרב אשי נמי מצי למימר דכ"ע שהה כדי לגמור את כולה בגברא חזיא אינו חוזר והכא בהא פליגי מ"ס גברא דחיא הוא ואיכא תרתי לגריעות' ומ"ס גברא חזיא הוא וליכא אלא חדא ש"מ דקים ליה לרב אשי דבתפלה לכ"ע בין שהה לגמור את כולה אפי' גברא חזיא בין שלא שהא וגברא ?דחזיא חוזר לראש ולא פליגי אאידך פסקא דק"ש ומגלה מטעמא דאמרן ויש בזה כמה דעות וזהו הנראה לי נכון בשיטת מורי הרב נרו ואמרו בירושלמי כשמשערין בשהה כדי לגמור את כולה אם משערין בכל אדם או בקורא ואמרו כי בקורא משערין וכן פירשו שם דמאי דאמרינן כדי לגמור את כולה היינו לאומרה כולה מראש ועד סוף שלשון לגמור בתלמוד אינו לשון השלמה (אינו) [אלא] לשון קריאה כמו שאמרו בק"ש ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה וכן רבים והכי איתא בפ' היה קורא בגמרא דילן בההוא דהוי קרי פסוק ראשון לתלמידו ושונה ואח"כ גומרה כדעת ר' שמעון ברבי:

והני דמני להו ט' תקיעות. משום דהכי מנינא דידהו לדינא דאוריתא כדכתבי' להו אבל לאחר ספיקו של ר' אבהו הם שלשה סימנין ג' פעמים שהן כ"ז תקיעות מיהו אפשר להעמידן על כ"ה כי כשיגמור סי' ראשון ושני תעלה לו תקיעה שבסוף סימן זה לתחילת סימן שלפניו שיתקע תשר"ת תשר"ת תשר"ת ש"ת תש"ת תש"ת ר"ת תר"ת [תר"ת] דהא ממ"נ בכל סימן מאלו ג' פעמים יוצא והכי איתיה דוק ותשכח והוי להו כ"ה תקיעות וזה ברור מפי מורי נרו ולא נהגו כן שמא יטעה ולא יעלה על לב כי תקיעה אחרונה דתשר"ת עולה לתקיעה ראשונה לתש"ת וכן של תש"ת לתר"ת ולא יעשה תקיעה ראשונה בתש"ת ותר"ת גם בשני גם בשלישי וכן כתב ר"ת ז"ל:

ה"ג מט' בני אדם כאחד לא יצא תקיעה מזה ותרועה מזה בזה אחר זה יצא ואפילו בסירוגין וכו'. וכן גר' ההלכות ופירושה ברור מט' בני אדם לא יצא כשתקעו זה תקיעה וזה תרועה והטעם שלא יצא לפי ששמעם כולם מעורבות ביחד ואנן בעינן תרועה באמצע ותקיעה לפניה ולאחריה משא"כ בזו שאין התקיעה קודמת לתרועה ולא מאוחרת לה מיהו ידי תקיעה אחת יצא ומשלים עליה בלבד שלא האריך קול תרועת

חבירו על התקיעה כדי שלא יהא קול פסול בנתים אבל אם שמע תקיעה מזה ותרועה מזה יצא פי' אע"פ ששמען מהרבה בני אדם כיון ששמען על הסדר ותרועה בנתים ותקיעה (לפניה א' ותקיעה) לפניה ולאחריה והיכא שתקעו ג' בני אדם (והיכא שתקעו ג' בני אדם) כא' זה תש"ת וזה תר"ת וזה תשר"ת וכן שלשה פעמים שתוקעין כא' ואח"כ מריעין ואח"כ תוקעין דאיכא תרועות באמצע אלא שהי' שומע ג' תקיעות או ג' תרועות ביחד י"א שיצא ידי כולן אם לא הפסיקו כולן בנשימה אלא ביחד בענין שלא היתה קול פסול מפסיק בין תקיעה לתרועה דהא קי"ל דתרי קלי (לא) משתמעי ואפשר לו לשומען כולן כא' וכן דעת רבינו האיי גאון ז"ל וי"א שלא יצא אלא ידי אחת מהן דכי אמרינן דתרתי קלי דמשתמעי היינו שאין קול מצוה מתעכב אע"פ שיוצאין עמו קולות אחרים כגון שופר וחצוצרות ועשרה שקראו במגלה בפרשה א' ששומע קול א' מהם מ"מ אבל הקולות כולם אינם נשמעין יפה וראוי להחמיר ויש ספרים שכתוב בהן מט' בני אדם כא' לא יצא תקיעה מזה ותרועה מזה לא יצא בזה אחר זה יצא ולפי גרסא זו תקיעה מזה ותרועה מזה שלא יצא היינו כששמען ביחד ולפי שלא שמען על הסדר שתהא תרועה בנתים וכשאמר מט' בני אדם לא יצא היינו אע"פ ששמען כסדר אלא שהי' שומע התקיעות או התרועות מט' בני אדם והיו קולות הרבה ביחד וכן פרש"י ז"ל ולא נהירא דא"כ למה ליה למנקט מט' בני אדם אפי' מב' וג' נמי ועוד דהא משמע לא יצא כלל ואמאי ליפוק ידי סימן א' מיהת דהא קי"ל דתרי קלי משתמעי בשופר ומגלה דאיידי דחביבא ליה יהב דעתיה ושמע אלא ודאי כדאמרן:

דף לד:

ת"ר [**תקיעות וכו'**] **ברכות וכו'**. פי' של תענית אם אינו יודע כלן או שאין לו שופר או מקצתן:

תקיעות וברכות של ר"ה וי"ה. פי' ברכה לברכה ותקיעה לתקיעה אבל אין הברכות מעכבות את התקיעות ולא התקיעות את הברכות כדאמרינן לקמן גבי שתי עיירות באחת תוקעין וכו' ואמרינן מ"ש ר"ה וכו' פי' לאו אתקיעות שיילינן דהא איכא טעמא רבה דתקיעות ר"ה וי"ה של יובל מדאוריתא בחשבון ואין פוחתין מהן ותקיעות של תענית הם מדרבנן ואין שיעור למנינם לעכב אלא אברכות קיימינן כי דהני והני דרבנן אמאי מעכבות ומהדרינן כדרבא וכו' כלומר שיש להם סדר לעכב שאין לנו רצוי אלא בשלשתן כדקאמר ובמה בשופר (שיפירושו) שפי' בשופר ממש וברכות שופר כדאמר מעקרא אמרו לפני וכו':

מתני' מי שברך. ברכות של מלכיות וכו' ר"ג וכו'. פירשו הגאונים ז"ל שר"ג ורבנן בכל ברכות דר"ה וי"ה פליגי דלר"ג ש"צ מוציא ידי חובה לכולן אפי' את הבקי ולרבנן אינו מוציא כלל את הבקי ואפי' בר"ה וי"ה והיינו דפסקו כר"ג בברכות דר"ה וי"ה אלמא בכולהו פליגי (ודרבי עקיבא) [ולרבנן] מוציא לעולם את שאינו בקי בצבור מיהת אבל לא ביחיד כדתנן יחיד שלא בירך אין חבירו מברך לו שכל אחד יש לו (לשון) [לשנן] בפיו אבל בצבור חשיב צירוף כאלו הוא מוציא בפיו ומהאי טעמא פטר ר"ג אף בבקי והיינו דקאמר בבריתא בטעמא דידיה כשם שמוציא את שאינו בקי כלומר ע"י צירוף משא"כ ביחיד דעלמא כן יש להוכיח להוציא את הבקי ע"י צירוף שכולם כאיש אחד ורבנן סברי דכיון דידע חייב הוא (לשון) [לשנן] בפיו ולא מהני לי' צירוף מדרבנן והא איפסקא הלכתא כר"ג בברכות של ר"ה וי"ה של יובל משום דאוושא כדאיתא בגמרא ולפי"ז תקנו שיהא שליח צבור מסדר בתפלתו אוחילה לאל מה שאין היחיד אומרו ותקנוהו בתחלת מלכיות לפי שאינו מוציא את הבקי אלא מברכות דמלכיות זכרונות ושופרות בלחוד כדאיתא לקמן ובשאר ימות [השנה] קי"ל כרבנן שאין שליח צבור מוציא את הבקי כלל אלא כשטעה וסיים תפלתו וצריך לחזור שעשאוהו כשאינו בקי ויוצא ע"י שליח צבור כדאיתא בברכות בהדיא והטעם דמדינא כדאי הוא להוציא בצבור אף לבקי כסברת ר"ג אלא דרבנן עבוד חזוק שיהא הבקי משנן בפיו ובשטעה אוקמוה אדיניה ועשאוה כשאינו בקי וכן עיקר:

גמ' טעמא דבירך ואח"כ נתמנה לו שופר וכו'. מפורש בפרקא קמא:

לא אמרו אלא בחבר עיר. פי' בצבור ובמס' מגלה אמרו חבר עיר על חבר הממונה על כל דברי מצוה המוטלין על הצבור והוא מן הלשונות שבתלמוד שענינם מתחלף:

שתי עיירות וכו'. אוקמינא אע"ג דהא דברכות ודאי והא דתקיעות ספק פירוש דהא דתקיעות מוחזקת בשנים שעברו שהיה שם שופר ותוקע אלא שאין ידוע אם יש היום שם והיינו דקתני באחת תוקעין כלומר שהיו תוקעין בזמן שעבר וקמ"ל דספק כזה דאוריתא עדיף מודאי ברכות דרבנן:

תניא אמרו לו וכו'. פי' בין בר"ה בין בשאר ימים:

להסדיר. שתהא שגורה בפיו בעוד שהם מתפללין:

אמר להם וכו'. פירוש כיון שאינו מוציא את הצבור:

דף לה.

אמר רבא מאן וכו'. ומסתברא דכי אמר רב עדיין היא מחלוקת משום רבנן קאמר ולא פליג אדרי יוחנן דלא משמע לומר דלא שמיעה ליה שהודה ר' מאיר לר"ג והכי מסקנא דהלכתא כר"ג בברכות של ר"ה [ויי"ה] של יובל והלכתא כרבנן בשאר ימות השנה:

כתב רבינו ז"ל. ועם שבשדות וכו' ולישנא דגמרא לא פטר ר"ג אלא עם שבשדות משום דאניסי ורבינו ז"ל מפרש דה"ק לא פטר ר"ג מאותן שאינן בבהכ"נ אלא עם שבשדות וכו' וה"ה כל דאניסי ואפילו בעיר ששליח צבור מוציאן ואפילו בקיאין לאפוקי מאן דלא אניס אפילו אינו בקי לא פטר ליה שליח צבור והכי רהטא שמעתא שפיר וכן פי' ר"ח ז"ל אבל רש"י ז"ל מפרש דברים כפשוטן שלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות דאניסי וכיוצא בהן אבל בעיר אפילו הם בבהכ"נ צריכין הם להתפלל ואין ש"צ פוטר את הבקי וליתא דהא אמרו לו לר"ג לדבריך למה צבור מתפללין ולא השיב להם מפני הבקיאין שאין ש"צ פוטרן אלא שאמר כדי להסדיר שליח צבור תפלתו. ירושלמי ר' הונא צפוראה הלכה כר"ג באילן תקיעתא והוא שישנו שם מתחלת התקיעה כלומר שאין שליח צבור פוטר את הבקי כי אם מברכות של תקיעה בלבד וצריך הוא להתפלל שבע ולמדו כי ממה ששנינו ומאי דקאמרי והוא שישנו שם כלומר שאע"פ (שנתפלל) [שהתפלל] שבע בפני עצמו אין ש"צ מוציאו אם אינו שומע ממנו כל התפלה מראש ועד סוף וכדפרי' סדר ברכות אומר אבות וגבורות וכו' ומעתה למדנו שרשאין הצבור להתפלל שבע וכשישמעו אח"כ משי"צ תשע וכן היה מנהג גבי ישיבות הגאונים ז"ל אבל רבינו יצחק גיאת ז"ל כתב שאין לצבור להתפלל אלא תשע ואמר שכן המנהג בבתי כנסיות של רבנים גדולים וכן קבלו מחכמים גדולים ואנשי מעשה והכרעתן ממה שאמרו לו לר"ג לדבריך למה צבור מתפללין ואלו לא היה מתפללין אלא שבע האיך שואל למה מתפללין שהרי ש"ץ אין מוציאן משבע ועוד מהו זה שאמר להם ר"ג למה ש"צ יורד שהרי צריך הוא ליר? מפני מלכיות וכו' כי לא נתפללו הצבור אלא שבע אלא ודאי ש"מ שחכמי התלמוד היו נוהגין שהיו צבור מתפללין תשע וזו אינה מכרעת כי מה שנהגו הגאונים ז"ל להתפלל שבע הוא אחר שנפסקה הלכה כר"ג באילין תקיעתא ודברי הבריתא נאמרים לפי מחלוקתם ולפי דעתם של ר"ג ורבנן שר"ג סובר ששי"צ מוציא את הבקי אף בשאר ימות השנה ורבנן סברי שאינו מוציאו לעולם וצריכין הם להתפלל תשע לגמרי בר"ה וזהו שאמר ר"ג למה ש"ץ יורד וכשאמרו לו למה צבור וכו' וכיון שכן אין לזוז ממנהגן של גאונים שראו מרבנן סבוראי כי ישבו על כסאו של רב אשי ונתפללו בבהכ"נ שלו וראו שהצבור מתפללין שבע ועיקר ואריך. ומיהו לפי מה שראינו שאין הכל זריזין לשמוע כל התפלה

משי"צ והם מסיחין דעתם ממנה טוב ויפה שיהא הבקי מתפלל לעצמו תשע ולא יסמוך על ש"צ כיון שאפשר לו להתפלל שאינו אנוס:

ומ"ש ברכות וכו'. ואסיקנא משום דאוושי ברכות ואית דגר' משום דאוושא והכל ענין אחד שהתפלה ארוכה ונפישי ברכותיה:

א"ר אלעזר וכו' אמר רבא וכו'. כתב רבינו ז"ל וכמה הוא פרקים משלשים יום ולהלן פי' ויש בכלל דראשי חדשים ואתיא לרבינו ז"ל מדאקשינן בגמרא אדרבי איני והא רב יהודה מסדר צלותא ומצלי ופריק שאני רב יהודה כיון דמתלתין לתלתין יומין הוא דמצלי פי' שהיתה תורתו אומנתו ולא היה מתפלל ומתבטל ממנו לשום צורך בעולם ודכותיה בלחוד פטור מן התפלה כדאיתא פ"ק דשבת וכיון דלא מצלי אלא מתלתין לתלתין יומין כפרקים דמי וש"מ בפרקים היינו משלשים יום ולהלן כדברי רבינו ז"ל וכדאיתא בפ' הרואה:

גרסינן בעירובין איבעיא להו וכו' ומסקנא אומר זכרון אחד ועולה לכאן ולכאן ואסיקנא דאומרין זמן ברי"ה וביי"ה פירוש בשני ימים טובים של ר"ה על הכוס כדאיתא התם וכדכתיבנא במס' יומא. וגרסינן בפרקא קמא דברכות דעשרת ימים שבין ר"ה וי"ה אומר המלך הקדוש והמלך המשפט ואם אמר האל הקדוש לא יצא כדפסק הרי"ף ז"ל והוא הנכון והר' יונה ז"ל היה סובר שאינו חוזר אלא בשאמר האל הקדוש האל המשפט אבל אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט כמו שאנו נוהגין היום יצא כיון שהזכיר מלכות אבל תלמידי רבינו הגדול ז"ל כתבו משמו שאפי' אמר מלך אוהב צדקה ומשפט יש לחזור וזה ידוע למבין סוד הענין למה צריך לומר המלך המשפט שנראה כלשון משובש והוא מתוק לרואי השמש ואם הוא ספק בידו חוזר דמסתמא דיישיה דכולה שתא נקט וכמו שאמרו בירושלמי גבי מוריד הטל ומוריד הגשם שכל שלשים יום ספיקו חוזר וכן הלכה מפי רבי' נרו: